

AKADÉMIA POLICAJNÉHO ZBORU V BRATISLAVE

**KRIMINOLÓGIA A PREVENCIA
KRIMINALITY – PRÍNOSY, VÝZVY,
OČAKÁVANIA**

*Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou
účasťou, Dvadsať rokov členstva Slovenskej republiky
v Európskej únii - prínosy, výzvy, očakávania
konanej 20. a 21. mája 2024 v Bratislave*

Bratislava 2024

AKADÉMIA POLICAJNÉHO ZBORU V BRATISLAVE

**KRIMINOLÓGIA A PREVENCIA
KRIMINALITY – PRÍNOSY, VÝZVY,
OČAKÁVANIA**

*Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou
účasťou, Dvadsať rokov členstva Slovenskej republiky
v Európskej únii - prínosy, výzvy, očakávania
konanej 20. a 21. mája 2024 v Bratislave*

Bratislava 2024

Recenzenti:

doc. JUDr. Monika Hullová, PhD.

doc. Ing. Viktor Šoltés, PhD.

Z prednesených a dodaných príspevkov zostavili a technicky upravili:

Mgr. Michaela Kiššová, PhD.

doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD., LL.M

Za gramatickú a obsahovú stránku príspevkov zodpovedajú autori.

Editori si vyhradili právo formálnej úpravy príspevkov, aby sa dosiahla ich jednotnosť.

ISBN 978-80-8293-037-8

EAN 9788082930378

**„DVADSAŤ ROKOV ČLENSTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY V EURÓPSKEJ
ÚNII. PRÍNOSY, VÝZVY A OČAKÁVANIA“ – vedecká konferencia s medzinárodnou
účasťou, konaná v dňoch 20. a 21.05.2024 v Bratislave**

Vedecký výbor:

Dr. h. c. prof. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.
plk. v. v. doc. Ing. Stanislav Šišulák, PhD., MBA
brig. gen. v. v. Mgr. David Dlouhý, Ph.D.
doc. JUDr. Mgr. Jan Bajura, Ph.D.
plk. v. v. Mgr. Lukáš Habich, Ph. D.
prof. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.
doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD.
prof. Dr. iur. Harald Christian Scheu, Mag. phil., Ph.D.
JUDr. PhDr. René Petráš, Ph.D.
prof. Uczelni dr hab. Piotr Szymaniec
prof. Dr. Ivan Halász, Ph.D.
Mgr. Jiří Víšek, Ph.D.
pplk.doc. JUDr. Veronika Marková, PhD.
pplk. doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD., LL.M
mjr. doc. PhDr. JUDr. Mgr. Jozef Medelský, PhD.
plk. v. v. doc. JUDr. Robert Odler, PhD.
pplk. doc. JUDr. Miriam Odlerová, PhD.
mjr. Máté Sivádo, PhD.
PhDr. JUDr. Jana Firstová, PhD., LL.M, MBA
PhDr. Miroslav Scheinost

Organizačný výbor:

pplk. doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD.,
LL.M
plk. v. v. doc. JUDr. Robert Odler, PhD.
mjr. doc. PhDr. JUDr. Mgr. Jozef Medelský,
PhD.
Mgr. Jiří Víšek, Ph.D.
kpt. Mgr. Ivana Rubisová, PhD.
npor. Mgr. Sebastián Janko, PhD.
mjr. JUDr. Daniela Benedeková, PhD.
PhDr. JUDr. Ervín Šimko, L.L.M.
kpt. JUDr. Nina Laca, PhD.
JUDr. Alexandra Letková, PhD.
Mgr. František Sailer
Mgr. Jana Gulovičová
Mgr. Petra Habovská
mjr. JUDr. Erik Michalík

mjr. Ing. Vincent Holubiczky, PhD.
JUDr. Tomáš Škrinár, PhD.
Ing. Ivan Košč, PhD.
npor. JUDr. Jana Mokrú, PhD.
Mgr. Laura Adameová
mjr. JUDr. Michaela Jurisová, PhD.
mjr. Mgr. Michaela Kiššová, PhD.
JUDr. Petra Krivosudská, PhD., LL.M
npor. Mgr. Andrea Dobiášová
npor. Mgr. Ján Verba
npor. JUDr. Katarína Kvaková
Mgr. Jozef Letko
Mgr. Nataša Brabcová, LL.M, MBA
Miriam Švirecová
Eva Radičová

Programový výbor:

pplk.doc. JUDr. Veronika Marková, PhD.
pplk. doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD., LL.M
plk. v. v. doc. JUDr. Robert Odler, PhD.
mjr. doc. PhDr. JUDr. Mgr. Jozef Medelský, PhD.

Obsah

Úvod.....	11
Úvodné slovo	13
Magdaléna ONDICOVÁ Vybrané aktivity Katedry kriminológie Akadémie Policajného zboru v Bratislave za obdobie rokov 2004 až 2024 20 rokov od vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie	15
Jana FIRSTOVÁ Kriminalita a možnosti její kontroly v České republice po jejím vstupu do EU	24
Ivana ZOUBKOVÁ Míra korupce po 20 letech členství v Evropské Unii.....	36
Alena MAREŠOVÁ Kulturní kriminologie a genderová dimenze kriminality v ČR.....	46
Michaela KIŠŠOVÁ Prevenia samovražedného a sebapoškodujúceho správania za využitia mobilných aplikácií	52
Zuzana HRABOVSKÁ Preventívny program „Póla radí deťom“ jeho prínosy a očakávania.....	69
Nataša BRABCOVÁ, Ervín ŠIMKO Aktuální otázky kriminologie - kyberšikana	83
Maximilián KIKO, Lukáš TURAY Drogová kriminalita v Slovenskej republike a v priestore Európskej únie.....	94
Lenka MIKLÓSSYOVÁ Prevenia drogovej kriminality v kontexte novelizácie trestného zákona	105
Elena NIKOLAJOVÁ KUPFERSCHMIDTOVÁ Prevenia kriminality v Útvaroch policajného zaistenia pre cudzincov	115
Radovan BLAŽEK, Lucia VASILIK Vplyv väzenského prostredia na kriminalitu väzňov vo väzenskom prostredí a jej prevencia	130
Jakub LORKO Systémové opatrenia ako účinný nástroj k znižovaniu kriminality a predchádzaniu recidíve	144

Andrea Tünde BARABÁS Mediation in Hungary	154
Márta MIKLÓSI, Miklós TIHANYI, Máté SIVADÓ, Márta FEKETE Possible Effects of Religious Education in Penitentiary Institutions	158
Andrea PASTUCHOVÁ NEUMANNOVÁ Možné psychické reakcie obetí po záťažovej situácii, po prežití traumy	167
Dominika DINUŠOVÁ Etický kódex príslušníka Policajného zboru v kontexte európskych impulzov	176
Gabriel MOSKVIČ Klasifikácia hackera ako subjekt počítačovej kriminality	185
Lýdia GLADIŠOVÁ Interdisciplinárny prístup v boji proti organizovanému zločinu prostredníctvom medzirezortného Expertného koordinačného orgánu pre boj so zločinnosťou, jeho vznik a vývoj	196
Marianna PRESPERÍNOVÁ, Pavol HRUŠKA Ekonomická trestná činnosť v kontexte rozvoja virtualizácie spoločnosti	208
Ľudmila HÚSKOVÁ Šikanovanie a kyberšikanovanie mládeže	216
Účastníci medzinárodnej vedeckej konferencie	219
Prílohy	225

Úvod

Úvodné slovo

Zborník prezentuje súbor referátov a príspevky vystupujúcich v rámci sekcie Kriminológia, prevencia kriminality na vedeckej konferencii s medzinárodnou účasťou „Dvadsať rokov členstva Slovenskej republiky v Európskej únii – prínosy, výzvy, očakávania“, ktorú organizovali v dňoch 20. a 21. máj 2024 v Bratislave spolu Katedra trestného práva, Katedra kriminológie, Katedra verejnoprávných vied a Katedra európskeho integrovaného riadenia hraníc.

Vedecká konferencia vytvorila priestor na stretnutie odborníkov v oblasti kriminológie, penológie, sociálnej práce, špeciálnej pedagogiky a v neposlednom rade aj odborníkov z radov mediačných a probačných pracovníkov.

Rokovania prebiehali v rámci troch samostatných sekcií, konkrétne v sekcií: Trestné právo, Kriminológia a prevencia kriminality a sekcií Integrované riadenie hraníc. Takto bol vytvorený priestor na výmenu informácií a skúsenosti predovšetkým v rámci jednotlivých vystúpení, no aj v rámci neformálnych stretnutí počas prestávok.

Zostavovatelia predpokladajú, že zborník si nájde cestu predovšetkým k odbornej verejnosti, no môže poslúžiť ako študijný materiál študentom akadémie a iných vysokých škôl.

Magdaléna Ondicová

*vedúca Katedry kriminológie
Akadémie Policajného zboru v Bratislave*

Vybrané aktivity Katedry kriminológie Akadémie Policajného zboru v Bratislave za obdobie rokov 2004 až 2024 20 rokov od vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie

Anotácia: V obsahu príspevku autorka upriamuje pozornosť rekapituláciu vybraných aktivít, ktoré vedecko-pedagogickí pracovníci katedry kriminológie realizovali v období posledných 20. rokov v oblasti personálnych zmien, v oblasti vzdelávania, vedy a výskumu a publikačnej činnosti. Autorka predstavuje súhrn záverečných prác riešených v rámci kriminológie a poukazuje aj na ďalšie predmety, výučbu ktorých zabezpečuje katedra kriminológie.

Kľúčové slová: katedra kriminológie, vedecké konferencie, vzdelávanie, publikačná činnosť, veda a výskum

Annotation: In the content of the article, the author draws attention to a recapitulation of selected activities that the scientific and pedagogical staff of the Department of Criminology carried out during the last 20 years in the field of personnel changes, in the field of education, science and research, and publication activity. The author presents a summary of final theses solved within the framework of criminology and also points to other subjects taught by the Department of Criminology.

Keywords: department of criminology, scientific conferences, education, publishing activity, science and research

Úvod – Katedra kriminológie ako samostatná katedra v rámci organizačnej štruktúry Akadémie Policajného zboru v Bratislave

Katedra kriminológie ako samostatná katedra bola zaradená do organizačnej štruktúry Akadémie Policajného zboru v Bratislave už v roku 1994. Konkrétne v akademickom roku 1994/1995 odčlenením sa od Katedry trestného práva a kriminológie Akadémie Policajného zboru v Bratislave, vznikla samostatná Katedra kriminológie Akadémie Policajného zboru v Bratislave a ako samostatná katedra funguje až doteraz. Katedra v období realizácie konferencie organizovanej pri príležitosti 20. výročia vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie sa podieľa na vzdelávaní študentov takmer 30 rokov ako jedná z 15 katedri, ktoré zabezpečujú výuku študentov predovšetkým príslušníkov Policajného zboru, no tiež študentov z ďalších ozbrojených zborov, mimorezortných služieb a študentov z radov občianskej mládeže na Akadémii Policajného zboru v Bratislave.

Katedra kriminológie je zaradená do systému vzdelávania na Akadémii Policajného zboru v Bratislave ako samostatná katedra. Prioritou pedagogických pracovníkov katedry je výuka kriminológie ako samostatnej multidisciplinárnej vedy, veda a výskum v oblasti kriminológie, a tiež organizácia vedecko-teoretických podujatí, či publikačnej činnosti v zameranej na rozpracovanie otázok z oblasti kriminológie, stále v rámci Slovenskej republiky patrí prvenstvo. Jej pozícia sa potvrdila aj pri spracovaní signálnej správy o stave kriminológie na Slovensku, spracovanej v období rokov 2021 až 2022.¹

V rámci fungovania katedry kriminológie ako samostatnej vedecko-pedagogickí pracovníci riešili niekoľko desiatok vedecko-výskumných úloh, riešených predovšetkým na

¹ Informačná správa popisujúcej situáciu v oblasti kriminológie v Slovenskej republike pod názvom – Súčasnosť a perspektívy kriminológie ako študijného a vedného odboru v Slovenskej republike (dokument KRIM_PD(2022)0026_PS) a (návrh uznesenia v prílohe č. 1 dokumentu KRIM_NU(2022)0007_PS) vypracovaná pracovnou skupinou, predsedníčkou ktorej bola predsedníčka pracovnej skupiny Dr. h. c. prof. JUDr. Lucia KURILOVSKÁ, PhD.

základe požiadavky z aplikačnej praxe , organizovali niekoľko desiatok vedecko-teoretických podujatí, viedli stovky diplomových a bakalárskych prác, desiatky dizertačných prác ktoré boli aj úspešne obhájené a tiež sa podieľali na príprave a spracovaní niekoľkých desiatok odborných publikácií, vedeckých monografií a učebných textov.

Katedra kriminológie Akadémie Policajného zboru v Bratislave aktuálne zabezpečuje výuku, vedecko-výskumnú činnosť a publikačnú činnosť spolu prostredníctvom 5 vedecko pedagogických pracovníkov - členov katedry, z toho 1 docentka – vedúca katedry, ktorá má 100 % úväzok, 1 docent na 50 % úväzok a 3 odborné asistentky.

Kriminológia ako predmet výučby optikou jednotlivých tém

Vedecko-pedagogickí pracovníci katedry kriminológie počas obdobia rokov 2004 až do roku 2024 zabezpečovali výuku v rámci študijného odboru bezpečnostné vedy v študijnom programe bezpečnostnoprávna ochrana osôb a majetku² na všetkých troch stupňoch štúdia.

Konkrétne v rámci bakalárskeho stupňa zabezpečovali výuku predmetu *Kriminológia I.* v obsahu tematických plánov, ktorého boli prednášané a cvičené témy Úvod do kriminológie; Kriminologické teórie; Fenomenológia kriminality; Etiológia kriminality; Osobnosť páchateľa a osobnosť obete trestnej činnosti; Prevencia kriminality; Drogy a kriminalita; Kriminalita mládeže; Organizovaná kriminalita; Kriminalita cudzincov; Majetková kriminalita; Hospodárska kriminalita; Násilná kriminalita; Mravnostná kriminalita; Environmentálna kriminalita; Kriminalita a menšinové komunity, Rasovo motivovaná TČ a Recidíva a kriminalita.

V rámci magisterského stupňa zabezpečovali výuku predmetu *Kriminológia II.* v obsahu tematických plánov, ktorého boli prednášané a cvičené témy: Nové smery v kriminológii; Osobnosť páchateľa a osobnosť obete jednotlivých druhov TČ; Aktuálne preventívne programy; Masmédiá a kriminalita; Kriminologický výskum; Kriminologické prognózovanie; Alkoholizmus a kriminalita; Patologické hráčstvo a kriminalita; Počítačová kriminalita; Kriminalita v doprave; Kriminologické aspekty korupcie; Finančná kriminalita; Extrémizmus a terorizmus; Kriminalita páchaná na mládeži, ženách a na senioroch. Predmety na oboch stupňoch boli ukončené skúškou.

V rámci doktorandského stupňa zabezpečovali výuku predmetu *Metodológia kriminologického výskumu* v obsahu tematických plánov, ktorého boli prednášané a cvičené témy: Druhy kriminologických výskumov a ich fázy. Prieskum, predvýskum, sondáž, hypotézy, ich obsah a význam. Projekt kriminologického výskumu, jeho význam a obsah. Metódy kriminologických výskumov. Techniky kriminologických výskumov. Kriminologický výskum a kriminologické prognózovanie. prognostická činnosť a jej etapy. Kriminologická prognóza a jej funkcie. Verifikácia prognózy. Metódy prognózovania a ich význam. Delfská metóda a brainstorming. Štúdium predmetu je ukončené hodnotením.

Vedecko-pedagogickí zamestnanci katedry zabezpečovali, a stále zabezpečujú, tiež výuku predmetov Kriminológia 1 a Kriminológia 2 v rámci konverzného štúdia. Obsah tematických plánov je takmer totožný s obsahom predmetu Kriminológia I, vyučovaného na bakalárskom stupni štúdia a Kriminológia II výuka, ktorého je zabezpečovaná na magisterskom stupni štúdia.

Kriminológia ako jeden z predmetov má svoje pevné miesto aj v rámci Špecializačného policajného štúdia a je štúdium je ukončené hodnotením.

² Do roku 2019 študijnom odbore 8. služby odbore podskupine študijného odboru 8.3 bezpečnostné služby, študijnom odbore 8.3.1 ochrana osôb a majetku, študijného programu bezpečnostnoprávna ochrana osôb a majetku.

Predmet kriminológia našiel svoje miesto aj v rámci prípravy študentov študijného odboru bezpečnostné vedy v študijnom programe bezpečnostnoprávne služby vo verejnej správe³ do konca akademického roku 2018/2019 v rámci bakalárskeho stupňa štúdia a od akademického roku 2019/2020 v magisterskom stupni štúdia. V rámci výuku predmetu *Kriminológia I.* boli prednášané a cvičené témy: Úvod do kriminológie; Kriminologické teórie; Fenomenológia kriminality; Etiológia kriminality; Osobnosť páchatel'a a osobnosť obete trestnej činnosti; Prevencia kriminality; Drogy a kriminalita; Kriminalita mládeže; Organizovaná kriminalita; Kriminalita cudzincov; Majetková kriminalita; Hospodárska kriminalita; Násilná kriminalita; Mravnostná kriminalita; Environmentálna kriminalita; Kriminalita a menšinové komunity, Rasovo motivovaná TČ a Recidíva a kriminalita. Štúdium predmetu je ukončené skúškou.

Tabuľka 1 Prehľad predmetov „kriminológia“ a spôsob ich ukončenia

	Názov predmetu	Stupeň, na ktorom sa vyučuje	Študijný program	Spôsob ukončenia
1.	Kriminológia I	bakalársky	BOOM	skúška
2.	Kriminológia II	magisterský	BOOM	skúška
3.	Kriminológia 1	konverzné štúdium	BOOM	hodnotenie
4.	Kriminológia 2	konverzné štúdium	BOOM	skúška
5.	Kriminológia	ŠPŠ	BOOM	hodnotenie
6.	Kriminológia	magisterský	BSVS	skúška
7.	Metodológia kriminologického výskumu	doktorandské štúdium	BOOM	hodnotenie

Vedecko výskumné úlohy realizované vedecko-pedagogickými pracovníkmi katedry kriminológie od roku 2004 do roku 2024

V období rokov 2004 až 2024 vedecko - pedagogickí pracovníci katedry boli hlavnými riešiteľmi a spoluriešiteľmi viac ako 10 vedeckovýskumných úloh.

Jednou z vedecko – výskumných úloh, na riešení ktorej sa podieľajú vedecko-pedagogickí pracovníci katedry bola aj medzinárodná vedeckovýskumná úloha bez časového obmedzenia „*Prognóza vývoja kriminality a jej kontroly v európskom regióne*“, ktorá bola súčasťou základnej bádateľskej témy dlhodobého zámeru vedeckej práce akadémie a bola zaradená do plánu vedecko-technického rozvoja Ministerstva vnútra Slovenskej republiky.

Prognóza páchania trestného činu obchodovania s ľuďmi po vstupe SR do Schengenu Výsk. 137: Vedeckovýskumná úloha bola zameraná na problematiku obchodovania s ľuďmi v Slovenskej republiky a jej riešenie vyplynulo v súvislosti s aktuálnou potrebou riešenia úloh vyplývajúcich z Národného programu boja proti obchodovaniu s ľuďmi na roky 2008 – 2010. Na základe usmernenia Ministerstva vnútra SR úloha bola doplnená o problematiku nútenej práce inej než za účelom sexuálneho vykorisťovania a informovanosti obyvateľstva o týchto otázkach. Vzhľadom na skutočnosť, že až 60 % obetí

³ Do roku 2019 študijnom odbore 8. služby odbore podskupine študijného odboru 8.3 bezpečnostné služby, študijnom odbore 8.3.2 študijného programu bezpečnostné verejno-právne služby študijného programu bezpečnostnoprávne služby vo verejnej správe.

obchodovania s ľuďmi tvoria príslušníci rómskej komunity, vyvstala potreba riešiť tento problém v tejto komunite.

V roku 2011 boli informácie získane z výskumu verejnej mienky vyhodnotené v rámci riešenia komplexnej vedecko-výskumnej úlohy „Prognóza páchania trestného činu obchodovania s ľuďmi s prihliadnutím na vstup SR do Schengenu“. Ďalej boli v prvej polovici roka 2011 spracované informácie získane z terénneho výskumu realizovaného v rámci riešenia čiastkovej úlohy. Spracovaním informácií zo zmienovaných výskumov bola následne spracovaná Záverečná správa z VVÚ č. 137 a VVÚ č. 158, ktorá bola v mesiacoch september predložená oponentom a po zapracovaní pripomienok dňa 11.10.2011 riešiteľským tímom obhájená. Na základe rozhodnutia oponentskej rady bol upravený názov VVÚ č. 137 pre potreby záverečnej správy na „*Páchanie trestného činu obchodovania s ľuďmi po vstupe SR do Schengenu*“ a záverečná správa z realizovaného výskumu bola dňa 15.12.2011 v elektronickej forme zaslaná na Kanceláriu ministra vnútra Slovenskej republiky, odbor parlamentnej, vládnej agendy a poradenských činností.

O čiastkových výsledkoch výskumu v oblasti obchodovania s ľuďmi bola priebežne informovaná odborná verejnosť v rámci realizovaných medzinárodných seminárov a konferencií formou vystúpení a príspevkov v zborníkoch.

Krátkodobá prognóza vybraných druhov kriminality v Slovenskej republike 2013 – 2016: Akadémia Policajného zboru v Bratislave v spolupráci s Paneurópskou vysokou školou so sídlom v Bratislave riešila v roku 2013 vedecko-výskumnú úlohu „*Krátkodobá prognóza vybraných druhov kriminality v Slovenskej republike 2013 – 2016*“. Vedecko-výskumná úloha bola riešená v súlade s projektom, ktorý je verejne prístupný v knižnici Akadémie Policajného zboru SR v Bratislave⁴. Členmi riešiteľského tímu boli - zodpovedný riešiteľ doc. RNDr. Jaroslav Holomek (PEVŠ Bratislava), CSc., zástupcom zodpovedného riešiteľa bola PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD. (A PZ) a ďalšími členmi riešiteľského tímu boli prof. PhDr. Květoň Holcr, DrSc. (PEVŠ Bratislava) a Mgr. Jana Uličná (A PZ). Zo zrealizovanej vedecko-výskumnej úlohy bola spracovaná záverečná správa, ktorá je taktiež dostupná v knižnici akademie. Záverečná správa má charakter podkladovej štúdie pre vypracovanie koncepčných materiálov pre subjekty zodpovedné za kontrolu kriminality na národnej úrovni, prípadne aj ďalších záujemcov o vývoj kriminality a jej kontroly v Slovenskej republike.

Príčiny rastu radikalizácie a agresivity určitých skupín obyvateľstva. Akadémii Policajného zboru v Bratislave bola Ministerstvom vnútra SR na základe Národného akčného plánu boja proti terorizmu a následne z Harmonogramu plnenia úloh ministerstva vnútra vyplývajúcich z Národného akčného plánu boja proti terorizmu REV 1 zadaná vedeckovýskumná úloha. Súčasťou tejto úlohy bolo „*Skúmať príčiny radikalizácie určitých skupín obyvateľstva a aktívne predchádzať situáciám, ktoré vedú jednotlivca k schvaľovaniu terorizmu alebo účasti na teroristickej činnosti.*“ Vo finálnej fáze jedným zo spoluriešiteľov VVÚ bola aj PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD., vedúca Katedry kriminológie Akadémie PZ v Bratislave. V roku 2013 boli výsledky výskumu verejnej mienky spracované do záverečnej správy z vedecko-výskumnej úlohy vo forme vedeckej monografie.

„Krátkodobá prognóza vývoja drogovej kriminality v Slovenskej republike 2015 – 2019“: Akadémia Policajného zboru v Bratislave riešila v roku 2015 vedecko-výskumnú úlohu „*Krátkodobá prognóza vývoja drogovej kriminality v Slovenskej republike 2015 – 2019*“. Vedecko-výskumná úloha bola riešená v súlade s projektom, ktorý je verejne prístupný

⁴ Krátkodobá prognóza vybraných druhov kriminality v SR 2013 - 2016 : Projekt vedeckovýskumnej úlohy. / Rieš. výsk. úl. Jaroslav Holomek, Rieš. výsk. úl. Magdaléna Ondicová, Spolurieš. Jana Uličná, Spolurieš. Květoň Holcr. - 1. vyd. - Bratislava: Akadémia PZ, 2013; Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2013. - 19 s. : tab., grafy, 15 s. príl. – posudky. – Výsk. 188

v knižnici Akadémie Policajného zboru SR v Bratislave⁵. Hlavným riešiteľom VVÚ je JUDr. Jana Uličná (A PZ). Členmi riešiteľského tímu boli aj vedeckopedagogické pracovníčky katedry kriminológie doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD. (A PZ) a Mgr. Michaela Kiššová. V rámci riešenia sa vedecko-pedagogické pracovníčky katedry podieľali, okrem iného na korekcii dotazníkov, na ich expedovaní jednotlivým respondentom a vyhodnotení dotazníkov.

Využitie výsledkov analýz kriminality v bezpečnostnom vzdelávaní : Akadémia Policajného zboru v Bratislave začala v roku 2017 riešiť krátkodobú vedecko-výskumnú úlohu „*Využitie výsledkov analýz kriminality v bezpečnostnom vzdelávaní*“ Vedecko-výskumná úloha je riešená v súlade s projektom, ktorý je verejne prístupný v knižnici Akadémie Policajného zboru SR v Bratislave⁶. Hlavným riešiteľom VVÚ je doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD. (A PZ). Členmi riešiteľského tímu sú aj vedeckopedagogickí pracovníci ďalších katedier A PZ.

„Zisťovanie úrovne právneho povedomia občanov Slovenskej republiky s dôrazom na drogovú kriminalitu“: V roku 2019 vedecko-pedagogickí pracovníci katedry kriminológie na základe upovedomenia o realizácii o začatí realizácie vedecko-technického rozvoja v zmysle obsahu Plán vedecko-technického rozvoja na rok 2019 s výhľadom na ďalšie roky⁷ začali riešiť v roku 2019 vedecko výskumnú úlohu „*Zisťovanie úrovne právneho povedomia občanov Slovenskej republiky s dôrazom na drogovú kriminalitu*“. Členmi riešiteľského tímu sú vedeckopedagogické pracovníčky katedry kriminológie doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD. a Mgr. Michaela Kiššová, PhD.

„**Implementácia zákon o obetiach trestných činov do policajnej a viktimologickej praxe**“: V roku 2021 vedecko-pedagogickí pracovníci katedry kriminológie pokračovali v zmysle obsahu Plán vedecko-technického rozvoja na rok 2019 s výhľadom na ďalšie roky v riešení medzinárodnej vedecko-výskumnej úlohy „*Implementácia zákon o obetiach trestných činov do policajnej a viktimologickej praxe*“. Zodpovednou riešiteľkou je pplk. doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD. Projekt VVÚ je evidovaný v Knižnici Akadémie PZ pod číslom Výsk. 255.

V roku 2024 bola vedecko-výskumná úloha „**Implementácia zákon o obetiach trestných činov do policajnej a viktimologickej praxe**“ rozšírená o riešenie 4. čiastkovej vedecko-výskumnej úlohy „*Absencia znalosti cudzieho jazyka ako jedného z významných viktimitizačných faktorov obchodovania s ľuďmi*“, na riešení ktorej sa podieľali ako hlavná riešiteľka doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD., LL.M, JUDr. PhDr. Jana Firstová, PhD. ako hlavný riešiteľ za Českú republiku a Mgr. Andrea Dobiášová - doktorandka katedry kriminológie.

JUDr. Michaela Jurisová, PhD. bola spoluriešiteľom VVÚ „Pôsobnosť policajtov prvého kontaktu na mieste vzniku policajne-relevantnej udalosti environmentálneho

⁵ Krátkodobá prognóza vývoja drogovej kriminality v SR 2015-2019 : Projekt vedeckovýskumnej úlohy. / Rieš. výsk. úl. Jana Cagánová, Spolurieš. Milan Marcinek, Spolurieš. Magdaléna Ondicová, Spolurieš. Michaela Kiššová, Spolurieš. Michal Marko, Spolurieš. Štefan Bartko, Spolurieš. Slawomir Zalewski. - 1. vyd. - Bratislava: Akadémia PZ - Oddelenie vedy a vedeckých projektov, 2014. - 25 l. : tab., 11 l. príl. - dotazník, 20 l. príl. - dokumentácia. Projekt je evidovaný v knižnici A PZ pod číslom VÝSK. 212.

⁶ „*Využitie výsledkov analýz kriminality v bezpečnostnom vzdelávaní*“: Projekt vedeckovýskumnej úlohy. / Rieš. výsk. úl. Magdaléna Ondicová, 1. vyd. / Magdaléna Ondicová, Monika Blišťanová, Stanislav Šišulák, Róbert Odler, Lucia Kováčová, Stanislav Križovský - 1. vyd. - Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2017; Košice: Vysoká škola bezpečnostného manažerstva, 2017. - Nestr. : dokumentácia - oponentské posudky - vto . - Signatúra: VÝSK. 237

⁷ Poznámka: List č. PPZ-OAI1-2019/002839-015 zo 14.01.2019 a Príloha k č.: PPZ-OAI1-2019/002839-015

charakteru“ (Jurisová – člen riešiteľského tímu ČVVÚ č. 4 – „*Pôsobnosť služby ochrany objektov na mieste vzniku policajne-relevantnej udalosti environmentálneho charakteru*“. Zodpovednou riešiteľkou bola pplk. prof. JUDr. Mgr. Jana Šimonová, PhD. Projekt VVÚ je evidovaný v Knižnici Akadémie PZ pod číslom Výsk. 266.

Účast' na riešení medzinárodných vedecko-výskumných úloh

Vedecko-pedagogickí pracovníci katedry sa v akademickom roku 2011/2012 až akademickom roku 2014/2015 v spolupráci s Katedrou kriminológie Policajnej akadémie Českej republiky podieľali na realizácii čiastkovej úlohy vedecko-výskumnej úlohy „*Systémová analýza rizik sociálnej reintegrácie propustených z výkonu trestu odňatia slobody – príspevek k prevencii recidívy (potažmo k bezpečnosti regiónu)*. Hlavný riešiteľ: PhDr. JUDr. Jana Firstová . Číslo úlohy: DVÚ 3/4. Zámer: - vytvárať preventívne opatrenia na základe reflexie faktorov ovplyvňujúcich sociálnu reintegráciu prepustených (mladistvých a blízkych veku mladistvého, prvoväznených) v podmienkach daného regiónu; - prispieť k racionálnejšiemu odbornému a komplexnejšiemu riešeniu sociálnej reintegrácie prepustených z výkonu trestu a vytváranie preventívnych postupov v regióne a tým prispievať k vyššej bezpečnosti regiónov.

V roku 2022 vedúca katedry kriminológie doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD., LL.M bola spoluriešiteľkou vedeckovýskumnej úlohy „*Analýza právnej úpravy v oblasti zajištní vnútornej bezpečnosti a verejného poriadku v Českej republike a na Slovensku*.“ Číslo projektu: GA/2019/14, Zdroj: Grantová agentura Akademické aliance. Obdobie: 2019–2021. V roku 2022 bola obhájená Záverečná správa.

V roku 2022 mesiaci september (november) 2022 sa začala riešiť výskumná úloha Spoluriešiteľ - *N2PREV Law enforcement and community cooperation and training approach to prevent radicalisation by ensuring refugees' successful inclusion*⁸ [...] projekt riešený v rámci ERASMUS+ : projekt IN2PREV Projekt „Vymáhanie práva a spolupráce s komunitou a školenia k prevencii radikalizácie pre zaistenie úspešného začlenenia sa utečencov“ je aj vedúca katedry kriminológie doc. Magdaléna Ondicová. Hlavný zástupca za A PZ prof. Ing. J. Meteňko, PhD. Ďalší riešitelia doc. Laca a doc. Ondicová. Garant projektu: Universidade da Beira Interior Lisabon, Portugalsko. [...]

V mesiacoch február 2023 začala prípravná fáza riešenia VVÚ: „*Oblasti rozvoja väzenského vzdelávania: triangulácia väzňov, reintegrácia a prostredie na podporu učenia*“ v spolupráci s Debrecínskou univerzitou z Maďarskej republiky. Hl. garanti projektu sú: Autori: Dr. Attila Károly Molnár Ph.D. ako samostatný výskumný pracovník a Dr. Márta Takács-Miklósi Ph.D. z Debrecínskej univerzity. Za našu katedru sa na riešení VVÚ podieľajú doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD., LL.M a JUDr. Petra Krivosudská, PhD., LL.M.

V spolupráci s kolegami Wyzszej Szkoły Policji v Szczytne, bola katedrou v zastúpení doc. PhDr. Magdalénou Ondicovou, PhD., LL.M riešená vedecko-výskumná úloha s názvom „*Badanie ankietowe dotyczące świadomości prawnej w zakresie ochrony i praw zwierząt*“. Riešiteľky: doc. Izabela Nowicka, Dr. Aleksandra Nowak.

⁸ IN2PREV. Law Enforcement and Community Cooperation and Training Approach to Prevent Radicalisation by Ensuring Refugees' Successful Inclusion : Research Project Carried out within the Framework of ERASMUS+. 1. vyd. / Jozef Meteňko, Martin Laca, Magdaléna Ondicová, Juraj Klátik, Milan Kusák, ... [a i.] - 1. vyd. - Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2023. VÝSK. 270 Projekt VVÚ v anglickom jazyku je zaevidovaný v Knižnici A PZ v Bratislave pod číslami VÝSK. 269.

Aktuálne je katedra prostredníctvom vedúcej katedry zapojenie sa doriešenia VVÚ k ochrane mäkkých cieľov a pripravuje riešenie vedecko-výskumnej úlohy „*Analýza faktorov ovplyvňujúcich recidívu osôb prepustených z výkonu trestu odňatia slobody*“.

Vedecko-teoretické podujatia organizované vedecko-pedagogickými pracovníkmi katedry v období rokov 2004 až 2024

Vedecko-pedagogickými pracovníkmi katedry za obdobie 20 rokov organizovali spolu s aktuálne organizovanou konferenciou s medzinárodnou účasťou „*Dvadsať rokov členstva Slovenskej republiky v Európskej únii – prínosy, výzvy, očakávania*“, 16 vedecko-technických podujatí pre odbornú verejnosť a viac ako 10 podujatí pre študentov akadémie.

V roku 2007 bol vedecko-pedagogickými pracovníkmi katedry dňa 04.12.2007 organizovaný odborný seminár s názvom „*Prevenčia kriminality - výzva spoločnosti*“, výstupom z ktorého bol zborník príspevkov, ktorý je dostupný v Knižnici Akadémie PZ s prideleným ISBN 978-80-8054-434-8.

V roku 2008 bol vedecko-pedagogickými pracovníkmi katedry v priestoroch akadémie dňa 1.12.2008 organizovaný seminár s názvom „*Problém rómskej národnostnej väčšiny v SR – možnosti ich riešiť*“.

V roku 2009 bol vedecko-pedagogickými pracovníkmi katedry organizovaný „*Stály medzinárodný seminár Aktuálne problémy kriminologickej prognostiky VI.*“, ktorý sa konal v dňoch 21.-23. október 2009. Výstupom zo seminára bol zborník príspevkov, ktorý je dostupný v Knižnici Akadémie PZ s prideleným ISBN 978-80-8054-494-2.

V roku 2010, konkrétne 22. apríla 2010 pod záštitou podpredsedu vlády SR, ministra vnútra SR a predsedu Rady vlády SR pre prevenciu kriminality Roberta Kaliňáka vedecko-pedagogickí pracovníci katedry zorganizovali medzinárodnú vedeckú konferenciu „*Prevenčia kriminality - výzva spoločnosti*“, z ktorej bol v spolupráci s Radou vlády Slovenskej republiky pre prevenciu kriminality ako výstup spracovaný a vydaný zborník príspevkov, ktorý je dostupný v Knižnici Akadémie PZ s prideleným ISBN 978-80-8054-508-6.

V roku 2011, konkrétne 11. a 12. apríla 2011 vedecko-pedagogickí pracovníci katedry zorganizovali medzinárodný odborný seminár s názvom „*Terciárna prevencia v širšom sociálnom kontexte*“. Výstupom zo seminára bol zborník príspevkov, ktorý je dostupný v Knižnici Akadémie PZ s prideleným ISBN 978-80-8054-524-6.

V roku 2011 vedecko-pedagogickí pracovníci katedry zorganizovali aj medzinárodnú vedeckú konferenciu s názvom „*Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike, Českej republike a Poľskej republike*“ Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, konanej 7.12.2011 a 8.12.2011 v Bratislave je dostupný v Knižnici Akadémie PZ s prideleným ISBN 978-80-8054-563-5.

V roku 2012 vedecko-pedagogickí pracovníci katedry zorganizovali v dňoch 27. až 29. november 2012 „*Stály medzinárodný seminár Aktuálne problémy kriminologickej prognostiky VII.*“ Výstupom zo seminára, podobne ako po iné roky bol zborník príspevkov, ktorý je dostupný v Knižnici Akadémie PZ s prideleným E-Book - 1 CD ROM - ISBN 978-80-8054-581-9, - ISBN 978-80-8054-582-6 E-Book.

V roku 2013 vedecko-pedagogickí pracovníci katedry zorganizovali v dňoch 10. a 11. decembra 2013 v Bratislave medzinárodný odborný seminár „*Terciárna prevencia v širšom sociálnom kontexte*“. Zborník z medzinárodného odborného seminára je dostupný v Knižnici

Akadémie PZ s prideleným ISBN 978-80-8054-593-2 a vo forme E-Book 1 CD ROM s prideleným ISBN 978-80-8054-594-9.

V roku 2015 vedecko-pedagogickí pracovníci katedry zorganizovali aj medzinárodnú vedeckú konferenciu s názvom **„Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike, Českej republike a Poľskej republike“** Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, konanej 26. a 27. mája 2015 v Piešťanoch je dostupný v Knižnici Akadémie Policajného zboru s prideleným ISBN 978-80-8054-644-1 aj ako E-Book 1 CD ROM s ISBN 978-80-8054-645-8.

V roku 2016 vedecko-pedagogickí pracovníci katedry zorganizovali medzinárodný odborný seminár **„Terciárna prevencia kriminality v širšom sociálnom kontexte“** Zborník z medzinárodného odborného seminára konaného 24. a 25. mája 2016 v Piešťanoch je dostupný v Knižnici Akadémie Policajného zboru s prideleným ISBN 978-80-8054-699-1, a tiež aj ako E-Book 1 CD ROM s ISBN 978-80-8054-700-4.

V roku 2017 vedecko-pedagogickí pracovníci katedry zorganizovali **„Stály medzinárodný seminár Aktuálne problémy kriminologickej prognostiky VIII.“** Zborník zo stáleho medzinárodného seminára konaného 23. a 24. mája 2017 v Piešťanoch je dostupný v Knižnici Akadémie Policajného zboru s prideleným ISBN 978-80-8054-741-7, a podobne ako iné zborníky aj vo forme E-Book 1 CD ROM s ISBN 978-80-8054-742-4.

Organizácia medzinárodnej konferencie s názvom **„Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike, Českej republike a Poľskej republike“** sa stala tradíciou. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 29. a 30. mája 2018 v Piešťanoch je dostupný v Knižnici Akadémie Policajného zboru s prideleným ISBN 978-80-8054-793-6, a tiež ako E-Book 1 CD ROM s ISBN 978-80-8054-794-3.

Tradíciou sa stala aj organizácia medzinárodnej konferencie **„Prevencia kriminality - výzva spoločnosti“**. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 04. a 05. júna 2019 v Bratislave je dostupný v Knižnici Akadémie Policajného zboru s prideleným ISBN 978-80-8054-840-7, a ako E-Book 1 CD s ISBN 978-80-8054-841-4.

Medzinárodnú vedeckú konferenciu s názvom **„Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike, Českej republike a Poľskej republike“** zorganizovali vedecko-pedagogický pracovníci aj v roku 2021. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 07. decembra 2021 v Bratislave je dostupný v Knižnici Akadémie Policajného zboru s prideleným ISBN 978-80-8054-955- a ako E-Book 1 CD ROM s ISBN 978-80-8054-956-5.

Vedecko-pedagogickým pracovníkom sa podarilo v roku 2022 zorganizovať medzinárodnú vedeckú konferenciu so spoločným názvom **„Prevencia kriminality - výzva spoločnosti a Terciárna prevencia v širšom sociálnom kontexte“**. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 06. a 07. decembra 2022 v Bratislave je dostupný v Knižnici Akadémie Policajného zboru s prideleným ISBN 978-80-8054-990-9 a aj ako E-Book 1 CD ROM s ISBN 978-80-8054-991-6.

V roku 2023 vedecko-pedagogickí pracovníci zorganizovali tradične medzinárodnú vedeckú konferenciu **„Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike a vybraných krajinách“**. Elektronická verzia zborníka z konferencie ktorá sa uskutočnila v dňoch 26. a 27. septembra 2023 v Piešťanoch je dostupný v Knižnici Akadémie Policajného zboru s prideleným ISBN 978-80-8293-013-2, a tiež ako E-Book 1 CD ROM s ISBN 978-80-

8293-014-9. Elektronická verzia zborníka je umiestnená na internetovej stránke: <https://www.akademiapz.sk/node/2456>.

Ďalšie predmety, výučbu ktorých zabezpečuje katedra kriminológie

Katedra kriminológie Akadémie Policajného zboru v Bratislave začiatku vzniku katedry až do súčasnosti aktuálne zabezpečuje aj výučbu predmetov *Penológia*. V súčasnosti od roku 2014 na bakalárskom stupni štúdia v dennej aj externej forme štúdia v oboch študijných programoch.

Katedra kriminológie Akadémie Policajného zboru v Bratislave od roku 2004 až do súčasnosti aktuálne zabezpečuje aj výučbu predmetov špecializácie Zboru väzenskej a justičnej stráže, konkrétne *Výkon väzby a trestných sankcií*, *Penitenciárna pedagogika*, *Penitenciárna psychológia a Teória penitenciárneho zaobchádzania*.

Záverečné práce spracované študentmi pod vedením vedecko-pedagogických pracovníkov katedry

V závere tejto časti príspevku autorka si dovoľuje poukázať aj na skutočnosť, že aj počet záverečných prác, ktoré sú zamerané na riešenie otázok kriminológie na spracovaných študentmi jednotlivých stupňoch štúdia pod vedením vedecko-pedagogických pracovníkov katedry, a tiež vedúcimi z externého prostredia, dosahuje počet, ktorý je možné vyjadriť v stovkách, podobne aj pozornosť publikačnej pracovníkov by si zaslúžil výraznú pozornosť.

Záver

Vychádzajúc z uvedených informácií je evidentne, že napriek malému počtu pracovníkov katedry, ktorý za obdobie rokov 2004 až 2024 neprekročil počet 5 osôb sa výraznou mierou podieľajú na budovaní dobrého mena akadémie, no predovšetkým k rozvoju kriminológie ako samostatnej vedy, ktorá zaujíma určite výrazne miesto medzi vedami, ktoré sú zastúpené v rámci vzdelávania predovšetkým príslušníkov Policajného zboru ale aj študentov z radov občianskej mládeže, teda v oboch študijných programoch.

Literatúra

ONDICOVÁ, M. Obsah príspevku je spracovaný na základe podkladov zasielaných autorkou príspevku za Katedru kriminológie Akadémie Policajného zboru v Bratislave do Výročných správ akadémie za roky 2004 až 2023.

Kontakt na autora:

pplk. doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD., LL.M
Katedra kriminológie
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1
835 17 Bratislava 35
tel. číslo.: +421 9610 57478
e-mail: magdalena.ondicova@akademiapz.sk

Kriminalita a možnosti její kontroly v České republice po jejím vstupu do EU

Anotace: Příspěvek ve stručnosti popisuje vývoj registrované kriminality na území České republiky primárně v období po jejím vstupu do Evropské unie. Autorka zaměřuje svoji pozornost na nejdůležitější kriminologické aspekty tohoto vývoje s přesahem do oblasti změn v systému kontroly kriminality. Popisovány jsou ve stručnosti změny konceptu kontroly kriminality s akcentem kladeným na preventivní politiku státu a její aktuální systémové zakotvení.

Klíčová slova: kriminalita, kontrola kriminality, kriminální politika, prevence kriminality.

Annotation: The paper briefly describes the development of registered crime in the Czech Republic, primarily in the period after its accession to the European Union. The author focuses her attention on the most important criminological aspects of this development with an overlap into the area of changes in the crime control system. Changes in the concept of crime control with an emphasis on the state's preventive policy and its current systemic anchoring are briefly described.

Keywords: Crime, Crime Control, Criminal Policy, Crime Prevention.

Úvod

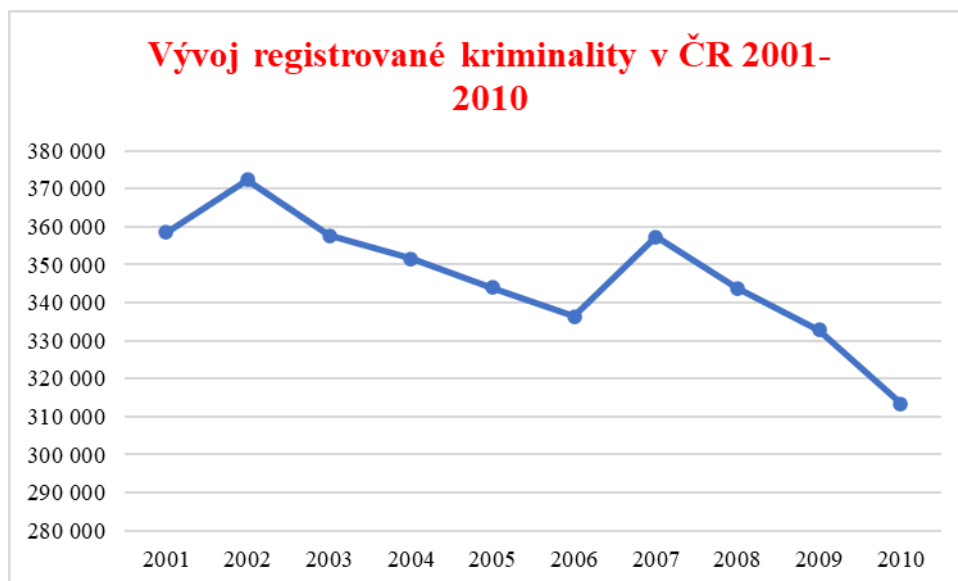
Registrovanou kriminalitu a její vývoj je nutné vždy popisovat v horizontu výrazných společensko-politických změn. K těmto došlo v České republice primárně v poslední dekádě minulého století, tj. v důsledku tzv. sametové revoluce po roce 1989. Proměny společnosti s sebou přinesly změny v oblasti trestní legislativy a kriminální politiky, které je nutné při hodnocení vývoje kriminality a dalších sociálně patologických jevů reflektovat. Po roce 1989 registrujeme prudký nárůst kriminality. Nárůst registrovaných trestných činů doprovázela též, v souvislosti s realizovanými procesy dekriminlizace, depenalizace a kriminalizace nových forem sociálně patologických jevů, výraznější proměna struktury kriminality. Měnila se tedy jak kvantitativní, tak kvalitativní stránka kriminality.

Pro účely tohoto příspěvku nás bude zajímat vývoj registrované kriminality především v první dekádě tohoto století, výrazněji pak po roce 2004, tedy po vstupu České i Slovenské republiky do Evropské unie.

Vývoj evidované kriminality na území ČR v první dekádě nového století

Po přelomu tisíciletí zaznamenáváme postupný pokles kriminality, který s drobnými výkyvy pokračuje dodnes. Po kulminaci kriminality v roce 1999 kdy byl registrován doposud nejvyšší počet trestných činů na území ČR (426 626 skutků) se počet každoročně evidovaných skutků dostává pod hranici 400 000. V roce 2001 bylo policií zaevidováno 358 577, což bylo o 8,4% méně než v roce předchozím. V roce 2002 se sice registrovaná kriminalita zvýšila cca o 3,8% na hodnotu 372 341 skutků, nadále lze však vysledovat (s výjimkou roku 2007, kdy došlo k mírnému nárůstu) spíše stabilní pokles, více viz graf č. 1.

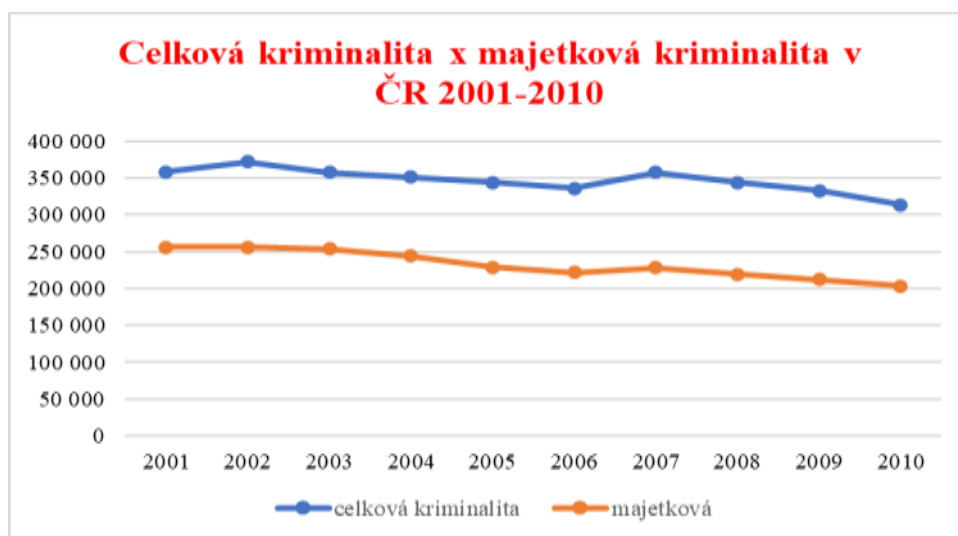
Graf č. 1 Vývoj registrované kriminality na území ČR 2001-2010

Zdroj: Policejní statistiky dostupné na: <https://www.policie.cz/clanek/policie-cr-web-informacni-servis-statistiky-statisticke-prehledy.aspx>

Nejpočetněji zastoupena zůstává v rámci struktury kriminality stále kriminalita majetková. V roce 2001 činila cca 71% podíl, v roce 2009 pak 65%. Podíl majetkové kriminality na celkové se postupně snižuje, stejně tak jako se snižuje počet registrovaných trestných činů. Jak jsme již uvedli výše, vývojová křivka majetkové kriminality předurčuje s ohledem na její početní zastoupení v rámci celkové kriminality vývoj registrované kriminality jako takové, viz graf č. 2.

Graf č. 2 Vývoj celkové a majetkové kriminality v ČR 2001-2010

Zdroj: Policejní statistiky dostupné na: <https://www.policie.cz/clanek/policie-cr-web-informacni-servis-statistiky-statisticke-prehledy.aspx>

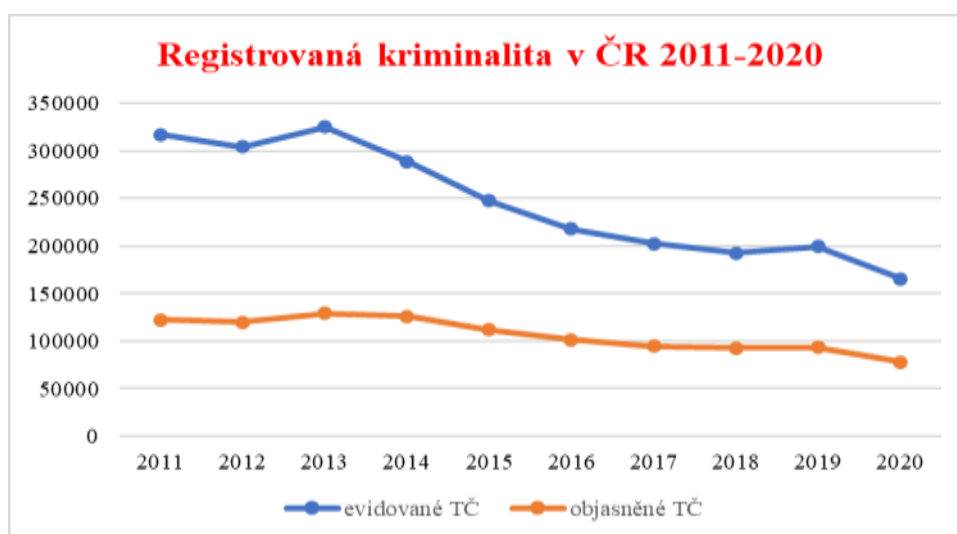
V souvislosti s hodnocením vývoje majetkové kriminality bývá často diskutována změna hranice škody nikoli nepatrné, ke které ve sledovaném třicetiletém období došlo opakovaně. Poprvé byla výše škody nikoli nepatrné zvýšena z původní hranice z předlistopadového období 200,- Kč na hodnotu 1000,- Kč, tato hranice platila do roku 1993, kdy došlo k jejímu navýšení na 2000,- Kč. Zásadnější navýšení přišlo v roce 2001, kdy byla hranice škody nikoli nepatrné posunuta na výši 5000,- Kč. K dalšímu navýšení došlo až téměř po dvaceti letech, kdy se hranice škody nikoli nepatrné zvýšila dvojnásobně na 10 000,- Kč (novela účinná od 1.10.2020). O vlivu tohoto aspektu na vývoj majetkové kriminality nejsou v kriminologických výzkumech dostupné relevantní informace, a to mimo jiné v důsledku absence relevantního výzkumu zaměřeného na analýzu trendů majetkových trestných činů a korespondujících přestupků.

Pozitivním trendem první dekády 21. století byl snižující se podíl mládeže mezi pachateli policií evidované trestné činnosti. Zatímco v kulminačních letech 1996 -1997 tvořil podíl pachatelů z řad mládeže do 18 let věku více jak 20%, v roce 2010 to již byl zhruba pouze 8% podíl (děti do 15 let 3%, mladiství 5%).

Vývoj registrované kriminality na území České republiky od roku 2010

V posledních letech nadále sledujeme klesající trend vývoje kriminality na území České republiky s drobnými výkyvy např. v roce 2013 či 2019 kdy bylo registrováno o 6 816 skutků více, tj. o 3,5 % více, než v roce 2018. V roce 2020 jsme registrovali 165 525 trestných činů. Oproti roku předchozímu zaznamenáváme tedy pokles o 33 696 trestných činů. Rok 2020 byl však poznamenán pandemií Covid 19, která s sebou přinesla řadu omezujících opatření, které zasáhly společnost jako celek se všemi jejími pozitivními, tak negativními aspekty, kriminalitu nevyjímaje. Statistická data z tohoto roku musíme hodnotit s velkým respektem k aspektům, které podobu kriminality – její rozsah, ale též strukturu mohly výrazným způsobem ovlivnit. Pokud budeme hodnotit vývoj kriminality v poslední ukončené dekádě, tj. od roku 2011 do roku 2020 lze jednoznačně hovořit o trvajícím sestupném trendu. Následující graf s tabulkou nabízí vývoj registrované kriminality ve sledovaném období v absolutních číslech.

Graf č. 3 Vývoj registrované kriminality v ČR 2011-2020

Zdroj: Policejní statistiky dostupné na: <https://www.policie.cz/clanek/policie-cr-web-informacni-servis-statistiky-statisticke-prehledy.aspx>

Stále nejpočetnějším druhem evidované trestné činnosti zůstává majetková kriminalita, i když její podíl se výrazným způsobem oproti devadesátým letem minulého století snižuje. V roce 2020 zaujímal majetková kriminalita ve struktuře kriminality celkové 50% podíl. V tomto ohledu je též třeba uvést, že na podzim roku 2020 (od 1.10. 2020) došlo k dalšímu posunutí hranice škody nikoli nepatrně na hodnotu 10 000,- Kč z dosavadních 5 000,- Kč. Tento aspekt může v budoucnosti významněji ovlivnit právě vývoj majetkové kriminality, tak jako se o jeho významu uvažovalo při výkladech poklesu kriminality v předchozích dekáдах.

Přes nesporný pokles celkové kriminality v posledním desetiletém období zaznamenáváme negativní trend v oblasti kriminality mravnostní, u které lze zaznamenat spíše mírně stoupající tendenci. V roce 2020 bylo evidováno 2605 skutků, které dle TSSK Policie ČR řadíme mezi mravnostní kriminalitu. Oproti prvnímu roku sledovaného období (roku 2011) jde o nárůst o 519 trestných činů. Dle Zprávy o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2019 má na nárůst mravnostní kriminality vliv mimo jiné aktivní využívání moderních informačních technologií. „Mezi dětmi se stále více využívají datové služby v mobilních telefonech. Přístupy na internet mají nechráněné bez omezujících rodičovských opatření, s minimálními zábránami mohou navštěvovat internetové stránky se sexuální a pornografickou tematikou. Děti stále podceňují rizikovost virtuálního prostředí. Informace, fotografie a videa, které sdílí na sociálních sítích, může v budoucnu zneužívat téměř kdokoli, kdo k nim získá přístup.“⁹ Její nárůst tak jde ruku v ruce s nárůstem kriminality, kterou lze souhrnně označit za kriminalitu kybernetickou. Rostoucí rizika i intenzita útoků v kyberprostoru s sebou přináší rozvoj digitalizace jak v soukromé, tak veřejné sféře.

Co se týče podílu známých pachatelů z řad mládeže, lze vysledovat stagnaci, či mírně klesající trend, kdy v souhrnu tvoří osoby do 18 let věku mezi známými pachateli cca 5% podíl. Děti do 15 let se podílí na celkové evidované kriminalitě 2%, mladiství pak 3%. Obecně však lze hovořit o zvyšující se závažnosti druhů trestné činnosti, které se tato nejmladší věková kategorie pachatelů dopouští.

Na tomto místě byla ilustrativně uvedena vybraná statistická data demonstrující dynamiku vývoje kriminality v posledních třiceti letech v kontextu společensko-kulturních, politických, ekonomických a dalších souvisejících změn, jejichž dopad na kriminalitu je v jednotlivých aspektech zřejmý, ale v mnoha případech obtížně měřitelný. Jak uvádí Marešová¹⁰ je změna struktury kriminality ovlivněna primárně skutečností, že od devadesátých let minulého století docházelo v České republice k více či méně nápadným změnám ve způsobu života společnosti, jejichž vliv na kriminalitu nelze odhadovat. Autorka zdůrazňuje především bouřlivý vývoj informačních technologií, skokový vývoj nových forem obchodování včetně jeho mezinárodního rozměru, masové využívání sociálních sítí v osobní komunikaci za současného zneužívání nových technologií a jevů pro páchaní trestné činnosti. Nepodceňuje též vliv šíření nových omamných látek či v mezinárodním měřítku i teritoriální rozšiřování válečných konfliktů a projevů extremismu či terorismu.

⁹ Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2019. Dostupná na: <https://www.mvcr.cz/clanek/zprava-o-situaci-v-oblasti-vnitri-bezpecnosti-a-verejneho-poradku-na-uzemi-cr-v-roce-2019.aspx>

¹⁰ MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Analýza trendů kriminality v roce 2012*. Praha: IKSP, 2013, s. 9. ISBN 978-80-7338-136-3.

Rozvoj systému prevence kriminality v ČR

Výše byl popsán v základních aspektech vývoj registrované kriminality na území České republiky v posledním čtvrtstoletí. Na změny v oblasti kriminality by měl vždy pružně reagovat každý funkční bezpečnostní systém státu včetně jeho dílčích komponent. V souvislosti s tzv. krizí vězeňství, krizí trestu odnětí svobody hledají jednotlivá společenství stále nové formy reakce na protispolečenskou činnost jejich členů. Dříve ve větší míře uplatňované strategie kontroly kriminality, zaměřené na její důsledky v podobě ukládání a výkonu trestů, ustupují pomalu do pozadí a v popředí zájmu odborné, ale též laické veřejnosti se objevuje požadavek na možnosti předcházení sociálně patologickým jevům, kriminalitu nevyjímaje. Nedílnou součástí bezpečnostního systému České republiky se tak stala v námi popisovaném období prevence kriminality jakožto vyvážená strategie uplatňovaná v rámci kontroly kriminality vedle dříve převažující strategie represivní.

Kontrola kriminality je realizována dvěma subsystémy kriminální politiky – subsystémem trestní politiky a subsystémem preventivní politiky¹¹. Trestní politika jako součást obecné politiky se zaměřuje nejen na regulaci trestního zákonodárství, ale též na aplikační praxi orgánů činných v trestním řízení (soudů, státních zástupců, policie, vězeňských, probačních pracovníků). Předmětem zájmu trestní politiky je kontrola kriminality a ji doprovázejících nebo jinak s ní souvisejících sociálně patologických jevů za využití poznatků získaných vědeckými metodami a postupy, zejména kriminologickým výzkumem, tak přímým uplatňováním trestněprávních a souvisejících norem v praxi, zahrnujíc též snahy o sjednocování této aplikační praxe¹². Širší vymezení trestní politiky zahrnuje „veškerá státní opatření přijímaná k ochraně společnosti a jejich jednotlivých členů před kriminalitou a v boji s ní“¹³. V tomto pojetí se však již též odráží i druhý z uvedených subsystémů kriminální politiky – preventivní.

S ohledem na různorodost opatření spadajících v širokém kontextu do oblasti preventivní politiky je vhodné prevenci kriminality klasifikovat dle některých, teorií ale i praxí osvědčených, kritérií. Na tomto místě uvádíme pouze jednu ze základních. Aktivita, opatření, konkrétní preventivní programy, které jsou vytvářeny a následně rozvíjeny za účelem předcházení kriminalitě, jsou bezprostředně cílené proti kriminalitě, nazýváme přímými preventivními strategiemi. Jedná se např. o informativní kampaně v hromadných dopravních prostředcích upozorňující na rizika kapesních krádeží, přednášky pro seniory zaměřené na druhy kriminálních aktivit, jimiž je tato cílová skupina zvýšeně ohrožena (např. různé druhy podvodů, násilná kriminalita apod.). Nepřímé preventivní strategie si jako svůj primární cíl nekladou předcházet kriminalitě, snižovat počet trestných činů. Na tomto místě se jedná o aktivity zaměřené do oblasti politiky zaměstnanosti, bydlení apod. s cílem zvyšování kvality života společnosti jako celku. V kontextu propojení kriminality s dalšími společenskými, ekonomickými, psychologickými, zdravotnickými a jinými faktory však dochází při realizaci rozličných opatření v těchto oblastech společenského života též k pozitivnímu ovlivňování výskytu kriminality. Omezování počtu trestných činů se tak stává v některých případech přirozeným vedlejším efektem¹⁴. Jako příklad můžeme uvést budování sociálního bydlení pro osoby ohrožené sociálním vyloučením, promyšlený, efektivní systém sociálních dávek apod.

¹¹ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. s. 158. ISBN 80-86432-08-4.

¹² KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-429-2.

¹³ SCHWIND, H. J. *Kriminologie*. 13. vyd. Heidelberg: Kriminalistik Verlag, 1999.

¹⁴ TOMÁŠEK, J. *Prevence kriminality*. Praha: VŠRR, 2014. s. 9.

Trestní represi společně s prevencí lze považovat za dva základní subsystemy kontroly kriminality, jež zahrnuje veškeré společenské instituce, strategie a sankce, jejichž cílem je dosažení konformity chování v oblasti regulované trestním právem¹⁵. V rámci kontroly kriminality je stále ve větším rozsahu akcentována nutnost vyváženosti dvou výše zmiňovaných strategií: strategie preventivní a represivní.

Dominantní postavení v oblasti realizace prevence kriminality měla před rokem 1989 Komunistická strana Československa se svými orgány, jež vymezovaly koncepci tzv. boje s kriminalitou. Ze spíše mocenského pojmu „boj“ je zřejmé, že převládaly spíše strategie represivní nad těmi preventivními, o čemž koneckonců svědčí též ústřední role prokuratury v koordinaci prevence v tehdejší Československu. Konkrétní preventivní aktivity pak byly v gesci okresních (městských) správ Sboru národní bezpečnosti a jednotlivých komisí národních výborů, které se vybranými sociálně patologickými jevy ve své činnosti zabývaly¹⁶. O systému prevence však v té době nemůžeme hovořit. Ten se začal konstituovat realizací jednotlivých dílčích kroků až po revolučních změnách po roce 1989.

Gjuričová¹⁷ hovoří o šesti etapách vytváření systému prevence kriminality v České republice:

1. Konstituování Republikového výboru pro prevenci kriminality, jehož členy se postupně stalo Ministerstvo vnitra, Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo spravedlnosti, Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo obrany, Ministerstvo financí a Meziresortní protidrogová komise.
2. Organizace prevence kriminality na úrovni ústředních orgánů státní správy – včetně vymezení působnosti Republikového výboru pro prevenci kriminality a rezortů v něm zastoupených.
3. Zpracování Programu sociální prevence a prevence kriminality – aktuální stav a východiska do roku 1996 a jeho rozpracování resorty zastoupenými v Republikovém výboru pro prevenci kriminality.
4. Vytvoření systému prevence kriminality na místní úrovni.
5. Vytvoření systému finanční podpory ze státního rozpočtu na programy prevence kriminality.
6. Zpracování a schválení Strategie prevence kriminality do roku 2000.

Již na počátku budování funkčního systému prevence kriminality v České republice v devadesátých letech minulého století byly definovány hlavní cíle tohoto systému, které lze vysledovat nadále ve všech strategických dokumentech dotýkajících se prevence kriminality až do současné doby:

- Zvyšování pocitu bezpečnosti občanů a jejich aktivní spoluúčast na omezování příčin kriminality,
- snižování míry a závažnosti trestné činnosti,
- začlenění prevence kriminality do generelu rozvoje obcí,
- spolupráce mezi orgány státní správy, samosprávy, Policií ČR, občany a nevládními organizacemi, včetně racionálního využívání personálních i finančních zdrojů,
- obohacování práce Policie ČR o sociálně preventivní prvky, včetně poradenských a informačních služeb občanům,

¹⁵ ZAPLETAL, J. Prevence kriminality. Praha: Prevence kriminality, 2000.

¹⁶ NEZKUSIL, J. a kol. *Československá kriminologie*. Praha: Panorama, 1978.

¹⁷ GJURIČOVÁ, J. *Systém prevence kriminality v České republice*. In. Prevence kriminality ve městech. Sborník přednášek. Ministerstvo vnitra. Odbor prevence kriminality. Benešov, 1997.

- prohlubování povědomí veřejnosti o legálních možnostech ochrany před trestnou činností¹⁸.

Stávající systém prevence kriminality je v České republice tříúrovňový: republiková, krajská a místní úroveň.

Strategický rámec realizace prevence kriminality nacházíme na republikové, celostátní úrovni. Na této úrovni jde o vytváření preventivní politiky vlády a koordinaci aktivit jednotlivých subjektů zastoupených v Republikovém výboru pro prevenci kriminality. Ten zajišťuje koordinaci preventivních aktivit na celorepublikové úrovni. Působí jako meziresortní iniciační, koordinační a metodický orgán s cílem vytváření a sjednocování koncepce preventivní politiky vlády České republiky na meziresortní úrovni a metodické pomoci při její realizaci na všech úrovních veřejné správy. Členy výboru jsou zástupci jednotlivých ministerstev, v jejichž gesci jsou především bezpečnostní otázky, problematika justice, sociálních věcí, školství, zdravotnictví, ale též financí, dále zástupci policie, státního zastupitelství, vězeňské služby, probační a mediační služby, členy se stali též další důležité aktéři působící v oblasti prevence kriminality, a to zástupci krajských a obecních samospráv, konkrétně Asociace krajů ČR a Svazu měst a obcí ČR. Činnost Republikového výboru pro prevenci kriminality je zajišťována na úrovni Ministerstva vnitra, konkrétně jeho Odborem prevence kriminality. Hlavním úkolem Odboru prevence kriminality Ministerstva vnitra je právě tvorba a koordinace politiky v oblasti prevence kriminality na resortní i vládní úrovni.

Prostředníkem a koordinátorem mezi ministerstvy participujícími na realizaci prevence kriminality v České republice a jednotlivými obcemi v rámci svého území plní kraje. Na úrovni kraje se jedná o koordinaci aktivit v oblasti prevence na území příslušného kraje, zprostředkovávání informací mezi ministerstvy a obcemi, o zapojení se a realizaci dotačních aktivit v oblasti prevence kriminality. Kraje postupují při realizaci preventivních aktivit v souladu s vládou schválenou Strategií. Kraje koordinují prevenci kriminality na svém území především prostřednictvím Manažérů prevence kriminality, jejichž kompetence a kapacity je třeba stále posilovat. Krajské metodiky koordinují preventivní aktivity kraje, metodicky vedou manažery prevence kriminality měst a obcí a informují je o aktuálních otázkách systému prevence kriminality. Plní tak primárně roli koncepční, koordinační, metodickou a mediální.

K zajištění realizace preventivních aktivit mohou kraje zřizovat různé pracovní skupiny či komise prevence kriminality, gestorem jejichž činnosti by měli být manažeři prevence kriminality, jejichž úkolem je úzká v rámci těchto pracovních skupin realizovaná spolupráce s dalšími odborníky na rozličné oblasti společenského života, do kterých oblast prevence významně zasahuje. Jedná se především o protidrogové koordinátory, metodiky sociální prevence, školské koordinátory prevence, policejní preventisty či zástupce Probační a mediační služby. Na úrovni kraje je nezbytně nutná spolupráce nejen s orgány veřejné správy, ale též s dalšími subjekty působícími v oblasti prevence kriminality jako jsou např. nestátní neziskové organizace, akademická sféra, podnikatelé, ale též jednotlivé fyzické osoby. Ve vztahu k obcím v rámci jejich území sehrávají kraje v oblasti prevence kriminality především roli informační, koordinační a metodickou. Preventivní politiku realizují kraje v samostatné působnosti. Zapojením se na úrovni krajů do prevence kriminality mohou jednotlivé kraje ovlivňovat podobu preventivní politiky na svém území, stanovovat priority pro svůj region, získávat státní účelovou dotaci pro realizaci svých cílů a priorit, ale také hodnotit programy prevence kriminality měst a obcí. V současné době se jejich aktivity v oblasti prevence kriminality zintenzivňují též díky členství zástupců Asociace krajů ČR v Republikovém

¹⁸ tamtéž.

výboru pro prevenci kriminality. Kraj významným způsobem pomáhá obcím, které mají zájem řešit svou bezpečnostní situaci, při plánování a realizaci preventivních aktivit na místní úrovni. Místní úroveň je pro efektivní realizaci preventivní politiky státu klíčová.

K naplňování opatření prevence kriminality dochází primárně na lokální, místní úrovni. O místní úrovni lze tedy hovořit, jako o těžišti prevence kriminality v ČR. Lokální úroveň je tou, na které je třeba při znalosti specifických místních podmínek řešit konkrétní problémy. Jako nejeftivnější se jeví právě programy postavené na místní znalosti, potřebách lokality a místních možnostech jejich řešení. Na lokální úrovni se do prevence kriminality zapojují samosprávné orgány obce, orgány, které vykonávají přenesenou působnost státu, státní subjekty jako policie, ale též nestátní neziskové organizace, podnikatelské subjekty či jednotliví občané.

Města a obce, které postupují v oblasti prevence kriminality v samostatné působnosti tvoří její základní úroveň. Leží na nich váha praktického výkonu projektů, aktivit a opatření prevence kriminality. Zaměřují se především na¹⁹:

- Snižování výskytu delikventní činnosti u definovaných cílových skupin nebo na jejich ochranu.
- Zvyšování bezpečí na veřejných prostranstvích.
- Oslabování rizikových faktorů, které přispívají k výskytu delikventního jednání.
- Vytváření efektivního a stálého systému sběru, předávání a poskytování informací v oblasti prevence kriminality na a mezi všemi úrovněmi subjektů prevence kriminality.

Obce a města realizují vlastní program prevence kriminality zaměřený primárně na místní záležitosti veřejného pořádku související s pácháním kriminality a dalších sociálně patologických jevů na daném území. Realizace preventivních aktivit na místní úrovni je dlouhodobou, systematickou, důkladně promyšlenou aktivitou odvíjející se od dostatečných personálních, materiálních, technických či institucionálních prostředků, které mohou jejich realizátoři v praxi využít.

Zásadní pro efektivní realizaci prevence na místní úrovni je politické rozhodnutí orgánů obce zabývat se dlouhodobě otázkou regulace kriminality a jiných sociálně patologických jevů s ní spojených na daném území²⁰. S tím úzce souvisí též vybudování solidní institucionální základny pro její uskutečňování v praxi. Stejně tak jako na úrovni krajů se na místní úrovni osvědčuje činnost specializovaných pracovních skupin – komisí pro prevenci kriminality, jejichž sestavením bývá pověřen erudovaný, organizačně schopný pracovník úřadu – koordinátor prevence kriminality. Složení komise se v jednotlivých městech a obcích může individuálně lišit s ohledem na jejich specifické podmínky a možnosti. Obecně se doporučuje, aby členy komise v zájmu jejího efektivního fungování, koncepčnosti, provázanosti vedoucí ve svém důsledku k naplňování cílů prevence kriminality byly subjekty intervnující na prevenci v jejím širokém sociálním kontextu. Jedná se jak o státní, tak občanská, zájmová, charitativní, církevní či jiné instituce, ale též o jednotlivce, kteří se předmětnou problematikou odborně zabývají a jsou motivováni k participaci na této velice důležité oblasti společenského života. Přehled o těchto subjektech působících na daném území

¹⁹ Strategie prevence kriminality v České republice na léta 2022–2027. Ministerstvo vnitra ČR, Odbor bezpečnostní politiky a prevence kriminality. [online]. [cit. 14. 05. 2024]. Dostupné z: Strategie prevence kriminality v České republice na léta 2022 až 2027 - Ministerstvo vnitra České republiky (mvr.cz)

²⁰ VEČERKA, K. a kol. *Prevence kriminality v teorii a praxi*. Praha: Odbor prevence kriminality MV ČR, 1997.

by měl mít koordinátor preventivních aktivit, který by měl vytipované subjekty pravidelně kontaktovat a vyzývat je k možné spolupráci.

Nezbytným předpokladem efektivní prevence na místní úrovni je důkladná, systematická analýza prostředí, ve kterém mají být preventivní aktivity realizovány. Nejedná se pouze o analýzu kriminality a souvisejících sociálně patologických jevů v lokalitě, ale též o popis základních sociodemografických, ekonomických údajů charakterizujících dané místo, popis společenského klimatu, pocitu bezpečí občanů – jejich strach z kriminality, hodnocení činnosti bezpečnostních složek v dané lokalitě ze strany obyvatel či analýzu prostředků, které má daná obec/město k dispozici pro realizaci preventivních aktivit. Tato analytická činnost nesmí být v zájmu efektivního řešení místních záležitostí veřejného pořádku, včetně úspěšné realizace prevence, podceňována. Je třeba ji věnovat náležitou pozornost ze strany kompetentních subjektů a vyžaduje tedy i dostatek času.

Základní sociodemografické údaje má k dispozici každá obec. Pravidelně je též obec aktualizuje. Jedná se především o počet obyvatel, složení z hlediska věku, pohlaví, národnosti, etnika, profesní a vzdělanostní struktury, podílu ekonomicky aktivních a závislých osob či některých dalších specifik významných pro realizaci preventivních aktivit v dané lokalitě. Pro analýzu daného území jsou též důležité údaje dotýkající se typu zástavby, míry nezaměstnanosti, množství a typů pracovních příležitostí, popisu zařízení občanské vybavenosti jako jsou např. školská, výchovná, poradenská, kulturní, sportovní zařízení v daném místě a další specifika obce/města, jež mohou mít význam pro plánování a realizaci preventivních aktivit.

Analýza kriminality registrované na daném území, včetně jejich příčin či podmínek páčání, je základem tzv. bezpečnostní analýzy zpracovávané na lokální úrovni. Jde o důkladnou analytickou činnost zaměřenou na detailní zmapování místních bezpečnostních problémů, které mohou být řešeny v rámci lokálních programů prevence kriminality. Je třeba zdůraznit potřebu detailnosti, preciznosti zpracovávaných kriminologických analýz. V praxi se bohužel často setkáváme s případy, kdy jsou na několika málo listech papíru prezentovány grafy znázorňující dynamiku kriminality (v lepším případě vybraných druhů) bez dalšího. Pro účely plánování a realizace úspěšné prevence je nezbytně nutné mít k dispozici poměrně široké penzum aktuálních informací dotýkající se aktuální fenomenologie kriminality jako celku, ale též z hlediska její struktury. Můžeme říci, že i pro prevenci kriminality jsou především důležité odpovědi na sedm základních kriminalistických otázek: *Kdo, co, kdy, kde, jak, čím a proč* páchá kriminalitu? Pro účely realizace preventivních aktivit na místní úrovni zpracovávají analýzu kriminality a jejich příčin základní útvary Policie ČR. Ty je mohou efektivně využívat též pro svou vlastní činnost ve smyslu organizace policejní práce a vytváření návrhů opatření ke zvýšení bezpečnosti, včetně preventivních projektů.

K tomu abychom byli na poli prevence kriminality úspěšní je potřeba získat též podporu ze strany běžného obyvatelstva. Názory občanů na bezpečnostní situaci v lokalitě, jejich postoj k bezpečnostním složkám a dalším subjektům působícím v oblasti kontroly kriminality, úroveň strachu z kriminality, pocitu bezpečí, jsou okolnosti, kterými bychom se měli při přípravě preventivních aktivit zabývat. Měly by se stát součástí námi realizované analýzy. Obce často realizují v této souvislosti dílčí sondy zaměřené na pocit bezpečí, jejichž součástí jsou právě výše zmiňované otázky.

Jako příklad lze uvést výzkum, který realizoval Magistrát hlavního města Prahy²¹ ve spolupráci s výzkumnou agenturou Ipsos na konci roku 2018, kdy výsledky porovnávaly

²¹ Analýza pocitu bezpečí. Praha: Magistrát hl. m. Prahy, 2018. [online]. [cit. 16. 10. 2020]. Dostupné na: http://www.praha.eu/public/c2/6b/9c/3007732_1013403_Analyza_pocitu_bezpeci_2018.pdf.

s výsledky výzkumů realizovaných v letech 2010 a 2015. Jednalo se o Analýzu pocitu bezpečí na území hl. m. Prahy. Respondenty byly občané žijící na území hl. m. Prahy a vzorek turistů z tuzemska i ze zahraničí. Naprostá většina obyvatel Prahy uvedla v předmětném výzkumu, že se cítí v místě svého bydliště bezpečně. Pokud se cítí ohroženi kriminalitou, tak je to u těch méně závažných trestných činů, jako jsou kapesní krádeže, či vloupání do bytů a sklepů. Znepokojení u občanů vzbuzuje sociální chování určitých skupin obyvatelstva, nejčastěji drogově závislých. Obdobně bezpečně se v Praze cítí turisté oslovení v rámci tohoto výzkumu, ohroženi se cítí v převážné většině pouze kapesními krádežemi a jako hlavní problémy města vidí drogy a graffiti. Obdobný výzkum od té doby nebyl realizován a jistě by bylo žádoucí v zájmu udržitelného rozvoje bezpečnosti v pražském regionu tento zopakovat.

Pro širší podporu preventivních aktivit ze strany veřejnosti lze využít média, a to nejen pro prezentaci kriminálních kauz páchaných v daném regionu, ale především v zájmu širší informovanosti občanů o možnostech zajištění osobní bezpečnosti, o probíhajících, ale i plánovaných preventivních aktivitách v obci/měště i o možnosti zapojení se do jejich realizace.

Nedílnou součástí uvedené analýzy je shrnutí materiálních, personálních, technických, administrativních prostředků, které má příslušná obec k dispozici pro realizaci preventivních aktivit. V tomto ohledu sehrává nezastupitelné místo koordinátor prevence, který by měl mít komplexní přehled o dostupných prostředcích, o limitech, úskalích, se kterými se realizace preventivních aktivit v obci/měště potýká. Již při sestavování komise pro prevenci kriminality má dostupné informace o možnosti využití kapacit jednotlivých subjektů v komisi zastoupených, o jimi realizovaných preventivních aktivitách, o možných finančních, materiálních zdrojích či o potřebě ustálení vybraných specializovaných pozic participujících na preventivních aktivitách na místní úrovni.

Zpracování analýzy v celé její komplexnosti, tak jak bylo popsáno výše, je nezbytně nutné pro vytyčení si koncepce preventivní práce na místní úrovni. Obce tak zpracovávají programy prevence kriminality zahrnující projekty zaměřené na řešení místních problémů veřejného pořádku související s pácháním rozličných sociálně patologických jevů, kriminalitu nevyjímaje, při zvážení jejich priorit a dostupnosti prostředků pro jejich řešení.

Závěr

Oblast prevence sociálně patologických jevů, kriminalitu nevyjímaje, zasahuje rozličné oblasti společenského života. Neexistuje univerzální návod, jak sociálně patologickým jevům v jejich komplexnosti předcházet. V této souvislosti je třeba zdůraznit základní principy preventivní politiky ČR zmiňované ve Strategii prevence kriminality v České republice.

Těmito principy jsou:

- Prevence jako předpoklad pro udržitelný rozvoj a růst společnosti.
- Sdílení kompetencí a odpovědnosti.
- Spolupráce a koordinovaný přístup – zapojení více aktérů.
- Sdílení dat a jejich analýza.
- Diferenciace a komplexnost preventivních opatření.
- Přebírání pozitivních příkladů a zkušeností.

Tyto principy je nutné mít na paměti při realizaci veškerých preventivních aktivit na všech úrovních a ve všech oblastech společenského života. Nezastupitelné jsou zde aktivity a

činnosti řady subjektů participujících na prevenci kriminality na rozličných úrovních. Je třeba uvažovat o těchto subjektech jako o důležitých aktérech v rámci nastaveného systému prevence kriminality v ČR, je nezbytně nutné zabývat se otázkami možné kooperace, spolupráce s cílem maximálního využití jejich kompetencí, zkušeností a kapacit v zájmu efektivní prevence realizované napříč společnostmi.

Závěrem můžeme konstatovat, že preventivní politika jako rovnocenná součást kriminální politiky s cílem efektivní vyváženosti represivních a preventivních aspektů je již v České republice systematicky ukotvena. Se vznikem první strategie prevence kriminality, která byla přijata v roce 1996 jako čtyřletý strategický dokument zahrnující širokou škálu opatření a aktivit dotýkajících se rozličných oblastí prevence kriminality, došlo k postupnému budování organizačních, personálních, finančních a dalších elementů nezbytných pro efektivní realizaci systémově pojaté prevence v ČR. S odstupem času již dnes můžeme konstatovat, že Česká republika disponuje poměrně stabilním systémem prevence kriminality. Na tento systém je však třeba stále nahlížet i kritickým pohledem a usilovat o jeho kontinuální rozvoj v zájmu udržitelného rozvoje bezpečnosti regionů a státu jako celku.

Literatura

FIRSTOVÁ, J. *Kriminologie a prevence kriminality I. Úvod do studia*. Praha: Armex Publishing, 2021. ISBN 978-80-87451-83-0.

FIRSTOVÁ, J., ZÁMEK, D. *Prevence kriminality nedílná součást systému vnitřní bezpečnosti*, Praha: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-7676-057-8.

GJURIČOVÁ, J. *Systém prevence kriminality v České republice*. In. *Prevence kriminality ve městech*. Sborník přednášek. Ministerstvo vnitra. Odbor prevence kriminality. Benešov, 1997.

KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-429-2.

MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Analýza trendů kriminality v roce 2012*. Praha: IKSP, 2013, s. 9. ISBN 978-80-7338-136-3.

NEZKUSIL, J. a kol. *Československá kriminologie*. Praha: Panorama, 1978.

NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. ISBN 80-86432-08-4.

SCHWIND, H. J. *Kriminologie*. 13. vyd. Heidelberg: Kriminalistik Verlag, 1999.

TOMÁŠEK, J. *Prevence kriminality*. Praha: VŠRR, 2014.

VEČERKA, K. a kol. *Prevence kriminality v teorii a praxi*. Praha: Odbor prevence kriminality MV ČR, 1997.

ZAPLETAL, J. *Prevence kriminality*. Praha: Prevence kriminality, 2000.

ZAPLETAL, J. a kol. *Prevence kriminality*. 3. přepracované vydání. Praha: PA ČR, 2008. ISBN 80-7251-200-5.

Internetové zdroje

Aktuální seznam členů Republikového výboru pro prevenci kriminality [online]. [cit. 14. 05. 2024]. Dostupné z: [Republikový výbor pro prevenci kriminality - Ministerstvo vnitra České republiky \(mvcr.cz\)](http://www.mvcr.cz)

Analýza pocitu bezpečí. Praha: Magistrát hl. m. Prahy, 2018. [online]. [cit. 16. 10. 2020]. Dostupné na: http://www.praha.eu/public/c2/6b/9c/3007732_1013403_Analyza_pocitu_bezpecni_2018.pdf.

Policejní statistiky dostupné na: <https://www.policie.cz/clanek/policie-cr-web-informacni-servis-statistiky-statisticke-prehledy.aspx>

Strategie prevence kriminality v České republice na léta 2022–2027. Ministerstvo vnitra ČR, Odbor bezpečnostní politiky a prevence kriminality. [online]. [cit. 14. 05. 2024]. Dostupné z: [Strategie prevence kriminality v České republice na léta 2022 až 2027 - Ministerstvo vnitra České republiky \(mvcr.cz\)](http://www.mvcr.cz)

Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2019. Dostupná na: <https://www.mvcr.cz/clanek/zprava-o-situaci-v-oblasti-vnitri-bezpecnosti-a-verejneho-poradku-na-uzemi-cr-v-roce-2019.aspx>

Kontakt na autora:

JUDr. PhDr. Jana Firstová, Ph.D., LL.M, MBA
Panevropská Univerzita, Vysoká škola podnikání a práva,
Spálená 14, 110 00 Praha 1 Česká republika,
e-mail: jana.firstova@peuni.cz

Míra korupce po 20 letech členství v Evropské Unii

Anotace: Míru korupce ze statisticky registrovaných trestných činů nelze zjistit. Korupce má odhadovanou vysokou latenci. Dostupná jsou data o vnímání korupce vytvářená neziskovou organizací Transparency International. Žebříčky podle Indexu vnímání korupce (CPI – Corruption Perception Index) jsou sestavovány každoročně. Co vypovídají o státech, které před 20. lety přistoupily k Evropské unii?

Klíčová slova: korupce, úplatkářství, latence kriminality, registrovaná kriminalita, Transparency International Index, vnímání korupce, Globální barometr korupce, Evropská Unie.

Úvod

Zdrojem prosperity a stability států je fungující ekonomika s minimální mírou korupce. Naopak korupce je efektivním prostředkem pro krytí nezákonných operací organizovaného zločinu. Svým rozsahem korupční jednání přesahuje hranice jednotlivých států. Boj proti korupci se v průběhu 90. let 20. století stal předmětem úpravy řady evropských úmluv.

V roce 2004 přistoupilo ke stávajícím patnácti členům Evropské Unie dalších deset států, mezi nimi i Česká republika a Slovensko.

Vnitrostátní trestní úpravy při vymezení pojmu korupce nejsou identické, ale vycházejí z rámcových úmluv o korupci. Najít konsensus v definici korupce není možné. Statistiky kriminality orgánů činných v trestním řízení korupci skutečnou neuvádějí, odrážejí víceméně efektivitu práce těchto orgánů. A přesto je každoročně zveřejňováno mezinárodní pořadí států podle míry jejich korupce.

Evropská Unie (EU)²² a její členské státy

Evropská Unie je oficiálně politická a ekonomická unie. De facto se jedná o entitu sui generis, která má částečně pravomoci mezinárodní organizace, ale také jednotného státu. Evropská Unie vznikla formálně 1. listopadu 1993 na základě Smlouvy o Evropské Unii, známější jako Maastrichtská smlouva. Nahradila tak Evropská společenství a je jeho právní nástupkyní. Evropská integrace však probíhá již od konce druhé světové války. V roce 1951 uzavřelo šest západoevropských států: Belgie, Francie, Itálie, Luxemburg, Německo, Holandsko Pařížskou instituční smlouvu, která založila Evropské společenství uhlí a oceli. V roce 1957 tyto státy uzavřely další – tzv. Římské smlouvy, kterými vzniklo Evropské hospodářské společenství (EHS) a Evropské společenství pro atomovou energii (Euratom). V roce 1967 se začalo hovořit o Evropských společenstvích (ES). V roce 1973 se přidalo Dánsko, Irsko, Spojené království (do roku 2019). Desátým členem je od roku 1981 a v roce 1986 přistoupilo Španělsko a Portugalsko. Roku 1995 se členy staly dosud neutrální Rakousko, Finsko, Švédsko. V roce 2007 přistoupilo Rumunsko a Bulharsko, v roce 2013 Chorvatsko.

²² Evropská Unie. [online]. Wikipedia [cit. 2024-05-05]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Evropská_unie.

1. 5. 2024 přistoupilo k Evropské Unii 10 států:

Česká republika: CZ

Slovensko: SK

Polsko: PL

Maďarsko: HU

Litva: LT

Lotyšsko: LV

Estonsko: EE

Slovinsko: SI

Kypr: CY

Malta: MT

Těchto deset států je v příspěvku srovnáváno z několika úhlů pohledu. První srovnání je věnováno dosaženému hrubému domácímu produktu (v %) s průměrem celé sedmadvacítky Evropské Unie (100 %).

Tabulka č. 1: HDP (100 % je průměr EU27)²³

Stát	% HDP
CZ	91 %
SK	78 %
PL	71 %
HU	71 %
LT	81 %
LV	71 %
EE	82 %
SI	88 %
CY	87 %
MT	98 %

Zdroj: Eurostat

Z příložené tabulky je zřejmé, že žádný z desítky států, které v roce 2004 společně vstoupily do Evropské Unie, ve vybraném roce (2020) na průměr hrubého domácího produktu sedmadvacítky států Evropské Unie nedosáhl.

Evropské právní instrumenty ke korupci

²³ Eurostat. [online]. GDP per capita in PPS. [cit. 2020-02-05]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00114/default/table?lang=en>.

V roce 1997 přijalo 35 států Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) Úmluvu proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích. Úmluva je zaměřena na aktivní korupci.²⁴ O dva roky později byla ve Strasburgu přijata Trestněprávní úmluva o korupci a následně Občanskoprávní úmluva o korupci. Účelem Trestněprávní úmluvy je boj proti korupci ve veřejném i soukromém sektoru. Rozsah korupčních jednání, u nichž mají členské státy zabezpečit jejich trestnost, je poměrně široký (aktivní i pasivní úplatkářství tuzemských i zahraničních veřejných činitelů, členů parlamentních shromáždění, činitelů mezinárodních organizací, soudců a úředníků mezinárodních soudních orgánů, aktivní a pasivní korupce v soukromém sektoru, obchodování s vlivem, praní špinavých peněz, trestné činy páchané v souvislosti s účetnictvím). K této úmluvě byl v roce 2003 přijat dodatkový protokol, který vstoupil v platnost v roce 2005. Dodatkový protokol rozšiřuje okruh korupčního jednání na případy, do kterých jsou zapleteni arbitři a soudci, ať národní nebo cizozemští. Občanskoprávní úmluva proti korupci jako první stanovuje pravidla v oblasti boje proti korupci nástroji soukromého práva. Účelem úmluvy je zabezpečit, aby každá smluvní strana přijala ve svém vnitrostátním právu účinné právní prostředky ve prospěch osob, které utrpěly škodu v důsledku korupčního jednání, aby jim bylo umožněno bránit svá práva a zájmy, včetně možnosti získání náhrady škody. Výše uvedené úmluvy Česká republika přijala před vstupem do Evropské Unie a staly se součástí českého právního řádu.²⁵

Problematika boje s korupcí je předmětem zájmu i orgánů Evropské Unie. Pozornost je zaměřena na aktivity, které narušují nebo mohou narušit cíle Evropské Unie. V roce 1995 přijala Rada Evropské Unie Úmluvu o ochraně finančních zájmů Evropských společenství. Úmluva definuje trestné činy související s korupcí a sankce za tyto trestné činy.

Definice korupce v jednotlivých smlouvách se však omezují na účel konkrétní smlouvy²⁶.

Korupce a úplatkářství

Vztah pojmů korupce a úplatkářství je vztahem obecného a zvláštního. Úplatkářství je zároveň korupcí, korupce nemusí být žádnou z forem úplatkářství.

České právo přímo korupci nedefinuje, na rozdíl od současného slovenského trestního práva. Český trestní zákoník č. 40/2009 Sb. upravuje úplatkářské trestné činy představující korupci v užším smyslu: přijetí úplatku (§ 331), podplácení (§ 332), nepřímé úplatkářství (§ 333). Tyto trestné činy jsou obsaženy v hlavě desáté zvláštní části trestního zákoníku „Trestné činy ve věcech veřejných“, ve třetím díle nazvaném „Úplatkářství“. Korupční jednání jako součást objektivní stránky skutkové podstaty trestného činu je upraveno i v jiných hlavách zvláštní části trestního zákoníku, například trestné činy proti majetku (pletichy v insolvenčním řízení podle § 226), nebo hospodářské trestné činy (porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže podle § 248, pletichy při zadávání veřejné zakázky a při veřejné soutěži podle § 257,

²⁴ Terminologie dokumentů: korupce aktivní = poskytnutí úplatku; korupce pasivní = přijetí úplatku, byť vyžádaného.

²⁵ Úmluvu OECD o boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích ČR podepsala 1997, ratifikovala 1999-č.25/2000 Sb.m.s.; Trestněprávní úmluvu o korupci RE ČR podepsala 1999, ratifikovala 2000-č.70/2002 Sb.m.s.; Občanskoprávní úmluvu proti korupci RE, ČR podepsala 2000, ratifikovala 2003 - č.3/2004 Sb.m.s.

²⁶ Například čl. 2 Občanskoprávní úmluvy o korupci definuje korupci jako „přímé či nepřímé vyžádání, nabídnutí, předání nebo přijetí úplatku či jakékoli jiné nepřípustné výhody nebo vyhlídky na ně, které narušují řádné plnění jakékoli povinnosti nebo jednání vyžadovaného od příjemce úplatku, nepřípustné výhody nebo vyhlídky na něj.

pletichy při veřejné dražbě podle § 258). Trestné činy, jejichž znakem sice není přímo korupční jednání, ale korupce je motivem, resp. nástrojem pro jejich spáchání představuje další trestné činy (zneužití pravomoci úřední osoby podle § 329, zasahování do nezávislosti soudu podle § 335).

Slovenský trestní zákon č. 300/2005 Zb.z. „Korupci“ upravuje ve třetím díle hlavy osmé zvláštní části nazvané „Trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných. Upravuje přijímání úplatku (§§ 328-330), podplácení (§ 332-334) a nepřímou korupci (§ 336). Dále upravuje volební a sportovní korupci a přijetí a poskytnutí nenáležité výhody.

Tabulka č. 2: Sankce za korupční trestné činy v České republice a na Slovensku

z. č. 140/1961 Sb.	z. č. 40/2009 Sb.	z. č. 300/2005 Zb.z.
přijímání úplatku § 160 až 5 let	přijetí úplatku § 331 až 12 let	přijímání úplatku §§ 328-330 až 12 let
Podplácení § 161 až 3 léta	podplácení § 332 až 6 let	podplácení §§ 332-334 až 12 let
nepřímé úplatkářství § 162 až 2 léta účinná lítost-beztrestnost	nepřímé úplatkářství § 333 až 3 léta	nepřímá korupce § 336 až 8 let

Současná trestněprávní úprava korupce v České i Slovenské republice reflektuje generálně-preventivní evropskou trestní politiku spočívající ve zrušení institutu účinné lítosti a navýšení trestních sazeb (ve slovenské právní úpravě je ještě výraznější v aktivní korupci a v nepřímé korupci).

Zdroje informací o korupci v užším smyslu v České republice

Policie ČR korupci charakterizuje korupci velmi široce²⁷: „zneužití postavení, které je spojeno s porušením principu nestrannosti při rozhodování. Je motivováno snahou po materiálním zisku nebo získání jiných výhod. Korupce je projevem chyby v rozhodovacím a řídicím procesu. Součástí korupčního vztahu je vždy ten, kdo rozhoduje, jeho moc odchylovat

²⁷ Policie České republiky. [online]. Stop korupci. Co je korupce. [cit. 2024-05-05]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/co-je-korupce.aspx>

se od stanovených pravidel, výměna takto vychýleného rozhodnutí za výhodu a nesprávnost nebo amorálnost takové výměny. V širším smyslu je účast v korupčním vztahu etickým a mravním selháním jednotlivců“.

Při analýze kriminality by bylo ideální mít informace o rozsahu skutečné kriminality. Policejní orgány zjistí, ať již z vlastní činnosti, nebo na základě oznámení osob či institucí, pouze část skutečné kriminality. Část kriminality, kterou policie zjistí a zaeviduje je označována jako kriminalita registrovaná. Rozdíl mezi skutečnou a registrovanou kriminalitou pak tvoří latentní kriminalita. Právě u korupce je latence vysoká. Ke korupci dochází skrytě, kdy nebývají přítomny ani osoby, které by mohly být oznamovateli a svědky.

Policie ČR eviduje úplatkářské trestné činy ve statistických ročenkách kriminality pod takticko-statistickými kódy 821, 846, 847, a to v rámci hospodářské kriminality.

Jaká jsou konkrétní data o úplatkářských trestných činech v posledních zveřejněných statistických přehledech kriminality Policie ČR?²⁸

Tabulka č. 3 Trestné činy úplatkářství (rok 2022)

trestný čin	takticko-statistický kód	evidováno	objasněno
§ 331 přijetí úplatku	821	50	52 %
§ 332 podplácení	846	129	77 %
§ 333 nepřímé úplatkářství	847	1	100 %
CELKEM	0-999	181 999	44,8 %
		tj.0,1 %	

Zdroj: Policie České republiky. Statistické přehledy kriminality.

²⁸ Policie České republiky. [online]. Statistické přehledy kriminality. [cit. 2024-05-10]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>.

Trestných činů korupce v užším smyslu - úplatkářství - je podle statických dat zcela minimálně. V roce 2022 Policie ČR zaevidovala 180 skutků úplatkářství, což z celkového počtu zaregistrované kriminality (181 999) je desetina procenta.

O latentní kriminalitě však nemáme data žádná.

Ke zjištění rozsahu latentní kriminality se používá několik postupů a metod, například self-reporty, kdy respondenti uvádějí informace o vlastním trestném činu v dotazníkovém šetření nebo interview nebo výzkumy viktimitační, kdy jsou oslovováni respondenti, kteří byli obětí trestného činu, respektive výzkumy informátorů založené na dotazníkovém šetření respondentů, kteří se dozvěděli o trestném činu jiné osoby. Slabinou všech výzkumných šetření je obtížnost právního posouzení jednání laiky. Latentní kriminalita může být zjišťována i jinými metodami, především expertním šetřením, které naopak spočívá v dotazování odborníků profesních skupin na jejich kvalifikovaný odhad rozsahu daného druhu kriminality. Výzkumy vnímání korupce zjišťují kvalifikovaný odhad míry korupce ve společnosti – tedy nikoli korupci skutečnou.

Transparency International

Transparency International je mezinárodní nezisková nevládní organizace, bojující proti korupci. Působí ve více než stovce zemí, pobočku od roku 1998 má i v České republice. Korupci definuje jako zneužití svěřené moci k soukromému prospěchu²⁹. Transparency International vyvíjí metodiky a nástroje pro měření korupce. Výzkumný tým provádí nezávislá hodnocení korupce nejen v Evropě, ale po celém světě. Komparuje data měřící prevalenci korupce a zkušenosti respondentů v postojích ke korupci.

Disponuje dvěma stěžejními výzkumnými nástroji k měření korupce. Prvním je Index vnímání korupce (Corruption Perceptions Index, CPI), druhým je Globální barometr korupce (Global Corruption Barometer, GCB).

Index vnímání korupce (Corruption Perceptions Index, CPI)

Index vnímání korupce měří projevy korupce ve veřejném sektoru: podplácení, odklon veřejných prostředků, využívání úřadu pro soukromý zisk, schopnost vlád omezit korupci ve veřejném sektoru, nadměrnou byrokracii, nepotismus, zveřejňování financí veřejných činitelů a potenciální střety zájmů, právní ochranu lidí, kteří nahlásí případy korupce, transparentnost informací o věcech veřejných/činnosti vlády.

Index vnímání korupce řadí země na základě vnímání úrovně korupce. Corruption Perceptions Index byl spuštěn v roce 1995 a původní metodika byla používána do roku 2011. Data byla získávána z minimálně osmi institucí. Hodnocení bylo na stupnici 10-0 (nejlépe-nejhůře). V době vstupu do Evropské Unie si Česká republika i Slovensko umísťovaly v horší polovině bodovací škály (CZ:4,4, SK: 4,0).

V roce 2012 byla přijata nová metodika, skóre každé země je kombinací nejméně tří zdrojů dat získaných z 13 průzkumů a hodnocení korupce, včetně Světové banky a Světového ekonomického fóra, stupnice se rozšířila 100-0 (nejlépe-nejhůře). Jejimi autory jsou prof. Andrew GELMAN z Department of Statistics and Political Science, Columbia University a

²⁹ Transparency International – Česká republika, o.p.s. [online]. Co je korupce [cit. 2024-05-10]. Dostupné z: <https://www.transparency.cz/korupce/>.

Dr. Piero STANIG z Methodology Institute, London School of Economics and Political Science.

Srovnatelnost dat v časové řadě je tedy možná až od nové metodiky, od roku 2012.

Tabulka č. 4 **Corruption Perceptions Index**: průměr EU = 64 v roce 2023³⁰

Rok	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
CZ	49	48	51	56	55	57	59	56	54	54	56	57
SK	46	47	50	51	51	50	50	50	49	52	53	54
PL	58	60	61	63	62	60	60	58	56	56	55	54
HU	55	54	54	51	48	45	46	44	44	43	42	42
LT	54	57	58	59	59	59	59	60	60	61	62	61
LV	49	53	55	56	57	58	58	56	57	59	59	60
EE	64	68	69	70	70	71	73	74	75	74	74	76
SI	61	57	58	60	61	61	60	60	60	57	56	56
CY	66	63	63	61	55	57	59	58	57	53	52	53
MT	57	56	55	60	55	56	54	54	53	54	51	51

Zdroj: Transparency International: licensed under CC-BY-ND 4.0

Transparency International zveřejnila od roku 2012 každoročně Index vnímání korupce jednotlivých států, včetně Evropské Unie jako celku. V roce 2023 dosáhla Evropská Unie jako celek Index 64. V námi sledované desítce zemí, které společně vstoupily v roce 2004 do Evropské Unie, dosahuje průměrný index pouze Estonsko, všechny ostatní státy průměru nedosáhly, nejhorší skóre má Maďarsko.

Globální barometr korupce (Global Corruption Barometer, GCB)

Globální barometr korupce se zaměřuje na vnímání korupce očima občanů. Jde o největší světový průzkum veřejného mínění o názorech a zkušenostech lidí s korupcí a

³⁰ Corruption Perceptions Index [online]. Transparency International [cit. 2024-05-11]. Dostupné z: <https://www.transparency.org/how-cpi-countries-are-calculated>.

úplatkářstvím. Obsahuje řadu otázek, z nichž k prvotním opakovaně patří otázka: *Myslíte si, že se za posledních 12 měsíců korupce zvýšila?*

Tabulka č. 5: Korupce na vzestupu³¹

Stát	% kladných odpovědí
CZ	29 %
SK	19%
PL	37%
HU	40%
LT	20 %
LV	22 %
EE	18 %
SI	51 %
CY	65 %
MT	28 %

Zdroj: Transparency International

Ve skupině deseti států ve vybraném roce (2021) občané nejhůře hodnotily Maltu a Slovinsko, nejlépe pak Estonsko a Slovensko.

V souvislosti s názory občanů na korupci se hovoří o korupčním klimatu tvořeném souborem kulturních tradic a hodnot. Jde o toleranci společnosti ke korupčnímu chování, které je pro obyvatele dané země morálně omluvitelným chováním až „pozorností“.

Pilíře kontroly korupce

Z poznatků států Evropské Unie, které se tradičně v žebříčcích Indexu vnímání korupce umísťují nejlépe, vyplývá, že kontrola korupce stojí na třech základních pilířích: prevenci, postihu a průhlednosti.

Prevence je chápána jako ochrana všech, kteří odhalují korupci, včetně whistleblowerů. Mezi významné preventivní kroky spadá posilování firemních protikorupčních standardů: Compliance programů.

Postih je chápán jako zvýšení trestních sazeb (zejména u pasivní korupce úředních osob), trestnost neoznámení, respektive nepřekažení nejzávažnějších případů korupce, z trestních zákoníků je vyňata účinná lítost.

³¹ Global Corruption Barometer [online]. Transparency International [cit. 2024-05-11]. Dostupné z: <https://www.transparency-org.translete.google/en/news/Gcb-eu-2021-survey-people-worry-corruption-unchecked-impunity-busines>

Průhlednost je požadována zejména při zadávání veřejných zakázek, dostupnosti údajů o veřejných zakázkách, elektronizaci správních agend, transparentnosti a zjednodušení správních řízení, hospodaření veřejné správy, funkčnosti kontrolních mechanismů, stanovení odpovědnosti za rozhodnutí.

Závěr

Přistoupení deseti států v roce 2004 k Evropské Unii bylo výzvou pro cestu k životní úrovni západní Evropy. Předpokladem prosperity bylo i očekávání snížení míry korupce. Mezinárodní nesková organizace Transparency International disponuje certifikovanou metodikou tzv. indexu vnímání korupce. Dle indexu vnímání korupce se po 20. letech snížit míru korupce na průměr Evropské Unie nepodařilo 9 z 10 přístupujících států. Nepodařilo se tak ani České republice ani Slovensku. Příkladem dobré praxe prosperujících států s nízkou mírou korupčního indexu je stavět kontrolu korupce na třech pilířích: prevenci, postihu a průhlednosti.

Literatura

DRAŠTÍK, Antonín, Robert, FREMR, Tomáš, DURDÍK, Miroslav, RŮŽIČKA, Alexander, SOTOLÁŘ a kol. *Trestní zákoník. Komentář. 1. díl*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015. ISBN 978-80-7478-790-4.

GŘIVNA, Tomáš, Miroslav, SCHEINOST, Ivana, ZOUBKOVÁ a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5.

Internetové zdroje:

Evropská Unie. [online]. Wikipedia. [cit. 2024-05-05]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Evropská_unie.

Eurostat. [online]. GDP per capita in PPS. [cit. 2020-02-05]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00114/default/table?lang=en>).

Policie České republiky. [online]. Stop korupci. Co je korupce. [cit. 2024-05-05]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/co-je-korupce.aspx>.

Policie České republiky. [online]. Statistické přehledy kriminality. [cit. 2024-05-10]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>.

Transparency International – Česká republika, o.p.s. [online]. Co je korupce. [cit. 2024-05-10]. Dostupné z: <https://www.transparency.cz/korupce/>.

Global Corruption Barometer [online]. Transparency International [cit. 2024-05-11]. Dostupné z: <https://www.transparency-org.translete.goog/en/news/Gcb-eu-2021-survey-people-worry-corruption-unchecked-impunity-busines>.

Corruption Perceptions Index [online]. Transparency International [cit. 2024-05-11]. Dostupné z: <https://www.transparency-org.translete.goog/how-cpi-countries-are-calculate>.

Kontakt na autora:

doc. JUDr. Ivana Zoubková, CSc.
katedra kriminologie
Policejní akademie v Praze, Česká republika
e-mail: zoubkova@polac.cz

Kulturní kriminologie a genderová dimenze kriminality v ČR

Anotace: Kriminologie má tradici spojování intenzity a dynamiky kriminality s problémy existujícími ve společnosti, v tomto případě s genderovou nerovností, předsudky a stereotypy v přístupu ke kriminalitě žen. Kriminalita žen v ČR se mění. Je důležité se tím zabývat?

Klíčová slova: kulturní kriminologie, kriminalita žen, ženské oběti kriminality.

Annotation: Criminology has a tradition of connecting the intensity and dynamics of crime with problems existing in society, in this case with gender inequality, prejudices and stereotypes in the approach to women's crime. The criminality of women in the Czech Republic is changing. Is it important to deal with it?

Keywords: cultural criminology, women's crime, female victims of crime.

Úvod

Kulturní kriminologie (doba jejího vzniku je kladena do 90tých let min. století) chápe zločin a jeho kontrolu jako výsledek kulturních procesů charakteristických pro současnou společnost a její fenomény. Snaží se odlišně nahlížet na určitou trestnou činnost a její pachatele, k tomu využívá tzv. akční výzkum a tzv. narativní analýzu.

Genderová nerovnost v české kriminologii

V české odborné literatuře však kulturní kriminologii a jejímu vztahu k genderové nerovnosti a stereotypům v přístupu ke kriminalitě žen není věnována větší pozornost. Mnohem větší pozornost je věnována tzv. feministické kriminologii, která tvrdí, že nejen trestněprávní, ale také psychiatrická a neformální sociální kontrola, zacházejí se ženami a muži rozdílně, a to vždy genderově specifickým způsobem. Trestní právo se podle feministické kriminologie orientuje především na muže a ženám upírá status plnohodnotného dospělého člověka. Např. česká kriminoložka, představitelka feministického směru v kriminologii Gerlinda Šmausová vysvětluje rozdíl v nižším poměru pachatelek k počtu pachatelů jinak než klasická kriminologie. Konkrétně klade důraz na skutečnost, že ženy ve valné většině nezastávají „pozice na něž směřuje trestněprávní kontrola a trestní právo se nezajímá o činnosti, za něž současné ženy nesou odpovědnost“. Jde o parafrázi na tradiční rozdělení rolí ve společnosti: veřejné se rovná „mužské“ a soukromé se rovná „ženské“. Tomu pak odpovídá i vyměřování trestu ženám a mužům ze strany soudů, kdy tresty pro ženy jsou zpravidla mírnější a také při změnách v trestní legislativě nebo i v rámci vyhlášené amnestie jsou pachatelky, spolu s nezletilými pachateli, zpravidla zvýhodňovány oproti mužům.³²

Feministickou kriminologii lze hodnotit pozitivně, protože upozorňuje na předsudky a stereotypy v přístupu ke kriminalitě žen, v oblasti trestní politiky pak na sociální kontext prostituce, pornografie, nelegálních potratů či domácího násilí. Pozitivem je i větší pozornost věnovaná obětem znásilnění a jejich sekundární viktimizaci a traumatizaci.

Pokud se obrátíme do naší historie, tak zjistíme, že kriminalita žen jako samostatný fenomén byla nahlížena už v Československu za První republiky. Byla samostatně zpracovávána jak justiční statistikou, tak i v odborných publikacích. V komentářích ke statistikám byla popisována následovně: „kriminalita žen je bagatelní - výrazně převažují krádeže kapesní,

³² ŠMAUSOVÁ Gerlinda. Kritická kriminologie. Kriminalistika č. 3/1993, s.225-235. ISSN 1210-9150.

v bytech a „kramské“³³. Stejně jako v dalších zemích Evropy byl kladen důraz na její výskyt v domácím prostředí a souvislost s prostitucí. Násilí bylo obvykle spojováno s pachateli muži a ženy byly v něm zpravidla oběťmi.

Tyto interpretace vyústily až ke konstrukci tzv. archetypů, které jsou v našem století kriminologií zpochybňovány. Méně se již ví to, že byly zpochybňovány už před cca 100 lety. Už v 20tých letech minulého století Švejnoha v publikaci „Kriminální psychologie“ vysvětluje změny v úrovni i struktuře kriminality žen té doby odlišně od takového archetypu a dává je do souvislosti s emancipací žen v době I. světové války a po ní. „Válka postavila ženu doprostřed života a shonu po živobytí... Výhradnost a zajištěnost jejího postavení společenského a hospodářského padla... Tim padá však názor, jako by žena byla méně schopna zločinu“. (V roce 1920 bylo za zločin odsouzeno v Čechách, na Moravě a ve Slezsku cca 7 tis. žen, v roce 1921 dokonce 9,5 tis. žen, což představovalo cca 20 % z celkového počtu pachatelů³⁴). Dále Švejnoha konstatuje: „Přebytek žen jest velmi významný po stránce hospodářské a má katastrofální důsledky sociální a kriminálně sociální.“³⁵

V současnosti však ženám jako pachatelkám trestné činnosti jako samostatné skupině pachatelů opět není věnována patřičná pozornost, a to nejen v ČR, ale i ve světě. Je to zapříčiněno, stejně jako dříve, především výraznou převahou mužů mezi pachateli trestné činnosti, menší celkovou škodou způsobenou kriminalitou žen a též s ohledem na malý podíl žen na násilné kriminalitě a závažných formách dalších druhů kriminality. Z pohledu statistik o kriminalitě, zpracovávaných v resortech MV ČR i MSp ČR, lze až do roku 1997 na kriminalitu opravdu zjednodušeně nahlížet jako na kriminalitu mužů. Avšak v roce 1998 a následujících letech podíl žen mezi stíhanými známými pachateli překročil deset procent a je zjevné, že trend zvyšování zastoupení žen mezi trestně stíhanými pachateli bude pokračovat. V posledních letech se pohybuje kolem 16 % (v roce 2023 – 16,4 %).³⁶ Zahraniční zdroje uvádějí vyšší podíl žen na kriminalitě – cca 20 – 25 %.

Takže těch dnešních cca 8 000 soudy ČR odsouzených žen za trestnou činnost staví české ženy 21. století do vcelku lichotivého světla, a to jak z pohledu historického, tak i mezinárodního³⁷.

Nový pohled na genderovou nerovnost v přístupu ke kriminalitě žen

S využitím Googlu jsem se dopracovala v poslední době jen k jednomu zajímavému článku ke kriminalitě žen, a to Nadii Campaniello z University v Essexu³⁸, který je založen na skutečnosti, že v posledních padesáti letech ženy zvyšují svoji účast na trhu práce, a to se odráží i v jejich kriminalitě. Campaniello v článku poukazuje na to, že nižší sňatkovost snižuje možnost žen s dětmi pojistit se proti negativním ekonomickým šokům příjmy svých manželů, a to současně zvyšuje u neprovdaných matek nebezpečí páchání majetkové trestné činnosti. Také, že technologický pokrok a změny v sociálních normách osvobodily ženy z domova a zvýšily jejich účast jak na trhu práce, tak i možnosti využití této účasti k páchání trestné činnosti. Konvergence sociálních rolí žen a mužů má také vliv na zvýšení kriminality žen. Shrnuje, že „ženy mají více svobody než v minulosti, a tím mají více příležitostí k trestné

³³ *Trestní statistika z Čech, Moravy a Slezska v letech 1919-1922*, Československá statistika – svazek 25, řada V., Trestní statistika, sešit 2., Praha 1925, s. 38.

³⁴ *Trestní statistika z Čech, Moravy a Slezska v letech 1919-1922*, Československá statistika – svazek 25, řada V., Trestní statistika, sešit 2., Praha 1925, s. 7-42.

³⁵ Švejnoha, J.: *Kriminální psychologie. Stručné základy kriminální psychologie pro právníky a praktické kriminalisty*. Nákladem redakce administrace časopisu „Československý detektiv“, druhé vydání, s. 49. Praha 1930

³⁶ Statistika Policie ČR. Dostupné na internetu: <https://kriminalita.policie.cz>

³⁷ Statistická ročenka MS ČR 2020. Dostupné na internetu: <https://mscr.cz>

³⁸ CAMPANIELLO Nadia. Women in crime. IZA World of Labor, 2019, <https://wol.iza.org/artides/women-in-crime/long>

činnosti“, ale též že „i přes rostoucí sociální rovnost mají policejní a soudní systémy stále tendenci být shovívavější k ženám, než k mužským pachatelům“. Mimo to je názoru, že mzdové rozdíly mezi kvalifikovanými a nekvalifikovanými pracovníci by měly být využity jako pobídka k získání vyššího vzdělání u nekvalifikovaných žen, a mohly by tak snížit u nich výskyt kriminálního jednání. Zdůrazňuje, že i politika podporující rodinu prostřednictvím podpory sňatkovosti a podpory rodin s dětmi by také mohla snížit kriminalitu žen.

Kulturní kriminologie a její zpracování ženských příběhů (narrativ) však stále upřednostňuje především ženy jako oběti kriminálního násilí. Její orientace na ženy – oběti nabývá dnes zase trochu jiný rozměr, především v souvislosti se současnou orientací na genderově podmíněné násilí, jak v zemích Severní Ameriky, tak i mnoha zemích Evropy. Genderově podmíněné násilí označuje škodlivé činy zaměřené na jednotlivce na základě jeho pohlaví. Má kořeny v genderové nerovnosti, zneužívání moci a škodlivých zvyčích v chování. Je vážným porušením lidských práv a život a zdraví ohrožujícím problémem. Během migrace, vysídlení a v dobách krize se hrozba genderově podmíněného násilí u žen a dívek výrazně zvyšuje. Dnes genderově podmíněné násilí zahrnuje sexuální, fyzickou, duševní a ekonomickou újmu způsobenou jednotlivci na veřejnosti nebo v soukromí. Zahrnuje výhrůžky násilím, nátlakem a manipulací. Může mít spoustu podob, jako je násilí ze strany intimních partnerů, sexuální násilí, dětské sňatky, mrzačení ženských pohlavních orgánů a tzv. zločiny ze cti. Důsledky násilí založeného na pohlaví jsou zničující a mohou mít pro přeživší celoživotní následky, dokonce mohou vést i ke smrti. Nejedná se přitom jen o vzdálené země. Ještě v roce 2014 jsou v odborném tisku uváděny příklady manželů, kteří tvrdili, že zabili svou manželku, protože k tomu jako manželé byli oprávněni. Ve Francii bylo s tímto zdůvodněním zabito 118 žen a v Německu 202 žen³⁹.

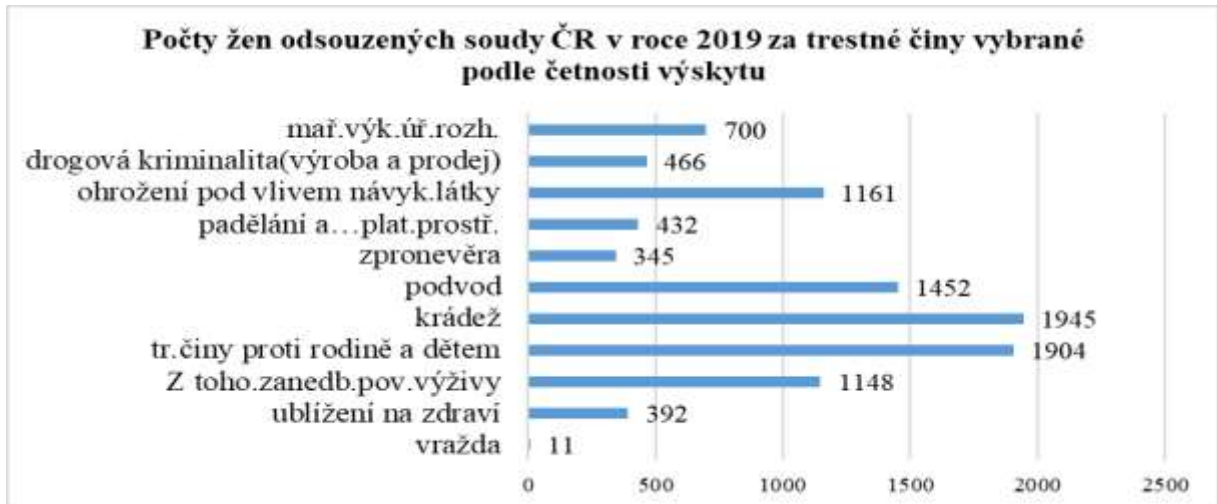
Tolik teoretická kriminologie. Teprve kriminologickými výzkumy a terénními šetřeními lze připravit takový materiál, aby na něj zareagovala trestní politika a trestní legislativa. Ale tím myslím spíše zahraniční prostředí než české, které je na inspiraci ze zahraničí závislé.

Statistické údaje o soudu ČR odsouzených ženách - pachatelkách konkrétních trestných činů a o ženách obětech násilné a mravnostní kriminality

Níže uvedené grafy a tabulka ilustrují změny v kriminalitě žen v ČR a konkretizují počty žen - obětí násilné a mravnostní kriminality.

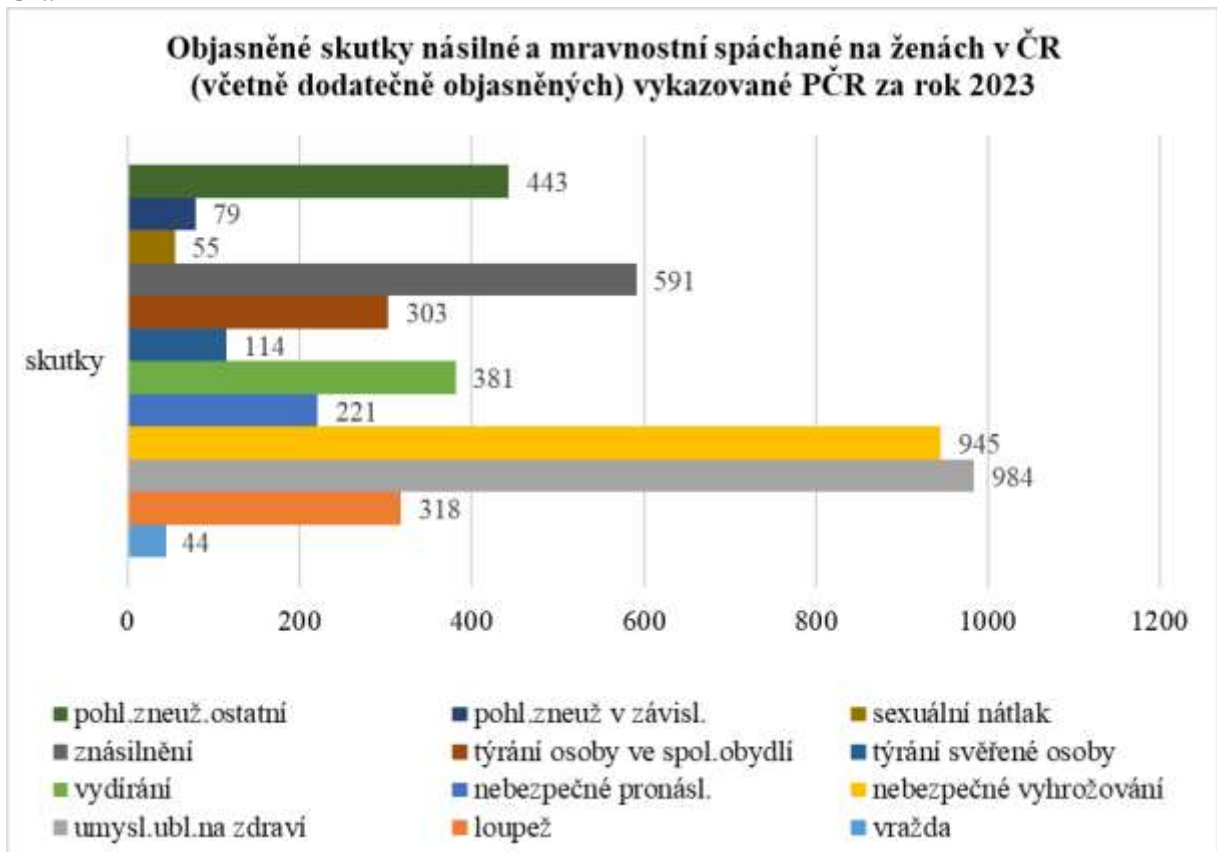
³⁹ CHAUVAUD, F. Gender and crime. Encyclopédie d'histoire numérique de l'Europe (online), ISSN 2677-6588. Dostupné na: <https://ehne.fr/en/node/12341>.

Graf 1

Zdroj dat: Statistická ročenka MS ČR 2020

Graf 2

Zdroj dat: Intranet PČR - OVGS

Graf 2 v tabulkové podobě a uvedením §§ TZ

Tab. 1

Objasněné skutky násilné a mravnostní kriminality spáchané na ženách (vč. dodatečně objasněných) za rok 2023	
Vraždy – motivované osobními vztahy (§ 140 TZ)	44
Loupež (§ 173 TZ)	318
Úmyslné ublížení na zdraví (§§145-146a TZ)	984
Nebezpečné vyhrožování (§ 353 TZ)	945
Nebezpečné pronásledování (§ 353 TZ)	221
Vydírání (§ 175 TZ)	381
Týrání svěřené osoby (§ 198 TZ)	114
Týrání osoby žijící ve spol. obydlí (§199 TZ)	303
Znásilnění (§ 185 TZ)	591
Sexuální nátlak (§186 TZ)	55
Pohlavní zneužití v závislosti)§ 187/2 TZ)	79
Pohlavní zneužití ostatní (§ 187/1,3,4 T)	443

Zdroj: Intranet PČR - OVGS

Závěr

Kriminalita žen se mění – nikoliv radikálně, ale stoupá podíl žen mezi známými pachateli a mění se struktura jejich kriminality a určitým způsobem to potvrzuje názory Nadii Campannello. Konkrétně zastoupení žen u hospodářské kriminality v ČR v roce 2022 již vystoupilo na 34 %, vysoké zastoupení žen je i u domácího násilí, neplnění vyživovací povinnosti až 28 %, stále se zvyšuje podíl žen u trestných činů v dopravě v roce 2022 to bylo 20 %, u drogových deliktů zastoupení pachatelek činilo 18 %⁴⁰. Těmto poznatkům je nezbytné věnovat pozornost, a reagovat především preventivními opatřeními s cílem zabránit dalšímu zvyšování počtu pachatelek mezi ženami a u existujících zabránit jejich recidivě. Již teď lze prognózovat zvýšení kriminality žen v kyberprostoru, zvýšení ženami spáchaných podvodů a zpronevěř v zaměstnání atd., tak jak se zvyšuje zastoupení žen v různých finančních institucích, rozhodujících orgánech, v politických funkcích apod. Pokud jde o trestné činy, u nichž jsou ženy oběťmi, tak je nezbytné zefektivnit ochranná opatření. K tomu by bylo optimální dosáhnout znovuvykazování trestných činů spáchaných ženami v českých veřejně dostupných základních policejních statistikách. Totéž platí i o ženách – osobách, a to

⁴⁰ Statistika Policie ČR. Dostupné na: <https://mvcr.cz>, statistiky kriminality.

jak pachatelkách, tak obětech a umožnit tak i jiným resortům, vědeckým institucím a kriminologickému výzkumu, aby svoje poznatky mohly doložit i ověřit oficiálními statistikami.

Literatura

Monografie/knihy

ŠVEJNOHA, J. 1930. *Kriminální psychologie*. Stručné základy kriminální psychologie pro právníky a praktické kriminalisty. Nákladem redakce administrace časopisu „Československý detektiv“, druhé vydání, s. 49. Praha 1930.

Jiné dokumenty

CAMPANIELLO, N.2018. Women in crime. (elektronický zdroj) IZA World of Labor, 2019, Dostupné na internetu: <https://wol.iza.org/artides/women-in-crime/long>

CHAUVAUD, F. Gender and crime. Encyclopédie d'histoire numérique de l'Europe (online), ISSN 2677-6588. Dostupné na: <https://ehne.fr/en/node/12341>

Policie České republiky. 2024. *Statistické přehledy kriminality za rok 2023*. Online. In: policie.cz. (elektronický zdroj). Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2023.aspx> .

Statistika Policie ČR. Dostupné na: <https://mvcr.cz>, statistiky kriminality.

ŠMAUSOVÁ, G. 1993. Kritická kriminologie. *Kriminalistika* č. 3/1993, s.225-235. ISSN 1210-9150.

Statistická ročenka MS ČR 2020.

Trestní statistika z Čech, Moravy a Slezska v letech 1919-1922. 1925. Československá statistika – svazek 25, řada V., Trestní statistika, sešit 2., Praha 1925, s. 7-42.

Kontakt na autora:

PhDr. Alena Marešová, Ph.D.
Akademická pracovnice
Katedra kriminologie, Policejní akademie ČR v Praze
Lhotecká 559/7
P.O.BOX 54
143 01 Praha 4
e-mail: maresova@polac.cz

Prevenca samovražedného a sebapoškodujúceho správania za využitia mobilných aplikácií

Anotácia: V úvode autorka poukazuje na zmeny v prevencii kriminality od vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie. Následne sa zamerala na mobilné aplikácie, ktoré vníma ako moderné nástroje vhodné na využitie aj pri prevencii sociálnopatologických javov v súčasnosti ako aj v budúcnosti. Na základe vymedzeného významu mobilných aplikácií sa zamerala na rizikové správanie akým je sebapoškodzovanie či samovražedné pokusy, pri ktorých sa dynamika vývoja značne zmenila v posledných rokoch nielen v Slovenskej republike. V ďalšej časti autorka realizovala teoretický výskum zameraný na vybrané funkcionality rozličných mobilných aplikácií s poukázaním na preventívne metódy, ktoré môžu byť aplikované pri prevencii sebapoškodzovania a samovražedných pokusov. V závere autorka zhodnotila výsledky a navrhla ďalšie možnosti rozvoja prevencie v tejto špecifickej oblasti.

Kľúčové slová: prevencia, mobilné aplikácie, sebapoškodzovanie, samovražedné myšlienky.

Annotation: In the introduction the author points out the changes in crime prevention since the Slovak Republic joined the European Union. She then focuses on mobile applications, which she perceives as modern tools suitable for use in the prevention of socio-pathological phenomena both now and in the future. On the basis of the defined importance of mobile applications, she focused on risky behaviours such as self-harm or suicide attempts, where the dynamics of development has changed considerably in recent years not only in the Slovak Republic. In the next part of the paper, the author conducted a theoretical research focused on selected functionalities of various mobile applications, pointing out preventive methods that can be applied in the prevention of self-harm and suicide attempts. In the conclusion of the paper, the author evaluated the research results and suggested further possibilities for the development of prevention in this specific area

Keywords: prevention, mobile applications, self-harm, suicidal ideation.

Úvod

Vývoj prevencie kriminality v Slovenskej republike prešiel viacerými zmenami od roku 2004, kedy Slovenská republika vstúpila do Európskej únie. Za posledných 20 rokov došlo k niektorým zásadným zmenám v oblasti prevencie kriminality. Následne charakterizujeme štyri vybrané oblasti, ktoré sa posilnili vo vzťahu k prevencii kriminality.

Prvou z hlavných iniciatív bolo zintenzívnenie spolupráce medzi Policajným zborom, občianskou spoločnosťou a verejnou správou v oblasti prevencie kriminality. Predmetná spolupráca sa premietla vo viacerých rovinách ako napríklad v rozvoji komunitných programov a projektov, spoločných iniciatív či vytvorením informačných a poradenských centier.

V rámci rozvoja komunitných programov a projektov vznikli v posledných rokoch viaceré programy a projekty, ktoré zahŕňajú preventívne kampane, osvetové a vzdelávacie podujatia, ako aj dobrovoľnícke preventívne aktivity v komunitách. K takýmto činnostiam môžeme zaradiť napríklad aktivity „Bez násilia každý deň“, „Svetový deň bielej palice“, „Pozor na zlodejov na kúpaliskách“ a pod.⁴¹

Pri vytváraní informačných a poradenských centier sa Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky podieľalo na zriadení Informačných kancelárií pre obeť trestných činov (ďalej len „Informačné kancelárie“), ktoré sú aktuálne v ôsmich krajských mestách a ôsmich okresných mestách. Informačné kancelárie sú zamerané na viaceré cieľové skupiny osôb a to sú najmä

⁴¹ MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY, *Preventívne aktivity pre širokú verejnosť* [online]. [cit. 02-05-2024]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?preventivne-aktivity-pre-siroku-verejnost>.

obete - seniori, obete - obchodovania s ľuďmi, obete - nenávisťných trestných činov, obete - mládež, obete - občania z iných krajín, ktorí prichádzajú či sa nachádzajú na území Slovenskej republiky z dôvodu vojnového konfliktu na Ukrajine. „Pomoc obetiam venuje významnú pozornosť nastaveniu spolupráce medzi inštitúciami, ktoré poskytujú pomoc alebo prichádzajú do kontaktu s obeťou, prípadne dokážu ovplyvniť prístup k potrebným službám. S týmto cieľom je na úrovni každého kraja vytvorená Regionálna platforma pre pomoc obetiam trestných činov⁴², ktorej zámerom je podpora a posilnenie úsilia smerujúceho k adekvátnej a kvalitnej pomoci či ochrane.“⁴³ Tieto kancelárie predstavujú bezpečné miesta, v ktorých sa obete rôznej trestnej činnosti môžu obrátiť na špecializovaných pracovníkov so svojimi problémami a získať odbornú pomoc. Aj z tohto dôvodu Informačné kancelárie predstavujú dôležitý zdroj podpory a pomoci pre obete trestných činov, alebo aj pre osoby ktoré majú zámer pomôcť obetiam trestných činov, či inej protispoločenskej činnosti.

V oblasti prevencie kriminality sa taktiež posilnil aj právny a legislatívny rámec v Slovenskej republike či už prijatím Zákona č. 583/2008 Z.z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „Zákon o prevencii“), alebo aj zákona č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „Zákon o obetiach“). Následne vymedzíme ciele a účely oboch zákonov.

Cieľom Zákona o prevencii je vytvoriť právny rámec na prevenciu kriminality a inej protispoločenskej činnosti či opatrenia na prevenciu kriminality a inej protispoločenskej činnosti.⁴⁴ Účelom Zákona o prevencii je identifikovať riziká a faktory prispievajúce ku vzniku kriminality, vypracovať stratégie a programy na predchádzanie kriminalite a inej protispoločenskej činnosti, rozšíriť pôsobnosť v oblasti zlepšenia ochrany, podpory a pomoci obetiam kriminality, ako aj inej protispoločenskej činnosti⁴⁵ a zamerať sa na spoluprácu s orgánmi a subjektmi, akými sú napríklad orgány štátnej správy a miestnej samosprávy, právnické osoby, médiá, vedecké a výskumné inštitúcie, školy, školské zariadenia, spolky a iné združenia, neziskové organizácie, štátom uznávané cirkvi a náboženské spoločnosti, ako aj orgány a organizácie iných štátov a s medzinárodnými organizáciami.⁴⁶

Cieľom Zákona o obetiach je posilniť práva obetí trestných činov a zabezpečiť im primeranú ochranu, podporu a kompenzáciu.⁴⁷ Účelom Zákona o obetiach je zabezpečiť prístup obetí trestných činov k informáciám, službám a prostriedkom na obnovu vlastného postavenia v spoločnosti.⁴⁸

Taktiež sa zvýšil dôraz kladený na prevenciu kriminality a iných negatívnych sociálnych javov pri špecifických adresátoch kriminality, ktorými sú vo výraznej miere maloleté a mladistvé osoby. Preventívne aktivity sú uskutočňované prostredníctvom vzdelávacích programov a aktivít v komunitách. K aktuálne realizovaným preventívnym projektom, ktoré sú realizované príslušníkmi Policajného zboru pre mládež sú napríklad Oliho

⁴² Bližšie na *Subjekty poskytujúce pomoc obetiam trestných činov*. [online]. Dostupné na internete: <https://www.google.com/maps/d/viewer?ll=48.78935134656512%2C19.680235725781284&z=8&mid=1GBNn61tXl-KFu548dh8Ub5OwdqPXv00B>.

⁴³ MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY, *Stali ste sa obeťou trestného činu? Pomoc a usmernenie nájdete v informačných kanceláriách pre obete trestných činov*. [online]. [cit. 02-05-2024]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?informacne-kancelarie-pre-obete-trestnych-cinov>.

⁴⁴ § 1 a 2 Zákona č. 583/2008 Z.z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁴⁵ § 7 a ods. 2 a 3 Zákona č. 583/2008 Z.z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁴⁶ § 14 ods. 2 Zákona č. 583/2008 Z.z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁴⁷ § 1 Zákona č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁴⁸ § 3 a nasl. Zákona č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

príbeh, Detský regulovčik, Póla radí deťom, Detská policajná akadémia a pod.⁴⁹ V tejto oblasti sa využívajú aj viaceré preventívno-bezpečnostné akcie určené pre mládež, ktoré sú uskutočňované príslušníkmi Policajného zboru a zamerajú sa napríklad na podávanie alkoholických nápojov mládeži či užívanie psychoaktívnych látok touto skupinou a pod.⁵⁰

Technologický pokrok umožnil a zefektívnil aj identifikáciu a monitorovanie potencionálnych rizikových oblastí, čo prispelo k významnejšiemu zásahu a prevencii kriminality. Zároveň pokrok poskytuje aj reakciu na nové hrozby a trendy v oblasti bezpečnosti a verejného poriadku. V súlade s najnovším technologickými vývoji, ktoré umožňujú lepšie rozpoznávanie a sledovanie potencionálnych rizík, je možné tieto inovácie efektívne spojiť s existujúcimi bezpečnostnými stratégiami. Tým sa zvyšuje účinnosť preventívnych opatrení a zásahov v oblasti kriminality, ako aj vhodného nastavenia systematických činností v tejto oblasti.⁵¹

Následne môžeme konštatovať, že prijatím uvedených zmien sa podporil koordinovanejší a účinnejší prístup k prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti, ako aj k negatívnym spoločenským javom v preventologickej praxi. Dané pôsobenie prispelo aj k ochrane spoločnosti ako celku a jej jednotlivých zložiek a súčastí. Taktiež môžeme konštatovať, že nami vybrané štyri oblasti zlepšenia prevencie sú vzájomne prepojené a vytvárajú určitý potenciál na ďalší rozvoj a smerovanie prevencie kriminality a iných sociálne-patologických javov. Zároveň považujeme za nevyhnutné, aby sa pri tvorbe a aktualizácií prevencie, dbalo na využívanie technologických nástrojov a metód, ktoré zabezpečia vzájomné prepojenie so stanovenými plánmi a programami rozvoja prevencie kriminality, čo by prispelo k efektívnejšiemu realizovaniu prevencie kriminality v podmienkach Slovenskej republiky aj do budúcnosti.

Mobilné aplikácie v prevencii kriminality

Prepojením adresnosti prevencie s technologickým pokrokom môžeme dosiahnuť zvýšenie efektívneho zamerania prevencie kriminality na širšie skupiny osôb. Využitím moderných technológií, akými sú napríklad umelá inteligencia či mobilné aplikácie, môžeme aj dôslednejšie identifikovať rizikové faktory a cieľové skupiny, ktoré by mohli rozličným spôsobom získať prospech z preventívnych opatrení. Práve toto pôsobenie v zmysle predkladanej práce je z nášho pohľadu úzko späté s využívaním mobilných aplikácií, ktoré sa pomerne rýchlo rozšírili medzi rôznorodé skupiny užívateľov.

Využívanie mobilného telefónu v poslednom období rokov výrazne stúpol, keďže je to malý a ľahko prenosný elektronický bezdrôtový prístroj s vlastným napájaním a jeho použitie je možné na rôznych miestach. Okrem jeho ľahkého prenosu môže v ňom užívateľ využívať viaceré mobilné aplikácie a jeho využitie nie je obmedzené iba na telefonovanie či posielanie sms správ, ako tomu bolo v minulosti. V súčasnosti je skôr využívaný ako menšia verzia počítača, ktorý je aj cenovo dostupný širokým vrstvám ľudí.

Na rozdiel od staršej generácie, práve mladšia generácia užívateľov využíva mobilný telefón vo zvýšenej miere ako iné vekové skupiny. Často aj z toho dôvodu, že od nízkeho veku súčasní mladí ľudia vyrastali v priamom kontakte s mobilným zariadením, zatiaľ čo

⁴⁹ MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 2024. *Preventívne projekty pre deti a mládež*. [online]. [cit. 02-05-2024]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?preventivne-projekty-pre-deti-a-mladez>.

⁵⁰ MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 2024. *Preventívne aktivity pre deti a mládež*. [online]. [cit. 02-05-2024]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?preventivne-aktivity>.

⁵¹ ÚRAD VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 2024. *Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike do roku 2028*. [online]. [cit. 02-05-2024]. Dostupné na internete: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/27958/1>.

staršia generácia sa k mobilným telefónom dostala počas svojho života. Niektorí až v seniorskom veku začali využívať mobilný telefón.

Mobilné zariadenia sú neoddeliteľnou súčasťou života mladých ľudí, z dôvodu, že im poskytujú flexibilitu, pohodlie a rýchly prístup k informáciám a komunikačným sieťam. Na základe prieskumu z roku 2022 bolo zistené, že „pre respondentov (žiakov základných a stredných škôl) je najpreferovanejším zariadením k prístupu na internet práve mobilný telefón (95,9 %). Pričom vek prvého použitia internetu bol od 7 rokov do 9 rokov (42,8 %). Digitálne technológie a internet sú neoddeliteľnou súčasťou každodenného života skúmaných mladých ľudí, pričom 90,6 % žiakov uviedlo, že používajú internet denne alebo takmer denne. V rámci aktivít, ktoré vykonávajú respondenti na internete, uviedli v 18,3 % - sťahovanie nových aplikácií, čo predstavuje nárast o 4,6 % oproti predchádzajúcemu skúmaniu z roku 2019.“⁵²

Na základe výsledkov z výskumu, ktorý bol zameraný na používanie internetu, online aktivity a potencionálne riziká z pohľadu žiakov základných a stredných škôl v Slovenskej republike, môžeme konštatovať, že respondenti využívajú mobilné zariadenie s pripojením na internet a zvýšil sa aj počet sťahovania nových aplikácií. Z čoho môžeme usúdiť, že mladí ľudia využívajú mobilné aplikácie vo viacerých oblastiach svojich životov.

Oblíbenosť mobilných aplikácií rapídne stúpa práve v tejto dobe smartfónov a tabletov. Mobilné aplikácie sú dostupné na stiahnutie prostredníctvom obchodu s aplikáciami, ako sú App Store pre iOS a Google Play pre Android. Dané aplikácie sú špecificky vyvíjané pre operačné systémy mobilných zariadení, ako sú iOS a Android. Komunikácia, sociálne médiá, hľadanie informácií, posielanie e-mailov, nakupovanie, platenie, sledovanie filmov a streamov, či hranie hier sú len niektoré z mnohých spôsobov ich využitia. Mobilné aplikácie sú využívané okrem pracovného (školského) času, aj počas voľného času užívateľmi.⁵³

Technológia vo všeobecnosti môže tiež poskytnúť platformu pre intervenčné preventívne stratégie, ktoré môžeme vnímať ako špecifické využitie mobilných aplikácií aj v oblasti prevencie viacerých sociálno-patologických javov. Smartfóny umožňujú užívateľom prístup k pokročilejším komunikačným systémom či k zdieľaniu informácií, čo môže byť zdrojom na zlepšenie osobnej bezpečnosti jednotlivca. Práve v tejto oblasti mobilné aplikácie predstavujú jeden z pomerne moderných nástrojov používaných v rámci preventívnych stratégií vo viacerých krajinách a môžu poskytovať informácie, vzdelávanie, sebahodnotenie a podporu, čo je obzvlášť užitočné pri riešení problémov ako sú závislosti rôzneho druhu, domáce násilie či sebapoškodzovanie.⁵⁴

Aby mobilná aplikácia pôsobila podporne či preventívne mala by podľa nášho názoru spĺňať určité vlastnosti a funkcionality na to, aby spĺňala tento účel. Následne vymedzíme viaceré kľúčové vlastnosti a funkcionality, ktoré predstavujú význam mobilných aplikácií pri tejto činnosti a to edukácia a informovanosť, podporovanie vzdelávania a osvetu, sociálna podpora, prístup k odborníkom, poskytovanie nástrojov na svojpomoc, anonymita a bezpečnosť.

⁵² JANKOVÁ, M. 2022. *Vybrané výsledky z výskumu zameraného na používanie internetu, online aktivity a potencionálne riziká z pohľadu žiakov základných a stredných škôl*. [online]. [cit. 02-05-2024]. Dostupné na internete:

https://www.cvtisr.sk/buxus/docs/prevencia/Vyskumy__prieskumy_a_analyzy/Vybrane_vysledky_z_vyskumu-pouzivanie_internetu__online_aktivity_a_rizika_u_ziakov_ZS_a_SS__2022_.pdf.

⁵³ ABDULLAH, H., ZEEBAREE, S. R. M. 2021. *Android Mobile Applications Vulnerabilities and Prevention Methods: A Review*. p. 148.

⁵⁴ FORD K, BELLIS MA, JUDD N, GRIFFITH N, HUGHES K. 2022. *The use of mobile phone applications to enhance personal safety from interpersonal violence - an overview of available smartphone applications in the United Kingdom*. In: BMC Public Health. [online]. [cit. 02-05-2024]. Dostupné na internete: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35681167/>.

V rámci edukácie a informovanosti mobilné aplikácie poskytujú užívateľom prístup k informáciám o sociálno-patologických javov a ich prevencii. Z čoho vyplýva aj okamžitý prístup k informáciám. Sprístupnené informácie sú vo viacerých formách ako napríklad rôzne články, videá, interaktívne kurzy či kvízy.

Časové neobmedzenie je všestranne využiteľné najmä v použití mobilnej aplikácie kedykoľvek, čo podporuje prístup k obsahu v hocijakú dennú či nočnú hodinu.

Podporovanie vzdelávania a osvety je realizované tak, že mobilné aplikácie môžu obsahovať vzdelávacie moduly, ktoré pomáhajú používateľom rozpoznať a pochopiť rizikové správanie a faktory.

Sociálna podpora v mobilnej aplikácii zahŕňa integrovanie komunitných fór alebo chatovacích miestností, kde môžu užívatelia hľadať podporu a zdieľať skúsenosti.

Funkcionalita mobilnej aplikácie offline umožňuje prístup k špecifickým funkciám a k obsahu aj v prípade, keď užívateľ nie je pripojený na internet. Z čoho vyplýva využitie mobilnej aplikácie kdekoľvek. Práve táto funkcia je obzvlášť užitočná pri cestovaní, alebo na miestach so slabým či žiadnym internetovým pripojením.

Prístup k odborným pracovníkom je v mobilnej aplikácii vo forme konzultácie. Práve táto funkcionálna je potrebná pre osoby, ktoré potrebujú profesionálnu pomoc. Niektoré mobilné aplikácie ponúkajú aj online poradenstvo či online terapeutické služby.

Poskytovanie nástrojov na svojpomoc - mobilné aplikácie môžu obsahovať dotazníky, alebo denníky, ktoré pomáhajú užívateľom sledovať ich správanie a identifikovať možné akceleračné prvky spúšťajúce dané správanie. Prípadne prostredníctvom mobilnej aplikácie môžu identifikovať potencionálne rizikové vzorce správania sa seba, alebo iných blízkych osôb.

Anonymita a bezpečnosť je ďalším prvkom, ktoré by dané mobilné aplikácie mali spĺňať a to prostredníctvom zabezpečenia ochrany osobných údajov a anonymity užívateľov, ktorí hľadajú pomoc alebo potrebné informácie. V tomto prípade zabezpečená anonymita súvisí aj s poskytovaním súkromia, kedy sú mnohí ľudia ochotnejší hľadať pomoc ako pri osobnom kontakte.

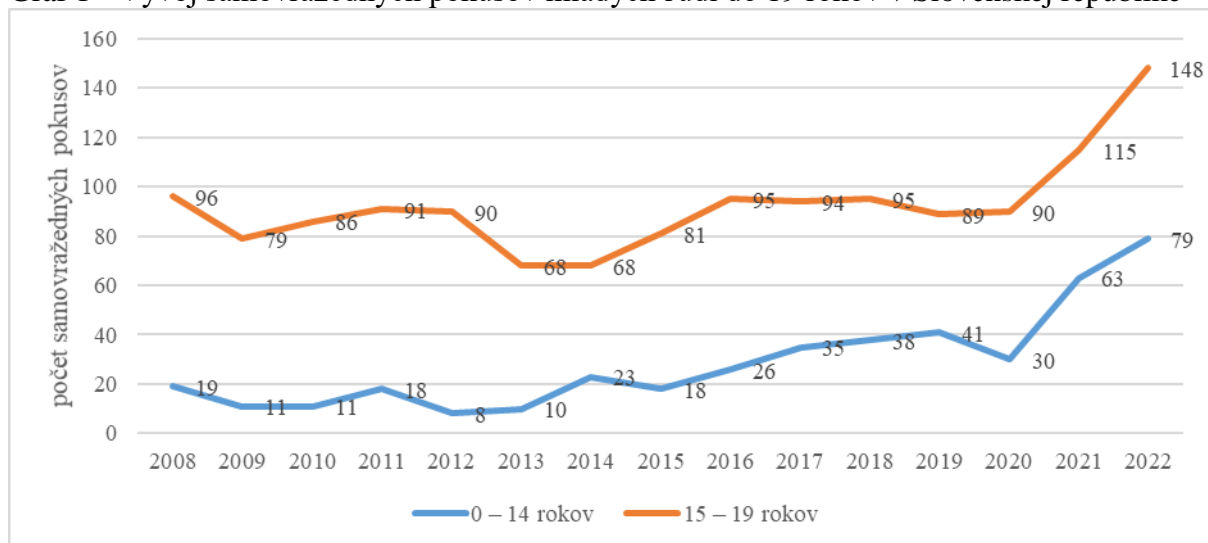
Pri vymedzení týchto funkcionalít a vlastností preventívnych mobilných aplikácií sme vychádzali z významu vývoja mobilných aplikácií s prepojením na preventívne prvky, ktoré sú uplatniteľné v daných aplikáciách a vo viacerých krajinách.

Samovražedné pokusy v Slovenskej republike

Na katedre kriminológie Akadémie Policajného zboru v Bratislave bol podaný realizačný projekt na tému Analýza sociálno-patologických javov vyskytujúcich sa medzi mládežou a medzi javy, ktoré považujeme za rizikové je aj sebaopoškodzovanie a samovražedné pokusy. V podanom projekte je autorka práce aj spoluriešiteľkou tohto projektu.

Na základe informácií z Národného centra zdravotníckych informácií sme zistili, že v poslednom období troch rokov sa výrazne zmenila dynamika vývoja samovražedných pokusov v Slovenskej republike.

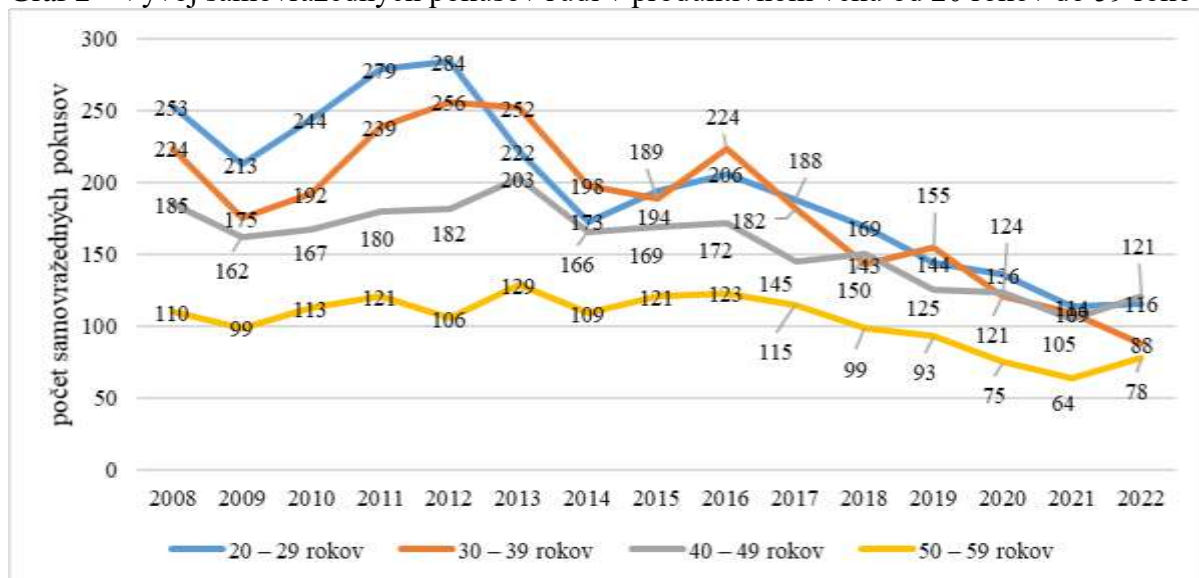
Graf 1 - Vývoj samovražedných pokusov mladých ľudí do 19 rokov v Slovenskej republike

Zdroj: vlastné spracovanie z informácií Národného centra zdravotníckych informácií⁵⁵

Na základe Grafu 1 môžeme vidieť, že počet samovražedných pokusov sa zvýšil. Najvyšší nárast bol zaznamenaný vo vekovej kategórii od 0 rokov do 14 rokov (od roku 2020), ako aj vo vekovej kategórii od 15 rokov do 19 rokov (od roku 2021).

Graf 2 - Vývoj samovražedných pokusov ľudí v produktívnom veku od 20 rokov do 59 rokov

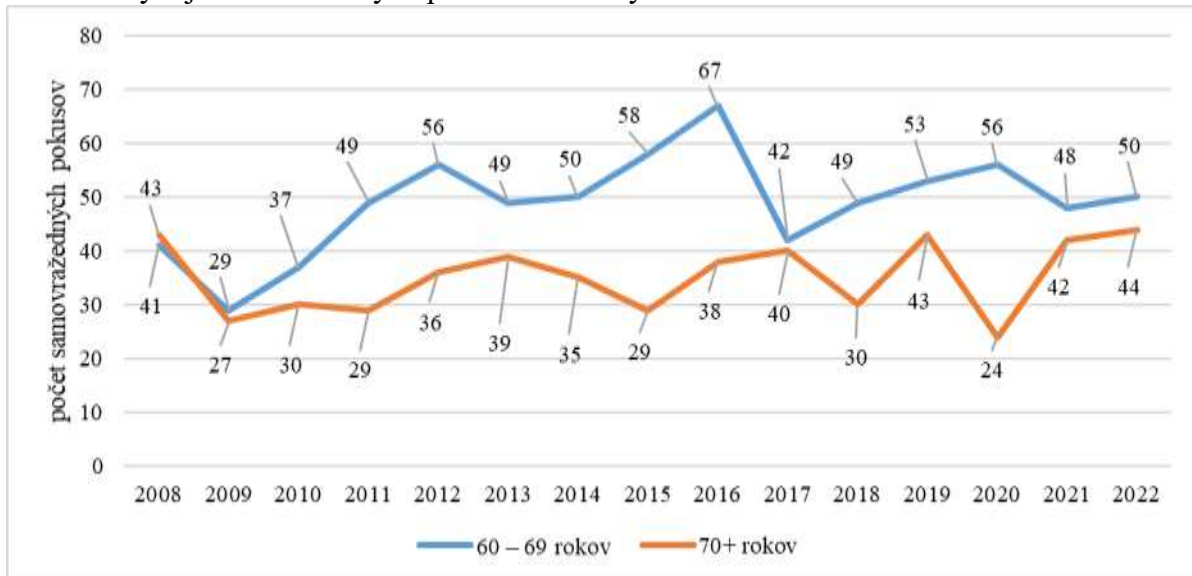
Zdroj: vlastné spracovanie z informácií Národného centra zdravotníckych informácií⁵⁶

⁵⁵ NÁRODNÉ CENTRUM ZDRAVOTNÍCKYCH INFORMÁCIÍ, 2023. *Samovraždy a samovražedné pokusy*. [online]. [cit. 02-05-2024]. Dostupné na internete: https://www.nczisk.sk/Statisticke_vystupy/Tematicke_statisticke_vystupy/Samovrazdy_samovrazedne_pokusy/Pages/default.aspx.

⁵⁶ NÁRODNÉ CENTRUM ZDRAVOTNÍCKYCH INFORMÁCIÍ, 2023. *Samovraždy a samovražedné pokusy*. [online]. [cit. 02-05-2024]. Dostupné na internete: https://www.nczisk.sk/Statisticke_vystupy/Tematicke_statisticke_vystupy/Samovrazdy_samovrazedne_pokusy/Pages/default.aspx.

Z Grafu 2 môžeme vidieť, že počet samovražedných pokusov má kolísavý trend vývoja v sledovaných vekových kategóriách. V porovnaní s rokom 2021 bol v roku 2022 zaznamenaný nárast samovražedných pokusov vo vekovej kategórii od 20 rokov do 29 rokov, ako aj vo vekovej kategórii od 40 rokov do 49 rokov a vo vekovej kategórii od 50 rokov do 59 rokov. Naopak pokles bol zaznamenaný vo vekovej kategórii od 30 rokov do 39 rokov.

Graf 3 - Vývoj samovražedných pokusov osôb vyššieho veku od 60 rokov

Zdroj: vlastné spracovanie z informácií Národného centra zdravotníckych informácií⁵⁷

Z Grafu 3 je pozorovaný kolísavý trend vývoja samovražedných pokusov osôb vyššieho veku, ale v porovnaní s rokom 2021 bol v roku 2022 zaregistrovaný mierny nárast daného konania u oboch sledovaných vekových kategórií.

Na základe zistených štatistických informácií môžeme konštatovať, že najvýraznejšie zmeny vo vývoji samovražedných pokusov boli zaznamenané vo vekových kategóriách od 0 rokov do 19 rokov. Vzhľadom na túto skutočnosť je možné tvrdiť, že rastúci počet prípadov samovražedných pokusov medzi mladými ľuďmi signalizuje kritickú potrebu zamerania sa na duševné zdravie práve tejto špecifickej kategórie osôb. Zároveň je aj potrebné posilniť podporné ako aj preventívne opatrenia pre túto vekovú kategóriu osôb.

Zároveň viaceré štúdie ukázali⁵⁸, že mobilné zariadenia a mobilné aplikácie majú potenciál pomôcť zvládnuť a predchádzať samovražednému správaniu tým, že pomáhajú pri hodnotení rizika, poskytujú vzdelávacie a podporné informácie. Zároveň aj uľahčujú prístup k bezpečnostným plánom, krízovej podpore a nástrojom na zvládanie krízovej situácie. Mobilné aplikácie sú inovatívne nástroje na riešenie niektorých výziev v oblasti prevencie samovražd a možno ich považovať za doplnenie intervencií namiesto toho, aby boli nahradené konvenčnými nástrojmi pomoci.⁵⁹

⁵⁷ NÁRODNÉ CENTRUM ZDRAVOTNÍCKYCH INFORMÁCIÍ, 2023. *Samovraždy a samovražedné pokusy*. [online]. [cit. 09-05-2024]. Dostupné na internete: https://www.nczisk.sk/Statisticke_vystupy/Tematicke_statisticke_vystupy/Samovrazdy_samovrazedne_pokusy/Pages/default.aspx.

⁵⁸ Blížšie: LUXTON, D.D., JUNE, J.D. & CHALKER, S.A. *Mobile Health Technologies for Suicide Prevention: Feature Review and Recommendations for Use in Clinical Care*. In: *Curr Treat Options Psych* 2, 349–362 (2015). <https://doi.org/10.1007/s40501-015-0057-2>.

⁵⁹ MALAKOUTI SK, RASOULI N, REZAEIAN M, NOJOMI M, GHANBARI B, SHAHRAKI MOHAMMADI A. 2020. *Effectiveness of self-help mobile telephone applications (apps) for suicide prevention*:

Mobilné preventívne aplikácie

V rámci názvu práce sme sa zamerali na mobilné aplikácie, ktoré poskytujú podporu pre tých, ktorí sa angažujú v sebapoškodzovaní, pri samovražedných pokusoch či sa zaoberajú myšlienkami na samovraždu. Hlavným cieľom, ktorý sme si vymedzili pri skúmaní je analyzovať vybrané mobilné aplikácie, ktoré sú zamerané na samovražedné a sebapoškodzovacie konanie prostredníctvom šiestich kľúčových vlastností a funkcionalít, ktorými sú:

1. Edukácia a informovanosť
2. Možnosť využitia v offline režime
3. Sociálna podpora
4. Prístup k odborným pracovníkom
5. Nástroje starostlivosti o seba
6. Anonymita a bezpečnosť

Metódy využívané v teoretickom výskume boli viaceré, ktoré sa viažu k vymedzenému hlavnému cieľu. Metódu analýzy sme využili pri vyhľadaní konkrétnych mobilných aplikácií, ktoré boli zamerané na predchádzanie samovražednému konaniu. Prostredníctvom komparácie sme porovnali vybrané mobilné aplikácie, ktoré boli vyvíjané vo viacerých krajinách. Taktiež sme využili analýzu údajov o používaní mobilných aplikácií užívateľmi. Na základe analýzy sme využili syntézu, ktorej cieľom bolo zhrnutie častí skúmaného problému do jedného celku a to prostredníctvom uvedených záverov pri danom teoretickom skúmaní. Historickú metódu sme využili pri popise dynamiky vývoja samovražedných pokusov od roku 2008 do roku 2022 v Slovenskej republike. Zároveň sme využili aj štúdium viacerých vedeckých materiálov, ako aj výskumných správ v tejto oblasti z viacerých krajín. Z čoho vyvodzujeme záver, že skúmaná problematika presahuje hranice jedného štátu a je podľa nášho názoru potrebné reagovať na to nielen na miestnej úrovni, ale aj na medzinárodnej úrovni napríklad formou preventívnej pomoci na spoločných projektoch.

Vo svete existujú viaceré mobilné aplikácie, ktoré pomáhajú v rámci seba pomoci pri sebapoškodzovaní a myšlienkach na samovraždu ako napríklad Virtual Hope Box, Suicide Safe, Suicide Safety Plan, SERO, Prevent Suicide - Highland, Notok, BlueIce, Calm Urge: Self Harm Tracker, Iobbly, Beyond Now, LifeApp'tite, SAMHSA Suicide Safe Mobile App, BRITE, DBT Coach, Suicide Safer Home, Manawa, BrighterSide, Suicide Prevention App, Stay Alive, Prevent A Suicide: What To Say, Nepanikař, Žijem, „A Friend Asks“ a pod.

Z uvedených mobilných aplikácií sme vybrali päť, ktoré spĺňali dve rozlišovacie kritériá. Prvým kritériom bolo založené na krajine, v ktorej boli aplikácie vyvíjané a z dôvodu rôznorodosti sme vybrali vždy jednu mobilnú aplikáciu za jednu krajinu. Druhým kritériom bola dostupnosť mobilnej aplikácie v Slovenskej republike. Na základe splnenia týchto kritérií sme vybrali nasledujúce aplikácie:

1. Nepanikař
2. Žijem
3. Stay Alive
4. Prevent A Suicide: What To Say
5. Calm Urge: Self Harm Tracker

Prvú mobilnú aplikáciu, ktorú sme si vybrali skúmať je aplikácia - Nepanikař, ktorá je prvá česká mobilná aplikácia a predstavuje prvú pomoc pri vybraných psychických

problémoch. Daná aplikácia je dostupná v jedenástich jazykoch a jej cieľom je poskytnúť rýchlu psychologickú pomoc ľuďom trpiacim depresiami, úzkosťami, panikou, sebapoškodzovaním, poruchou príjmu potravy alebo myšlienkami na samovraždu. Každý z modulov má preventívnu funkciu, z čoho vyplýva, že napríklad modul depresia nie je vhodný pre užívateľov so stredne ťažkou depresiou, ale užívateľ je vyzývaný aby svoj stav prekonzultoval s odborníkom. Mobilná aplikácia neobsahuje reklamy a bola vydaná dňa 10.03.2019.

Mobilná aplikácia je bezplatná a je možné si ju stiahnuť cez Google Play, App Store⁶⁰ a AppGallery. V App Store je daná aplikácia vo verzii 2.6.10 z 06.05.2023, do ktorej oproti predchádzajúcim verziám bola pridaná možnosť nastavenia pripomienok na zadanie nálady a spánku, vylepšená prístupnosť, aktualizované kontakty na pomoc. Vekové hodnotenie⁶¹ je 12 rokov a viac. Aplikácia je hodnotená v češtine na 4,7* z 5* na základe 532 hodnotení, pričom celkovo je na 37 mieste v kategórii Zdraví a fitness, v slovenčine na 4,4* na základe 45 hodnotení, pričom celkovo je na 77 mieste v kategórii Zdravie a fitness, v angličtine na 5.00* na základe 16 recenzií.⁶² Užívateľia oceňujú danú aplikáciu výrazne vysokým hodnotením, či už číselným vyjadrením ako aj slovným hodnotením.⁶³

V AppGallery je predmetná aplikácia vo verzii 2.6.11, ktorá bola aktualizovaná 22.12.2023 a vekové hodnotenie je 7 rokov a viac. Pričom nie je uvedené hodnotenie ani recenzie užívateľov.⁶⁴

Na Google Play je mobilná aplikácia aktualizovaná dňa 21.12.2023 do verzie 2.6.11. Aplikácia je hodnotená na 4,8* z 5* na základe 2,45 tisíc recenzií užívateľov. Vekové hodnotenie aplikácie je vhodné pre všetky vekové kategórie a dieťa by malo byť schopné odlišiť postavy na obrazovke od osôb v skutočnom svete, aplikácia by nemala obsahovať zvuky ani obrázky, ktoré môžu potencionálne vystrašiť malé deti a nemala by obsahovať žiadne nevhodné výrazy. Požadovaný je operačný systém Android 5.0 alebo novší.⁶⁵

Aktuálne môžeme povedať, že mobilnú aplikáciu *Nepanikař* si stiahlo viac ako 100 tisíc užívateľov spoločne cez Google Play, App Store a AppGallery.

Podľa nášho názoru je potrebné tiež uviesť, že daná aplikácia je iba podporná (preventívna) a nenahrádza odbornú lekársku pomoc. Prínos tejto aplikácie je v tom, že pomáha vo chvíľach, kedy nie je potrebná pomoc k dispozícii.

Druhá mobilná aplikácia je pod názvom - *Žijem*, ktorá bola vyvíjaná a vytvorená v Slovenskej republike v rámci občianskeho združenia IPčko⁶⁶. Mobilná aplikácia sa

⁶⁰ V App Store je aj pod názvom *Don't panic!!!*

⁶¹ Vekové hodnotenie aplikácie je spôsob, akým je možno určiť vhodnosť obsahu aplikácie k danému veku užívateľa. Tieto hodnotenia pomáhajú užívateľom či rodičom sa rozhodovať, či je obsah vhodný pre konkrétnu vekovú kategóriu.

⁶² APP STORE. 2024. *Nepanikař!!!* [online]. [cit. 10-05-2024]. Dostupné na internete: <https://apps.apple.com/cz/app/nepanika%C5%99/id1459513911?l=cs.app>

⁶³ Na základe nedávnych zmien pravidiel sú zobrazené iba hodnotenia od užívateľov v regióne. Recenzie poskytujú užívatelia s overeným účtom a na základe ich skúseností s aplikáciami, ktoré si stiahli.

⁶⁴ APPGALLERY. 2024. *Nepanikař - Pomoc při depresi či panice*. [online]. [cit. 10-05-2024]. Dostupné na internete:

https://appgallery.huawei.com/#/app/C104046761?sharePrepath=ag&locale=cs_CZ&source=appshare&source=C104046761.

⁶⁵ GOOGLE PLAY. 2024. *Nepanikár*. [online]. [cit. 10-05-2024]. Dostupné na internete: <https://play.google.com/store/apps/details?id=org.dontpanic>.

⁶⁶ Občianske združenie IPčko je súčasťou Integrovaného záchranného systému, Asociácie liniek pomoci, Koalície pre deti Slovensko, Asociácie nízkoprahových programov pre deti a mládež a International Association for Suicide Prevention. IPčko realizuje viaceré druhy pomoci v krízových situáciách, ktoré je možné využiť osobne alebo online. Prevádzajú krízovú linku pomoci, ktorá pozostáva z telefonického pomoci, emailovej poradne či chatovej poradne. Dané služby poskytujú psychológovia pre podporu pre ľudí alebo ich blízkych, ktorí sa ocitli v kríze a sú anonymné, bezplatné a časovoneobmedzené. Občianske združenie vytvorilo aj Klub

zameriava na skvalitnenie života ľudí, ktorí majú samovražedné myšlienky, trpia depresívnymi stavmi, úzkosťami či sebapoškodzovaním.

Daná aplikácia sa neorientuje len na riešenie kritickej situácie, ale sústredí sa najmä na prevenciu. Zároveň ale ponúka aj možnosti, ktoré sú vhodné využívať pri kritickej situácii a pri aktívnom prístupe užívateľa by mala minimalizovať možnosť vzniku krízovej situácie.⁶⁷

Aplikácia je dostupná v troch jazykoch a to v slovenskom, českom a anglickom jazyku. Pozitívom mobilnej aplikácie je, že je zadarmo a bez reklám.

Mobilná aplikácia bola sprístupnená od 22.09.2019 a je možné si ju stiahnuť cez Google Play, pričom jej posledná aktualizácia bola dňa 19.02.2021. Do aktuálnej verzii 1.06 bola pridaná možnosť zmeny času práve evidovanej nálady v rozpätí od času poslednej už zaevidovanej nálady po aktuálny čas. Aplikácia Žijem je hodnotená na 4,8* z 5* na základe 121 recenzií užívateľov. Vekové hodnotenie aplikácie je vhodné pre všetky vekové kategórie a dieťa by malo byť schopné odlišiť postavy na obrazovke od osôb v skutočnom svete, aplikácia neobsahuje zvuky ani obrázky, ktoré môžu potencionálne vystrašiť malé deti a nemala by obsahovať žiadne nevhodné výrazy. Požadovaný je operačný systém Android 5.0 alebo novší. Aktuálne si mobilnú aplikáciu Žijem stiahlo viac ako 10 tisíc užívateľov cez Google Play.⁶⁸

Podľa nášho názoru nedostatkom danej mobilnej aplikácie Žijem je, že nie je dostupná aj na ostatných platformách, čo z nášho pohľadu znižuje aj počet užívateľov ktorým by mohla mobilná aplikácia pomôcť preventívne alebo aj v krízovej situácii. Pozitívom tejto aplikácie je, že ako málokterá preventívna aplikácia tohto charakteru je v slovenskom jazyku.

Treťou mobilnou aplikáciou je Stay Alive, ktorá pochádza zo Spojeného kráľovstva a zameriava sa na prevenciu samovrážd prostredníctvom viacerých funkcií. Pomerne rozsiahla škála nástrojov danej mobilnej aplikácie je vhodná nielen pre samotného užívateľa, ktorý má samovražedné myšlienky, ale aj pre iné osoby, ktoré majú obavy o iného človeka s takýmito myšlienkami. Stay Alive je dostupná v štrnástich jazykoch a to konkrétne v angličtine, nemčine, španielčine, taliančine, francúzštine, dánčine, fínčine, ruštine, švédčine, poľštine, nórčine, rumunčine, bulharčine a waleštine. Predmetná mobilná aplikácia je ocenená⁶⁹, navrhnutá a vyvinutá charitatívnou organizáciou Grassroots Suicide Prevention na základe odborných, klinických znalostí, ktoré poskytuje Sussex Partnership NHS⁷⁰ Foundation Trust⁷¹. Grassroots Suicide Prevention je vedúcou organizáciou vo Veľkej Británii, ktorá

Machovisko, ktoré je bezpečné miesto pre mladých ľudí v kríze vytvorené na princípoch nízkoprahového centra s možnosťou získania anonymnej psychologickej pomoci. (IPČKO, 2024. *O nás*. [online]. [cit. 11-05-2024]. Dostupné na internete: <https://ipcko.sk/>.)

⁶⁷ŽIJEM. 2024. [online]. [cit. 11-05-2024]. Dostupné na internete: <https://ipndata.sk/ilive/sk/?fbclid=IwAR1zQduYA9vaAqrTgQv2kVYljVkbm6w5LfrWlmg91jsqZYePwKvruHQ--4>.

⁶⁸GOOGLE PLAY, 2024. *Žijem*. [online]. [cit. 11-05-2024]. Dostupné na internete: <https://play.google.com/store/apps/details?id=sk.ipndata.ilive>.

⁶⁹Mobilná aplikácia Stay Alive získala v roku 2020 cenu od Organizácie pre posudzovanie aplikácií zameraných na starostlivosť a zdravie vo verzii 2.8.1.

⁷⁰NHS - Národná zdravotná služba je zastrešujúci pojem pre systémy zdravotnej starostlivosti, ktorá je financovaná z verejných zdrojov Spojeného kráľovstva a zahŕňajú NHS v Anglicku, NHS v Škótsku a NHS vo Walse.

⁷¹Sussex Partnership NHS Foundation Trust je špecializovaná organizácia Národnej zdravotnej služby (NHS), ktorá poskytuje služby ľuďom žijúcim v juhovýchodnom Anglicku so zameraním na duševné zdravie, poruchy učenia a nerovnovojové služby. Predmetné služby sú určené pre deti, mládež, dospelých v produktívnom veku ako aj pre seniorov. Organizácia poskytuje starostlivosť a služby na rôznych miestach vrátane vlastných domov ľudí, odborných kliník, nemocníc či ambulancií všeobecných lekárov. Taktiež pracovníci organizácie realizujú výskum s cieľom neustále zlepšovať klinickú starostlivosť a sú súčasťou integrovaného systému Sussex Health and Care. (SUSSEX PARTNERSHIP NHS FOUNDATION TRUST, 2024. *About us*. [online]. [cit. 11-05-2024]. Dostupné na internete: <https://www.sussexpartnership.nhs.uk/about-us>.)

realizuje prevenciu samovrážd, sebapoškodzovania a duševného zdravia na miestnej úrovni, zároveň aj vzdeláva odborníkov a spolupracuje s ďalšími organizáciami v celom Spojenom kráľovstve. Mobilná aplikácia je z hľadiska veku vhodná pre deti a mládež, so zameraním na preventívne pôsobenie na túto kategóriu osôb. Stay Alive je bezplatná a bez reklám, s možnosťou stiahnutia cez App Store a Google Play.

Mobilná aplikácia bola vydaná dňa 08.09.2014 a jej prvá aktualizácia na verziu 1.9.0 bola dňa 21.12.2018, do ktorej bola doplnené viaceré vylepšenia. Aktualizácie Stay Alive pokračovali aj v ďalších rokoch.

V App Store je predmetná aplikácia vo verzii 3.29.3, do ktorej oproti predchádzajúcim verziám pribudli vylepšenia týkajúce sa ochrany osobných údajov užívateľov a rozdelenie politiky cookies na vlastnú stránku. Aktualizovanie Stay Alive na tejto platforme bolo dňa 23. 11. 2023 a vekové hodnotenie je 4 roky a viac. Aplikácia je hodnotená na 3,8* z 5* na základe hodnotení 58 užívateľov.⁷²

V Google Play je mobilná aplikácia dostupná vo verzii 3.29.2 a bola aktualizovaná dňa 16.11.2023. Stay Alive je hodnotená na 3,9* z 5* na základe 363 overených užívateľských recenzií. Aktuálne si mobilnú aplikáciu Stay Alive stiahlo viac ako 100 tisíc užívateľov cez Google Play. Vekové hodnotenie aplikácie je vhodné pre všetky vekové kategórie a dieťa by malo byť schopné odlíšiť postavy na obrazovke od osôb v skutočnom svete, neobsahuje zvuky ani obrázky, ktoré môžu potencionálne vystrašiť malé deti a neobsahuje žiadne nevhodné výrazy. Požadovaný je operačný systém Android 5.0 alebo novší.⁷³

Podľa nášho názoru nevýhodou mobilnej aplikácie je to, že nie je dostupná na AppGallery, čím by mohla rozšíriť spektrum užívateľov. Výhodou aplikácie je jej prístupnosť vo viacerých jazykových mutáciách, čo je pomerne ojedinelé ale podporuje to silnú stránku a rozsiahlosť pomoci aj do iných krajín.

Štvrtou mobilnou aplikáciou je Prevent A Suicide: What To Say (Zabrániť samovražde - čo povedať), ktorá bola vyvinutá v Austrálii. Mobilnú aplikáciu vytvorila organizácia pod názvom Australian Suicide Prevention Foundation⁷⁴ s cieľom nájdenia pomoci v čase 24/7 v krízovej situácii, ktorá pomôže zachrániť život. Prevent A Suicide: What To Say je postavená na vedeckom skúmaní, ktoré ukázalo, že úzke osobné prepojenia odrádzajú od konania tých, ktorí myslia na samovraždu. V prípade krízových situácií môže práve blízka osoba zabrániť pokusu o samovraždu práve využitím správ z danej mobilnej aplikácie.

Prevent A Suicide: What To Say je bezplatná a je poskytovaná bez predchádzajúcej registrácie. Mobilná aplikácia je navrhnutá a schválená lekármi a odborníkmi na duševné zdravie pre osoby, ktoré môžu byť ohrozené sebapoškodzovaním či myšlienkami na samovraždu, ale aj pre ich blízke osoby, ktoré sa im snažia pomôcť v krízových situáciách. Cieľom aplikácie je mobilizovať a viesť rodinu ako aj priateľov k pomoci ľuďom so samovraždenými myšlienkami prostredníctvom vytvorených textov od odborníkov. Dané správy je možné odoslať vo forme sms správy alebo správy cez WhatsApp a čiastočne ich zmeniť, aby boli osobnejšie pre konkrétnu osobu. Texty môžu byť aj opakovane posielané a

⁷² APP STORE. 2024. *Stay Alive*. [online]. [cit. 11-05-2024]. Dostupné na internete: <https://apps.apple.com/gb/app/stay-alive/id915458967>.

⁷³ GOOGLE PLAY, 2024. *Stay Alive*. [online]. [cit. 11-05-2024]. Dostupné na internete: <https://play.google.com/store/apps/details?id=uk.org.suicideprevention.stayalive&hl=en>.

⁷⁴ Austrálska charitatívna nadácia pre prevenciu samovrážd poskytuje viac ako dvadsať rokov prevenciu samovrážd v Austrálii všetkým zraniteľným skupinám obyvateľov, ktorý sa nachádzajú v mestách, na vidieku či v izolovaných osídleniach. Zároveň poskytuje pomoc aj priateľom a príbuzným, ktorí sú zasiahnutí samovraždou alebo rizikom samovráždy.

sú vhodné na zahájenie konverzácie s ohrozenou osobou. Mobilná aplikácia neobsahuje reklamy.⁷⁵

Dátum vydania predmetnej mobilnej aplikácie bol od 19.07.2023. Prevent A Suicide: What To Say⁷⁶ je dostupná cez App Store a Google Play. V App Store je predmetná mobilná aplikácia dostupná vo verzii 1.0.3, ktorá bola uvedená dňa 9.08.2023 s doplnením o zmenu úvodnej obrazovky a pravidiel ochrany osobných údajov v aplikácii. Vekové hodnotenie vhodnosti aplikácie je od 12 rokov a viac. Aplikácia je hodnotená na 5* z 5*, ale iba na základe 4 užívateľských recenzií.⁷⁷

Na Google Play je daná mobilná aplikácia aktualizovaná od 31.07.2023 do verzie 1.0.3 a vyžaduje si operačný systém Android 4.4 alebo novší. Z hľadiska hodnotenia obsahu sa odporúča rodičovský dohľad a aplikácia nemá obsah, ktorý by bolo možné vopred ohodnotiť. Na tomto základe Prevent A Suicide: What To Say neobsahuje indexované hodnotenie na tejto platforme, aj keď si aplikáciu stiahlo viac ako 1 000 užívateľov.⁷⁸

Podľa nášho názoru nevýhoda mobilnej aplikácie je, že posielanie správ WhatsApp nie je možné na iPade. Výhoda mobilnej aplikácie z nášho pohľadu je pomerne jednoduché na používanie a je veľmi intuitívna z hľadiska ovládania, čo podporuje jej užívanie aj osobami, ktoré nemusia byť technicky zručné. Zároveň silnou stránkou predmetnej mobilnej aplikácie je, že dané texty je možné využívať personalizovane, čo podporuje myšlienku jedinečnosti každej osoby a osobnejší prístup k nej. Taktiež je možné dané texty využívať aj pri osobnej konverzácii.

Piatou mobilnou aplikáciou je Calm Urge: Self Harm Tracker, ktorá poskytuje individuálnu podporu. Daný obsah vytvára osobnú podporu pre ľudí, ktorí sa zaoberajú nutkavými myšlienkami na sebapoškodzovanie. Cieľom mobilnej aplikácie je zvládnuť emócie a odolať sebapoškodzovaciemu konaniu a taktiež je prezentovaná ako holistická podpora zotavenia zo závislosti od alkoholu, vapingu či fajčenia. Podľa nášho názoru z hľadiska rôznorodosti poskytovaného obsahu je vhodným nástrojom aj pre dospievajúce skupiny osôb z dôvodu prispôsobenia osobnej podpory nielen v krízových situáciách.

Mobilná aplikácia je dostupná v App Store a v Google Play. V App Store je predmetná mobilná aplikácia od 04. 07.2021 a jej posledná aktualizácia bola dňa 18.04.2024 do verzie 2.27.0, do ktorej boli zaradené opravy predchádzajúcich chýb a vylepšenie výkonu aplikácie. Vekové hodnotenie mobilnej aplikácie je 4 rokov a viac, pričom aplikácia je hodnotená na 4,6* z 5* na základe 204 užívateľských recenzií.⁷⁹

Calm Urge: Self Harm Tracker je si možné na Google Play stiahnuť od 02.04.2021 a jej posledná aktualizácia prebehla dňa 18.04.2024 na verziu 2.27.0. Mobilná aplikácia je hodnotená na 4,6* z 5* na základe 1,73 tisíc užívateľských recenzií. Vekové hodnotenie aplikácie je vhodné pre všetky vekové kategórie a dieťa by malo byť schopné odlíšiť postavy na obrazovke od osôb v skutočnom svete, nemala by obsahovať zvuky ani obrázky, ktoré môžu potencionálne vystrašiť malé deti a nemala by obsahovať žiadne nevhodné výrazy.

⁷⁵ AUSTRALIAN SUICIDE PREVENTION FOUNDATION. 2024. *Prevent A Suicide: What To Say*. [online]. [cit. 11-05-2024]. Dostupné na internete: <https://intoughtimestext.org/what-to-ask-what-to-say/>.

⁷⁶ Mobilná aplikácia v roku 2024 vyhrala ocenenie Life ako uznanie tohto nového a hodnotného prístupu k prevencii samovrážd. Ceny Life sú navrhnuté tak, aby ocenili mimoriadnu prácu vykonávanú v celej krajine v oblasti prevencie samovrážd a preukázali odhodlanie, inovácie a vodcovstvo.

⁷⁷ APP STORE, 2024. *Prevent A Suicide: What To Say*. [online]. [cit. 11-05-2024]. Dostupné na internete: <https://apps.apple.com/au/app/prevent-a-suicide-what-to-say/id6446113587>.

⁷⁸ GOOGLE PLAY, 2024. *Prevent A Suicide: What To Say*. [online]. [cit. 11-05-2024]. Dostupné na internete: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.au.prevent.iitapp&pli=1>.

⁷⁹ APP STORE. 2024. *Calm Urge: Self Harm Tracker*. [online]. [cit. 12-05-2024]. Dostupné na internete: <https://apps.apple.com/ca/app/calm-urge-self-harm-tracker/id1551984419>.

Požadovaný operačný systém je Android 9 a novší. Aktuálne si predmetnú aplikáciu stiahlo viac ako 100 tisíc užívateľov.⁸⁰

Podľa nášho názoru nevýhodou danej mobilnej aplikácie je zobrazovanie reklám, ktoré umiestňuje vývojár a určitá časť danej aplikácie je aj spoplatnená. Taktiež za slabú stránku mobilnej aplikácie považujeme neuvedenie dostupnosti jazykov, v ktorých je možné predmetnú aplikáciu používať. Výhodou mobilnej aplikácie je pomerne nový spôsob prepojenia prevencie vapingu či užívania alkoholických nápojov.

Analýzou funkcionalít a vlastností vybraných mobilných aplikácií sme zistili, že edukáciu a informovanosť poskytujú všetky skúmané mobilné aplikácie (5/5), z čoho vyplýva, že vybrané mobilné aplikácie obsahujú viaceré preventívne informácie. K preventívnym informáciám môžeme zaradiť napríklad aj vyvrátenie bežných mýtov o samovražde či sebapoškodzovaní, ktoré sa objavujú v spoločnosti či usmernenie a rady pre tých, ktorí podporujú iných v kríze.

Taktiež môžeme uviesť, že podľa nášho názoru skúmané mobilné aplikácie obsahujú relevantné informácie pre podporu predchádzania samovražednému správaniu, ako aj ďalších rizikových konaní. Z hľadiska tém sa 4 z 5 mobilných aplikácií zameriavajú na tému samovražedného správania a 5 z 5 mobilných aplikácií sa zameriavajú na sebapoškodzovanie. Zároveň 3 z 5 mobilných aplikácií sa popri týchto témach zaoberajú aj ďalšími témami ako napríklad úzkosťou, poruchami príjmu potravy, depresiami či prevenciou pred užívaním alkoholických nápojov alebo vaping.

Mobilné aplikácie je možné využívať v offline režime a to konkrétne 4 z 5 vybraných aplikácií, v ktorých sú poskytované nástroje dostupné aj mimo pripojenia na internet. Výhody mobilnej aplikácie v offline režime sú nielen tie, že ju užívateľ môže využívať kedykoľvek keď ju potrebuje a nie je viazaný na ordinačné hodiny odborníkov, či objednanie sa v dostatočnom časovom predstihu, čo podporuje flexibilitu používania mobilnej aplikácie. Taktiež výhodou je aj úspora dát, ktorá môže byť výhodná najmä pre mladých ľudí s obmedzeným prístupom k internetu či mobilným dátam, napríklad aj prostredníctvom rodičovskej kontroly. Zároveň niektorí užívatelia uprednostňujú offline režim z dôvodu lepšej ochrany súkromia, pretože aplikácia nemusí komunikovať so servermi, čo znižuje riziko prepojenia a sledovania. Užitočný offline režim mobilnej aplikácie je aj v tom, že ak osoby v kritických situáciách potrebujú konkrétne nástroje sú dostupné aj v miestach bez signálu.

Skúmané mobilné aplikácie poskytujú sociálnu podporu (4 z 5 mobilných aplikácií) a to vo forme uvedených telefónnych čísel na tiesňové linky či pomocné telefonické linky ako sú napríklad na linku detskej istoty, linku dôvery a pod. Taktiež sú uvedené telefonické čísla na mimovládne organizácie zaoberajúce sa pomocou samovražedným pokusom či sebapoškodzovaciemu správaniu. V rámci sociálnej podpory sú k dispozícii aj možnosti poslania krízovej správy či zavolanie na krízovú linku. Taktiež je možné prepojenie s online poradňou s odborníkom či emailová poradňa a chat. Podľa nášho názoru výhodou tejto podpory je v tom, že existuje rýchly prístup ku kontaktom pomoci a k online podporným službám.

Mobilné aplikácie (4 z 5 mobilných aplikácií) priamo prepájajú používateľa s miestnymi ako aj národnými krízovými linkami, či s inými formami profesionálnej pomoci ako je aj prístup k odborným pracovníkom.

Na základe analýzy môžeme uviesť, že 4 z 5 skúmaných mobilných aplikácií obsahujú nástroje starostlivosti o seba a to vo viacerých formách. Predmetné aplikácie poskytujú

⁸⁰ GOOGLE PLAY, 2024. *Calm Urge: Self Harm Tracker*. [online]. [cit. 11-05-2024]. Dostupné na internete: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.wisefox.self.harm.tracker>.

nástroje na upokojenie sa v prípade krízovej situácie (napríklad riadené dýchanie, písanie – napíš čo ťa trápi a potom to vymaž, maľovanie – miznúce po nastavenom čase, meditácie - prostredníctvom textu na čítanie, alebo prostredníctvom hudby).

Zároveň predmetné aplikácie poskytujú možnosť vytvorenia personalizovaného bezpečnostného plánu, ktorý spočíva vo vytvorení plánu vo chvíli keď sa osoba cíti dobre, alebo v spolupráci s inou osobou. V danom pláne si osoba odpovedá na otázky, „V akej situácii ho použijem?“ „Čo mi pomáha cítiť sa v bezpečí?“ „Aké sú moje dôvody žiť?“ „Ak by som si ublížil/a, komu by to ublížilo?“ a pod.). Bezpečnostný plán zahŕňa zoznamy a kontakty pre núdzové situácie ako napríklad zoznam ľudí, ktorých užívateľ kontaktuje pri myšlienkach na samovraždu či sebapoškodzovanie a môžu to byť ako blízke osoby, tak aj odborníci. Taktiež sú v ňom uvedené aj stratégie zvládania krízy či pripomienky a upozornenia na dodržiavanie bezpečnostného plánu. Zároveň je k dispozícii možnosť viesť si denník (napríklad za čo som vďačný, moje sny a myšlienky) alebo sledovanie nálady (ako sa máš a čo ovplyvnilo tvoju náladu - priatelia, šport, hobby, hudba, úspech, hádka, výsmech, ponižovanie, zlyhanie a pod.). Taktiež je možné si do mobilnej aplikácie ukladať pozitívne myšlienky, inšpirácie či nápady.

Poslednou skúmanou funkcionalitou je anonymita a bezpečnosť predmetných mobilných aplikácií. Zistili sme, že 4 z 5 mobilných aplikácií deklaruje, že nezdieľajú informácie s inými stranami a majú aj pomerne kvalitné zabezpečenie osobných údajov. Na základe týchto informácií užívateľa získavajú vyššiu mieru dôvery, čo ich povzbudí k interakcii s mobilnou aplikáciou bez strachu či obáv, že ich súkromie môže byť ohrozené či informácie o nich zneužitú tretími stranami. Z čoho vyplývajú aj hodnotenia od užívateľov a posledná aktualizácia aplikácie. Keďže aktualizácia aplikácie podporuje aj nové nástroje na ochranu užívateľov. Na základe uvedených dátumov aktualizácií mobilných aplikácií môžeme vidieť, že sa dbá na to aby boli pravidelne aktualizované a kontrolované. Práve pravidelné kontroly zvyšujú zabezpečenie voči novým bezpečnostným hrozbám a zraniteľnosti danej aplikácie.

Taktiež táto funkcionalita umožňuje užívateľom vyhľadať pomoc a informácie bez obáv z odsudzovania. Zároveň aj užívatelia môžu anonymne diskutovať a zdieľať informácie ako aj skúsenosti s ostatnými v komunite, čo podporuje otvorenú komunikáciu a vzájomnú podporu.

Na základe analýzy vybraných mobilných aplikácií sme zistili, že väčšina z nich spĺňa skúmané kľúčové vlastnosti a funkcionality, ktoré sú pozitívne hodnotené aj priamo užívateľmi daných aplikácií. Podľa nášho názoru práve prepojením prevencie s technologickým pokrokom sú otvárané podmienky a príležitosti pre súčasné mladé osoby, ako aj pre nové generácie ľudí, ako ovplyvniť v pozitívnom smere ich životy a podporiť rozvoj ich zdravia na individuálnej ako aj skupinovej úrovni v rámci celej spoločnosti. Daný prístup prináša proaktívne preventívne snahy a taktiež aj rozširuje dosah ich pôsobenia na široké skupiny adresátov a prispieva k zdravšej a bezpečnejšej spoločnosti.

Záver

Zvyšujúci sa potenciál, ktorý inovácie so sebou prinášajú môže jednak prispieť k pozitívnemu rozvoju zmien jedinca, ale zároveň môže spôsobiť nekontrolovateľné až nepredvídateľné následky na jeho život. Nedávne rozšírenie dostupných mobilných aplikácií ponúka špecifické preventívne nástroje, ktoré je možné aplikovať aj v Slovenskej republike.

K moderným možnostiam podpory prevencie zaraďujeme aj mobilné aplikácie, ktoré sú vyvíjané za účelom zlepšenia kvality života jednotlivcov a minimalizovania negatívnych dopadov. Mobilné aplikácie sú súčasťou digitálnych intervencií, ktoré sú navrhnuté ako jeden

zo spôsobov zlepšenia krízovej situácie či dokonca podpory v zdravotníckej liečbe pri javoch, ktoré ohrozujú zdravie či život jednotlivca. Práve k takýmto javom zaradujeme aj mobilné aplikácie zamerané na predchádzanie úzkosti, sebapoškodzujúcemu konaniu či samovražedným myšlienkam.

Na základe analýzy štatistických informácií o počte samovražedných pokusov sme zistili, že vo viacerých krajinách v období posledných rokov stúpa ich počet a Slovenská republika nie je výnimkou. Rastúci počet prípadov týchto pokusov sa objavil najmä medzi mladými ľuďmi. Následne považujeme za potrebné osloviť prostredníctvom moderných preventívnych nástrojov práve túto rizikovú skupinu osôb spôsobmi, ktoré by vyhovovali im osobným preferenciám ale zároveň by pôsobili preventívne. Podľa nášho názoru vhodnou voľbou sú aktuálne dostupné mobilné aplikácie.

Analyzovaním dostupnosti mobilných aplikácií sme zistili, že v Slovenskej republike existuje veľmi málo mobilných aplikácií, ktoré pôsobia preventívne v predchádzaní sebapoškodzovania a samovražedným myšlienkam. Z tohto dôvodu odporúčame vytvorenie aj ďalších mobilných aplikácií v Slovenskej republike, ktoré by mohli byť dostupné a bezplatné v AppGallery, App Store a Google Play aj so širším zameraním sa na aj na viaceré javy, ktoré ohrozujú život a zdravie jednotlivca.

Podľa nášho názoru budúcnosť prevencie môžeme vidieť práve v prepojení klasických spôsobov prevencie s modernými nástrojmi, ktoré nie sú časovo obmedzené a sú dostupné stále. Zároveň tieto nástroje sú prepojené so skúsenosťami odborných pracovníkov, ktorí sa podieľajú na ich vývoji a poskytujú odborné odporúčania, ktoré sú využiteľné aj v čase, keď odborník - špecialista nie je dostupný. Podľa nášho názoru pri určitých situáciách práve aj prvky sebamoci sú vhodné využívať, ktoré poskytujú aj preventívne mobilné aplikácie. Mobilné aplikácie vedia poskytnúť podporu osobe, keď nevie na koho sa v určitých situáciách obrátiť, či nemá pri sebe blízku osobu, ktorá by jej vedela pomôcť.

Literatúra

ABDULLAH, H., ZEEBAREE, S. R. M. 2021. *Android Mobile Applications Vulnerabilities and Prevention Methods: A Review. 2021 2nd Information Technology To Enhance e-learning and Other Application (IT-ELA)*, Baghdad, Iraq, 2021, pp. 148-153, doi: 10.1109/IT-ELA52201.2021.9773615.

APPGALLERY. 2024. *Nepanikař - Pomoc při depresi či panice*. [online]. [cit. 10-05-2024]. Dostupné na internete: https://appgallery.huawei.com/#/app/C104046761?sharePrepath=ag&locale=cs_CZ&source=appshare&subsource=C104046761.

APP STORE. 2024. *Nepanikař!!!* [online]. [cit. 10-05-2024]. Dostupné na internete: <https://apps.apple.com/cz/app/nepanika%C5%99/id1459513911?l=cs>.

APP STORE. 2024. *Stay Alive*. [online]. [cit. 11-05-2024]. Dostupné na internete: <https://apps.apple.com/gb/app/stay-alive/id915458967>.

APP STORE, 2024. *Prevent A Suicide: What To Say*. [online]. [cit. 11-05-2024]. Dostupné na internete: <https://apps.apple.com/au/app/prevent-a-suicide-what-to-say/id6446113587>.

APP STORE. 2024. *Calm Urge: Self Harm Tracker*. [online]. [cit. 12-05-2024]. Dostupné na internete: <https://apps.apple.com/ca/app/calm-urge-self-harm-tracker/id1551984419>.

AUSTRALIAN SUICIDE PREVENTION FOUNDATION. 2024. *Prevent A Suicide: What To Say*. [online]. [cit. 11-05-2024]. Dostupné na internete: <https://intoughtimestext.org/what-to-ask-what-to-say/>.

FORD K, BELLIS MA, JUDD N, GRIFFITH N, HUGHES K. 2022. *The use of mobile phone applications to enhance personal safety from interpersonal violence - an overview of available smartphone applications in the United Kingdom*. In: BMC Public Health. 2022 Jun 9;22(1):1158. doi: 10.1186/s12889-022-13551-9. PMID: 35681167; PMCID: PMC9185885. [online]. [cit. 02-05-2024]. Dostupné na internete: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35681167/>.

GOOGLE PLAY. 2024. *Nepanikár*. [online]. [cit. 10-05-2024]. Dostupné na internete: <https://play.google.com/store/apps/details?id=org.dontpanic>.

GOOGLE PLAY, 2024. *Žijem*. [online]. [cit. 11-05-2024]. Dostupné na internete: <https://play.google.com/store/apps/details?id=sk.ipndata.ilive>.

GOOGLE PLAY, 2024. *Stay Alive*. [online]. [cit. 11-05-2024]. Dostupné na internete: <https://play.google.com/store/apps/details?id=uk.org.suicideprevention.stayalive&hl=en>.

GOOGLE PLAY, 2024. *Prevent A Suicide: What To Say*. [online]. [cit. 11-05-2024]. Dostupné na internete: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.au.prevent.iitapp&pli=1>.

GOOGLE PLAY, 2024. *Calm Urge: Self Harm Tracker*. [online]. [cit. 11-05-2024]. Dostupné na internete: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.wisefox.self.harm.tracker>.

IPČKO, 2024. *O nás*. [online]. [cit. 11-05-2024]. Dostupné na internete: <https://ipcko.sk/>.

JANKOVÁ, M. 2022. *Vybrané výsledky z výskumu zameraného na používanie internetu, online aktivity a potencionálne riziká z pohľadu žiakov základných a stredných škôl*. [online]. [cit. 02-05-2024]. Dostupné na internete: https://www.cvtisr.sk/buxus/docs/prevenicia/Vyskumy__prieskumy_a_analyzy/Vybrane_vysledky_z_vyskumu-pouzivanie_internetu__online_aktivity_a_rizika_u_ziakov_ZS_a_SS_2022_.pdf.

MALAKOUTI SK, RASOULI N, REZAEIAN M, NOJOMI M, GHANBARI B, SHAHRAKI MOHAMMADI A. 2020. *Effectiveness of self-help mobile telephone applications (apps) for suicide prevention: A systematic review*. Med J Islam Repub Iran. 2020 Jul 27;34:85. doi: 10.34171/mjiri.34.85. PMID: 33306048; PMCID: PMC7711050. [online]. [cit. 02-05-2024]. Dostupné na internete: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7711050/>.

MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY, *Preventívne aktivity pre širokú verejnosť* [online]. [cit. 02-05-2024]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?preventivne-aktivity-pre-siroku-verejnost>.

MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY, *Stali ste sa obeťou trestného činu? Pomoc a usmernenie nájdete v informačných kanceláriách pre obeť trestných činov*. [online]. [cit. 02-05-2024]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?informacne-kancelarie-pre-obete-trestnych-cinov>.

MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 2024. *Preventívne projekty pre deti a mládež*. [online]. [cit. 02-05-2024]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?preventivne-projekty-pre-deti-a-mladez>.

MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 2024. *Preventívne aktivity pre deti a mládež*. [online]. [cit. 02-05-2024]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?preventivne-aktivity>.

NÁRODNÉ CENTRUM ZDRAVOTNÍCKYCH INFORMÁCIÍ, 2023. *Samovraždy a samovražedné pokusy*. [online]. [cit. 02-05-2024]. Dostupné na internete: https://www.nczisk.sk/Statisticke_vystupy/Tematicke_statisticke_vystupy/Samovrazdy_samovrazedne_pokusy/Pages/default.aspx.

SUSSEX PARTNERSHIP NHS FOUNDATION TRUST, 2024. *About us*. [online]. [cit. 11-05-2024]. Dostupné na internete: <https://www.sussexpartnership.nhs.uk/about-us>.

ÚRAD VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 2024. *Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike do roku 2028*. [online]. [cit. 02-05-2024]. Dostupné na internete: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/27958/1>.

Zákon č. 583/2008 Z.z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

ŽIJEM. 2024. [online]. [cit. 11-05-2024]. Dostupné na internete: <https://ipndata.sk/ilive/sk/?fbclid=IwAR1zQduYA9vaAqrTgQv2kVYljVkbm6w5LfrWlmg91jsqZYePwKvruHO--4>.

Kontakt na autora:

Mgr. Michaela Kiššová, PhD.
Katedra kriminológie
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1, 835 17 Bratislava
tel.číslo: 09610 57 357
e-mail: michaela.kissova@akademiapz.sk

Preventívny program „Póla radí deťom“ jeho prínosy a očakávania

Anotácia: Prevencia kriminality sa dotýka všetkých vekových kategórií. Základným prvkom ochrany pred spoločensky nežiadúcimi javmi je výchova k zdravému spôsobu života od najútlejšieho veku. Pre deti predškolského veku a mladšieho školského veku je prirodzená dôvera k dospelým osobám. V súvislosti s ich naivitou je potrebné ich naučiť kvalitne prehodnotiť konkrétnu situáciu, naučiť ich vhodne reagovať na nové okolnosti. Od útleho veku maloletým osobám vštepovať nepísané pravidlá vnímania, ktoré by im pomohli bezpečne reagovať, udržať pocit istoty a sebadôvery aj v mimoriadnej situácii. Súhrn návrhov, pravidiel, odporúčaní prezentovaných veku primeraným interaktívnym spôsobom sme zosumarizovali do jedného manuálu. Tému bezpečného správania v rôznom internom a externom prostredí sme spracovali do pracovného zošita „Póla radí deťom“. S jeho pravidelnou aktualizáciou, ktorá sa prispôsobuje vývoju kriminality a spoločenským požiadavkám vstupujú príslušníci Policajného zboru zaradení na úseku prevencie medzi maloleté deti už takmer dve desaťročia.

Kľúčové slová: predškolský a mladší školský vek, prevencia v materskej a základnej škole, preventívny program, zdravý životný štýl.

Annotation: Crime prevention affects all ages. The basic element of protection against socially undesirable phenomena is education for a healthy way of life from the earliest age. For children of preschool age and younger school age, it is natural to trust adults. In connection with their naivety, it is necessary to teach them to reassess a specific situation well, to teach them to react appropriately to new circumstances. Instill unwritten rules of perception in minors from an early age, which would help them react safely, maintain a sense of security and self-confidence even in an emergency situation. We have summarized a summary of suggestions, rules, recommendations, presented in an age-appropriate interactive way into one manual. We have processed the topic of safe behavior in various internal and external environments into the workbook "Póla advises children". With its regular update, which adapts to the development of crime and social requirements, members of the Police Force, who have been included in the field of prevention for almost two decades, are entering the field of prevention.

Keywords: preschool and younger school age, prevention in kindergarten, prevention program, healthy lifestyle.

Úvod

Jednou z úloh v rámci prevencie kriminality je zvyšovať vedomie detí v oblasti bezpečnosti, upozorniť ich na možné spôsoby ako si chrániť zdravie, budovať právne a sociálne vedomie detí.⁸¹ Vhodnou vekovou kategóriou na získavanie prvotných informácií z oblasti bezpečnosti sú deti predškolského veku, ktoré sa po absolvovaní predškolského zariadenia stávajú samostatnými a niekedy nekontrolovateľnými vo svojom voľnom čase. Z hľadiska dôsledkov spojených s rôznymi negatívnymi spoločenskými javmi je potrebné už v útlom veku formovať postoje a názory detí. Práve táto potreba nás viedla k zostaveniu návrhu preventívneho programu učného pre cieľovú skupinu detí vo veku 5 až 6 rokov. Do popredia sa dostáva otázka, ako eliminovať v spoločnosti taký nežiadúci jav, akým je kriminalita. Riešením zo strany Policajného zboru je represia alebo prevencia. A keďže je jednoduchšie predchádzať ako riešiť následky, rozhodli sme sa zostaviť preventívny program „Póla radí deťom“. Jeho zámerom je riešiť otázky, ktoré súvisia so zvyšovaním pocitu bezpečia detí a ochranou pred spoločensky nežiadúcimi javmi ponúka formu prevencie veku primeranou a hravou formou.

⁸¹ Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. Prevencia kriminality/Hlavné úlohy. [online]. [cit.05.06.2024]. Dostupné na internete: https://www.minv.sk/?prevencia_vseobecne

Pri zostavovaní tohto programu bolo našim cieľom napomôcť premene školy a vytvoriť podmienky pre prevenciu kriminality v predškolskom zariadení a na 1. stupni základnej školy. Ponúknuť niektoré konkrétne cesty k tomu, aby sa stali materské školy školami, ktoré podporujú zdravý životný štýl. Snahou bolo vytvoriť optimálne podmienky pre prevenciu spoločensky nežiadúcich vplyvov a javov, aby sa predškolské a školské zariadenia stali bezpečným miestom pre výchovno-vzdelávací proces. Pracovný zošit, ktorý je súčasťou preventívneho programu, a ktorý sme s týmto zámerom zostavili má za úlohu podporiť pedagógov pri premene školy na bezpečné miesto, učiť už malé deti návykom zdravého životného štýlu, podnietiť k vytváraniu funkčných preventívnych materiálov pre výchovno-vzdelávacie zariadenia nielen policajných preventívnych, ale aj pedagógov a napomôcť im pri zjednodušení práce v oblasti budovania bezpečnostných návykov a maloletých. Spoločensky a sociálne nežiadúce javy, ktoré v dnešnej dobe tvoria široké spektrum problémov môžu byť pre deti a mládež výrazným spoločenským, ekonomickým, ale i zdravotným rizikom. Ide napríklad o problém šikanovania, záškoláctva, agresivity, delikvencie, kriminality, rôznych foriem látkových a nelátkových závislostí, alkoholizmus, fajčenie, virtuálne drogy, patologické hráčstvo či rôzne prejavy xenofóbie, rasizmu, intolerancie a antisemitizmu.

Včasná prevencia v oblasti sociálno-patologických javov je téma, ktorej musí byť venovaná značná pozornosť. Prevencia musí byť realizovaná systémovo, kontinuálne. V školskom a rodinnom prostredí by sa mala prevencia a zdravý životný štýl v optimálnom prípade stať prirodzenou súčasťou spomínaných inštitúcií. Včasná prevencia v oblasti sociálno-patologických javov je téma, ktorej je potrebné venovať dostatočnú pozornosť. Prevencia musí byť realizovaná systémovo a pravidelne. Základným princípom stratégie prevencie sociálno-patologických javov pre deti predškolského veku rovnako ako v rezorte Ministerstva vnútra Slovenskej republiky je aj v rezorte školstva výchova detí a mládeže k zdravému životnému štýlu, k osvojeniu si pozitívneho sociálneho správania a rozvoja osobnosti.⁸²

Policajný zbor predkladá už takmer 2 desaťročia konkrétny návrh na realizáciu opatrení k tejto problematike a to formou preventívneho programu zostaveného na základe skúseností, ktoré autorka preventívneho programu získala z poznatkov v terénnej práci.

Prečo sme sa rozhodli práve pre predškolský vek? Pretože včasné a citlivé vzdelávanie detí predškolského veku má pre dieťa kľúčový význam. Preventívny program určený najmä pre materské školy by mal napomôcť pri vzdelávaní tejto vekovej kategórie v oblasti zvyšovania ich bezpečnosti a ochrany života a zdravia.

ŠTRUKTÚRA PREVENTÍVNEHO PROGRAMU

Vymedzenie osobitostí konkrétneho územného celku, pre ktorý je program určený

Slovenská republika svojou priemyselnou infraštruktúrou, bohatou dopravnou sieťou a rastom hospodárstva, ekonomiky dáva možnosti na sebarozvoj, využitie pracovných ponúk, čo samozrejme, má za následok pracovnú vyťaženosť. Zaneprázdnenosť zákonného zástupcu vytvára situácie, kedy sa maloletá osoba rozhoduje bez prítomnosti dospeléj osoby. Spoločenské okolnosti vedú dieťa k samostatnosti až osamelosti. Fluktuácia obyvateľstva, spoločenský tlak vedú k vzniku kriminálneho správania, na ktoré má vplyv sociálne prostredie, v ktorom potenciálny páchatel žil a ktoré na neho pôsobilo. Ide predovšetkým o vplyv rodiny, školy, závadových skupín a iné vplyvy sociálneho mikro ,mezo

⁸² [Prevencia sociálno-patologických javov | Ministerstvo školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky \(minedu.sk\)](#)

a makroprostredia.⁸³ Výskyt kriminality vedie v oblasti prevencie kriminality k prirodzenej úlohe zvyšovať vedomie detí v oblasti bezpečnosti, upozorňovať ich na možné spôsoby ako si chrániť zdravie, budovať právne a sociálne vedomie a zdravý životný štýl.

Analýza kriminality a situácie v konkrétnych podmienkach

Ani Policajný zbor Slovenskej republiky nie je výnimkou pri tvorbe preventívnych programov, ktoré majú dávať pocit bezpečia a napomôcť eliminácii trestnej činnosti, medzi ktorú patrí i tá, ktorá je páchaná na mládeži alebo mládežou. Zvyšujúca sa anonymita v spoločnosti zaznamenáva každoročne prípady, v ktorých sa na poste obeť trestného činu vyskytujú i neplnoleté deti.

Dopravná nehodovosť, podomoví podvodníci, zakázané prechovávanie omamných a psychotropných látok súvisia so zníženým bezpečím obyvateľstva.

Zdôvodnenie potreby realizácie preventívnych aktivít (nadväznosť na iné podobného charakteru)

Zvyčajne sú deti predškolského veku upozornené na hroziace nebezpečenstvo alebo kritické situácie len náhodne pri vzniku konkrétnej situácie. Preventívne aktivity sú v útlom veku zväčša cielené na oblasť dopravnej výchovy a ukážky služobnej činnosti polície. Iným oblastiam bezpečnosti nie je u spomínanej cieľovej skupiny venovaná dostatočná pozornosť. Dôvodom vytvorenia preventívneho programu bola naša domnienka, že dieťa predškolského veku dokáže byť aktívnym účastníkom stretnutí preventívneho charakteru. Nie je pasívnym prijímateľom sprostredkovaných informácií problematiky nebezpečných javov a nebezpečných situácií. Zámerom bolo uľahčiť pedagógom osvojiť si spôsoby podávania informácií z oblasti získavania bezpečnostných návykov u detí, upozorniť ich pri komunikácii a za účasti preventistu na hroziace nebezpečenstvo z oblasti, ktoré pomáhajú zvyšovať bezpečnosť detí.

Časový horizont realizácie programu

Ide o 3 x 40 minútové stretnutia, uskutočnené v najstaršom oddelení materskej školy, ktoré navštevujú deti 5. až 6. roka života, alebo v 1. ročníku základnej školy, ktorú navštevujú 6-7 ročné deti.

Pojmový rámec prevencie v rámci preventívneho programu

Deti prijímajú veku primeraným spôsobom informácie z oblasti prevencie v doprave, bezpečnosti na cestách, bezpečnej jazdy na bicykli, medziľudské vzťahy a vzájomný rešpekt, ochrany zdravia pred nežiaducimi vplyvmi, pri pohybe na ulici, kontakte s cudzou osobou. Oboznámenie sa s dôležitými inštitúciami - čísla tiesňových volaní. Upozornené sú na formy látkových a nelátkových závislostí, prevenciu šikanovania.

Hlavný cieľ a čiastkové ciele programu

⁸³ RUNČÁKOVÁ,I. 2017.Příčiny a prevencia kriminality mládeže, 8. študentská konferencia [online].[cit.04.06.2024]. s.693. Dostupné na internete: <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub//dokument/olostiak4/subor/Runcakova.pdf>

Zvyšovať vedomostnú úroveň detí v oblasti bezpečnosti, zvyšovať ich sociálne a právne vedomie, znižovať počet detí predškolského veku pred negatívnymi spoločenskými javmi.

Deti by mali nadobudnúť tieto znalosti a kompetencie:

- získať informáciu o návykových látkach - fajčenie, alkohol, zneužívanie liekov, upozorniť na virtuálne závislosti, ktorými môže byť ohrozené ich zdravie (televízia, počítače a iné) ;
- osvojiť si dôležité pravidlá z oblasti bezpečnosti v doprave;
- uvedomiť si hodnotu zdravia, nevýhody zlého zdravotného stavu a získať vedomosti, ako si udržiavať zdravie;
- získať právne vedomie a bezpečnostné návyky v oblasti bezpečnosti;
- naučiť deti niesť zodpovednosť za svoje správanie (šikanovanie, neúcta k druhým).

Predpokladáme, že program umožní získať kompetencie pri riešení problémov v jednotlivých oblastiach bezpečnosti, sociálne kompetencie, komunikatívne kompetencie.

Objekt programu

Deti predškolského veku a mladšieho školského veku: 5.-7. rok života

Inštitúcie ako objekty prevencie

Materské školy a 1. stupeň základnej školy

Subjekty programu

Odbor komunikácie a prevencie Prezídia Policajného zboru

Oddelenia komunikácie a prevencie Krajského riaditeľstva Policajného zboru

Skupina prevencie Okresného riaditeľstva Policajného zboru v kraji

Najstaršie oddelenie predškolských zariadení a 1. ročník školských zariadení

Charakteristika subjektov, ich postavenie k prevencii, ich možnosti a predpokladaný prínos pre zabezpečenie realizácie preventívnej aktivity, personálne a materiálne predpoklady pre realizáciu preventívneho programu

Prostriedky

primárna prevencia, situačná prevencia

- každoročne žiadosť o finančné krytie k preventívnemu programu od roku 2005 do roku 2024;
- pracovný zošit „Póla radí deťom“ preventívno-výchovného zamerania;

- každoročné konzultácie a grafické úpravy – Tlačiareň Ministerstva vnútra Slovenskej republiky na základe každoročného overenia v praxi od roku 2005 do 2024;
- opakovane nová obsahová a grafická úprava pracovného zošita, každoročne cca v 20.000 výtlačkoch

Zdôvodnenie výberu

Vyčleniť priestor na vnútorné prežívanie dieťaťa, na základe ktorého vzniká predpoklad, že dôjde k skutočnému priblíženiu sa realite, k pretransformovaniu predstavy dieťaťa do reality, skutočného možného diania. Snahou je umožniť deťom reálne získavanie praktických zručností z oblasti bezpečnosti a to najmä prostredníctvom nácviku modelových situácií.

Charakteristika konkrétneho preventívneho opatrenia

Projekt sa skladá z troch častí:

1.Prípravná časť: príprava materiálu (potrebný počet pracovných zošitov, písacie potreby, úprava priestoru, komunikácia s pedagógom k povahe triedy, o povahe, vzťahových a osobnostných problémoch v triede)

2.Realizačná časť: samotný kontakt s policajtom (ďalej len „lektor“), ktorý rozhovorom sprostredkuje deťom informácie. Počas jeho vysvetľovania deti priebežne vyplňujú pracovný zošit. Pri činnosti s ním sa odporúča využívanie dramatizácie - skúšanie si praktických modelových situácií, s ktorými deti oboznámil policajt pri práci so zošitom.

3.Záverečná časť: fixácia prostredníctvom obmieňania absolvovaných modelových situácií, hra : „Póla radí... pravda/nepravda“.

4.Hodnotiaca časť: Realizovaná po ukončení cyklu programu „Póla radí deťom“, názory pripomienky zo strany pedagógov prípadne rodičov a lektorov, ktorí sa programu zúčastnili.

Formy a metódy práce pri realizácii opatrení

Formy: hromadná: rozhovor, skupinová: dramatizácia (skúška modelových situácií z obsahu pracovného zošita), individuálna: pomoc pri interaktivite s pracovným zošitom konkrétnemu dieťaťu.

Metódy: vysvetľovania a objasňovania, metóda povzbudzovania, aktivovania, metóda osobného príkladu, metóda precvičovania, upevňovania, metóda hodnotenia, metódy tvorivej práce, metóda monologická a dialogická.

Koordinácia realizácie preventívneho programu

Prípravná časť: zostavenie pracovného zošitu v roku 2005, ktorý je sprievodcom stretnutia, dohoda stretnutia s konkrétnou materskou alebo základnou školou a jeho postupná aktualizácia vyplývajúca so získaných poznatkov a vývoja v spoločnosti: kriminogénnych faktorov.

Samotný projekt: realizácia vo vybraných predškolských a školských zariadeniach u detí vo veku 5.-7. roka života.

Termín: celoročný preventívny program. Autorka odporúča január až jún cieľiť program pre deti predškolského veku, v mesiacoch september až december pracovať s deťmi 1. ročníka základných škôl.

Spôsobý zabezpečenia realizácie priebežne prijímaných koordinačných opatrení

Pracovný zošit bol predstavený na osobnom stretnutí so zástupcom danej materskej/základnej školy, na ktorom bola prekonzultovaná i samotná realizácia preventívneho programu, upozornenie zo strany pedagógov na možné aktualizácie a doplnenia na základe konkrétnych príkladov z praxe.

Personálne a materiálne aspekty zabezpečenia programu

Personálne aspekty: Samotná realizácia programu je zabezpečená pedagógom v spolupráci s policajtom služobne zaradeným na oddelení komunikácie a prevencie krajských riaditeľstiev Policajného zboru a skupine prevencie okresných riaditeľstiev Policajného zboru.

Materiálne aspekty: zostavený pracovný zošit, ktorý obdržalo každé zúčastnené dieťa, pastelky potrebné k práci s pracovným zošitom.

Záver

Program sa môže realizovať každoročne s prihliadaním na vývoj stavu kriminality v Slovenskej republike, s prihliadnutím na vplyv nežiaducich spoločenských javov a bezpečnostnú situáciu konkrétneho teritória.

ANALÝZA TEMATICKÝCH OKRUHOV A ICH SKLADBA V PRACOVNOM ZOŠITE

Výberom jednotlivých tematických okruhov sme sledovali, aby deti sprostredkovanými informáciami získali spôsobilosť zdokonaľiť sa, získali schopnosť samostatne a racionálne sa vzdelávať, kontrolovať a regulovať svoje správanie, a teda i schopnosť starať sa o svoje zdravie a životné prostredie. Pracovný zošit má deti naučiť samostatne riešiť problémy-identifikovať ich, analyzovať, navrhovať riešenia, zhodnocovať a poučiť sa z nich.

Pri zostavovaní pracovného zošitu preventívneho programu „Póla radí deťom“ sme akceptovali tieto zámery:

- dbať na bezpečnosť, vytvárať situácie so zreteľom na bezpečnosť;
- snažiť sa utvárať u detí zodpovedný vzťah k samotnému zdraviu jednotlivca;
- snaha o ešte lepšie a kvalitnejšie vzťahy medzi deťmi navzájom;
- snaha rozlišovať zlo, vedieť posudzovať bezpečie a nebezpečie .

Zámerom preventívneho programu je reálne napomôcť dieťaťu odhadnúť svoje sily, nepreceňovať sa ani nepodceňovať, posilňovať pevný postoj voči budúcim stresom, neúspechom alebo pádom, ktoré riešia niektorí jedinci delikvenciou.

Pracovný zošit „Póla radí deťom“ obsahuje tieto oblasti:

A: doprava (dopravné prostriedky predpisy, svetelná signalizácia, priechod pre chodcov, bicykel ako dopravný prostriedok, ktorý využívajú deti ako účastníci cestnej premávky);

B: bezpečne na ulici (kontakt s cudzími ľuďmi, nebezpečné predmety na ulici, nebezpečné hry na ulici, zdravý životný štýl - pobyt vonku);

C: bezpečne doma (komunikácia s cudzími osobami cez telefón, ovládanie telefónnych čísel tiesňových volaní, virtuálna závislosť - televízia, počítačové hry, mobil);

D: polícia (úlohy a činnosť polície, polícia - služba občanom, policajt – pomocník, priateľ detí);

E: bezpečne v škole (šikanovanie v predškolských zariadeniach, konflikty v triede, medziľudské vzťahy, agresivita).

Analýza a ciele jednotlivých oblastí:

(Zoradenie oblasti korešponduje so stranami pracovného zošitu „Póla radí deťom“)

A: DOPRAVA (dopravné prostriedky predpisy, svetelná signalizácia, priechod pre chodcov, nebezpečné hry na rušnej ceste.

Potrebné je, aby deti získavali právne vedomie z oblasti dopravy, aby sme u nich pestovali pocit zodpovednosti za svoje správanie na ulici, či priamo v blízkosti rušných cestných komunikácií. Všetci účastníci cestnej premávky - chodci, vodiči, cestujúci sú povinní rešpektovať určité pravidlá, ktoré im zaručujú na ulici bezpečnosť.

Ešte skôr ako dieťa vstúpi po prvýkrát na vozovku bez sprievodu dospelaj osoby, musí vedieť, že na vozovku môže vstúpiť len vtedy, ak sa pozrie vľavo, potom vpravo a zas vľavo, vstúpiť môže len vtedy, ak sa nepribližuje automobil. Zásadne môže prechádzať len cez priechod pre chodcov, musí prechádzať najkratším smerom, čiže kolmo. Na vozovku nesmie vstúpiť, keď na svetelnej signalizácii svieti červený signál pre chodcov, cez cestnú komunikáciu prechádza len na zelený signál, v prípade ak sa objaví počas jeho presunu na druhú stranu cesty cez cestu červený signál presun na druhú stranu dokončí. Dieťa musí byť v premávke viditeľné, školská taška ako i oblečenie by malo byť vo viditeľných farbách, s reflexnými prvkami. Potrebné je deti naučiť rozlišovať zvuky a učiť sa uvedomiť si odkiaľ zvuky prichádzajú. Do školy je potrebné dieťaťu vybrať bezpečnú cestu, vybrať miesta z čo najmenším cestovným ruchom a na takých miestach, kde má dostatočný výhľad na obe strany. Dieťa je treba naučiť, že z pohľadu prevencie kriminality nie je vhodné hrať sa aj s kamarátmi na rušných uliciach, kde je predpoklad zvýšeného pohybu dopravných prostriedkov.

CIELE:

- pestovať u detí pocit zodpovednosti za svoje správanie na cestnej komunikácii;

- osvojiť si dôležité pravidlá, ktoré deti využívajú ako účastníci cestnej premávky - cyklisti.

B: BEZPEČNE NA ULICI (kontakt s cudzími ľuďmi, nebezpečné predmety na ulici)

Deti sa začínajú stretávať so situáciami, kedy sa zvyšuje dôvera rodičov voči nim a postupne sa začína znižovať intenzita neustáleho dozoru a kontroly rodičov nad nimi. Deti je potrebné primeranou formou poučiť o tom, že kontakty s niektorými osobami môžu byť nebezpečné. Snahou je vysvetliť deťom, že mať svoj vlastný názor je dôležité a správne. Deti by mali získať schopnosť daný názor prezentovať, hájiť ho a vedieť povedať NIE, naučiť prístupovať aktívne k problému a riešiť ho.

Dieťa by malo poznať celú adresu svojho trvalého bydliska, telefónne číslo na najbližších, má byť ostražité a nikdy neprijat' podarúnok od osoby, ktorú nepozná. Musí si uvedomiť, že dar od cudzieho človeka môže znamenať zdroj nebezpečného kontaktu s nebezpečnými látkami. Odmietaním rôznych foriem potravín od cudzích osôb alebo odmietaním sprievodu, či samotného odvozu, ktorý mu ponúkne cudzia osoba sa dieťa chráni. Ak sa stratí, má o pomoc požiadať dôveryhodné osoby, najlepšie uniformované zložky (napr. polícia, v obchodných domoch bezpečnostné služby). Deti je potrebné upozorniť na to, aby sa nezdržiavali na opustených miestach, opustených budovách, ihriskách, či v zanedbaných opustených parkoch.

CIELE:

- zvyšovať schopnosť dieťaťa riešiť problémy, konflikty, učiť dieťa mať adekvátnu reakciu na stres;
- zamyslieť sa nad bezpečnou cestou do materskej/základnej školy;
- možnosť rozvíjať schopnosť riešiť problém, vedieť sa správne rozhodnúť, nebáť sa, v prípade potreby vedieť vyjednávať a hodnotiť.

C: DOPRAVA - BEZPEČNÝ CYKLISTA (bicykel - dopravný prostriedok, ktorý využívajú deti ako účastníci cestnej premávky).

Jazda na bicykli musí byť bezpečná. Dieťa si musí ako účastník cestnej premávky osvojiť dôležité pravidlá. Bicykel by mal mať funkčné brzdy, svetlá musia byť dve - vpredu biele, vzadu červené obrysové svetlo. Odrazové sklá by na správne vybavenom bicykli mali byť na pedáloch, špicich kolies a na blatníku. Zvonček by mal byť využívaný na odvrátenie nebezpečenstva, blatníky zakrývajú kolesá a tým zvyšujú bezpečnosť cyklistu.

Deti treba upozorniť napríklad na osoby, ktoré pracujú na ceste. Majú oranžové vesty, aby ich bolo vidieť, dopravní policajti majú zase žlté reflexné vesty. To platí aj pre cyklistov. Ich bezpečnosť zvyšuje pestré oblečenie, reflexné prvky, kryty na lakty a kolena a cyklistická prilba, ktorá ich ochráni pred vážnymi zraneniami. Potrebné je upozorniť i na správnu obuv, ktorá zabezpečí, aby sa z pedálov nezošmykla noha. Nosič slúži na odloženie malej batožiny, nie na vozenie kamaráta. Po chodníku a cez priechod pre chodcov sa bicykel môže len tlačiť, bicyklovať sa nesmie, aby neboli obmedzení ďalší účastníci cestnej premávky.

CIELE:

- osvojiť si dôležité pravidlá pri pohybe na bicykli, ktoré deti využívajú ako účastníci cestnej premávky - cyklisti.

D: BEZPEČNE DOMA – ZÁVISLOSŤ, ochrana vlastného zdravia (virtuálna závislosť, nebezpečenstvo požitia nežiadúcich medikamentov bez dozoru dospelaj osoby a iných látok)

ANALÝZA:

Dieťa by malo poznať, čo mu pomáha, aby bolo zdravé a v bezpečí a čo mu naopak škodí, poznať dôsledky požívania niektorých škodlivých látok pre zdravie. Malo by porozumieť tomu, že spôsob života má vplyv na ľudské zdravie, zaujímať sa o udržiavanie zdravia a pozitívneho vzťahu k svojmu telu, malo by pochopiť, že telo a zdravie ako také sa musí chrániť. Malo by mať vytvorenú predstavu o závislosti a o veciach, ktoré ničia zdravie a skracujú život človeka (cigarety, alkohol, zneužívanie liekov). Formám závislosti je venovaná v pracovnom zošite pozornosť i z toho dôvodu, že sa znižuje hranica detí, ktoré sú pasívne k získavaniu nových poznatkov. V súčasnej dobe deti dávajú prednosť dlhotrvajúcemu sledovaniu televízie, mobilu, počítačovým hrám, ktoré sa často spájajú s virtuálnou závislosťou pred aktívnym pohybom a pobytom vonku.

Už deti v tomto veku je potrebné učiť, že informácie zo sociálnych sietí, z mobilu, televízie môžu byť prostriedkom na získavanie informácií, šírenie osvedy, vzdelávania, ale na druhej strane voľne prístupné zdroje informácií môžu byť komerčné, deti môžu sledovať programy, ktoré zobrazujú násilie. Zároveň by mali pochopiť, že televízia/mobil je zdroj informácií a nie hlavný prostriedok naplnenia voľného času. Technika, elektronizácia nám pomáha uľahčiť si prácu, ale na strane druhej sa človek stáva pohodlnejším, znižuje sa jeho fyzická aktivita, vplýva na jeho fyzické a duševné zdravie.

V pracovnom zošite sú medzi možnými spôsobmi závislosti zobrazené lieky. Deti by mali získať informáciu, že lieky nepomáhajú len vo farmaceutickom priemysle, ale ich nesprávnym užívaním môžu priniesť i negatívne dôsledky na zdravý vývoj jedinca. Súčasťou stretnutia je nácvik odmietania nežiaducich látok. V predškolskom veku nevenujeme pozornosť nelegálnym látkovým drogám!

CIELE:

- poukázať na nebezpečie tabaku, alkoholu, problematiky virtuálnych látkových závislostí, čiže rozpoznávanie nebezpečenstiev, ktoré sú súčasťou každodenného života, predísť nesprávnemu stravovaniu;
- nenásilnou formou primerane veku oboznámiť deti so zásadami bezpečného správania, učiť ich „mať rád svoje telo“, upozorniť na tie nelátkové závislosti, ktorými môžu byť v tomto veku ohrozené.

E: BEZPEČNE DOMA (komunikácia s cudzími ľuďmi cez telefón)

Potrebné je, aby rozhodnutie dieťaťa nebolo mechanicky naučené, ale aby vychádzalo so samotného dieťaťa, preto sa v rámci programu využíva zážitková forma. Deti ako rovnocenní partneri majú právo v mnohých situáciách povedať NIE, keď niečo nechcú. Dokázať povedať NIE je z pohľadu ochrany zdravia veľmi dôležité. V súčasnosti je medzi obyvateľstvom vysoká anonymita, môže ľahko dôjsť k situácii, že dieťa je oslovené nielen na ulici, ale i v interiérových zariadeniach (byt, rodinný dom) neznámou osobou, ktorá mu ponúkne podarúnek pod podmienkou, že bude túto osobu nasledovať. Účelom takéhoto spôsobu lákania dieťaťa neznámou osobou je únos a s ním spojená nelegálna činnosť. Preto by deti primeranou formou mali získať informácie, ktoré by im umožnili rozoznať dané

nebezpečenstvo od bežnej životnej situácie a pomohli zvyšovať pocit bezpečia. Dieťa, ktoré sa nachádza, i na krátky okamžik samé v domácom prostredí, môže byť nechceným svedkom krádeže z domáceho prostredia.

Počas situačných scénok je potrebné dať dieťaťu priestor na hranie bez viditeľného zásahu inej osoby. Za spontánny prejav pri riešení modelových situácií sa považujú tie, pri ktorých je dieťaťu poskytnutá možnosť voľby.

CIELE:

- zvyšovať schopnosť detí riešiť problémy, konflikty, adekvátne reakcie, znižovanie stresu, neúspech, kritiku;
- vyvíjať u detí schopnosť primerane kriticky myslieť a rozhodovať - priamy či telefonický kontakt s inou osobou bez prítomnosti blízkej osoby;
- prostredníctvom modelových situácií sa pre deti vytvára možnosť rozvíjať predstavivosť, fantáziu, originalitu, ako riešiť vzniknutý problém.

F: BEZPEČNE NA ULICI - ZDRAVÝ ŽIVOTNÝ ŠTÝL (pobyt vonku ako protichodné riešenie k virtuálnej závislosti)

Má podstatný význam z hľadiska otužovania a zvyšovania odolnosti organizmu dieťaťa a celkového pohybu dieťaťa. Pobyt vonku by sa mal uskutočňovať často, ak to zdravotný stav dieťaťa umožňuje optimálne je každý deň. Rodičia a pedagógovia by mali deti viesť k trvalému záujmu o športové aktivity. Pravidelný pobyt vonku spojený s pohybovými aktivitami a správnu životosprávu prispievajú k dobrému zdravotnému stavu dieťaťa a k prevencii. Dôležitosť pobytu vonku sa v pracovnom zozname spomína v súvislosti s neprimerane stráveným časom detí pri televízii, počítačových hrách - v súvislosti s virtuálnou závislosťou.

CIELE:

- napomáhať vlastnému zdraviu pohybom a vytváraním zdravých životných návykov, zdravá výživa a životospráva;
- vytvárať si kladný vzťah a záujem o pohybové aktivity.

G: BEZPEČNE V ŠKOLE - RIEŠENIE KONFLIKTOV, ŠIKANOVANIE (šikanovanie v predškolských zariadeniach, konflikty v triede; medziľudské vzťahy)

Výraz šikanovanie znamená zlomyseľné obťažovanie, týranie, prenasledovanie.⁸⁴

So šikanovaním sa viac - menej stretávame na každej škole. Jeden z aktuálnych vplyvov šikanovania je aj televízia a počítač, v ktorých má dieťa možnosť vidieť brutalitu, nenávisť, agresívne filmy a rôzne iné negatívne javy. Väčšina prípadov šikanovania medzi deťmi sa odohráva v škole, cestou do školy alebo zo školy, prípadne v okolí bydliska. Šikanovanie môže byť fyzická agresia alebo slovná agresia. Aktuálne sa stretávame skôr so slovnou agresiou - zastrasovanie, nadávanie, vysmievanie sa, zosmiešňovanie šikanovaného jedinca pred kolektívom.

Obetou šikanovania býva dieťa, ktoré sa nevie brániť, ktoré sa odlišuje od okolia, je fyzicky slabé, môže byť uzatvorenej povahy, dieťa duševne zaostalejšie, inej farby pleti, národnosti,

⁸⁴ Centrum poradenstva a prevencie, Banská Bystrica, [online].[cit.05.06.2024].Dostupné na internete: <http://www.cpppap.svsbb.sk/sikanovanie.pdf> (svsbb.sk), s.2

so sociálne slabšej rodiny – dieťa, ktoré „neohúri“ okolie po materiálnej stránke, alebo úspechmi.

Deti treba naučiť, aby sa o tejto problematike dokázali otvorene porozprávať v škole i v domácom prostredí.

Dieťa musí poznať pravidlá spoločenského súžitia v kolektíve, hodnotiť svoje správanie a správanie druhých. Naučiť sa vnímať ľudí s ich povahovými odlišnosťami, telesnými, rasovými a kultúrnymi. Vedieť, že je viacero možností riešenia konfliktu. Formovanie zdravého sebavedomia, ktoré je spojené s úctou k druhému patrí základným životným kompetenciám – postojom.

CIELE:

- vychovávať deti k zdravému životnému štýlu, k osvojeniu si pozitívneho sociálneho správania a rozvoja osobnosti;
- zvyšovať sociálne kompetencie detí, rozvíjať u detí sociálne zručnosti, ktoré mu napomáhajú pri utváraní sociálnych vzťahov, zodpovednosti za svoje správanie, uvedomovať si dôsledky za svoje chovania;
- dotknúť sa medziľudských vzťahov, za pomoci týchto aktivít poznávať seba samého, pochopiť správanie druhých, rozvíjať pozitívne vzájomné vzťahy, hodnotiace myslenie a vzájomnú komunikáciu.

G: POLÍCIA (úlohy a činnosť polície, polícia - služba občanom, policajt- priateľ detí)

V pracovnom zosíťe je predstavená veku primeraným spôsobom služobná činnosť PZ, ktorej dôležitou súčasťou je i za pomoci uniformovaného policajta, ktorý predstavuje bezpečnosť a verejný poriadok, bezpečnostné návyky pri pohybe na cestných komunikáciách. Za pomoci zobrazených pomôcok je snahou vytvoriť stručnú analýzu jednotlivých činností, ktoré sú vykonávané v rámci polície ako i opis činnosti, ktorú policajti vykonávajú.

CIELE:

- spolupráca polície s predškolskými a školskými zariadeniami v oblasti realizácie preventívnych aktivít,
- prebudiť a iniciovať pozitívny postoj k polícii a iným službám „prvej pomoci“;
- upozorniť na nevyhnutnosť spolupráce s políciou, vzbudiť u detí záujem a iniciatívu o spoluprácu s políciou.

H: SLUŽBY TIESŇOVÝCH VOLANÍ

Potrebné je deti oboznámiť s inštitúciami, ktoré im môžu pomôcť riešiť problém alebo krízovú situáciu. Deti by mali vedieť používať telefón, poznať čísla tiesňových volaní. Spoznávať dôležité objekty, kde je možné hľadať pomoc, vedieť ich pomenovať, poznať činnosť, ktorú vykonávajú, vedieť rozlišovať činnosť jednotlivých bezpečnostných a záchranných zložiek. V rámci preventívneho programu ide o nácvik komunikácie detí s bezpečnostnou zložkou pri hlásení mimoriadnej situácie, na základe konkrétnej udalosti vedieť použiť linku tiesňových volaní.

CIEL:

- získať informácie o tiesňových volaniach a ich využívanie a tým zvyšovať vedomie o vlastnej bezpečnosti, upozorniť i na takýto možný spôsob záchrany života, ako si chrániť zdravie;
- utvárať schopnosť ochrany pred úrazom, zvyšovať bezpečnosť prostredníctvom primeranej ostražitosti;
- jednoduchou, deťom prístupnou zábavnou formou poskytnúť základné právne vedomie tak, aby v konaní detí nedochádzalo k nežiaducim javom, aby sa deti správali tak, aby neohrozovali nie len svoje zdravie ale i životy iných, aby nedochádzalo k ohrozovaniu zdravia či života seba a iných z nevedomosti a neznalosti príslušných pravidiel;
- naučiť deti uvedomiť si nevyhnutnosť spolupráce s jednotlivými zložkami;
- naučiť sa rozlišovať konkrétne situácie, vedieť priradovať konkrétne prípady k jednotlivým tiesňovým službám.

BEZPEČNOSŤ (dopravné značky, dopravné predpisy, bezpečnosť na ulici)

Pracovný zošit „Póla radí deťom“ prerozprávaním obrázkového príbehu, má utvrdiť získané vedomosti. Kresbou na jeden námet, stretnutie s Pólou a s policajtom“ deti majú možnosť na základe vlastného výberu reagovať na zážitky zo stretnutia, oboznamujú sa s dôležitým dopravným značením. Súčasťou zobrazených dopravných značiek sú básničky spisovateľky Anity Tešovičovej – opis dopravných značiek hravou formou, rýmovačkou.

UTVRDZOVANIE ZÍSKANÝCH VEDOMOSTÍ

Deti sa učia prostredníctvom nakreslených obrázkov selektovať bezpečné a nebezpečné predmety, zároveň si utvrdzujú získané vedomosti z predchádzajúcich strán pracovného zošitu.

Interaktivitami ako priradovanie/hľadanie správnych dvojíc, doplňovanie správnych odpovedí, vyfarbovaním a správnym triedením obrázkov sú deti aktívne zapojené do práce s pracovným zošitom a tým spojených aktivít.

CIELE:

- naučiť deti rozoznať bezpečné a nebezpečné predmety, pomôcky (výstroj, výzbroj) potrebné k profesii príslušníka PZ a ďalších bezpečnostných zložiek, čo sa smie a nesmie, čo je škodlivé a zakázané;
- naučiť deti bezpečnému správaniu pri hraní, športovaní, pri pobyte vonku, pri riešení krízovej situácie a pri získavaní poznatkov a činnosti príslušníka Policajného zboru.

Súčasťou pracovného zošita je sumár navrhnutých postupov pri práci s pracovným zošitom, využitia možných modelových situácií v rámci fixácie a ďalšie rady a odporúčania, ktoré sú spracované do metodiky.

Záver

Vo vzťahu k prevencii v školách a školských zariadeniach je treba zdôrazniť, že základným východiskom efektívnej práce je, že vzdelanie nie je možné rozvíjať a preventívne už na deti v rannom veku pôsobiť, ak nie sú vytvorené optimálne podmienky pre realizáciu takýchto procesov, prevencia nie je možná bez vlastnej iniciatívy a snahy školy či školského

zariadenia. Škola je podriadená v mnohých prípadoch komplexnej zmene, ktorá zahŕňa všetko, čo sa v jej prostredí deje.

Včasná prevencia v oblasti sociálno-patologických javov je vážna téma, ktorej musí dnešná spoločnosť venovať pozornosť. Prevencia by mala byť realizovaná systémovo, každodenne a mala by byť prirodzenou súčasťou školského zariadenia.

Nezabúdajme, že väčšina dospelých osôb je v pozícii rodiča, a preto nám musí záležať minimálne na tom, ako sú naše deti z hľadiska prevencie zdatné a pripravené. Našou povinnosťou je vystríhať deti a mládež pred konaním spoločensky negatívnych javov, ale zároveň ich chrániť, aby sa nestali obeťou nežiaducich spoločenských javov.

Zámerom navrhnutého pracovného zošita je určenej cieľovej skupine interaktívnym spôsobom, kreslením, motivačnými rozhovormi, pohybovými aktivitami a dramatizáciou poskytnúť informácie, ktorými je možné prispieť k zvyšovaniu bezpečnosti.

„Prevenciu kriminality robí každý z nás a tá tvorí prirodzenú súčasť nášho života. Prevencia kriminality by mala byť prirodzenou súčasťou nášho života. Výchova je sloboda, ale slovo sloboda neznamená anarchia, dobrý človek (negatívny postoj k drogám, k zločinnosti) je viac ako múdry človek.“⁸⁵

Literatúra

HALAJ, M., JANKURA, R., *Kultúra bezpečnosti ako nástroj prevencie kriminality*. In. Sborník 3. ročníku medzinárodného workshopu SECULIN 2018. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíne, ISBN 978-80-74554-809-3, 2018, s.7-15

ZELINA, M., *Sloboda osobnosti*, Šamorín: Fontana Kiadó, 1995, ISBN 80-85701-07-3, s. 48

Ivana RUNČÁKOVÁ, *Príčiny a prevencia kriminality mládeže*, 8. študentská konferencia Dostupné na internete: <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub//dokument/olostiak4/subor/Runcakova.pdf>

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. Prevencia kriminality/Hlavné úlohy. [online]. [cit.05.06.2024]. Dostupné na internete: https://www.minv.sk/?prevencia_vseobecne

Ministerstvo školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky. Prevencia sociálno-patologických javov. [online]. [cit.04.06.2024]. Dostupné na internete: <https://www.minedu.sk/prevencia-socialno-patologicky-javov/>

Centrum poradenstva a prevencie, Banská Bystrica, [online]. [cit.05.06.2024]. Dostupné na internete: <http://www.cpppap.svsbb.sk/sikanovanie.pdf> (svsbb.sk), s.2.

Zákon NR č.171/1993 Z.z. o Policajnom zbore

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 586/2008 Z.z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov

⁸⁵ Zelina, M. (1995). Sloboda osobnosti. Šamorín: Fontana Kiadó. ISBN 80-85701-07-3, s.48

Kontakt na autora:

pplk., PaedDr Zuzana Hrabovská
Odbor komunikácie a prevencie,
Prezídium Policajného zboru,
Račianska 45,
812 72 Bratislava
e-mail: zuzana.hrabovska@akademiapz.sk

Aktuální otázky kriminologie - kyberšikana

Anotace: Článek se zabývá problematikou kyberšikanování mezi mladistvými. Cílem bylo zmapování jevu kyberšikany u mladistvých, v kontextu užívání sociálních sítí. Je uvedena charakteristika fenoménu kyberšikany, dále jsou zde popsány formy a metody kyberšikany. Značná pozornost je zde také věnována aktérům kyberšikany agresorovi a oběti. Dalším ústředním tématem jsou sociální sítě a jejich vymezení, která se zabývá kybernásilím v rovině sociálních sítí.

Klíčová slova: kyberšikana, oběť, agresor, svědek, sociální sítě.

Annotation: The article deals with the issue of cyberbullying among teenagers. The goal was to map the phenomenon of cyberbullying among teenagers, in the context of the use of social networks. The characteristics of the phenomenon of cyberbullying are given, and the forms and methods of cyberbullying are also described here. Considerable attention is also paid here to the actors of cyberbullying the aggressor and the victim. Another central topic is social networks and their definition, which deals with cyber-violence at the level of social networks.

Key words: cyberbullying, victim, aggressor, witness, social network.

Úvod

Dnešní doba se vyznačuje rychlým rozvojem informačních a komunikačních technologií. Informační a komunikační prostředky jsou technologie, které jsou založené na počítačích a na moderních telekomunikačních službách, které zprostředkovávají přístup k informacím a umožňují s nimi pracovat v elektronickém prostředí. Moderní technologie mají bezesporu pro naši společnost nezastupitelný přínos. Nyní jsou běžně dostupné každému jedinci a málokdo si dovede představit život bez nich. Potřebujeme je k práci, studiu, komunikaci ale i zábavě.

Bohužel mají i svoji zápornou a nežádoucí stránku - jsou lehce zneužitelné. Komunikační technologie s sebou přinášejí novou formu násilí tzv. kybernásilí. V současnosti rozlišujeme několik forem: Kyberstalking, kybersexting, kybergrooming a kyberšikana. Pojem zavedl kanadský profesor Bill Besley a použil ho pro označení chování, kdy jedinec nebo skupina používá záměrně komunikační a informační technologie k ubližování druhým⁸⁶.

Tento text je zaměřen na problematiku kyberšikany, ale jelikož je téma obsáhlá zaměříme se na kyberšikana mezi mladistvým. Cílem je zmapování jevu kyberšikany v kontextu užívání sociálních sítí mezi adolescenty a charakteristika kyberšikany, představení forem a metod kyberšikany, popsání specifík on-line kyberšikany.

Kyberšikana obecně

Kyberšikana je pouze jen jedna z forem kybernetického násilí, které je provozováno pomocí informačních a komunikačních technologií a se kterým se může setkat každý v běžném životě. Abychom mohli lépe rozpoznat, zda se jedná o tento jev, v krátkosti si představíme ještě jiné formy kybernásilí.

⁸⁶ BELSEY, Bill. Cyberbullying: An Emerging Threat to the “Always On” Generation. [online]. [cit. 2012-10-26]. Dostupné z: http://www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Article_by_Bill_Belsey.pdf

Prvním z nich je:

- **Kybergrooming** - vyznačuje tím, že jedinci jsou (nejčastěji děti) na sociálních sítích lákáni na internetu k osobnímu setkání za účelem pohlavního zneužití.

Dalším nebezpečím je:

- **Kybersexting** - což je podle odborníků rozesílání sugestivních textových zpráv a obrázků znázorňujících nahé či částečně obnažené jedince, které jsou dále šířeny telefonem nebo internetem.

Do skupiny kybernásilí patří:

- **Kyberstalking**. Stalking (lov, pronásledování) je termín, který označuje opakované a stupňované obtěžování, které může mít řadu různých forem a různou intenzitu. Pronásledovatel svou oběť například atakuje SMS zprávami, e-maily, telefonáty či "dárky", jež oběť nechce. Ve spojení s využitím komunikačních technologií u útočnicka hovoříme o termínu kyberstalking.

Charakteristika kyberšikany

Pojem kyberšikana ještě před několika lety neexistoval. Objevil se až s rozvojem informačních a komunikačních technologií, které si lidé osvojili a začali je využívat nejen k primárním účelům, pro něž byly stvořeny, ale stal se z nich prostředek ke snadnému ubližování druhým.

Základním problémem kyberšikany je prostředí, v kterém se odehrává, tedy virtuální realita, prostor, který je pro mnoho dospělých a rodičů neznámý. Někdy se také můžeme setkat s pojmy: kybernetická šikana, počítačová šikana nebo cyberbullying. Kolář považuje kyberšikana za jednu z forem psychické šikany. Dále uvádí, že kyberšikana je často spojena s klasickou šikanou. Někdy při řešení případu kyberšikany je zjištěno, že zároveň probíhá i běžná šikana ve škole se zachováním rolí, tedy oběť je oběť a agresor je agresorem.⁸⁷

Kybernetická šikana má stejný cíl jako klasická fyzická šikana: ponížení a ublížení oběti. Na rozdíl od klasické šikany tváří v tvář, nabízí kyberšikana agresorům nejenom jiné nástroje ubližování, ale specifika virtuální reality obměňují charakter celého procesu šikanování, včetně rolí agresora a oběti.

Způsoby realizace kyberšikany

Kybernetická šikana má několik různých forem své podoby, které můžeme dělit podle způsobu útoku. V následující části kapitoly si je představíme, ale nejprve se zaměříme na prostředky kyberšikany. Výše jsme si kyberšikana definovali jako šikana, při níž se využívají informační a komunikační prostředky. V této části označují prostředky nástroje, kterými lze kyberšikana provádět:

Textové zprávy - Obvykle jde o zasílání výhružných nebo útočných zpráv, někdy agresor se snaží svoji oběť zahlit velkým množstvím textových zpráv.

Mobilním telefonem jde zachytit obrázek či video, na němž je oběť v zahanbující pozici nebo zavražďována. Následně ho lze vystavit na internetu. V současnosti jednou z nejčastějších forem kyberšikany je happy slapping (veselé fackování), kdy si aktéři nahrávají fyzické útoky a pak je vyvěšují na internet.

⁸⁷ KOLÁŘ, M. Nová cesta k léčbě šikany. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5.

Mobilní telefony – Agresori neustále svou oběť prozvánějí nebo jí neustále volají a když oběť telefon zvedne, neodpovídají. Také mohou oběti telefon ukrást a obtěžovat někoho jiného, pak oběť je mylně považována za agresora.

E-Maily - Je snadné si vytvořit jakýkoli e-mailový účet a z něj rozesílat urážlivé a šikanující e-maily. Vypátrat agresora bývá velmi obtížné.

Internetové stránky – Agresor si může snadno založit blog nebo stránky, na kterých zveřejňuje hanlivé urážky své oběti nebo vytvořit ankety, kde se o jednotlivých osobách hlasuje.

Sociální sítě – Sociální sítě nabízejí nový prostor, kde jejich uživatelé mohou společně sdílet své zážitky, fotografie, videa a mnoho osobních údajů, které zde o sobě uživatelé zveřejňují. Pokud se však poruší etická pravidla, mohou být všechny tyto informace zneužity v poškozování druhých. Komunikace ve virtuálním prostředí, kde není velká možnost pro úvahu a cenzuru se může zvrhnout v atakování oběti negativními komentáři a vést k situacím, kdy skupiny útočí na jedince.

Kyberšikana může být provozována pomocí dvou metod, a to přímo nebo nepřímo.

V prvním případě útočník atakuje svoji oběť přímo a nevyužívá k tomu žádné prostředníky. Nepřímé útoky jsou uskutečňovány v zastoupení. Šikana v zastoupení je mnohem nebezpečnější, protože se jí mohou účastnit i dospělí nevědomě. Agresor se vydává za svou oběť a to tak, že se jí nabourá do jejího účtu nebo si pod její identitou založí nový účet a vystupuje tak, aby oběti způsobil problémy, například posílá zraňující zprávy známým lidem oběti.

Jednotlivé útoky mohou mít následující podobu:⁸⁸

- **Denigration** – pomlouvání: Agresori vkládají nepravdivé, hanebné a urážející informace o oběti na webové stránky, emaily a ničí tak pověst jedince.
- **Exclusion** - vyloučení: Úmyslné vyloučení jedince z on-line skupiny.
- **Flaming** – online souboje: Krátká, silná výměna názorů mezi účastníky na chatu nebo jiném diskuzním fórum.
- **Harassment** – obtěžování: Agresor své oběti záměrně posílá opakovaně urážlivé zprávy. *Harassment se od online souboje odlišuje tím, že útoky trvají podstatně delší dobu a mají jednostranný charakter, pouze od agresora k oběti.*
- **Impersonation** – zosobnění: Agresor se vydává za oběť, které se snaží svým jednáním co nejvíce ublížit.
- **Outing** – odhalení: Při této metodě agresor zveřejňuje o oběti citlivé a intimní informace, které měly zůstat pouze mezi agresorem a obětí.

⁸⁸ KOWALSKI, R. M; LIMBER, S.P; AGATSTON, P.W. *Cyber bullying : Bullying in the Digital Age*. Oxford: Blackwell, 2008. ISBN 978-1-4051-5992-0.

obrázek :⁸⁹

Charakteristika sociálních sítí

Moderní technologie přinášejí novou kvalitu sociability - digitální sociabilitu. Ve virtuálním světě se rodí a vyvíjejí nové vztahy, vznikají nové komunity založené na nových formách komunikace. Sociální sítě jsou v rámci sociálních věd definovány jako skupiny lidí, kteří na sebe vzájemně působí, aniž by byly mezi sebou příbuzní. Podstatou vytvoření sociální sítě jsou společné zájmy, rodinné vazby nebo jiné více pragmatičtější pohnutky, například ekonomický, politický či kulturní zájem. Ve virtuálním prostředí je platformou pro sociální sítě internet. Sociální sítě jsou považovány za systémy, které dovolují navazovat a dále udržovat množství vzájemně propojených kontaktů přátel. V rámci tohoto systému mohou jeho uživatelé vyhledávat a utvářet virtuální komunitu. Také umožňují publikovat různé informace, vkládat fotografie a sdílet videa. Kromě toho sociální sítě se snaží zvyšovat svoji atraktivitu, aby lidé zde trávili více volného času tím, že nabízejí i mnoho jiných služeb, například možnost vytváření vlastního foto-alba, hodnotit filmy, atd. Přesto hlavním důvodem, proč lidé sociální sítě navštěvují, jsou jejich přátelé, se kterými sociální sítě utvářejí.⁹⁰

Hlavním atributem sociálních sítí je profil, kde jsou základní údaje o uživateli a běžně jsou doplněné fotografií. Další důležitou funkcí je funkce „přátelství“, která může člověku pomoci vyhledat přátele, nebo díky ní lze požádat o sdílení dalších profilů a komunikaci.

Uživatel může svůj profil nechat přístupný všem návštěvníkům sítě nebo může pomocí nastavení určit, kdo má k jeho údajům přístup. Nejdůležitější funkcí sociálních sítí je komunikace, která probíhá ve dvou rovinách. První z nich je přímá komunikace ve formě zpráv, které vidí pouze odesílatel a příjemce. Druhým způsobem je vzkaz nebo odkaz, který vidí všichni uživatelé, kteří mají s odesílatelem nějakou vazbu. Mezi nejznámější servery na celém světě, které nabízejí sociální sítě, se řadí Facebook, LinkedIn, MySpace. V našem prostředí velice vzrůstá obliba globálních komunikačních sítí typu Facebook a LinkedIn.

⁸⁹ Safer Internet Day 2024, E - Bezpečí., Obrázek 1: [online]. Dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/z-nasi-kuchyne/3832-safer-internet-day-2024>

⁹⁰ PAVLÍČEK, Antonín. *Nová média a web 2.0. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2007. ISBN 978-80-245-1272-3.*

Role sociálních sítí v životě mladistvých

Sociální sítě se řadí mezi nejnavštěvovanější a počet jejich uživatelů přibývá každým dnem. Jsou velmi oblíbené a vyhledávané zejména adolescentů. Mohou zde komunikovat se svými vrstevníky, sdílet odkazy, vyměňovat fotografie. Sociální sítě pro dnešní dospívající představují především zdroj zábavy. Jejich používání se stává jednou z nejčastějších náplní volného času. Pro některé jedince je jednodušší trávit svůj čas ve společnosti internetu, než podnikat jiné aktivity, které stojí více fyzické námahy. Přitažlivost sociálních sítí pro adolescenty můžeme spatřovat zejména v tom, že jim dávají prostor k prezentaci – ukázat se světu, možnost svobodného projevení sebe sama, svých názorů. I ostýchavější jedinci zde mají příležitost zbavit se svých komplexů a tenzí.⁹¹

Velmi podstatnou rolí sociálních sítí je zprostředkování a udržování kontaktu s vrstevníky, který je pro dospívající velmi důležitý, mohou zde spolu alternativně komunikovat, hrát on-line hry, sdílet videa a hudbu. Bohužel se zde mohou dostat k informacím, které nemusejí být svým obsahem vhodné, ale současně nabízejí možnost utvořit si svůj vlastní svět, ve kterém může být člověk takový, jaký chce, bez ohledu na druhé. Kyberprostor je prostředí bez zábran, kde téměř chybí sankce za nevhodné chování.

Informační a komunikační technologie se nyní už i v dětství stávají důležitou součástí života. Jejich neustálý rozmach přináší s sebou i četná rizika v podobě kybernásilí. Virtuální prostředí je místem, které poskytuje podmínky pro existenci sociálněpatologických jevů, jako je kyberšikana, kyberstalking, kybergrooming, sexting, apod.

Specifika on-line kyberšikany

Prostředím, kde k násilí dochází, už nebývá ulice, škola, ale samotný proces násilí se přenáší do virtuálního světa tzv. kyberprostoru, který dává šikaně úplně nový rozměr.

V kyberprostoru se šikana šíří daleko rychleji a má mnohonásobně vyšší počet přihlížejících, klidně i několik milionu lidí po celém světě. Sama oběť si je toho dobře vědoma a o to je pro ni celá situace více zraňující. Kyberútok má ve virtuálním prostředí mnohem trvanlivější povahu než u šikany tváří v tvář. Oběť se může kdykoli vrátit k urážejícím emailům, zprávám a pročitat si je dokola a při každém čtení zažívá nepříjemné pocity a úzkost. Dalším důvodem, proč kyberšikana je tak zášklivá je, že se může odehrávat kdykoli během dne a kdekoli, kde má jedinec přístup ke komunikačním technologiím.

Při klasické šikaně má oběť možnost najít útočiště za zdmi domova, kde mu útok nehrozí, ale v případě kyberšikany se hranice působení stírají a jedinec není v bezpečí ani na místech, která dříve považoval za bezpečná. „Toto může velkým dílem přispívat k psychickému poranění oběti, jež mají pocit, že se nemohou nikde schovat, nemají komu věřit a nejsou nikde v bezpečí“.⁹² Agresor ve virtuálním světě získává pocit anonymity, protože má zde možnost vystupovat pod různými přezdívkami, čísly a oběť se nikdy nemusí dozvědět, kdo jí ubližuje.

⁹¹ ŠMAHEL, David. *Psychologie a internet: děti dospělými, dospělí dětmi*. Praha: Triton, 2003. Psychologická setkávání, sv. 6. ISBN 80-725-4360-1.

⁹² ROGERS, Vanessa. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. Vyd. 1. Překlad Ondřej Vágner. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-807-3679-842.

Osobnosti kyberšikany

Aktérem kyberšikany, jak v roli oběti nebo agresora, se může stát každý, kdo má přístup k informačním a komunikačním technologiím.

O osobnostech kyberagresora se toho ví zatím jen pomálu. Odborníci se zatím opírají o charakteristiky typických pro agresory klasické šikany a zároveň dodávají, že je potřeba v této oblasti provést mnoho bádání, tak aby byli schopni stanovit jednotný profil útočníka. Budeme-li tedy vycházet z popisů agresorů tradiční šikany, mohl by kyberútočník vypadat následovně. Tělesná zdatnost jedince nehraje důležitou roli, významnější je, jak ovládá komunikační technologie. Agresor trpí morální slepotou a touhou někoho ovládat, navenek může působit jako psychicky odolný, sebevědomý, ale naopak ho sužují pocity méněcennosti, má sklony k využívání strachu druhých, disponuje značnou mírou krutosti a škodolibosti a mu chybí empatie.⁹³

Kowalski považuje za typické rysy agresorů:

- nápadná, dominantní osobnost, která se prosazuje za použití síly
- jsou impulzivní, snadno frustrovaní
- mají více pozitivní postoj k násilí než ostatní děti
- mají potíže dodržovat pravidla
- nedokážou projevit empatii nebo soucit s dětmi, kteří jsou šikanováni, chovají se agresivně i k dospělým, v náročných situacích jsou pohotoví a obratně výmluvní

Podle Koláře existují dva hlavní motivy, které vedou jedince k šikanování. Jedním z nich je příjemný pocit z utrpení oběti, tedy hlavně krutost a druhým je značná touha po moci. Jiní autoři k těmto motivům přidávají ještě stimuly jako je pocit zadostiučinění, pocit nudy, potřeba dělat si z někoho legraci a také nutkaní vybit si svoji agresí.⁹⁴

Zde je důležité podotknout, že ne všechny případy kyberšikany mají svůj počátek v úmyslu někoho záměrně poškodit. Někdy mohou být následkem vtipu, který se vymkl z mezí. *Například:* kamarádské popichování, jež se dostane mimo určené jedince, může dospět k ztrapňování a ublížení. V těchto situacích jsou často zaskočení sami pachatelé rozruchem a z obvinění ze šikany.

Jednotný profil kyberútočníka zatím nebyl stanoven, ale v současné době můžeme rozlišit typy kyberútočníků dle jejich stylů kyberšikanování. Jejich šikanování je odlišné na základě toho, jakým způsobem ho provádějí a co je takovému chování vede.

Typologie agresorů podle Rottové:

- **Pomstychtivý andílek** Tento jedinec se za agresora nepovažuje a své chování odůvodňuje tím, že chce napravit páchané zlo vůči jeho osobě nebo jeho kamarádům. Kyberšikanu používá jako odplatu, za předchozí chování své oběti. Sám bývá často obětí klasické šikany nebo kyberšikany. Kyberútoky většinou provádí sám, ale své pohnutky sdílí s jedinci, kteří jsou do případu nějakým způsobem zainteresováni.
- **Bažící po moci** Jsou typy kyberagresorů, kteří potřebují dát najevo svoji autoritu a schopnost ovládat druhé. S lidmi manipulují prostřednictvím vyvolaného strachu

⁹³ ŘÍČAN, Pavel; JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. 1. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-2991-6.

⁹⁴ KOWALSKI, R. M; LIMBER, S.P; AGATSTON, P.W. *Cyber bullying : Bullying in the Digital Age*. Oxford: Blackwell, 2008. ISBN 978-1-4051-5992-0.

u oběti. U svého jednání potřebují mít publikum, často se svými činy chlubí a čekají na reakce. Pokud se jím odezvy nedostává, jednání opakují, dokud se jim nedostane. Agresor bažící po moci bývá často obětí klasické šikany a na internetu pod vlivem anonymity získává odvalu a chová se zákeřně. Běžně využívá kyberšikanu v zastoupení, protože oplývá technickou zdatností. Zřídka kdy si uvědomuje závažnost svého jednání.

- **Sprostý holky** Protagonista této kyberšikany bývá znuděný jedinec hledající zábavu. Nejčastěji to jsou dívky, které šikanují zase dívky, ale mohou i chlapce. Kyberšikana
- v podání sprostých holek bývá plánována a realizována ve skupině. Jako u předchozího typu, je pro ně důležité publikum, aby mohly dát najevo svoji sílu.
- **Neúmyslný kyberagresor** Těmto jedincům nedochází, že by mohli být agresory.
- V on-line prostoru vystupují jako silní jedinci někdy i pod jinou identitou. Rádi provokují a na negativní zprávy reagují vyostřeným způsobem bez přemýšlení o následcích svého jednání. Jejich motivem bývá legrace nebo jen pocit, že může. Protože často vystupují pod cizí identitou, mohou posílat ostatním typické kyberšikanující texty, aniž by si to uvědomovali.⁹⁵

Obět' kyberšikany

Rozšíření informačních a komunikačních technologií umožňuje, aby se obětí kyberšikany stal kdokoli. Tím, že se kyberšikana přenáší do virtuálního světa, se mažou mnohé rozdíly mezi obětí a agresorem, už nehraje roli fyzická síla agresora, pohlaví, sociální postavení nebo dokonce věk oběti a agresora. V případě kyberšikany může šikana nabývat i mezigeneračního rozměru, děti mohou šikanovat i dospělí, například rodiče, učitelé nebo jiné dospělí ze svého okolí. Je velmi pravděpodobné, že se obětí kyberšikany stane jedinec, který na internetu tráví mnoho času. Údaje z průzkumů ukazují, že dívky oproti chlapcům bývají častěji ohrožené kyberšikanou. Můžeme se domnívat, že tomu tak je i z důvodu, že dívky jsou citlivější než chlapci a tím pádem jsou některé situace pro ně daleko zraňující než pro druhé pohlaví. Hlavním důvodem, proč se jedinec stává objektem zájmů agresora, bývá odlišnost jeho osoby. Jeho rozdílnost může spočívat například v nápadnějším vzhledu - protože má ryšavé vlasy, tělesnou vadu, vadu řeči nebo nosí brýle, atd. Odlišnost může pramenit i z psychického znevýhodnění jedince, který například trpí poruchou učení nebo hyperaktivitou.

Vybočovat z řady vrstevníků může jedinec také svým chováním - když je dítě plaché, slabé, ustrašené nebo naopak provokující. Sobecké a nesolidární dítě si ve skupině také špatně vytváří přátelé. Rostoucí roli má i faktor sociálněekonomického postavení rodiny dítěte.⁹⁶

Dalším podnětem ke kyberútočení na jedince může být předchozí konfrontace oběti a agresora, kdy se agresor cítil být nějakým způsobem poškozen obětí a má potřebu to své oběti oplatit. V reálném světě si na to netroufá a tak použije komunikační technologie. Přestože jsou příčiny, proč se jedinec ocitá v roli oběti různé, jisté je, že každé setkání s kyberšikanou nechává na jedinci určité stopy v podobě následků. Úroveň závažnosti následku je odvislá od toho, jaké ničivé síly šikanování dosáhlo a zda trvalo kratší nebo delší dobu. Velkou roli hraje i míra vulnerability, tedy míra citlivosti a psychické odolnosti jedince. Osobnost jedince určuje subjektivní význam prožitku situace. Hůře zpracovává svůj traumatický zážitek

⁹⁵ ROTTOVÁ, Nina, et al. *Kyberšikana a její prevence- příručka pro učitele* [online]. 1. Plzeň: DRAGON PRESS s.r.o., 2009 [cit. 2010-03-20]. Dostupné z WWW: <http://www.varianty.cz/download/pdf/texts_160.pdf>. ISBN 978-80-86961-78-1.

⁹⁶ ŘÍČAN, Pavel; *Agresivita a šikana mezi dětmi*, 1. Vyd. Praha: Portál, 1995, pedagogická praxe. ISBN:80-7178-049-9.

jedinec, který má silný pocit kontroly nad svým životem a je dokonce přesvědčen o své nezranitelnosti. Útok na svou osobu nedokáže zpracovat, původní sebehodnocení, kdy se považoval za silného a odolného, se rozpadá a pozice obětí rozbíjí jeho vnitřní stabilitu.

Pro oběť je také velmi důležité, zda má možnost s někým sdílet prožitou situaci a jestli se jí dostalo sociální opory. Mohlo by se zdát, že lehčí formy šikany nemohou mít skoro žádné následky, ale opak je pravdou. Jedinec, který je vystaven takzvanému subtilnímu násilí (izolaci, nadávání, zesměšňování, apod.), je pod emočním tlakem, který pozvolna narušuje osobnostní vývoj oběti a časem může dojít k rozvoji neurózy nebo psychosomatických potíží. U těžších forem šikany jsou následky velmi závažné, dochází k celkovému narušení lidské integrity a v nejhorších případech se oběť pokusí i o sebevraždu. Jedinec vystavený tvrdé šikaně trpí obavami o svůj život, poruchami spánku, nočními děsy. Taktéž jako u mírnějších forem šikany jsou u něj znatelné výrazné psychosomatické problémy, které vyžadují dlouhodobou léčbu a značnou poruchu sebehodnocení. Lidé, kteří za svůj život zažili takové trauma, si často s sebou v životě nesou různé psychické problémy, nejčastěji to bývá posttraumatická stresová porucha).⁹⁷

Důležitou roli při zvládnání prožitku kyberšikany hraje způsob, jakým oběti přistupují k řešení problému. Zda zvolí aktivní přístup nebo se raději uchýlí k některé z pasivních forem reakce. Macek, který se zaměřil na to, jak adolescenti zvládají obtíže a problémy v obecné rovině, dospěl k názoru, že dospívající dávají přednost racionální analýze a aktivnímu způsobu jednání ve snaze najít řešení problému. Méně typické jsou pro ně pasivní strategie, pod kterými si můžeme představit reakce typu - vzdám to „modlím se a doufám, že se situacelepší“, „zkouším zapomenout pomocí drog“.⁹⁸ Konkrétních strategií, které mohou vést k vypořádání se s kyberšikanou, je mnoho. Některé směřují k řešení situace (například oznámení události administrátorovi), jiné se naopak soustřeďují na zvládnání nepříjemných pocitů (například věnovat se něčemu jinému, odvést pozornost, svěřit se). Nejčastěji používanými strategiemi dle výzkumného projektu Online obtěžování a kyberšikana bylo přesvědčování sama sebe, že útočník je hloupý a ubohý a nemá cenu se kvůli jeho jednání trápit. Hojně vyskytující byla také snaha o odvrácení nepříjemných myšlenek, vědomé přehlížení situace a svěření se někomu z okolí. Nejméně oběti přistoupilo k mazání uživatelského profilu na daných stránkách. Překvapivé je zjištění, že oběti poměrně často volí možnost s agresorem vyjednat, jak virtuálně, ale i osobně, než by oplátili agresorovi jeho chování stejným způsobem v on-line prostředí, které poskytuje anonymitu.

Česká poradna E – Bezpečí, která se zabývá kyberšikanou v měsíci lednu 2024 dosáhla rekordu v počtu přijatých případů za jediný měsíc. Celkem **77 případů** během krátkého období, tedy za 31 dní, za celou éru a existenci (13 let) poradny www.napisnam.cz, nezaznamenali. Zdá se, že stále existuje rostoucí trend rizikového chování na internetu. Mezi nejčastější řešenou problematikou se objevují témata související s kyberšikanou, internetovými podvody, sextortion a sextingem. Tým poradců se snaží nejen poskytovat odpovědi, ale také informovat uživatele o bezpečném chování na internetu a základních bezpečnostních opatřeních. Je důležité, abychom si uvědomovali, jakým způsobem využíváme internet a zda se v online světě chováme bezpečně. Čísla v poradně ukazují, že existují závažné problémy, kterým jsme denně na internetu vystaveni.⁹⁹

Působení sociálního pedagoga ve vztahu ke kyberšikaně

⁹⁷ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-807-3678-715.

⁹⁸ MACEK, Petr. *Adolescence: Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. 1.vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-717-8348-X.

⁹⁹ SCHWEINER, Pavel. E-Bezpečí.[online]. Dostupné: <https://www.ebezpeci.cz/index.php?view=article&id=3831>

Působení sociální pedagogiky se soustřeďuje na dvě oblasti. A to na profylaktickou, což znamená vytváření určitých preventivních opatření k eliminaci nebezpečných jevů, a na kompenzační či terapeutickou, která se zaměřuje na vyrovnávání nedostatků, které způsobily negativní vlivy prostředí.¹⁰⁰ V tomto kontextu bychom zmínili roli sociálního pedagoga a jeho možnosti působení ve vztahu ke kyberšikaně a pomoci oběti. Vystavení jedince kyberšikaně můžeme pokládat za krizovou situaci. Důležité ale je, jak dotyčný sám subjektivně situaci hodnotí. Jak bylo výše uvedeno, setkání s traumatickou událostí může na jedinci nechat stopy v podobě psychických následků. Pokud se člověk dostane do kritické situace, v určité fázi vysílá signály s prosbou o pomoc. Nejčastěji by měli nejbližší toto volání o pomoc zaregistrovat. Bohužel jejich zásah, i když je velmi důležitý (sociální opora) nemusí být tak účinný. Zde je na místě sociálně-pedagogický přístup ze strany pedagogů, učitelů. Zapojení psychologa v našich podmínkách bývá až krajní variantou. Pokud jsou varovné signály včas zachyceny, není to potřeba. Daleko častěji bohužel prvotní varovné příznaky neregistrujeme. Při odhalení krizové situace, v našem případě kyberšikany, by měl začít sociálně-pedagogický zásah.

„Vychovatel se snaží svému svěřenci racionálně zdůvodnit, proč celá situace nastala, že on sám v ní možná nehrál takovou roli, jakou si přisuzuje (může to vést ke snížení pocitu viny), rozumově spolu situaci analyzují (nejlépe s jistým přiměřeným odstupem času) a hledají východiska“.¹⁰¹ Prvními kroky vychovatele v případě kyberšikany by měla být i snaha o zajištění ochrany oběti, například, že kontaktuje zřizovatele konkrétních webových stránek, prostřednictvím nichž je jedinci ubližováno. Sociální pedagog by měl disponovat dostatečnými znalostmi o problematice kyberšikanování, aby mohl efektivně pomoci svým svěřencům nebo by alespoň měl vědět, kde vyhledat odbornou pomoc v případě nutnosti.

Závěr

Cílem příspěvku bylo zmapovat jev kyberšikany v kontextu prostředí sociálních sítí a adolescentů. Byl představen samotný fenomén kyberšikany, popsány jeho charakteristiky v souvislosti se sociálními sítěmi a nastíněn význam sociálních sítí pro dnešní dospívající jedince.

Kyberšikana je jev, který je velmi rozšířený a může se s ní setkat každý, kdo využívá moderní komunikační prostředky. Proti kyberšikaně je těžké se bránit, přesto existují možnosti, jak alespoň částečně eliminovat hrozící nebezpečí v jejich prostředí. Důležité je zvyšovat u jejich uživatelů podvědomí o těchto rizicích. Při prevenci rizikového chování v on-line prostředí by se měl klást důraz na pozitivní využívání moderních technologií a na zásady, které snižují pravděpodobnost stát se obětí útoků. Jedinec pohybující se v prostředí internetu by neměl zveřejňovat své osobní údaje, případně fotografie. Měl by být opatrný při komunikaci nejen s cizími lidmi ve virtuálním prostředí, kromě toho by si každý uživatel měl uvědomit, že cokoliv v prostředí internetu zveřejní, těžko lze vzít zpět.

Vzhledem k tomu, že problematika kyberšikanování je velice obsáhlá, není možné postihnout všechny oblasti tohoto jevu. V budoucnu by bylo zajímavé více zaměřit další výzkumy kyberšikany na to, jaké coping mechanismy (způsoby zvládnání, vypořádávání, obranné techniky) využívají oběti při setkáváním se s tímto jevem. Dále by bylo přínosné zaměřit pozornost na agresory. Zatím existuje málo výzkumů, které by se věnovaly právě jim, jejich osobnostem, motivům a prožitkům v souvislosti s ubližováním druhým. Rovněž je třeba zmínit to, že v článku není zmiňována trestněprávní rovina problematiky kyberšikany.

¹⁰⁰ KRAUS. Blahoslav, *Základy sociální pedagogiky*, 1. Vyd., Praha: Portál 2008. ISBN: 978-80-7367-383-3.

¹⁰¹ KRAUS. Blahoslav, *Základy sociální pedagogiky*, 1. Vyd., Praha: Portál 2008. ISBN: 978-80-7367-383-3.

Na závěr zmiňujeme to, že oblast technologií, internetu, sociálních sítí a kyberšikany se obrovským způsobem rozvíjí a zrychluje a tak výzkumy a práce v této oblasti ztrácí velmi rychle svou aktuálnost.¹⁰²

Literatura

- KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. 2. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN: 80-7367-014-3.
- KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. ISBN: 978-807-3678-715.
- KOWALSKI, R. M; LIMBER, S.P; AGATSTON, P.W. *Cyber bullying : Bullying in the Digital Age*. Oxford: Blackwell, 2008. ISBN: 978-1-4051-5992-0.
- KRAUS, Blahoslav, *Základy sociální pedagogiky*, 1. Vyd., Praha: Portál 2008. ISBN: 978-80-7367-383-3
- MACEK, Petr. *Adolescence: Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN: 80-717-8348-X.
- ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. ISBN: 80-7178-049-9.
- SKUTIL, Martin. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. ISBN: 978-807-3677-787.
- ŠMAHEL, David. *Psychologie a internet: děti dospělými, dospělí dětmi*. Praha: Triton, 2003, Psychologická setkávání, sv. 6. ISBN: 80-725-4360-1.
- PAVLÍČEK, Antonín. *Nová média a web 2.0*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2007. ISBN: 978-80-245-1272-3.
- ROGERS, Vanessa. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. Vyd. 1. Překlad Ondřej Vágner. Praha: Portál, 2011. ISBN: 978-807-3679-842.
- ŘÍČAN, Pavel; JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. 1. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN: 978-80-247-2991-6.
- VACEK, Pavel a Anna ŠAFÁŘOVÁ, 2011. *Internet v životě dívek. E- pedagogium, 2011, č.3, 163 176. ISSN 1213-7499*.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008. ISBN: 978-80-7367-414-4.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005. ISBN: 978-802-4609-560.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Základy psychologie*. V Praze: Karolinum, 2004. ISBN: 80-246-08413.

Webové stránky a elektronické zdroje

¹⁰²Příspěvek je výstupem z vědeckovýzkumného projektu - **Bezpečnostní vědy počátku 21. století, GRANTOVÁ AGENTURA ACADEMIA AUREA (dále jen GAAA/2023/22)**. [online]. Dostupné z: <https://www.peuni.cz/veda-a-vyzkum/realizovane-projekty-a-granty/>

BELSEY, Bill. *Cyberbullying: An Emerging Threat to the "Always On" Generation*. [online]. [cit. 2012-10-26]. Dostupné z: http://www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Article_by_Bill_Belsey.pdf

Bezpečný internet. *Readers Digest* [online]. © 2012 [cit. 2012-11-03]. Dostupné z: <http://www.readersdigest.cz/bezpecny-internet>

Kyberšikana. In: *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2012 [cit. 2012-10-27]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/20282>

KREJČÍ, Veronika. *Kyberšikana* [online]. Olomouc, 2010 [cit. 2012-11-01]. ISBN: 978-80-254-7791-5. Dostupné z: http://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/cat_view/22-odborne-studie

Kyberšikana u českých dětí. In: KREJČÍ, Veronika a Kamil KOPECKÝ. *E-bezpečí* [online]. 2009 [cit. 2012-11-02]. Dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/veda-a-vyzkum/43-247>

Safer Internet Day 2024, E - Bezpečí., Obrázek 1: [online]. Dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/z-nasi-kuchyne/3832-safer-internet-day-2024>

SCHWEINER, Pavel. EBezpečí. [online]. Dostupné: <https://www.ebezpeci.cz/index.php?view=article&id=3831>. ŠLÉGOVÁ, Veronika a Alena ČERNÁ. *Kyberšikana u adolescentních obětí: Vnímání, dopady a copingové strategie*. Brno, 2011. Dostupné z: <http://psych.fss.muni.cz/phprs/storage/Veronika%20Sleglova%20Kybersikana%20u%20adolescentnich%20obeti%20x.pdf>

ROTOVÁ, Nina, et al. *Kyberšikana a její prevence- příručka pro učitele* [online]. 1. Plzeň: DRAGON PRESS s.r.o., 2009 [cit. 2010-03-20]. 108 s. Dostupné z WWW: <http://www.varianty.cz/download/pdf/texts_160.pdf>. ISBN 978-80-86961-78-1.

Kontakt na autorov:

JUDr. Nataša Brabcová, LL.M., MBA

Ředitel odboru

Odbor legislatívy, kontroly, správných konání a štandardov ITVS

Sekcia informačných technológií verejné správy

Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky

Pribinova 25, 811 09 Bratislava, Slovensko

e-mail: natasa.brabcova@mirri.gov.sk

PhDr. JUDr. Mgr. Ervín Šimko, MBA., LL.M

Generálny riaditeľ Sekcie kybernetické bezpečnosti

Sekcia kybernetické bezpečnosti

Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky

Pribinova 25, 811 09 Bratislava, Slovensko

e-mail: ervin.simko@mirri.gov.sk

Drogová kriminalita v Slovenskej republike a v priestore Európskej únie

Anotácia: Tento príspevok¹⁰³¹⁰⁴ sa zaoberá problematikou drogovej kriminality v Slovenskej republike a v Európskej únii. Autori analyzujú právne úpravy, štatistické údaje a vývoj drogovej kriminality, pričom sa zameriavajú na rôzne prístupy k prevencii a trestaniu tohto druhu kriminality. Zároveň porovnávajú legislatívu a politiku Slovenska s inými členskými štátmi EÚ. Príspevok tiež skúma vplyv medzinárodných dohovorov a nariadení EÚ na národné drogové politiky a poskytuje prehľad o aktuálnych trendoch a výzvach, vrátane diskusie o dekriminalizácii a legalizácii niektorých návykových látok, ako je napríklad konope. Cieľom práce je poskytnúť rámcový prehľad o súčasnom stave drogovej kriminality a navrhnúť efektívne smerovania pre boj proti tomuto fenoménu a s ním spojeným negatívnym sociálno-zdravotným javom.

Kľúčové slová: drogová kriminalita, trestná politika, trest, marihuana, kriminológia.

Anotation: This paper addresses the complex issue of drug-related crime in the Slovak Republic and the European Union. The authors analyzes legal regulations, statistical data, and the development of drug-related crime, focusing on various approaches to prevention and punishment of this type of crime. It also compares the legislation and policies of Slovakia with other EU member states. The paper examines the impact of international conventions and EU regulations on national drug policies and provides an overview of current trends and challenges, including discussions on decriminalization and legalization of certain substances, such as cannabis. The aim of the work is to provide a comprehensive overview of the current state of drug-related crime and propose effective directions for combating this phenomenon and its associated negative social and health issues.

Key words: drug crime, criminal policy, punishment, cannabis, criminology.

Úvod

Drogová kriminalita predstavuje komplexný spoločenský problém, ktorý si vyžaduje dôkladné a premyslené riešenie. V Slovenskej republike, rovnako ako v ostatných krajinách Európskej únie, sa drogová kriminalita v značnej miere odvíja od nastavenia drogovej politiky, ktorá sa riadi aj medzinárodnými dohovormi a legislatívou Európskej únie (ďalej aj ako „EÚ“). Tento príspevok sa zaoberá rámcovou analýzou drogovej kriminality v Slovenskej republike a porovnáva ju s prístupmi v rámci Európskej únie. Zameriava sa na právne úpravy, štatistické údaje a vývoj drogovej kriminality vrátane inštitucionálnych výročných správ, ako aj na rôzne prístupy k prevencii a trestaniu drogovej kriminality. Cieľom je poskytnúť rámcový prehľad o súčasnom stave drogovej kriminality a identifikovať možné smerovania pre efektívnejší boj proti tomuto fenoménu a negatívnym sociálno-zdravotným javom spájajúcim sa s drogovou kriminalitou.

Drogová politika

Drogová kriminalita vo veľkej miery závisí aj (ne)správneho nastavenia drogovej politiky v tom ktorom štáte. Vodítkom pre nastavenie drogovej politiky a zároveň mantinelov v oblasti drogovej politiky predstavujú pre členské štáty EÚ vrátane SR medzinárodnoprávne dokumenty a legislatíva EÚ. Najvýznamnejší v tejto oblasti sú: Jednotný dohovor o omamných látkach, ktorý bol dohodnutý 31. marca 1961 v New Yorku (ďalej aj ako „Jednotný Dohovor“), Dohovor o psychotropných látkach, ktorý bol uzatvorený 21. februára 1971 vo Viedni a Dohovor OSN proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropnými látkami, ktorý bol prijatý 20. decembra 1988 vo Viedni. Na pôde EÚ ide zas o nasledovné dokumenty: Nariadenie Rady (ES) č. 111/2005 z 22. decembra 2004, ktorým sa stanovujú pravidlá sledovania obchodu s drogovými prekurzormi medzi Spoločenstvom a tretími krajinami, Delegované nariadenie Komisie (EÚ) 2015/1011 z 24. apríla 2015, ktorým sa dopĺňa nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 273/2004 o prekurzoroch drog a

¹⁰³ Tento príspevok bol podporený grantom s názvom Excelentný grant Univerzity Komenského č. UK/3114/2024.

¹⁰⁴ Tento príspevok je výstupom projektu VEGA 1/0722/24 - Princípy právneho štátu v trestnom práve.

nariadenie Rady (ES) č. 111/2005, ktorým sa stanovujú pravidlá sledovania obchodu s drogovými prekursorami medzi Spoločenstvom a tretími krajinami, a ktorým sa zrušuje nariadenie Komisie (ES) č. 1277/2005 a Smernica Rady 92/109/EHS zo 14. decembra 1992 o výrobe a uvádzaní na trh určitých látok používaných pri nedovolenej výrobe omamných látok a psychotropných látok. Na tomto mieste je v prvom rade potrebné zdôrazniť dve skutočnosti. Prvou je, že Jednotný Dohovor delí omamné látky do 4 zoznamov¹⁰⁵, pričom z „textu Jednotného dohovoru vyplýva, že tento obmedzuje legálne (dovolené) zaobchádzanie s omamnými látkami len na lekárske alebo vedecké účely a ostatné spôsoby zaobchádzania s omamnými látkami zakazuje.“¹⁰⁶ Druhou skutočnosťou je, že v „odbornej literatúre v súvislosti s týmito zoznamami zarezovalo vyradenie kanabisu zo zoznamu IV, ktoré znamená medzinárodné uznanie užívania kanabisu na lekárske účely, predikuje menej prísne kontrolné opatrenia, vysiela pre štáty signál diferencovania medzi kanabisom na jednej strane a „najnebezpečnejšími drogami“ na strane druhej, no v žiadnom prípade neznamená jeho rekreačnú akceptáciu. Cannabis zostáva súčasťou vysoko návykových látok podľa zoznamu I Jednotného dohovoru.“¹⁰⁷ Inak povedaná štáty legalizujúce kanabis vedia konať rozporne s Jednotným dohovorom. Uvedené konštatuje aj ročná správa z pôdy OSN za rok 2022¹⁰⁸, ktorú vypracoval Medzinárodný výbor pre kontrolu omamných látok (ďalej aj ako „MVKOL“). Z tejto správy vyplýva, že:

- Jednotný Dohovor klasifikuje konope ako vysoko návykové a náchylné na zneužitie,
- Jednotný Dohovor považuje akékoľvek nemedicínske alebo nevedecké použitie konope rozporné s ustanoveniami tohto dohovoru,
- MVKOL vyjadruje znepokojenie nad trendom malého počtu štátov, kde dochádza k využívaniu konope na iné ako medicínske a vedecké použitie,
- MVKOL vyjadruje znepokojenie nad konopným priemyslom, ktorý konopné výrobky (najmä pre mladých ľudí) propaguje spôsobom znižujúcim vnímanie rizika spojeného s ich užívaním,
- MVKOL považuje vplyv legalizácie kanabisu na spoločnosť za ťažko merateľný, pretože legislatívne modely sa v jednotlivých krajinách líšia a údaje sú stále obmedzené.

Medzi štáty, ktoré v nedávnej dobe legalizovali kanabis patrí aj Nemecká spolková republika a pridáva sa tak k štátom ako je Holandsko, Švajčiarsko a Malta. V Nemeckej spolkovej republike platí od 01. apríla 2024 nasledovné:

- dospelí nad 18 rokov budú môcť vlastniť až 25 gramov sušeného kanabisu na verejnosti a až 50 gramov v mieste svojho bydliska alebo obvyklého pobytu,
- jednotlivci môžu doma pestovať až tri rastliny konope na osobné použitie,
- od 1. júla 2024 môžu nekomerčné konopné kluby zásobovať až 500 členov maximálnym mesačným množstvom 50 gramov na člena, pričom tieto kluby budú pod dohľadom úradov,
- užívanie kanabisu je zakázané v tesnej blízkosti osôb mladších ako 18 rokov a na verejných miestach, ako sú školy, ihriská a centrá pre deti a mládež,
- štát poskytne preventívne opatrenia a programy včasnej intervencie, najmä pre mladých dospelých, ktorí porušujú predpisy,
- medicínska marihuana v už nebude vyžadovať formulár na predpisovanie omamných látok, keďže už postačia štandardné lekárske predpisy,

¹⁰⁵ Do prvého zoznamu patria všetky opiáty, kokaín a kanabis a podliehajú všetkým kontrolným opatreniam Jednotného Dohovoru. Do druhého zoznamu patria látky bežnejšie používané na lekárske účely, kde je menšie riziko zneužívania a podliehajú menej prísny kontrolným opatreniam Jednotného Dohovoru. Do tretieho zoznamu patria prípravky obsahujúce drogy uvedené v zozname II v nižších koncentráciách a kontrolovaných množstvách. Do štvrtého zoznamu patria najnebezpečnejšie omamné látky, ktoré podliehajú všetkým kontrolným opatreniam Jednotného dohovoru s výnimkou vedeckého výskumu, a štáty majú právo na absolútny zákaz ich produkcie a manipulácie.

¹⁰⁶ ČENTĚŠ, J., HAMRANOVÁ, D. *Drogové trestné činy*. Praha: C. H. Beck, 2023. s. 25-30.

¹⁰⁷ ČENTĚŠ, J., HAMRANOVÁ, D. *Drogové trestné činy*. Praha: C. H. Beck, 2023. s. 25-30.

¹⁰⁸ International Narcotics Control Board. *UNIS/NAR/1469*. [online]. [cit.07.08.2024]. Dostupné na internete: <https://unis.unvienna.org/unis/en/pressrels/2023/unisnar1469.html> .

- staré odsúdenia za držbu alebo pestovanie konope, ktoré by podľa nového zákona už neboli trestné, možno na základe žiadosti vymazať z Federálneho centrálného registra trestov.¹⁰⁹

Podľa vedeckej štúdie profesora Justusa Haucapa by mohla táto legalizácia vytvoriť v Nemeckej spolkovej republike 27 000 nových pracovných miest a priniesť dodatočné 4,7 miliardy eur ročne na daňových príjmoch, príspevkoch na sociálne zabezpečenie a úsporách z trestného stíhania.¹¹⁰ Na druhej strane sú existujú aj obavy verejnosti a odborníkov, že dôjde k zvýšeniu počtu závislostí mladých na konope a rozšíri sa čierny nelegálny trh.¹¹¹

Je potrebné však povedať, že v medzi štátmi EÚ existujú zhoda na absolútnom zákaze obchodovania s omamnými a psychotropnými látkami (ďalej aj ako „OPL“ alebo „droga“) s výnimkou konope, pričom obchodovanie alebo dodávanie OPL sa prísne trestá. Napríklad, vo Francúzsku sa obchodovanie trestá odňatím slobody (ďalej aj ako „TOS“) až na 2 roky. a pokiaľ osoba vedie alebo organizuje drogovú zločineckú skupiny, tak jej hrozí doživotný trest odňatia slobody. V Nemeckej spolkovej republike sa trest za obchodovanie diferencuje podľa toho, či ide o tzv. „jednoduché“ dodávanie, kde hrozí osobe TOS až na 5 rokov, tzv. „komerčné“ dodávanie, kde hrozí osobe TOS od 1 do 15 rokov či dodávanie v rámci pôsobenia v zločineckej skupiny, kde hrozí osobe TOS od 5 do 15 rokov. Vo Fínsku za naplnenie základnej skutkovej podstaty TČ dodávania OPL hrozí osobe TOS až na 2 roky a pokiaľ pristúpi k základnej skutkovej podstate kvalifikačné znaky (ako napríklad veľké množstvo OPL či členstvo v zločineckej skupine), tak osobe hrozí TOS od 1 do 10 rokov. Vo Švédsku je v základnej skutkovej podstate TČ dodávania OPL trestná sadzba TOS vo výške 0 až 3 roky, avšak pokiaľ bude naplnená kvalifikovaná skutková podstata, tak osobe hrozí TOS od 2 do 7 rokov (veľké množstvo OPL) alebo TOS od 6 do 10 rokov (zločinecká skupina). V Gréckej republike sa dodávanie OPL hrozí najmenej 8 ročný TOS, avšak pokiaľ ide o dodávanie OPL zo strany závislých osôb, tak sa trestná sadzba TOS znižuje na 3 roky. Profesionálne obchodovania so ziskom nad 75 000 eur, dodávanie OPL s následkom smrti alebo ťažkej ujmy na zdraví sa trestá doživotným TOS. V Luxembursku je dodávanie OPL trestaná TOS od 1 do 5 rokov a/alebo peňažným trestom (ďalej aj ako „PT“) vo výške od 500 eur do 1250 eur. Pokiaľ je následkom dodávanie OPL ťažká ujma na zdraví, tak osobe hrozí TOS od 5 do 10 rokov a pokiaľ smrť, tak od 15 do 20 rokov (v prípade smrti maloletej osoby pôjde o doživotný TOS). V Belgicku je v základnej skutkovej podstate TČ postihujúceho dodávanie OPL trestná sadzba TOS vo výške od 3 mesiacov do 5 rokov. V prípade pristúpenia kvalifikačných znakov (napr. dodávanie maloletej osobe, ublíženie na zdraví, smrť či účasť v zločineckej skupine) sa trestné sadzby TOS pohybuje v rozmedzí od 5 až 10 rokov, 10 až 15 rokov alebo 15 až 20 rokov. V Portugalsku sa trestná sadzba TOS v základných skutkových podstatách TČ postihujúceho dodávanie OP odvíja od druhu OPL, ktoré sa dodáva. Pôjde o TOS od 4 do 12 rokov alebo od 1 do 5 rokov. Prísne trestané sú drogové zločinecké skupiny a to trestnou sadzbou TOS od 10 do 25 rokov. V Španielsku je trestná sadzba TOS za dodávanie OPL od 1 do 3 rokov, avšak v prípade spôsobenie ťažkej ujmy na zdraví je trestná sadzba TOS od 3 do 6 rokov. Konečnú výšku TOS vedia zvýšiť priťažujúce okolnosti ako veľké množstvo OPL či zločinecká skupina.¹¹² Rozdielne prístupy členský štátov EÚ však možno badať pri vysporiadaní sa s otázkou držby OPL. Stačí sa pozrieť nižšie do tabuľky, z ktorej vyplýva okrem iného, že Portugalsko

¹⁰⁹ NUTTA, M. *Germany sparks up: A brief analysis of it's new Cannabis romance*. [online]. [cit.07.08.2024]. Dostupné na internete:

<https://www.linkedin.com/pulse/germany-sparks-up-brief-analysis-its-new-cannabis-romance-nuttall-uaxmf> .

¹¹⁰ HAUCAP, J. a KNOKE, L. *Studie: Cannabis legalisierung bringt dem Staat jährlich 4,7 Milliarden Euro – rund 27.000 legale Arbeitsplätze würden entstehen*. [online]. [cit.07.08.2024]. Dostupné na internete:

<https://www.dice.hhu.de/startseitennews/studie-cannabislegalisierung-bringt-dem-staat-jaehrlich-47-milliarden-euro-rund-27000-legale-arbeitsplaetze-wuerden-entstehen> .

¹¹¹ NUTTA, M. *Germany sparks up: A brief analysis of it's new Cannabis romance*. [online]. [cit.07.08.2024]. Dostupné na internete:

<https://www.linkedin.com/pulse/germany-sparks-up-brief-analysis-its-new-cannabis-romance-nuttall-uaxmf> .

¹¹² EUDA. *Penalties for drug law offences in Europe at a glance*. [online]. [cit.07.08.2024]. Dostupné na internete:

https://www.emcdda.europa.eu/publications/topic-overviews/content/drug-law-penalties-at-a-glance_en .

a Španielsko zostávajú iný názor na riešenie drogovej kriminality a politiky v oblasti držby OPL ako je tomu v iných členských štátoch EÚ, ktoré preferujú represiu.

<u>Prístup vybraných ČŠ EÚ k držbe OPL</u>		
<u>Kraji na</u>	<u>Druh OPL</u>	<u>Hroziaca sankcia</u>
Francúzsko	Akékoľvek OPL	TOS do 1 r. a PT 3 000 €
Nemecko	Akékoľvek OPL, okrem Cannabis 25 g. / 50 g. na 1d.vlastná p.	Cannabis: TOS do 5 r. alebo PT
Fínsko	Akékoľvek OPL	TOS do 2 r. a PT
Švédsko	Akékoľvek OPL	TOS do 6m a PT
Grécko	Akékoľvek OPL	Závislá osoba na OPL: terapeutický program; Nezávislá osoba na OPL: TOS od 10 d. do 5 r. a/alebo PT
Luxembursko	Akékoľvek OPL	Cannabis: len PT; Ostatné OPL: TOS od 8 d. do 6 m a/alebo PT
Belgicko	Akékoľvek OPL	TOS od 3 do 5 r.
Portugalsko	Akékoľvek OPL	Administratívne sankcie
Španielsko	Akékoľvek OPL	Administratívne sankcie

V Slovenskej republike je výroba, držba a obchodovanie s OPL trestané primárne prostredníctvom § 171 a nasl. zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „Trestný zákon“). Pričom zákon číslo 105/2022 Z. z. novelizujúci Trestný zákon reagoval na medzinárodne spoločenstvo, ktoré začalo rozlišovať konope od iných OPL. Uvedené znamenalo modifikáciu § 171 Trestného zákona, v ktorom sa menej prísne trestá držba rastliny z radu konope pre vlastnú potrebu (0 až 1 rok) ako tomu je pri držbe inej OPL (0 až 2 roky). Takisto aj tzv. „dilerstvo“ s rastlinou z rady konope je menej prísne trestané (3-7 rokov) v § 172 Trestného zákona ako tomu je pri dilerstve s inou OPL (3-10 rokov). Zákonom číslo 105/2022 Z. z. sa podarilo presadiť inštitút podmieneného upustenia od potrestania osoby za § 171 ods. 1 alebo ods. 2 Trestného zákona. Zákonodarca týmto spôsobom pri rastline z radu konope ustupuje od klasického represívneho prístupu v oblasti drogovej kriminality a dáva sudcovi možnosť nepotrestať osobu, ale namiesto toho mu uložiť ochranné liečenie za podmienok podľa § 73 Trestného zákona s určením skúšobnej doby až na 2 roky. Za zmienku takisto stojí aj „veľká“ novela Trestného zákona (zákon č. 40/2024 Z. z.), ktorá čiastočne mení filozofiu trestnoprávneho postihu drogovej trestnej činnosti. Z Trestného zákona sa touto novelou vypúšťa definícia prechovávanie drog pre vlastnú potrebu a zavádza sa definícia prechovávanie omamnej látky, psychotropnej látky, drogového prekurzora alebo predmetu určeného na ich výrobu a obchodovania s omamnými látkami, psychotropnými látkami, drogovými prekurzormi a predmetmi určenými na ich výrobu. Jedným z najvýznamnejších krokov k skvalitneniu a prehľadnosti legislatívy prispelo zavedenie prílohy, čo novela trestného zákona priniesla predstavuje predovšetkým prílohu, ktorá ustanovuje hodnoty ustanovujúce nepatrné množstvo omamných látok a psychotropných látok. Ďalej sa zavádza mechanizmus ustanovovania nepatrného množstva omamných a psychotropných látok pre účely Trestného zákona prostredníctvom príloh k Trestnému zákonu. Napokon sa veľkou novelou rozširujú aj možnosti podmieneného upustenia od potrestania pri drogových trestných činoch.

Drogová kriminalita

Súčasný stav drogovej kriminality v Slovenskej republike je možné (nanešťastie i vďaka absencii kriminologického ústavu v SR) obmedzene skúmať prostredníctvom poznatkov štatistických dát, ktoré sú zbierané Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky (ďalej aj ako „MinV SR“), Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky (ďalej aj ako „MS SR“ a Ministerstvom zdravotníctva Slovenskej republiky (ďalej aj ako „MZ SR“) a prostredníctvom individuálnych publikovaných výskumov jednotlivcov zaoberajúcich sa touto problematikou.

Podľa údajov MinV SR zverejnených na ich webovej stránke¹¹³ a nižšie nami grafom prezentovanými vyplýva, že rok 2013 mal nižšiu registrovanosť TČ § 171-173 Trestného zákona ako tomu bolo v roku 2022. Celkovo však ide o kolísavú krivku registrovanosti TČ § 171-173 Trestného zákona, čo môže naznačovať určitú nekonšepčnosť alebo neefektívnosť koncipovania a presadzovania opatrení prijatých v Národnej protidrogovej stratégii SR na obdobie rokov 2013-2020 (ďalej aj ako „Protidrogová stratégia SR 2013“) v aplikačnej praxi v oblasti prevencie drogovej kriminality. Uvedené potvrdzujú aj nami do grafu spracované dáta z MS SR¹¹⁴, ktoré nám zobrazujú kolísavosť krivky zaznamenávajúcej počet odsúdených osôb. Problém s drogovou kriminalitou avizuje aj Správa o stave a vývoji drogovej scény na území slovenskej republiky za rok 2021 vyhotovená Národnou kriminálnou agentúrou (ďalej aj ako „Drogová správa NAKA 2021“), prieskum MZ ZR a Európska správa o drogách 2023¹¹⁵. Drogová správa NAKA poukazuje a predpokladá viaceré závažné skutočnosti medzi, ktoré patrí:

- nárast počtu konzumentov drog a drogovovo závislých osôb,
- rast produkcie, distribúcie a konzumácie marihuany, metamfetamínu a nových psychoaktívnych látok,

¹¹³ Ministerstvo vnútra SR. *Štatistika kriminality*. [online]. [cit. 2024-07-18]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml> .

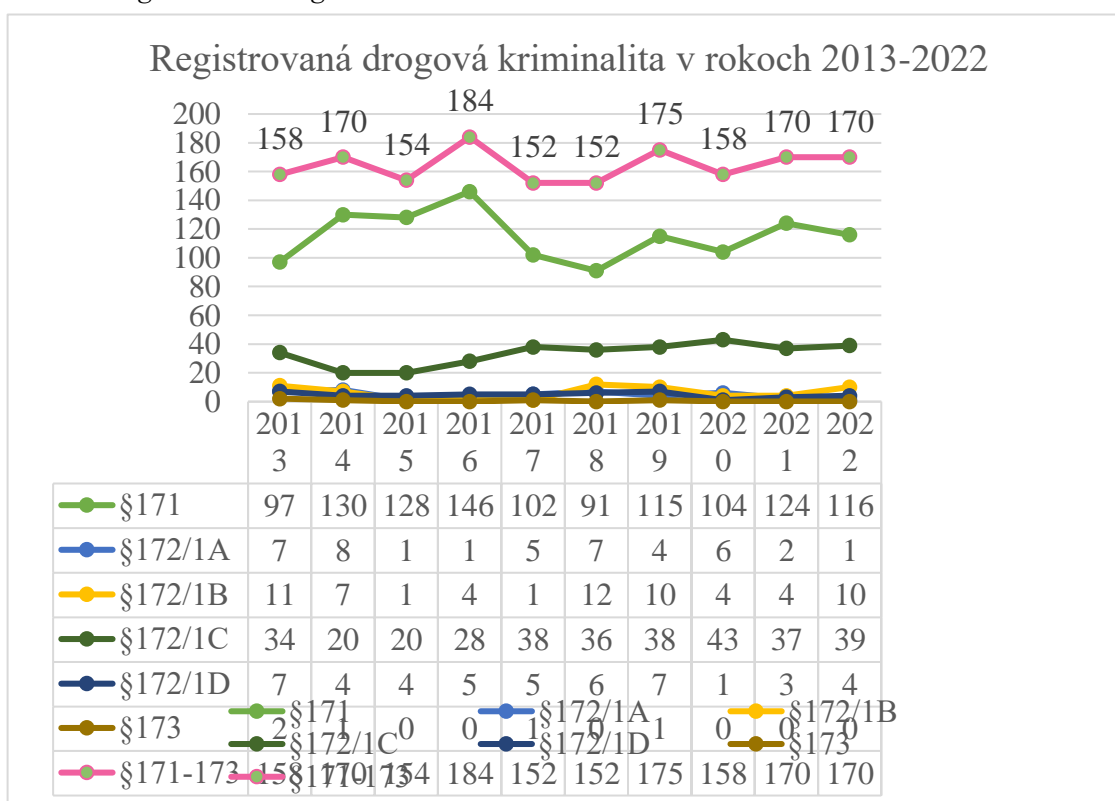
¹¹⁴ Ministerstvo spravodlivosti SR. *Štatistické ročenky*. [online]. [cit. 2024-07-18]. Dostupné na internete: <https://www.justice.gov.sk/ministerstvo/analyticke-centrum-mssr/> .

¹¹⁵ EUDA. *Európska správa o drogách 2023*. [online]. [cit. 2024-07-18]. Dostupné na internete: https://www.emcdda.europa.eu/publications/european-drug-report/2023/drug-situation-in-europe-up-to-2023_sk

- posilnenie farmaceutickej kriminality (napr. predaj nepovolených alebo falošných liekov a doplnkov výživy),
- zneužívania SR ako tranzitného štátu vrátane zapojenia „pendlerov“ do drogového biznisu,
- presadzovanie zločineckých skupín a formovanie nových organizovaných skupín zaoberajúcich sa drogami.¹¹⁶

V zmysle prieskumu¹¹⁷ MZ SR má štvrtina populácie SR skúsenosť marihuany, pričom najväčšiu skúsenosť s užívaním marihuany majú obyvatelia Bratislavy, z ktorých je takmer polovica mladých ľudí vo veku od 15 do 35 rokov. Ďalšími rozšírenými nelegálnymi drogami s ktorými majú skúsenosti obyvatelia SR sú extáza a pervitín i keď vo výrazne nižších číslach (avšak nezanedbateľných), keďže podľa prieskumu takmer 5% respondentov vyskúšalo extázu a 3% vyskúšalo pervitín. Podľa Európskej správy o drogách 2023¹¹⁸ je najčastejšie užívanou nelegálnou drogou kanabis. Vzhľadom na nové prístupy 5 členských štátov (Česko, Nemecko, Luxembursko, Malta a Holandsko) k regulácii ponuky kanabisu na rekreačné účely je odporúčané investovať do monitorovania a hodnotenia s cieľom plne pochopiť ich vplyv na verejné zdravie a bezpečnosť. Ďalej podľa správy sa HHC (hexahydrokanabino) stal prvým semisyntetickým kanabinoidom hláseným v EÚ, pričom sa v niektorých štátoch EÚ sa predáva ako „legálna“ alternatíva kanabisu, čo je sa dostáva do predmetu intenzívneho monitorovania v rámci systému včasného varovania EÚ. No a v neposlednom rade podľa správy EÚ došlo k rekordným záchytným kokainu a vyvstávajú rastúce obavy z užívania syntetických stimulantov.

Graf č. 1 Registrovaná drogová kriminalita v rokoch 2013-2022

¹¹⁶ Ministerstvo vnútra SR. *Správa o stave a vývoji drogovéj scény na území Slovenskej republiky za rok 2021*. [online]. [cit. 2024-07-18]. s. 21. Dostupné na internete: https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/o_kap_grofova/drogova-scena-2021.pdf.

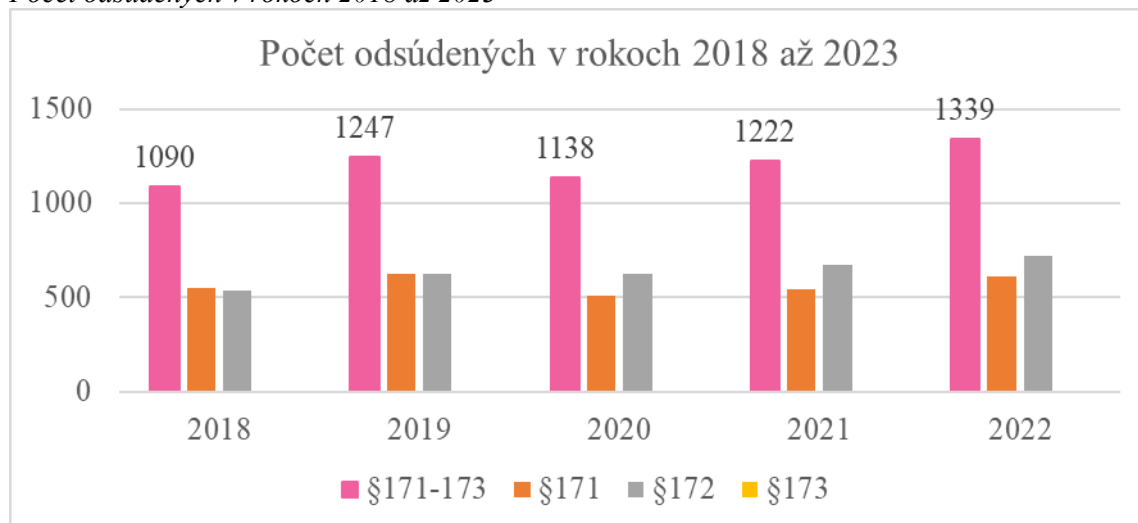
¹¹⁷ Ministerstvo zdravotníctva SR. *Veľký prieskum o drogách: Štvrtina populácie má skúsenosti s marihuanou*. [online]. [cit. 2024-07-18]. s. 21. Dostupné na internete: <https://www.health.gov.sk/Clanok?prieskum-drogy-2023>

¹¹⁸ EUDA. *Európska správa o drogách 2023*. [online]. [cit. 2024-07-18]. Dostupné na internete: https://www.emcdda.europa.eu/publications/european-drug-report/2023/drug-situation-in-europe-up-to-2023_sk.

Zdroj: Ministerstvo vnútra SR - Štatistika kriminality v Slovenskej republike

Graf č. 2

Počet odsúdených v rokoch 2018 až 2023

Zdroj: Ministerstvo spravodlivosti - Štatistické ročenky

Dekriminalizácia alebo legalizácia ako nová forma prevencie?

Procesy, ktorými sa dá pristupovať v spoločnosti v boji proti sociálno-patologickým javom môžu byť rôzneho charakteru. Na úrovni zákonodarnej moci môžeme pozorovať 5 procesov: kriminalizáciu, dekriminalizáciu, penalizáciu, depenalizáciu a legalizáciu. „Kriminalizáciou rozumieme proces, v rámci ktorého sa zo spoločensky nežiaduceho konania stáva trestný čin. Pojem dekriminalizácia je pojmom opačným a tvorí významové opozitum k termínu kriminalizácia. Ide o vyňatie určitého konania (zrušenie skutkovej podstaty trestného činu), ktoré bolo predtým trestným činom v zmysle Trestného zákona. Nemožno si však tento pojem zamieňať len s vypustením trestného činu z Trestného zákona, čo tvorí len jednu z alternatív. Rovnako v rámci dekriminalizácie môže ísť o preradenie protiprávneho konania do sféry priestupkov alebo občiansko-právnych deliktov. Penalizácia predstavuje trestanie, uloženie sankcie za konanie, ktoré Trestný zákon definuje ako trestný čin. Depenalizáciou rozumieme konanie zákonodarcu, ktorým sa rozhodne znížiť trestnú sadzbu pri vybranom trestnom čine, alebo trestných činoch.“¹¹⁹ Pod legalizáciou je zas možné zjednodušene chápať proces, ktorým sa určitý spoločenský jav v spoločnosti reguluje prostriedkami práva a nie je trestaný žiadnym právnym odvetvím. Prioritne však platí, že je lepšie predchádzať sociálno-patologickým javom, ako ich následne trestať. Predchádzanie sociálno-patologickým javom sa realizuje prostredníctvom prevencie, ktorá predstavuje „cieľavedomé, plánovité, koordinované a komplexné pôsobenie na príčiny a podmienky, ktoré vyvolávajú alebo umožňujú kriminalitu a inú protispoločenskú činnosť, s cieľom ich predchádzania, potláčania a zamedzovania“.¹²⁰ Takto vymedzená zákona definícia ponecháva široký priestor pre orgány aplikácie práva a sociálnej starostlivosti pre výber formy prevencie. Pokiaľ teda jeden z 5 procesov na zákonodarnej úrovni cieľavedomo, plánovito a kordinovane pôsobí na príčiny a podmienky, ktoré vyvolávajú alebo umožňujú kriminalitu a inú protispoločenskú činnosť, s cieľom ich predchádzania, potláčania a zamedzovania, tak tento proces nie je *a priori* vylúčený ako prevencia, ale aplikovanie jedného z 5 procesov sa dá považovať za formu prevencie. Samozrejme, dá sa polemizovať o tom, či pôjde

¹¹⁹ KURILOVSKÁ, L. a TURAY, L. 2023. *QUO VADIS TRESTNÁ POLITIKA*. s 25 – 26. ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., STRÉMY, T. a VASILIK, L. (eds.): In Aktuálne výzvy trestného práva. Bratislavské právnické fórum 2023. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023. 450. s. ISBN 978-80-7160-696-3.

¹²⁰ Zákon č. 583/2008 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti v znení neskorších predpisov.

o účinnú formu prevencie. Účinnosť formy prevencie je potrebné mať podloženú na vedeckých a kriminologických výskumov pred jej zavedením do praxe, ktoré sa dajú následne po aplikovaní do praxe overovať.

Pri úvahe o (de)kriminalizácii určitého konania v spoločnosti je potrebné nájsť rovnováhu medzi potrebou štátu regulovať správanie pre blaho spoločnosti a ochranou individuálnych slobôd. 4 princípy kriminalizácie poskytujú rámec na posúdenie, kedy a ako by mal štát uplatňovať svoju zákonodarnú moc nad kriminalizáciu určitého správania. Princíp ujmy tvrdí, že štát by mal kriminalizovať iba také správanie, ktoré spôsobuje ujmu iným, čím poskytuje vecný limit na rozhodovanie zákonodarcu o kriminalizácii akéhokoľvek nežiadúceho správania. Obmedzuje štátne zásahy na prípady, kde je jasne preukázaná škoda iným. Princíp závažnosti protiprávneho konania súvisí s princípom škody, avšak prináša komplexnosti protiprávneho konania a potenciálne riziká. Tento princíp navrhuje, aby sa správanie kriminalizovalo, ak je samo o sebe nebezpečné, aj keď nespôsobuje priamu škodu. Tento princíp môže byť však problematický, pretože môže viesť ku kriminalizácii správania na základe subjektívnych spoločenských noriem a citlivosti, čo môže viesť k prehnanej regulácii a erózii osobných slobôd. Princíp právneho paternalizmu odôvodňuje kriminalizáciu na predchádzanie sebapoškodzovaniu, čo môže byť v konflikte s princípom osobnej autonómie. Princíp právneho moralizmu podporuje kriminalizáciu na základe kolektívnych morálnych hodnôt spoločnosti, ale to môže viesť k vnucovaniu morálky väčšiny jednotlivcom, čím sa narúšajú osobné slobody a rozmanitosť morálnych presvedčení.¹²¹ Pokiaľ by sme mali aplikovať tieto princípy na užívateľa drog a obchodníka drog, výsledky by rámcovo vyzerali nasledovne. Princíp ujmy by nenasvedčoval v prospech kriminalizácie užívateľa drogy, keďže užívaním drogy nemá primárny efekt vo forme ujmy iným v spoločnosti. Na druhej strane vznikajú sekundárne efekty vo forme ujmy, ktoré môžu spočívať v rozklade rodiny z dôvodu užívania drog či domáce násilie, ktorého katalyzátorom je užívanie drog, čo by odôvodňovalo princíp závažnosti konania. Princíp právneho paternalizmu by tiež odôvodňoval kriminalizáciu, keďže užívaním drog dochádza k sebapoškodzovaniu zdravia a života užívateľa drogy. Princíp právneho moralizmu by pravdepodobne aktuálne (v súčasnom nastavení spoločnosti) tiež svedčil v prospech kriminalizácie konania s možným odchýlnym prístupom k rastline z rodu konope. Čo sa týka obchodníka s drogami, tak princíp ujmy a závažnosti konania by jednoznačne svedčili pre kriminalizáciu, keďže obchodovanie s drogami postihuje na zdraví a živote užívateľov jednotlivých drog. Princíp právneho paternalizmu by nemohol byť uplatniteľný, keďže obchodovaním nedochádza k sebapoškodzovaniu obchodníka. A zas princíp právneho moralizmu svedčí v prospech kriminalizácie konania obchodovania s drogami, keďže existuje na tom zhoda veľkej väčšiny členských štátov OSN (signatári Jednotného Dohovoru vyjadrili vôľu prísne postihovať obchodovania s drogami) a EÚ (viď vyššie v texte príspevku analýza vybraných krajín EÚ k prístupu obchodovania s drogami).

V súvislosti s drogou kriminalitou a politikou je prínosným zahraničný vedecký výskum zaoberajúci sa vhodnosťou výberu režimu k drogovej politike vo vzťahu rastline z radu konopy realizovaný viackritériovou rozhodovacou analýzou expertov (MCDA) z oblasti drogovej závislosti a kriminológie. Výsledok výskumu preferoval zavedenie režimu štátnej kontroly (*state control*) spomedzi ostatných režimov, medzi ktoré sa zaraďuje absolútny zákaz (*absolute prohibition*), dekriminalizácia (*decriminalisation*) a voľný obchod (*free market*). Režim štátnej sa vyznačuje:

- užívateľia majú legálnu možnosť prístupu k návykovej látke vo forme držby a užívania,
- na formovanie trhu má štát dispozíciou rôzne regulačné obmedzenia spočívajúce napríklad vo vekových limitoch, štátna výroba a predaj návykovej látky, legálna nekomerčná domáca výroba, zdaňovanie a reklamné a marketingové limity.¹²²

Ďalší zahraničný vedecký výskum zaoberajúci sa vhodnosťou výberu režimu k drogovej politike vo vzťahu užívaniu heroínu bol tiež realizovaný viackritériovou rozhodovacou analýzou expertov (MCDA) z oblasti drogovej závislosti a kriminológie. Výsledok výskumu preferoval

¹²¹ PERŠAK, N. Grounds for (Principles of) Criminalisation. [online]. [cit. 2024-07-18]. Dostupné na internete: https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/0-387-46404-2_3.pdf .

¹²² MALM, R., SOARES, S. R. Sustainability assessment of bio-based products: a review and recommendations for improvement. In: *Journal of Cleaner Production* [online]. 2018, vol. 187, p. 1025-1036.

zavedenie režimu štátnej kontroly (*state control*), pričom najhoršie obstál režim absolútneho zákazu (*absolute prohibition*), ktorý sa vyznačuje tým, že výroba, distribúcia a užívanie sú trestne stíhané.¹²³

Nemožno však opomenúť prístup Portugalska k drogovej kriminalite a politike, ktorý reflektoval katastrofálny stav boja s drogovou politikou spreď roku 2001. Tento stav sa odrážal napríklad na vysokom množstve prípadov týkajúcich sa prenosu HIV z použitých injekčných striekačiek, počtu úmrtí spojených sa užívaním drog, vysokej väzenskej populácie za drogové trestné činy či vysokého počtu užívateľov OPL.¹²⁴

Výslednou reakciou na tento stav bolo zavedenie Portugalského modelu protidrogovej politiky (ďalej aj ako „PDPM“), ktorá sa zameriava na ochranu zdravia pred uplatňovaním trestnej represie užívateľov drog. PDPM predstavuje dekriminalizáciu užívania, nadobúdania a držby všetkých OPL od roku 2001 v množstve, ktoré bežnému užívateľovi vystačí na 10 dní, čím bol vyňatý rozdiel medzi „mäkkými“ (napr. marihuana) a „tvrdými“ drogami (napr. kokaín). Uvedené znamenalo, že to čo sa predtým považovalo za drogový trestný čin sa začalo posudzovať ako priestupok. Rozhodnutie Najvyššieho súdu Portugalska pod č. 8/2008 zo dňa 05.08.2008 tento prístup potvrdilo a judikovalo, že ak nájdené množstvo OPL prevyšuje množstvo, ktoré bežný užívateľ potrebuje na 10 dní, osoba sa dopúšťa trestného činu, pričom v prípade odsúdenia takejto osobe hrozí trest odňatia slobody až na jeden rok alebo peňažný trest.¹²⁵

Zavedenie PDPM predstavovalo pozitívne výsledky boja proti drogovej kriminalite. Uvedené bolo podložené viacerými vedeckými štúdiami. Ako príklad uvádzame štúdiu autora s menom Harvey Slade z roku 2021. Zavedením PDPM podľa štúdie došlo k poklesu počtu úmrtí súvisiacich s užívaním OPL v Portugalsku, pričom počet úmrtí je výrazne nižší ako vo zvyšku EÚ. V Portugalsku bolo zistených 6 úmrtí na 1 milión obyvateľov vo veku 15-64 rokov, naproti tomu európsky priemer predstavuje 23,7 úmrtí na 1 milión obyvateľov. Ďalšou logickou zmenou, ku ktorej došlo bolo zníženie väzenskej populácie. V Portugalsku roku 2001 tvorilo až 40 % osôb odsúdených za užívanie OPL z celkovej väzenskej populácie, pričom vo zvyšku EÚ počet odsúdených za užívanie OPL narastá. Naproti tomu v Portugalsku počet odsúdených za užívanie OPL klesol na 15,7 % v roku 2019. Ďalej podľa štúdie bol registrovaný výrazný pokles užívania drog v Portugalsku, pričom sa Portugalsko zaraďuje medzi krajiny s nízkym počtom užívateľov OPL vo veku 15-34 rokov. No a v neposlednom rade, Portugalsko po zavedení PDPM registrovalo len 16 nových prípadov týkajúcich sa prenosu HIV z použitých injekčných striekačiek, čo predstavuje 1,68 % celkového počtu nových prípadov v celej EÚ. Takisto došlo aj k zníženiu sociálnych výdavkov štátu na boj s drogovou kriminalitou.¹²⁶

Záver

V príspevku sme mali možnosť sa presvedčiť o viacerých skutočnostiach. Prvou nespornou skutočnosťou je, že drogová kriminalita stále predstavuje a bude predstavovať jeden veľký spoločensky problém. Štáty na tento problém po celom svete vrátane EÚ reagujú rôzne. Niektoré z nich sprísňujú trestanie užívania OPL, a iné naopak sa prikláňajú k iným spôsobom ako je dekriminalizácia (Portugalsko a všetky OPL) alebo legalizácia (Nemecko a marihuana). Druhým zistením je, že niektoré prístupy členských štátov (napr. Nemecka) môžu narážať na ustanovenia

¹²³ ROLLES S, SCHLAG AK, MEASHAM F, PHILLIPS L, NUTT D, BERGSVIK D, ROGERBERG O. A multi criteria decision analysis (MCDA) for evaluating and appraising government policy responses to non medical heroin use. In: *The International Journal on Drug Policy*, vol. 91, 2021.

¹²⁴ RÉGO, X. a kol. *20 Years of Portugese Drug Policy - Developments, Challenges and the Quest for Human Rights*. s. 1-7. [online]. [cit. 2024-07-18]. Dostupné na internete: <https://substanceabusepolicy.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13011-021-00394-7>.

¹²⁵ RÉGO, X. a kol. *20 Years of Portugese Drug Policy - Developments, Challenges and the Quest for Human Rights*. s. 1-6. [online]. [cit. 2024-07-18]. Dostupné na internete: <https://substanceabusepolicy.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13011-021-00394-7>.

¹²⁶ SLADE, H. *Drug Decriminalisation in Portugal: Setting the Record Straight*. s. 5-7. [online]. [cit. 2024-07-18]. Dostupné na internete: <https://transformdrugs.org/blog/drug-decriminalisation-in-portugal-setting-the-record-straight>

Jednotného Dohovoru. Treťou skutočnosťou je, že existujú relevantné zahraničné výskumy, ktoré potvrdzujú, že miesto kriminalizácie užívania OPL môže byť prospešnejší režim štátnej kontroly nad OPL bez trestnoprávneho postihu alebo iného právneho postihu.

Netvrdíme, že je nutné okamžite zaviesť príbuzný prístup v boji proti drogovej kriminalite ako je PDPM. Avšak máme za to, že je potrebné neustále prehodnocovať nové prístupy v boji proti drogovej kriminalite a byť rozumne otvorený úvahám o všetkých možných formách prevencie. V tejto súvislosti je potrebné spomenúť si na myšlienky Montesquiea, ktorý upozorňoval na geografické špecifiká každého štátu pri zavádzaní zákonov. Preto v boji proti drogovej kriminalite je potrebné brať do úvahy špecifiká Slovenskej republiky. Vzorom môžu byť zahraničné právne úpravy a výskumy, ale kormidlom určujúcim smer boja proti drogovej kriminalite musia byť tuzemské kriminologické výskumy.

Literatúra

ČENTÉŠ, J., HAMRANOVÁ, D. *Drogové trestné činy*. Praha: C. H. Beck, 2023. 390 s.

Delegované nariadenie Komisie (EÚ) 2015/1011 z 24. apríla 2015, ktorým sa dopĺňa nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 273/2004 o prekurzoroch drog a nariadenie Rady (ES) č. 111/2005, ktorým sa stanovujú pravidlá sledovania obchodu s drogovými prekurzormi medzi Spoločenstvom a tretími krajinami, a ktorým sa zrušuje nariadenie Komisie (ES) č. 1277/2005 a Smernica Rady 92/109/EHS zo 14. decembra 1992 o výrobe a uvádzaní na trh určitých látok používaných pri nedovolennej výrobe omamných látok a psychotropných látok.

Dohovor o psychotropných látkach, ktorý bol uzatvorený 21. februára 1971 vo Viedni

Dohovor OSN proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropnými látkami, ktorý bol prijatý 20. decembra 1988 vo Viedni

EUDA. *Penalties for drug law offences in Europe at a glance*. [online]. [cit.07.08.2024]. Dostupné na internete: https://www.emcdda.europa.eu/publications/topic-overviews/content/drug-law-penalties-at-a-glance_en .

HAUCAP, J. a KNOKE, L. *Studie: Cannabis legalisierung bringt dem Staat jährlich 4,7 Milliarden Euro – rund 27.000 legale Arbeitsplätze würden entstehen*. [online]. [cit.07.08.2024]. Dostupné na internete: <https://www.dice.hhu.de/startseitennews/studie-cannabislegalisierung-bringt-dem-staat-jaehrlich-47-milliarden-euro-rund-27000-legale-arbeitsplaetze-wuerden-entstehen> .

International Narcotics Control Board. *UNIS/NAR/1469*. [online]. [cit.07.08.2024]. Dostupné na internete: <https://unis.unvienna.org/unis/en/pressrels/2023/unisnar1469.html> .

Jednotný dohovor o omamných látkach, ktorý bol dohodnutý 31. marca 1961 v New Yorku

KURILOVSKÁ, L. a TURAY, L. 2023. *QUO VADIS TRESTNÁ POLITIKA* . s 25 – 26. ČENTÉŠ, J., KURILOVSKÁ, L., STRÉMY, T. a VASILIK, L. (eds.): In *Aktuálne výzvy trestného práva*. Bratislavské právnické fórum 2023. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023. 450. s. ISBN 978-80-7160-696-3.

MALM, R., SOARES, S. R. Sustainability assessment of bio-based products: a review and recommendations for improvement. In: *Journal of Cleaner Production* [online]. 2018, vol. 187, p. 1025-1036.

Nariadenie Rady (ES) č. 111/2005 z 22. decembra 2004, ktorým sa stanovujú pravidlá sledovania obchodu s drogovými prekurzormi medzi Spoločenstvom a tretími krajinami

NUTTA, M. *Germany sparks up: A brief analysis of its new Cannabis romance*. [online]. [cit.07.08.2024]. Dostupné na internete: <https://www.linkedin.com/pulse/germany-sparks-up-brief-analysis-its-new-cannabis-romance-nuttall-uaxmf> .

PERŠAK, N. Grounds for (Principles of) Criminalisation. [online]. [cit. 2024-07-18]. Dostupné na internete: https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/0-387-46404-2_3.pdf .

RÊGO, X. a kol. *20 Years of Portugese Drug Policy - Developments, Challenges and the Quest for Human Rights*. [online]. [cit. 2024-07-18]. Dostupné na internete: <https://substanceabusepolicy.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13011-021-00394-7> .

ROLLES S, SCHLAG AK, MEASHAM F, PHILLIPS L, NUTT D, BERGSVIK D, ROGEBERG O. A multi criteria decision analysis (MCDA) for evaluating and appraising government policy responses to non medical heroin use. In: *The International Journal on Drug Policy*, vol. 91, 2021.

SLADE, H. *Drug Decriminalisation in Portugal: Setting the Record Straight*. [online]. [cit. 2024-07-18]. Dostupné na internete: <https://transformdrugs.org/blog/drug-decriminalisation-in-portugal-setting-the-record-straight>

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 583/2008 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti v znení neskorších predpisov.

Kontakt na autorov:

Mgr. Maximilián Kiko

Interný doktorand

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Šafárikovo nám. č. 6, Bratislava

e-mail: maximilian.kiko@flaw.uniba.sk

JUDr. Lukáš Turay, PhD.

Odborný asistent

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Šafárikovo nám. č. 6, Bratislava

e-mail: lukas.turay@flaw.uniba.sk

Prevenia drogovej kriminality v kontexte novelizácie trestného zákona

Anotácia: Článok sa zameriava na nedávnu novelu trestného zákona v kontexte drogovej trestnej činnosti, rozoberá zmeny v ustanoveniach upravujúcich drogové trestné činy, prístup k presadzovaniu práva a výmere trestov vrátane presadzovania princípov restoratívnej justície. V článku je poskytnutá analýza kľúčových legislatívnych zmien vrátane ich predpokladaného dosahu na prevenciu drogovej kriminality a súčasťou je aj prehľad súčasného právneho rámca s jeho kvalitatívnou analýzou a identifikáciou nedostatkov a výziev, ktoré majú byť spomínanou novelou odstránené.

Kľúčové slová: novela trestného zákona, drogová kriminalita, prevencia drogovej kriminality, omamné látky, psychotropné látky.

Annotation: The article focuses on the recent amendment to the Criminal Code in the context of drug offences, discussing changes to the provisions governing drug offences, the approach to law enforcement and sentencing, including the promotion of restorative justice principles. The article provides an analysis of the key legislative changes, including their anticipated impact on drug crime prevention, and includes an overview of the current legal framework with a qualitative analysis and identification of the gaps and challenges to be addressed by the aforementioned amendment.

Keywords: amendment to the Criminal Code, drug crime, drug crime prevention, narcotic substances, psychotropic substances.

Úvod

Prevenia drogovej kriminality je jednou z kľúčových výziev, ktorým čelí moderná spoločnosť. So stále jednoduchším prepojením jednotlivých krajín sveta začala vzrastať aj ponuka nelegálnych omamných a psychotropných látok (ďalej aj ako „**drogy**“ alebo „**OPL**“) a s tým spojené množstvo prípadov drogovej kriminality. Keďže drogová kriminalita je nerozlučne spojená s výskytom drogových závislostí, **prevencia** tejto formy **kriminality** musí byť naviazaná aj na **prevenciu závislostí** na omamných a psychotropných látkach a na zabránení v ich ďalšom rozvoji. Vzhľadom na tieto skutočnosti je nevyhnutné prijať efektívne opatrenia, ktoré dokážu nielen potrestať páchatel'ov, ale predovšetkým predchádzať tejto forme kriminality a zároveň páchatel'om dopomôcť k opätovnému začleneniu do spoločnosti a k zabráneniu v ich recidíve. V tomto kontexte nadobúda význam nový zákon č. 40/2024 ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, ktorý do právneho poriadku Slovenskej republiky prináša nové prístupy a nástroje, ktoré môžu mať vplyv aj na znižovanie miery výskytu drogovej kriminality. Článok sa zameriava na analýzu týchto legislatívnych zmien, ich potenciál vo sfére prevencie drogovej trestnej činnosti, ale aj v trestaní drogových trestných činov ako takých. Pozornosť bude venovaná aj tomu, ako tieto nové opatrenia upravujú existujúci právny rámec a aké sú ich očakávané prínosy a možné úskalía.

Prevenia drogových závislostí a drogovej kriminality

Vo všeobecnosti rozoznávame viaceré druhy prevencie v oblasti drogových závislostí. Poznáme prevenciu primárnu, sekundárnu a terciárnu. **Primárna prevencia** sa nazýva aj **univerzálna** prevencia. Zahŕňa výchovno-preventívnu edukáciu, ktorá sa zameriava na vedenie a orientovanie jedincov k pozitívnemu správaniu s cieľom vyhnúť sa vzniku

závislosti. Táto forma prevencie sa zameriava na výchovu a vzdelávanie, ktoré podporujú zdravý životný štýl a posilňujú odolnosť voči rizikám spojeným s prvotným kontaktom s užívaním návykových látok. Prostredníctvom rôznych edukatívnych programov a aktivít sa jednotlivci v rámci primárnej prevencie učia rozpoznávať rizikové situácie a vyhýbať sa im. V jednoduchosti smeruje primárna prevencia drogových závislostí k tomu, aby sa jedinec vyhol **prvému možnému kontaktu s drogou**, t. j. aby závislosť primárne vôbec nevznikla.¹²⁷

Sekundárna prevencia, inak nazývaná selektívna prevencia, zahŕňa odbornú prácu s rizikovými osobami, ako sú napríklad deti s poruchami psychosociálneho vývinu alebo s poruchami správania. Táto forma prevencie má za cieľ zabrániť fixovaniu sociálno-patologických javov a posilňuje najmä spoluprácu škôl a školských zariadení s rodinou a príslušnými inštitúciami za účelom odstránenia rizikových faktorov. Preventívne programy v rámci sekundárnej prevencie sú navrhnuté tak, aby identifikovali a riešili problémy v **skorých štádiách možného vzniku závislosti**, čím sa znižuje pravdepodobnosť ich ďalšieho vývinu. Programy sekundárnej prevencie môžu rovnako zahŕňať individuálne poradenstvo, skupinové terapie, ako aj iné intervencie zamerané na podporu pozitívneho vývinu a správania.¹²⁸

Terciárna (indikovaná) prevencia sa sústreďuje na snahu o opätovné zaradenie (bývalého) konzumenta návykovej látky do bežného života po vzniku závislosti, resp. po období jej liečby. Tento proces zahŕňa resocializáciu a podporu v abstinencii, s cieľom zabrániť recidíve a zabezpečiť trvalé zotavenie. Pomoc môže zahŕňať pracovnú rehabilitáciu, sociálnu podporu, a kontinuálnu terapeutickú starostlivosť a iné druhy a formy podpory slúžiace k tomu, aby sa jednotlivci mohli úspešne integrovať späť do spoločnosti a viesť plnohodnotný život.¹²⁹

Prevencia **drogových závislostí** je úzko previazaná s prevenciou **drogovej kriminality**, ktorá zahŕňa súbor opatrení zameraných na zníženie alebo zabránenie zneužívaniu omamných a psychotropných látok a s tým spojeným kriminálnym správaním. Prevencia **drogovej kriminality** môže zahŕňať rôzne opatrenia zamerané na znižovanie miery drogovej kriminality napríklad formou individuálneho vzdelávania a osvetu alebo lepším prístupom k liečbe a rehabilitácii.

Prevencia drogovej kriminality teda môže vo všeobecnosti prebiehať na individuálnej, komunitnej, ale aj celospoločenskej úrovni a môže zahŕňať rôzne typy aktivít, resp. opatrení, ako napríklad vzdelávanie, sociálne a ekonomické intervencie, legislatívne opatrenia, alebo psychologickú a zdravotnú pomoc. Prevencia drogových závislostí a s tým súvisiacej drogovej kriminality si vyžaduje spoluprácu medzi rôznymi inštitúciami vrátane školstva, zdravotníctva, sociálnych služieb, zákonodarných orgánov a orgánov aplikácie práva a neziskových organizácií.

Podľa odbornej literatúry existuje niekoľko kľúčových faktorov, ktoré ovplyvňujú vznik drogových závislostí. Vo všeobecnosti môže ísť o faktory **farmakologické** („droga“), **somatické** a **psychické** („osobnosť“), **environmentálne** („prostredie“) a **percipitujúce** („podnet“).¹³⁰ Medzi **rizikové faktory**, ktoré môžu prispieť k vzniku drogovej závislosti a drogovej kriminality patria napríklad:

- problémy s duševným zdravím a problémy so správaním u dospievajúcich;
- tlak rovesníkov;

¹²⁷ MAČEKOVÁ, V. *Materiály pre pedagógov: Prevencia drogových závislostí*. In: Centrum poradenstva a prevencie Levice. [online]. [cit. 19.06.2024]. Dostupné na: <https://www.cpppalevice.sk/index.php?castmenu=pre%20pedagogov&dokument=deti2>.

¹²⁸ Tamtiež.

¹²⁹ Tamtiež.

¹³⁰ HUPKOVÁ, I, LIBERČANOVÁ, K. *Drogové závislosti a ich prevencia*. Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2012. ISBN 978-80-8082-563-8. str. 27.

- chudoba, nezamestnanosť a finančná neistota;
- nedostatočný rodičovský dohľad, nestabilné vzťahy alebo štruktúra rodiny;
- dostupnosť drog.¹³¹

Medzi **ochranné faktory**, ktoré môžu dopomôcť k predchádzaniu užívania drog a drogovej kriminalite, patria napríklad:

- vysoká sebakontrola;
- religiozita;
- pozitívny vplyv rovesníkov alebo osôb v postavení autority;
- účinný rodičovský dohľad a pevné rodinné väzby;
- akademické kompetencie a úspech v akademickej sfére;
- silná protidrogová politika a jej presadzovanie.¹³²

Z daných vymenovaných faktorov je zrejmé, že tvorba protidrogovej politiky a jej presadzovanie nie je síce jediným faktorom, ktorým vieme prispieť k prevencii drogovej kriminality alebo drogových závislostí, avšak je to faktor, ktorý má túto sféru jednoznačný vplyv. Celkovo však možno poznamenať, že komplexný prístup, ktorý sa zameriava na viaceré rizikové a ochranné faktory na úrovni jednotlivca, rodiny, školy a komunity, dokáže s najväčšou pravdepodobnosťou zabrániť užívaniu drog a súvisiacemu vzniku kriminálneho správania. Pri vzniku drogovej závislosti sa totiž s jej rastúcou mierou zvyšuje aj **pravdepodobnosť páchania trestných činov** (nielen drogových) s cieľom zabezpečiť si drogu, od ktorej je konzument závislý. Tento záver pramení aj z faktu, že závislí konzumenti často uprednostňujú užívanie drog pred inými aspektmi svojho života, strácajú zábrany a prestanú klásť dôraz na dôsledky svojich činov.¹³³

Prevencia, ktorú dokážeme realizovať výlučne **zmenou a aplikáciou právnych predpisov**, je teda iba súčasťou celku, ktorého výsledkom by malo byť úspešné znížovanie miery páchania drogovej trestnej činnosti.

Novelizácia drogových trestných činov

Dňa 11. marca 2024 vyšiel v Zbierke zákonov zákon č. 40/2024 ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony (ďalej ako „**novela Trestného zákona**“), ktorého účinnosť v rozsahu legislatívnych zmien zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona (ďalej len „**Trestný zákon**“) a niektorých ďalších ustanovení je Ústavným súdom Slovenskej republiky (ďalej len „**Ústavný súd**“) pozastavená do momentu, kým Ústavný súd nerozhodne o (proti)ústavnosti tohto predpisu. K tomuto uzneseniu Ústavného súdu s č. k. PL. ÚS 3/2024-112 pripojili dvaja sudcovia Ústavného súdu svoje odlišné stanovisko. V jednom z odlišných stanovísk bol uvedený aj argument, že napriek tomu, že je procesne jednoduchšie pozastavenie účinnosti právneho predpisu *en bloc* než čiastočné pozastavenie účinnosti, v záujme ústavnosti je potrebné voliť vždy ten najmenej intenzívny postup, keďže týmto postupom pozastavil Ústavný súd účinnosť viacerých žiadaných ustanovení, medzi ktorými boli aj ustanovenia, ktoré mali „*modifikovať trestnú politiku v súvislosti s drogovými trestnými činmi, čo je spoločenskou požiadavkou už dlhšie obdobie.*“

¹³¹ NAWI, A. M., ISMAIL, R., IBRAHIM, F. a kol. *Risk and protective factors of drug abuse among adolescents: a systematic review*. In: BMC Public Health 21, 2088 (2021). [online]. [cit. 19.06.2024]. ISSN: 1471-2458. Dostupné na: <https://bmcpublihealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12889-021-11906-2>.

¹³² Tamtiež.

¹³³ RAFIEE, R. OLYAEE, S. a SARGOLZAIEE, A. *The Relationship Between the Type of Crime and Drugs in Addicted Prisoners in Zahedan Central Prison*. In: International Journal of High Risk Behaviors and Addiction, 2013, 2(3). [online]. [cit. 19.06.2024]. Dostupné na: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4070162/>.

Zmena koncepcie drogových trestných činov bola v odbornej aj laickej verejnosti dlhodobo diskutovanou témou. Podľa dôvodovej správy k novele Trestného zákona tento „návrh zákona reaguje aj na niektoré zásadné dlhoročné aplikačné problémy pri postihovaní drogovej trestnej činnosti vrátane neprimeraných trestných sadzieb dopadajúcich na páchatel'ov, ktorý omamné alebo psychotropné látky prechovávajú výlučne na účely osobnej spotreby.“¹³⁴ V drogovej politike Slovenskej republiky môžeme totiž badať dlhodobý posun od represívnej drogovej politiky k restoratívnej drogovej politike, ktorá je zameraná najmä na resocializáciu páchatel'ov a dbá na rozdiel v postihovaní konzumentov a „dealerov“.

Konkrétne legislatívne zmeny, ktoré novela Trestného zákona zavádza, sú teda nasledovné:

1. Rozdelenie skutkových podstát trestných činov

Dochádza k rozdeleniu skutkových podstát, ktoré sa týkajú neoprávneného **prechovávanía** drog od skutkových podstát upravujúcich **pestovanie** drogy a skutkových podstát, ktoré sa týkajú **výroby a obchodovania** s drogami. Doposiaľ totiž napríklad v prípade pestovania marihuany bolo takéto konanie kvalifikované ako výroba drogy podľa § 172 ods. 4 Trestného zákona, za ktoré hrozil trest odňatia slobody na 3 až 10 rokov. Podľa novej skutkovej podstaty neoprávneného pestovania rastlín a húb obsahujúcich omamnú látku alebo psychotropnú látku upravenej v ustanovení § 172 Trestného zákona by za rovnaké konanie (v maximálne nepatrnom množstve) mal hroziť trest odňatia slobody na maximálne 6 mesiacov. Oddelenie skutkových podstát odlišných typov konaní týkajúcich sa manipulácie s omamnými a psychotropnými látkami reaguje na dlhoročné aplikačné problémy, kedy formulácia skutkových podstát nedostatočne odrážala individuálne špecifiká prípadov drogovej kriminality.

Skutkové podstaty, ktoré sa týkajú prechovávanía (resp. iného konania týkajúceho sa) **marihuany**, ostali napriek aplikačným problémom¹³⁵ oddelené od skutkových podstát týkajúcich sa iných omamných a psychotropných látok. Skutkové podstaty upravujúce marihuanu sú z pohľadu trestného práva privilegovanou skutkovou podstatou od mája roku 2022. Podľa navrhovanej právnej úpravy teda napríklad za prechovávanie **omamnej látky konope, živice z konopy alebo psychotropnej látky obsahujúcej akýkoľvek tetrahydrokanabinol, izomer alebo jeho stereochemickú variantu (THC)** v nepatrnom množstve hrozí trest odňatia slobody až na jeden rok, pričom kto neoprávnené prechováva **inú omamnú látku alebo psychotropnú látku** v nepatrnom množstve, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.

2. Rozšírenie uplatnenia podmiennečného upustenia od potrestania

Okrem daných zmien dochádza v navrhovanej právnej úprave aj k rozšíreniu uplatnenia **podmiennečného upustenia od potrestania** podľa § 40a Trestného zákona. Podľa právnej úpravy *de lege lata* môže súd od potrestania páchatel'a prečinu podľa § 171 ods. 1 alebo 2 podmiennečne upustiť, ak mu súčasne uloží ochranné liečenie za podmienok podľa

¹³⁴ Dôvodová správa k návrhu zákona č. 40/2024 ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=536583>.

¹³⁵ Vid': MIKLÓSSYOVÁ, L., 2023. *Drogové trestné činy s dôrazom na novelizáciu z mája 2022 a jej vplyv na aplikačnú prax*. In. MARKOVA, V., LIPTÁK, A., eds., 2023. Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Zborník príspevkov z 11. roč. interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 21 – 26. ISBN 978-80-8054-993-0. Dostupné online: https://akademiapz.sk/sites/default/files/2023-07/2023%20Aktu%C3%A1lne%20ot%C3%A1zky%20-%2011.%20ro%C4%8Dn%C3%ADk%20E_1.pdf.

§ 73 Trestného zákona. V danom prípade sa podmienené upustenie od potrestania teda týka vyslovene trestných činov prechovávania omamnej alebo psychotropnej látky z rastliny rodu **konopa** pre **vlastnú potrebu** a pre **vlastnú potrebu vo väčšom rozsahu**. Podľa navrhovanej právnej úpravy sa môže podmienené upustenie od potrestania aplikovať aj pri páchatel'och trestných činov podľa § 171 ods. 1, 2 alebo 3 alebo prečinu podľa § 172 ods. 1, 2 alebo 3, t. j. pri **prechovávaní** omamnej látky konope, živice z konopy alebo psychotropnej látky obsahujúcej akýkoľvek tetrahydrokanabinol, izomer alebo jeho stereochemickú variantu (THC) alebo **prechovávaní inej OPL** v **nepatrnom** množstve alebo v **malom** množstve. Okrem toho sa bude môcť podmienené upustenie od potrestania aplikovať aj pri prečine **neoprávneného pestovania rastlín a húb** obsahujúcich OPL, konkrétne pri pestovaní rastliny rodu Cannabis alebo inej rastliny alebo huby obsahujúcej OPL, a to v **nepatrnom** alebo **malom** množstve. Vo všeobecnej rovine sa medzi zásady ukladania trestov navrhuje začleniť aj pravidlo, ktoré hovorí, že „*páchatel'ovi nesmie byť uložená sankcia spojená s ujmou na osobnej slobode páchatel'a, ak možno účel sankcie dosiahnuť uložením sankcie nespojenej s ujmou na osobnej slobode páchatel'a.*“ Táto zásada je teda vyjadrením preferencie alternatívneho trestania páchatel'ov, ktoré odráža aj smerovanie trestnej politiky *pro futuro*.

3. Zavedenie presného množstva drogy na účely kvalifikácie skutku

Najvýznamnejšou zmenou v oblasti drogových trestných činov je zavedenie **presného množstva** pre právnu kvalifikáciu namiesto **obvykle jednorazovej dávky**. Definícia obvykle jednorazovej dávky nie je v súčasnosti nijako právne upravená, a preto spôsobil jej výklad v praxi rôzne aplikačné problémy (napríklad rozdielnu kvalifikáciu trestného činu pri rovnakom množstve drogy v rozdielnych častiach Slovenskej republiky). Pojem obvykle jednorazovej dávky je vo všeobecnosti vykladaný v medziach **ustálenej judikatúry** a **zaužívanej právnej praxe**. V súčasnosti nie je prechovávanie OPL na účel aplikácie § 171 ods. 1 TZ limitované minimálnym hmotnostným množstvom a trestné je prechovávanie látky aj v množstve hmotnostne menšom než 1 obvykle jednorazová dávka (napr. pri marihuane zaužívaná hmotnosť 0,5 gramu), pokiaľ je táto látka v konkrétnom prípade po jej užití spôsobilá ovplyvniť psychiku človeka.¹³⁶ Otázka obvykle jednorazovej dávky je otázkou právnou a patrí na posudzovanie do kompetencie orgánov činných v trestnom konaní a súdu, avšak podklad pre tieto orgány poskytuje Kriminologický a expertízny ústav Policajného zboru v postavení znaleckého ústavu.

V prípade prechovávania drog pre vlastnú potrebu nájdeme potrebné vodiace kritérium v ustanovení § 135 Trestného zákona, kde je prechovávanie drog pre vlastnú potrebu definované ako „*neoprávnená držba po akúkoľvek dobu OPL, jednu alebo prekurzora v množstve, ktoré zodpovedá najviac trojnásobku obvykle jednorazovej dávky na použitie, a to pre osobnú spotrebu*“. V nadväznosti na to potom pod prechovávaním drog pre vlastnú potrebu vo väčšom rozsahu rozumieme rovnako neoprávnenú držbu trvajúcu akýkoľvek čas drogy v množstve, ktoré „*zodpovedá najviac desaťnásobku obvykle jednorazovej dávky pre osobnú spotrebu*“.¹³⁷ Každé prechovávané množstvo presahujúce množstvo desaťnásobku obvykle jednorazovej dávky nemôže byť kvalifikované ako prechovávanie drogy pre vlastnú potrebu bez ohľadu na existenciu úmyslu drogu takýmto spôsobom použiť alebo nie.

Podľa novely Trestného zákona by sa takáto koncepcia obvykle jednorazovej dávky už nemala viac uplatňovať a namiesto toho by mali byť v Trestnom zákone zavedené **presné**

¹³⁶ ČENTĚŠ, J. *Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike*. Bratislava: ŠEVT pre Úrad vlády Slovenskej republiky, 2007, s. 79.

¹³⁷ ČENTĚŠ, J. *Základné pramene právnej úpravy omamných a psychotropných látok*. In: Justičná revue. Roč. 60, č. 3 (2008), s. 364.

množstvá konkrétnej OPL, od ktorého sa bude odvíjať právna kvalifikácia skutku. Základ pre kvalifikáciu drogového trestného činu tvorí „**nepatrné množstvo**“ drogy, ktoré je uvedené v tabuľke, ktorá bude tvoriť prílohu k danému zákonu a vyzerá (príkladmo) nasledovne:

Druh omamnej látky alebo psychotropnej látky	Účinná látka	Nepatrné množstvo	Množstvo účinnej látky vo forme voľnej bázy
Rastliny rodu Cannabis (konopa) – sušina, marihuana	tetrahydrokanabinoly, všetky izoméry delta hor. index 6a(10a), delta hor. index 6a(7), delta hor. index 7, delta hor. index 8, delta hor. index 10, delta hor. index 9(11) a ich stereochemické varianty (THC)	2 g	200 mg
Živica z rastlín rodu Cannabis (konopa), hashiš	tetrahydrokanabinoly, všetky izoméry delta hor. index 6a(10a), delta hor. index 6a(7), delta hor. index 7, delta hor. index 8, delta hor. index 10, delta hor. index 9(11) a ich stereochemické varianty (THC)	2 g	200 mg
Metamfetamin, pervitín	N-metyl-(1-fenylpropán-2-yl)amin	0,2 g	140 mg
Heroín	(N-metyl-4, 5-epoxy-7, 8-dihydromorfinán-3, 6-diyldiacetát	0,5 g	70 mg
Kokain	metyléster benzovjekgonínu	0,3 g	100 mg
Amfetamin	(-)-(1-fenylpropán-2-yl)amin	0,2 g	140 mg

Obrázok 1 Množstvá omamných a psychotropných látok

Od tohto nepatrného množstva je následne pomocou násobkov určené aj iné množstvo omamných a psychotropných látok, ktoré podmieňuje použitie kvalifikovanej skutkovej podstaty. Podľa novely Trestného zákona by mala legislatívna úprava poznať množstvo **malé** (nepresahujúce päťnásobok nepatrného množstva), **väčšie** (nepresahujúce dvestopäťdesiatnásobok nepatrného množstva), **značné** (nepresahujúce tisícpäťstonásobok nepatrného množstva), **veľké** (nepresahujúce päťtisíc násobok nepatrného množstva) a **mimoriadne veľké** (presahujúce päťtisíc násobok nepatrného množstva).

Pre príklad, pri marihuane vyzerá toto množstvo (odhliadnuc od množstva účinnej látky vo forme voľnej bázy) nasledovne: **nepatrné množstvo** do 2 gramov, **malé množstvo** 2,1 – 10 gramov, **väčšie množstvo** 10,1 – 500 gramov, **značné množstvo** 500,1 – 3 000 gramov, **veľké množstvo** 3 000,1 – 10 000 gramov a **mimoriadne veľké množstvo** viac než 10 000 gramov.

Inak sú však množstevné násobky stanovené pre **iné skutkové podstaty** – pri skutkovej podstate neoprávneného **pestovania** rastlín a húb obsahujúcich omamnú látku alebo psychotropnú látku podľa § 172 Trestného zákona by malo byť vodiace kritérium pre odvodzovanie kvalifikácie skutku – nepatrné množstvo rastliny alebo huby obsahujúcej OPL – stanovené nasledovne:

Rastlina alebo huba obsahujúca omamnú látku alebo psychotropnú látku	Účinná látka	Nepatrné množstvo
Rastliny rodu <i>Cannabis</i> okrem odrôd konopy sietej uvedených v osobitnom predpise	tetrahydrokannabinoly; všetky izoméry delta hoc; index 6a(7D), delta hoc; index 6a(7), delta hoc; index 7, delta hoc; index 8, delta hoc; index 10, delta hoc; index 9(11) a ich stereochemické varianty (THC)	najviac 2 rastliny
Kokainovník pravý (<i>Erythroxylum coca</i>)	metyléster benzoylékgonínu	najviac 1 rastlina
Huby s obsahom psilocybinu a psilocínu – ploidnice	3-[2-(dimetylamino)etyl]-1H-indol-4-yl(o)hydrogén(sulfát) a 3-[2-(dimetylamino)etyl]-1H-indol-4-ol	najviac 40 plodníc

Obrázok 2 Množstvá rastlín a húb obsahujúcich OPL

V závislosti od nepatrného množstva, ktoré je uvedené v tabuľke následne odvodzujeme **malé množstvo** (nepresahujúce dvaaplnásobok nepatrného množstva), **väčšie množstvo** (nepresahujúce dvadsaťpäťnásobok nepatrného množstva), **značné množstvo** (nepresahujúce stonásobok nepatrného množstva), **veľké množstvo** (nepresahujúce päťstonásobok nepatrného množstva) a **mimoriadne veľké množstvo** (presahujúce päťstonásobok nepatrného množstva).¹³⁸

Napriek tomu, že dlhodobým cieľom vývinu drogovej politiky je zameranie sa na restoratívnu justíciu a znižovanie trestov pre konzumentov drog, právna úprava upravujúca množstvá OPL pri kvalifikácii neoprávneného prechovávaní OPL **paradoxne prináša** do sféry trestného práva v niektorých prípadoch výsledok **sprísnenia hroziacich trestov**.

V praxi by napríklad za prechovávanie marihuany (pre vlastnú potrebu) v množstve 5 gramov (pre jednoduchšiu demonštráciu nehládime v danom prípade na množstvo účinnej látky, ktoré droga obsahuje) hrozil páchatel'ovi trest odňatia slobody vo výške **šesť mesiacov až tri roky**¹³⁹. Podľa súčasnej právnej úpravy by páchatel'ovi hrozil **trest menej prísny**, a to konkrétne maximálne dva roky trestu odňatia slobody, a to z toho dôvodu, že by išlo o prechovávanie marihuany **pre vlastnú potrebu vo väčšom rozsahu** podľa § 171 ods. 2 v spojení s § 135 ods. 2 Trestného zákona (množstvo predstavuje desať obvykle jednorazových dávok, pričom jedna obvykle jednorazová dávka predstavuje približne 0,5 gramu marihuany).

Na druhej strane pri prechovávaní množstva napríklad **270 gramov marihuany**, ktoré podľa súčasnej kvalifikácie predstavuje trestný čin nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi podľa § 172 ods. 6 písm. d) Trestného zákona a za ktorý by momentálne hrozil trest odňatia slobody v trvaní **desať rokov až pätnásť rokov** (vychádzame z premisy že zaužívaná cena za 1 gram marihuany je 10 €), by podľa novely Trestného zákona hrozila trestná sadzba menej prísna. Podľa novely Trestného zákona by za rovnaký skutok hrozil páchatel'ovi trest odňatia slobody v trvaní **jeden rok až šesť rokov** a to z toho dôvodu, že by sme tento skutok kvalifikovali ako trestný čin neoprávneného prechovávaní omamnej látky a psychotropnej látky podľa § 171 ods. 4 písm. b) Trestného zákona. V tomto prípade totiž právnu kvalifikáciu odvodzujeme od množstva OPL, ktoré v konkrétnom prípade predstavuje množstvo presahujúce

¹³⁸ Zákon č. 40/2024 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, § 135e.

¹³⁹ S odkazom na ustanovenie § 171 ods. 3 (čl. I bod 70) v spojení s § 135d písm. a) (čl. I bod 68) zákona č. 40/2024 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony - *neoprávnené prechovávanie omamnej látky a psychotropnej látky v malom množstve*.

päťnásobok a zároveň nepresahujúce dvestopäťdesiatnásobok nepatrného množstva marihuany uvedeného vo vyššie prezentovanej tabuľke.

Rovnaká trestná sadzba by však hrozila páchatel'ovi, ktorý by prechovával 11 gramov marihuany (pre vlastnú potrebu). Tento skutok by sme podľa súčasnej právnej úpravy kvalifikovali ako trestný čin nedovolenej výroby OPL, jedov alebo prekurzorov, ich držania a obchodovania s nimi podľa ustanovenia § 172 ods. 1 Trestného zákona a v súčasnosti by páchatel'ovi hrozila trestná sadzba vo výške **tri roky až sedem rokov** trestu odňatia slobody. Skutočnosť, že v oboch týchto prípadoch by po novom páchatel'ovi hrozila **rovnaká** trestná sadzba je spôsobená najmä tým, že novela Trestného zákona otvára relatívne široké rozpätie množstva, ktoré sa považuje za väčšie množstvo drogy. Väčšie množstvo drogy sa môže konkrétne pri marihuane pohybovať od 10,1 gramu až do 500 gramov.

Positívom danej právnej úpravy však je, že môžeme **podmienečné upustenie od potrestania** podľa § 40a aplikovať na prípady, kedy páchatel' prechováva väčšie množstvá drogy než podľa súčasnej právnej úpravy, čo je ukážkou smerovania právnej úpravy k restoratívnemu prístupu. Konkrétne na marihuane môžeme podmienečné upustenie od potrestania ilustračne aplikovať na prípady, kedy bude páchatel' prechovávať do 10 gramov marihuany, pričom podľa súčasnej právnej úpravy by išlo o množstvo do 5 gramov. Vystáva však otázka, či by nebolo *pro futuro* vhodné tento inštitút rozšíriť na **všetky prípady**, ktoré sa týkajú **prechovávaní drogy pre vlastnú potrebu**. Keďže zákonodarca stanovil možnosť kvalifikácie skutku ako prechovávaní pre vlastnú potrebu v množstve nepatrnom, malom a aj väčšom, pre plnohodnotné naplnenie účelu tohto inštitútu by bolo vhodné, ak by tento inštitút bolo možné aplikovať pre všetky prípady, kde je droga prechovávaná **konzumentom**. Účelom daného ustanovenia je totiž zamerať sa na **resocializáciu** páchatel'ov trestných činov, ktorí sú zároveň **konzumentami**, a danú trestnú činnosť páchajú práve z tohto dôvodu. V takom prípade by však pravdepodobne na druhej strane bolo potrebné prehodnotiť **šírku množstevného rozpätia**, ktoré nám poskytuje pojem „väčšie množstvo“ drogy.

Navrhovaná právna úprava však v rámci svojich pozitív poskytuje súdu **väčšiu možnosť individualizácie trestu** v závislosti od konkrétneho prípadu tým, že poskytuje väčšie rozpätia trestnej sadzby pri konkrétnych trestných činoch, v ktorých sa môže výsledný udelený trest pohybovať. Pri menšom rozpätí trestných sadzieb je totiž sudca prinútený formálne aplikovať zákon bez možnosti zhodnotiť kritériá miery závažnosti spáchania skutku.¹⁴⁰

Záver

Prevenia drogovej kriminality je komplexný proces, ktorý vyžaduje multidisciplinárny prístup zameraný na viaceré aspekty života jednotlivca, rodiny, školy a komunity. Zákon č. 40/2024, ktorým sa mení a dopĺňa Trestný zákon, predstavuje krok smerom k efektívnejšiemu boju proti drogovej kriminalite na Slovensku a to práve preto, že prináša nové legislatívne nástroje a postupy, ktoré by mali napomôcť k znižovaniu miery páchania drogovej trestnej činnosti, ako aj podporiť resocializáciu páchatel'ov a zabrániť ich recidíve.

Dôležitým aspektom, ktorý prináša novela Trestného zákona vo sfére prevencie drogovej kriminality je **stanovenie jasných trestov** za výrobu, prechovávanie, distribúciu a obchodovanie s drogami. Otázka **obvykle jednorazovej dávky**, ktorá dlhodobo otvárala dvere k novej právnej neistote v súvislosti s kvalifikáciou drogových trestných činov by sa mala zmeniť a do praxe by sa mali zaviesť presne stanovené množstvá drog, ktoré budú podmieňovať právnu kvalifikáciu skutku.

¹⁴⁰ RICHTER, D. *Efektívita princípu ultima ratio v nadväznosti na princíp proporcionality*. In: Zborník z konferencie ŠVOČ, 2024. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave (v tlači).

Pozitívnym prínosom je aj zameranie sa na alternatívne tresty a rehabilitáciu páchateľov, a to jednak prostredníctvom rozšírenia uplatnenia inštitútu podmieneného upustenia od potrestania vo sfére drogových trestných činov, ale aj prostredníctvom smerovania trestnej politiky ako takej. Priklonenie sa k filozofii **restoratívnej justície** vrátane uprednostnenia alternatívnych trestov pred potrestaním páchateľa nepodmienečným trestom odňatia slobody je nespochybniteľne súčasťou hodnotového zamerania spoločnosti, ktorá sa zameriava na znižovanie kriminality s využitím (najmä) **terciárnej prevencie**.

Dôležitosť nových **inovatívnych legislatívnych prístupov** a najmä ich **presadzovania** je nespochybniteľne súčasťou prevencie samotnej drogovej kriminality. Kvalita prevencie však spočíva v schopnosti integrovať nielen právne, ale aj sociálne a iné aspekty prevencie, čím sa zvyšuje šanca na jej úspešné fungovanie v spoločnosti.

Novela Trestného zákona teda prináša zmeny výšok trestov pre páchateľov drogovej trestnej činnosti prostredníctvom zmeny kvalifikácie týchto trestných činov a zároveň kladie dôraz na aplikáciu princípov restoratívnej justície. Celkové úspechy v boji proti drogovej kriminalite však budú závisieť nielen od efektívnej implementácie týchto legislatívnych zmien, ale aj od spolupráce rôznych sektorov a zapojenia komún do preventívnych programov. Iba tak môžeme dosiahnuť trvalo udržateľné výsledky a zabezpečiť bezpečnejšiu budúcnosť pre našu spoločnosť.

Literatúra

ČENTÉŠ, J. Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike. Bratislava: ŠEVT pre Úrad vlády Slovenskej republiky, 2007.

ČENTÉŠ, J. Základné pramene právnej úpravy omamných a psychotropných látok. In: Justičná revue. Roč. 60, č. 3 (2008).

Dôvodová správa k návrhu zákona č. 40/2024 ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=536583>.

HUPKOVÁ, I, LIBERČANOVÁ, K. Drogové závislosti a ich prevencia. Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2012. ISBN 978-80-8082-563-8.

MAČEKOVÁ, V. Materiály pre pedagógov: Prevencia drogových závislostí. In: Centrum poradenstva a prevencie Levice. [online]. [cit. 19.06.2024]. Dostupné na: <https://www.cpppalevice.sk/index.php?castmenu=pre%20pedagogov&dokument=deti2>.

NAWI, A. M., ISMAIL, R., IBRAHIM, F. a kol. Risk and protective factors of drug abuse among adolescents: a systematic review. In: BMC Public Health 21, 2088 (2021). [online]. [cit. 19.06.2024]. ISSN: 1471-2458. Dostupné na: <https://bmcpublihealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12889-021-11906-2>.

RAFIEE, R. OLYAEE, S. a SARGOLZAIEE, A. The Relationship Between the Type of Crime and Drugs in Addicted Prisoners in Zahedan Central Prison. In: International Journal of High Risk Behaviors and Addiction, 2013, 2(3). [online]. [cit. 19.06.2024]. Dostupné na: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4070162/>.

RICHTER, D. Efektivita princípu ultima ratio v nadväznosti na princíp proporcionality. In: Zborník z konferencie ŠVOČ, 2024. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave (v tlači).

Zákon č. 40/2024 ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

Kontakt na autora:

Mgr. Lenka Miklóssyová
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo nám. č. 6
P.O.BOX 313
810 00 Bratislava
e-mail: lenka.miklossyova@flaw.uniba.sk

Prevenia kriminality v Útvaroch policajného zaistenia pre cudzincov

Anotácia: Predkladaná vedecká štúdia¹⁴¹ sa primárne venuje otázke poskytovania primeranej jazykovej pomoci štátnym príslušníkom tretích krajín, ktorí sú na území Slovenskej republiky zaistení v Útvaroch policajného zaistenia pre cudzincov po tom ako nelegálne prekročili štátnu hranicu Slovenskej republiky. Kriminalita u zaistených cudzincov mnohokrát pramení z frustrácie z existenčných podmienok, ktoré zažívajú počas zaistenia v zariadeniach na území cudzích štátov, ktorých jazyk vo väčšine prípadov neovládajú, a teda majú problém komunikovať svoje každodenné potreby. Mnoho konfliktov pramení zo stretu dvoch prípadne viacerých kultúrnych prostredí, ktoré vo väčšine prípadov nezdediajú rovnaké nazeranie na svet. Jedným zo spôsobov riešenia konfliktných situácií je prevenia, a to aj s dôrazom na efektívnejšiu interkultúrnú komunikáciu, ktorú autorka analyzuje aj s ohľadom na aktuálne rozsudky Európskeho súdu pre ľudské práva, ktoré sa priamo dotýkajú aj Slovenskej republiky. Vďaka detailnej analýze predmetných rozsudkov autorka navrhuje rámec poskytovania interkultúrnej komunikácie, čím prispieva k možnostiam predchádzania penalizácie členských štátov a dodržiavaniu ľudských práv a slobôd a zároveň taktiež prispieva k prevencii kriminality, keďže efektívna interkultúrna komunikácia prispieva aj k eliminácii potenciálnych konfliktných situácií.

Predkladaná štúdia je výstupom z projektu Akadémie Policajného zboru v Bratislave pod názvom Interkultúrna komunikácia so štátnymi príslušníkmi tretích krajín v útvaroch policajného zaistenia pre cudzincov (VYSK 241).

Kľúčové slová: Migrácia, interkultúrna komunikácia, jazyková pomoc, cudzinci, rozsudky Európskeho súdu pre ľudské práva, prevenia kriminality

Annotation: The present scientific study is primarily concerned with the issue of providing adequate linguistic assistance to third-country nationals who are detained in the Police Detention Units for Foreigners after they have illegally crossed the state border of the Slovak Republic. Crime among foreign detainees often stems from frustration with their living conditions, they experience while detained in facilities on the territory of foreign states whose language they do not master, in most cases, and therefore have difficulty to communicate their everyday needs. Many conflicts stem from the clash of two or more various cultural backgrounds, which in most cases do not share the same worldview. One of the ways of solving conflict situations is prevention, including with an emphasis on more effective intercultural communication, which the author also analyzes in regard to the judgments of the European Court of Human Rights. Thanks to a detailed analysis of the judgments in question, the author proposes a framework for providing intercultural communication, which contributes to the possibilities of preventing Member States from penalizing and respecting human rights and freedoms, and at the same time also contributes to the prevention of crime, since effective intercultural communication also contributes to the elimination of potential conflict situations.

The presented study is an output from the project of the Police Academy in Bratislava entitled Intercultural communication with third-country nationals in police detention units for foreigners (VYSK 241).

Key words: Migration, intercultural communication, language assistance, foreigners, judgments of the European Court of Human Rights, crime prevention

¹⁴¹ Predkladaná vedecká štúdia vychádza z poznatkov prednesených a následne publikovaných pod názvom *Prevenia kriminality v nadväznosti na poskytovanie jazykovej pomoci štátnym príslušníkom tretích krajín* v rámci medzinárodnej vedeckej konferencie pod názvom „*Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike a vybraných krajinách*“, ktorá bola organizovaná Katedrou kriminológie A PZ v Bratislave sa uskutočnila v dňoch 26. a 27. septembra 2023 v Piešťanoch. Zároveň uvedené poznatky dopĺňa o aktuálne informácie a údaje z rokov 2023 a prvého polroka 2024, a to vrátane rozsudkov Európskeho súdu pre ľudské práva, ktoré sa priamo dotýkajú Slovenskej republiky. Dostupné [online] z: <https://www.akademiapz.sk/sites/default/files/2456-Podujatia%20pre%20odbornu%20verejnost/Kriminologia%20zborn%C3%ADk%20e%20verzia.pdf>

1 Kriminalita u cudzincov prichádzajúcich na územie Slovenskej republiky

Aktuálny počet cudzincov s povolením na pobyt na Slovensku predstavuje číslo 278 595.¹⁴² Podiel cudzincov na celkovej populácii Slovenskej republiky predstavuje 5,13 %.¹⁴³ Podiel občanov Ukrajiny na celkovom počte cudzincov v Slovenskej republike predstavuje 56,3 %, pričom Ukrajinci, ktorí prichádzali na územie Slovenska v ostatnom období v dôsledku vojny v ich rodnej krajine, majú na Slovensku najpočetnejšie zastúpenie občanov z krajín EÚ aj mimo EÚ. Spomedzi cudzincov z krajín mimo EÚ majú po Ukrajincoch (156 881) najväčšie zastúpenie na Slovensku občania Srbska (18 215), Vietnamu (8 215), Ruskej federácie (7 436) a Severného Macedónska (2 842).¹⁴⁴

Na tomto mieste je však nevyhnutné uviesť, že Slovensko má spomedzi krajín Európskej únie tretí najnižší podiel cudzincov. Napriek uvedeným skutočnostiam je v súčasnosti migrácia vnímaná zo strany širokej verejnosti nie veľmi pozitívne, keďže v mnohých prípadoch ide práve o verejnosť, ktorá je priamo vystavená deklaroványm negatívnym vplyvom migrácie, a preto migráciu, ale predovšetkým nelegálnu migráciu (najmä štátnych príslušníkov tretích krajín) vníma nielen citlivejšie, ale aj mimoriadne negatívne. Nedávno medializované prípady útokov cudzincov na území Slovenskej republiky rozhodne neprispievajú k vytváraniu pozitívneho obrazu o migrácii a prítomnosti cudzinov na území nášho štátu.

Prílev cudzincov pochádzajúcich z prostredí, ktoré sú pre mnohých občanov krajín v Európe vzdialené a cudzie, umocňuje vytváranie všadeprítomnej „morálnej paniky“. Skutočnosť, že prichádzajúci nelegálni migranti (vrátane štátnych príslušníkov tretích krajín) páchajú trestné činy, je nepopierateľná. Na území Slovenskej republiky bolo len v ostatnom období (rok 2022 a prvá polovica roka 2023) spáchaných niekoľko trestných činov práve rukou nelegálnych migrantov (najmä pokiaľ ide o sexuálne motivované trestné činy). Je však nevyhnutné poukázať aj na skutočnosť, že nelegálni migranti, ktorí migrujú do Európy sú taktiež považovaní za jednu z najzraniteľnejších skupín obyvateľstva unikajúceho z krajín postihnutých ozbrojenými konfliktmi, prenasledovaním či depriváciou. Zároveň, ide o skupinu obyvateľstva, ktorá sa s ohľadom na kultúrne špecifiká svojich krajín pôvodu častokrát dostáva do konfliktu s kultúrou krajiny, v ktorej sa na svojej ceste za lepšou budúcnosťou nachádza. Práve strety kultúrnych prostredí, rôznorodosť vnímania reality, či preferencie „iného“ (v rámci dichotómie „my-oni“ alebo „naše – cudzie“, či „známe – neznáme“) neujde pozornosti médií, ktoré zároveň neprispievajú k pokojnejšiemu spolunažívaniu obyvateľov z rôznorodých kultúrnych prostredí. Častokrát sú však nepríjemné skúsenosti jednej, či druhej strany spôsobené nedorozumeniami, či vzájomným nepochopením sa. Uvedené je markantne viditeľné napríklad v rámci útvarov policajného zaistenia pre cudzincov (ďalej len „ÚPZC“), kde sú štátni príslušníci tretích krajín zaistení na území Slovenskej republiky umiestňovaní príslušníkmi Policajného zboru. Práve v tomto prostredí dochádza nielen k vzájomnému stretu rozdielnych kultúrnych prostredí, ale pre obe zúčastnené strany ide o priestor, v rámci ktorého musia obe strany nájsť spoločný spôsob komunikácie, ktorý by prispel k eliminácii negatívnych skúseností pre obe strany.¹⁴⁵

¹⁴² Štatistiky sú aktualizované k dátumu 31.12.2022. Dostupné [online] z: <https://www.iom.sk/sk/migracia/migracia-na-slovensku.html>

¹⁴³ Štatistiky sú aktualizované k dátumu 31.12.2022. Dostupné [online] z: <https://www.iom.sk/sk/migracia/migracia-na-slovensku.html>

¹⁴⁴ Štatistiky sú aktualizované k dátumu 31.12.2022. Dostupné [online] z: <https://www.iom.sk/sk/migracia/migracia-na-slovensku.html>

¹⁴⁵ Uvedená stať predkladanej vedeckej štúdie vychádza z poznatkov prednesených a následne publikovaných pod názvom *Prevenia kriminality v nadväznosti na poskytovanie jazykovej pomoci štátnym príslušníkom tretích krajín* v rámci medzinárodnej vedeckej konferencie pod názvom „*Kriminológia ako samostatný vedný*

Cieľom predkladanej vedeckej štúdie je teda nielen upozorniť na aktuálne úskalia, s ktorými sa musia vysporiadať príslušníci Policajného zboru pôsobiaci v rámci ÚPZC pri výkone svojho povolania, ale taktiež poukázať na možnosti eliminácie vzniku konfliktných situácií, ktoré priamo súvisia s nedostatočnou interkultúrnou komunikáciou prebiehajúcou medzi štátnymi príslušníkmi tretích krajín, ktorí sú nedobrovoľne zaisťovaní v rámci ÚPZC a príslušníkmi Policajného zboru, ktorí v uvedených zariadeniach pôsobia v rámci výkonu svojho povolania, a to na základe výstupov z výskumu, ktorý prebiehal v predmetných zariadeniach v rámci výskumnej úlohy Akadémie Policajného zboru v Bratislave pod názvom: Interkultúrna komunikácia so štátnymi príslušníkmi tretích krajín v zariadeniach (VYSK 241), ktorého autorka bola zodpovednou riešiteľkou čiastkovej úlohy pokrývajúcej práve predmetnú oblasť.

2 Výzvy policajnej praxe v rámci ÚPZC na území Slovenska

V súčasnosti sú na území Slovenskej republiky sú pre účely zaistenia cudzincov nelegálne prekračujúcej štátnu hranicu Slovenskej republiky k dispozícii Útvary policajného zaistenia pre cudzincov (ďalej aj „ÚPZC“) v Medveďove a v Sečovciach. Útvary policajného zaistenia pre cudzincov sú primárne využívané na dočasné zadržanie štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí sú pozbavení osobnej slobody a ktoré sa uplatňuje voči cudzincom, ktorí sú na území Slovenskej republiky bez povolenia na pobyt. Na tomto mieste je dôležité poznamenať, že migrácia bez povolenia nie je na území Slovenska v súčasnosti klasifikovaná ako trestný čin, ale priestupok. V podmienkach Slovenskej republiky ide o jediný priestupok, za ktorý môže byť cudzinec umiestnený (zavretý) do ÚPZC, pričom primárnym cieľom zaistenia je príprava a realizácia vyhostenia cudzinca do krajiny pôvodu alebo tranzitu alebo do krajiny, ktorá je podľa tzv. Dublinského systému zodpovedná za posúdenie žiadosti o azyl. Žiadatelia o azyl môžu byť zaistení, kým sa zistia hlavné dôvody ich žiadosti o azyl alebo, aby sa predišlo úteku, ak bola žiadosť o azyl zrejme podaná iba v úmysle zabrániť bezprostredne hroziacemu vyhosteniu¹⁴⁶. Zaistenie vykonávajú príslušníci PZ. Právna úprava zaistenia v Slovenskej republike je obsiahnutá v časti VI., § 62-74 zákona o pobyte cudzincov. Tieto ustanovenia zahŕňajú dôvody zaistenia, úpravu podmienok v ÚPZC a umiestnenia cudzincov, upravenie režimu v ÚPZC, ustanovenia o zdravotnej starostlivosti zaistených osôb, práva zaistených, trvanie zaistenia a dôvody pre prepustenie. Pobyt v ÚPZC môže trvať až jeden a pol roka, v prípade rodín s deťmi až šesť mesiacov. V prípade umiestnenia do ÚPZC je zaistený cudzinec povinný dodržiavať režim, ktorý je určený útvarovým poriadkom.

Pre potreby predkladanej vedeckej štúdie je na tomto mieste taktiež nevyhnutné vymedziť nelegálne prekročenie štátnej hranice ako neoprávnené prekročenie štátnej hranice – tzn. Vonkajšej hranice (pozemnej, vrátane letísk) - v tejto kategórii sú zahrnuté všetky konania cudzincov, ktorí neoprávnené prekročili, alebo sa pokúsili neoprávnené prekročiť hranicu Slovenskej republiky bez ohľadu na smer prekročenia, pričom čas medzi ich zadržaním a prekročením hranice je menší ako 48 hodín a na území Slovenskej republiky boli zadržaní hliadkou, ktorej úlohou je kontrola hraníc. Do kategórie nelegálneho prekročenia štátnej hranice (ďalej aj „NPŠH“) sú zahrnuté aj prípady readmisie, keď cudzinci boli zadržaní mimo

odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike a vybraných krajinách", ktorá bola organizovaná Katedrou kriminológie A PZ v Bratislave sa uskutočnila v dňoch 26. a 27. septembra 2023 v Piešťanoch. Dostupné [online] z: [https://www.akademiapz.sk/sites/default/files/2456-](https://www.akademiapz.sk/sites/default/files/2456-Podujatia%20pre%20odbornu%20verejnost/Kriminologia%20zborn%C3%ADk%20e%20verzia.pdf)

Podujatia%20pre%20odbornu%20verejnost/Kriminologia%20zborn%C3%ADk%20e%20verzia.pdf

¹⁴⁶ <https://www.hrl.sk/sk/co-robime/temy/zaistenie-cudzincov>

územia Slovenskej republiky útvárom iného štátu a na územie Slovenskej republiky boli vrátení na základe readmisnej dohody po neoprávnenom prekročení hranice zo Slovenskej republiky.¹⁴⁷

2.1 Kriminalita cudzincov

Zaistenie v rámci ÚPZC je považované za jedno zo súboru opatrení hraničnej kontroly (nie za izolovanú taktiku) využívanú pri zvládaní migračných vln v rámci politik jednotlivých členských štátov v oblasti migrácie. Keďže ide o zaistenie, prirodzene ide o obmedzovanie osôb identifikovaných ako osôb, ktoré neoprávnene prekročili štátne hranice štátu, a teda na území konkrétneho štátu sa nachádzajú neoprávnene, t. j. nelegálne. Keďže ide o cudzincov, ktorí zvyčajne pri zaistení nedisponujú žiadnymi dokumentmi, na základe ktorých by bolo možné ich identifikovať, a už vôbec nie cestovnými dokladmi, systém zaistenia je aj zo strany štátu, ktorý uvedených cudzincov zaisťuje veľmi zložitý a nejednoznačný, keďže spája prvky poskytovania starostlivosti (zdravotnej, právne, sociálne, atď.) s nátlakom a kontrolou. Uvedená situácia (situácia zaistenia cudzincov na území štátu, v ktorom sa uvedení cudzinci nachádzajú nelegálne) je teda charakterizovaná afektívnymi prvkami vrátane strachu, nádeje, pohrdania, empatie a podozrievania, nadmerných nárokov a neistej budúcnosti. Konceptne je však zaistenie cudzincov dočasným opatrením zo strany štátu voči zaisťovaným cudzincom, ktoré je založené na právnom statuse a obmedzení mobility zaisťovaných cudzincov. Zaistenie však nie je formálne definované ako trest a nevyžaduje odsúdenie za trestný čin, aj keď vo svojej podstate zaistenie zdieľa hlavné črty trestu odňatia slobody, keďže ide o odňatie slobody a obmedzenie slobody pohybu, pričom personál zabezpečujúci uvedené obmedzenia pozostáva zo štátnych príslušníkov Policajného zboru (čiže uniformovaných zložiek). Uvedená prax teda výrazne ovplyvňuje vnímanie inštitútu zaistenia zo strany zaisťovaných cudzincov, ktorí sa so zaistením snažia vysporiadať. Negatívne vnímanie zaistenia zo strany cudzincov však neostáva bez následkov, keďže častokrát práve frustrácia z neistej budúcnosti na strane zaistených cudzincov neprispieva k harmonickej komunikácii a pobytu v ÚPZC. Častokrát sa situácie, ktoré priamo nadväzujú na zaistenie jednotlivých nelegálnych migrantov, dotýkajú existenčných otázok zaisťovaných nelegálnych migrantov, ktorí nepredpokladajú niektoré z krokov, ktoré je nevyhnutné vykonať v nadväznosti na právnu úpravu jednotlivých členských štátov, v ktorých sú nelegálni migranti zaisťovaní (napríklad v prípade umiestňovanie neplnoletých migrantov do sociálnych zariadení).¹⁴⁸ Zároveň je nevyhnutné podotknúť, že napäté situácie vznikajúce v predmetných zariadeniach neprispievajú k pohode príslušníkov Policajného zboru, ktorí sú uvedeným situáciám vystavovaní v rámci výkonu svojho povolania každý deň.

2.2 Efektívna komunikácia ako prevencia potenciálnych konfliktov?

„Komunikovať s ľuďmi iných kultúr predpokladá dohodu na spoločnom verbálnom aj neverbálnom prejave. Pretože sa takéto procesy uskutočňujú často na nevedomej úrovni, dochádza k nedorozumeniam.“ (Nováková et al., 2018, s. 28).

Komunikácia so cudzincami zaistenými v ÚPZC má svoje špecifiká a s ohľadom na skutočnosť, že zvyčajne ide o cudzincov, ktorí nehovoria svetovo rozšírenými jazykmi, resp. častokrát hovoria iba svojím materinským jazykom, k nedorozumeniam dochádza pomerne často. V podstate však môžeme skonštatovať, že komunikácia v rámci ÚPZC prebieha v dvoch rovinách. Prvá rovina zastrešuje

¹⁴⁷ Ročenka ÚHCP za 1. polrok 2024. Dostupné [online] z: <https://www.minv.sk/?rok-2024-2>

¹⁴⁸ Bližšie pozri článok publikovaný na SITA pod názvom Na východe zadržali 15 utečencov. Dostupné online z: <https://sita.sk/na-vychode-zadrzali-15-utecencov/>

komunikáciu pre potreby úradného styku medzi zaistenými cudzincami a príslušnými orgánmi a druhá rovina pokrýva každodennú komunikáciu medzi zaistenými cudzincami a príslušníkmi PZ, prípadne inými osobami, ktoré poskytujú cudzincom bezodplatnú sociálnu podporu, či právne poradenstvo.

V rámci administratívnych úkonov a v rámci procesu podania a posudzovania žiadosti o azyl sú členské štáty povinné zabezpečiť pracovníkov, ktorí sú v danej problematike riadne vyškolení a absolvovali príslušnú odbornú prípravu, ktorá zahŕňa prvky uvedené v článku 6 ods. 4 písm. a) až e) nariadenia č. 439/2010.¹⁴⁹ Z uvedeného vyplýva, že príslušníci policajného zboru pôsobiaci v rámci ÚPZC musia mať primerané vedomosti alebo absolvovanú potrebnú odbornú prípravu, aby si mohli plniť svoje pracovné povinnosti. Medzi nároky práce so zaistenými cudzincami patrí aj jazyková kompetencia, ktorá je nevyhnutná pri zabezpečovaní každodennej komunikácie a formulovaní inštrukcií, ktoré sa týkajú existencie v ÚPZC. Medzi kľúčový komunikačný aspekt patrí zabezpečenie poučenia všetkých osôb, ktoré sú umiestnené v zariadení o časovom rozvrhu dňa v priestoroch a podľa možnosti i vydanie preloženého odpis časového rozvrhu dňa v ubytovacích priestoroch v materinskom jazyku zaistených cudzincov alebo aspoň v jazyku, ktorému rozumejú.¹⁵⁰

Medzi najrozšírenejší jazyk súčasnosti patrí angličtina. Ide o jazyk, ktorý je tzv. „*lingua franca*“, platforma pre komunikáciu medzi ľuďmi na celom svete, ktorí majú materinský jazyk iný ako angličtinu. Napriek skutočnosti, že angličtina je v súčasnosti mimoriadne rozšírený jazyk a z pohľadu príslušníkov PZ pôsobiacich v ÚPZC je častokrát aj pracovným nástrojom, mnoho štátnych príslušníkov z tretích krajín disponuje jazykovou kompetenciou iba v materinskom jazyku. Na vyjadrenie svojich potrieb sa snažia často využiť práve tlmočníka, prípadne iných cudzincov zaistených v ÚPZC, ak tlmočník nie je prítomný.

Slovenská republika má povinnosť zabezpečiť základnú komunikáciu medzi cudzincom a príslušnými orgánmi v úradnom styku, a to v jazyku, ktorému cudzinec umiestnený v ÚPZC rozumie, t. j. prostredníctvom zabezpečenia tlmočníka, na ktorého sú kladené konkrétne požiadavky nielen v oblasti jazykovej a kultúrnej kompetencie, ale taktiež musí byť zohľadnený rodový aspekt, ak o to cudzinec umiestnený v ÚPZC požiada. S cieľom zaistiť efektívnu komunikáciu medzi cudzincami umiestnenými v ÚPZC a príslušnými orgánmi v zmysle uvádzaných dokumentov, sú tlmočníci a prekladatelia zabezpečujúci úradnú komunikáciu s príslušnými orgánmi v rámci jednotlivých procesných úkonov vyberaní zo zoznamu súdnych prekladateľov a tlmočníkov Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky. Rovnako aj prekladateľ, ktorý zabezpečuje preklad úradnej dokumentácie, prípadne informačných materiálov, je vyberaný zo zoznamu súdnych prekladateľov a tlmočníkov Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky. Na základe východiskových dokumentov je však požiadavka na tlmočenie formulovaná iba pre potreby procesných úkonov a úradnej komunikácie s príslušnými orgánmi. S ohľadom na skutočnosť, že za ostatné obdobie boli v rámci ÚPZC umiestnení predovšetkým cudzinci, ktorých materinský jazyk nepatrí medzi rozšírené jazyky (napr. Afganistan, Pakistan, Guinejsko-bissauská republika, Somálsko, Jemen, India, Nepál, Bangladéš, Maroko, Sudán, Turecko atď.) komunikácia bez účasti tlmočníka býva zvyčajne veľmi náročná. Na základe údajov získaných z verejne dostupných zdrojov, t. j. ročenky Úradu hraničnej a cudzineckej polície za rok 2023 a taktiež za obdobie 1. polroka 2024 je možné získať orientačný prehľad o najčastejšie zaisťovaných národnostiach cudzincov, ktorí nelegálne prekračujú štátnu hranicu Slovenskej republiky. (pre prehľad o najčastejšie zaisťovaných národnostiach cudzincov pozri tabuľku č. 1 a tabuľku č. 2).

¹⁴⁹ Článok 4 ods. 3 a 4 Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2013/32/EÚ z 26. júna 2013 o spoločných konaniach o poskytovaní a odnímaní medzinárodnej ochrany

¹⁵⁰ §90 ods. 2 písm. e), f) zákona č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Tabuľka č. 1 Prehľad najčastejšie zaistovaných národností na území Slovenskej republiky za prvý polrok 2024

NPŠH podľa štátnej príslušnosti, pohlavia a veku za obdobie I. polroka 2024

Štátna príslušnosť	NPŠH spolu	Spolu	MUŽI				Spolu	ŽENY			
			0-13	14-17	18-34	35+		0-13	14-17	18-34	35+
Ukrajina	858	856	-	1	565	290	2	-	-	-	2
Pakistan	5	5	-	-	1	4	0	-	-	-	-
Maďarsko	4	4	-	-	2	2	0	-	-	-	-
Poľsko	3	3	-	-	-	3	0	-	-	-	-
Guinejsko-bissauská republika	1	1	-	-	1	-	0	-	-	-	-
Rakúsko	1	1	-	-	1	-	0	-	-	-	-
Srbsko	1	1	-	-	-	1	0	-	-	-	-
Turecko	1	1	-	-	-	-	1	-	-	1	-
SPOLU	874	871	0	1	570	300	3	0	0	1	2

Zdroj: Ročenka ÚHCP za 1. polrok 2024¹⁵¹

Tabuľka č. 2 Prehľad najčastejšie zaistovaných národností na území Slovenskej republiky za rok 2023

Nelegálna migrácia na území SR podľa štátnej príslušnosti za obdobie roka 2023

Štátna príslušnosť	Nelegálna migrácia spolu	NPŠH			NP		
		pozemná hranica:		letiská	vo vnútrozemí	na HP pri výstupe zo SR	po vrátení z iného čl. štátu
		mimo HP	cez HP				
Sýria	44 929	2	-	-	44 911	-	16
Turecko	1014	1	-	-	820	-	193
Ukrajina	703	645	3	-	51	4	-
Afganistan	158	-	-	-	151	-	7
Irak	97	-	-	-	96	-	1
Bangladéš	85	-	-	-	85	-	-
Maroko	62	-	-	-	62	-	-
Gruzínsko	60	-	-	-	58	-	2
Vietnam	43	-	-	-	43	-	-
Srbsko	42	1	-	-	40	-	1
Moldavsko	40	1	1	-	37	-	1
Pakistan	34	-	-	1	32	-	1
Somálsko	22	-	-	-	22	-	-
Albánsko	21	-	-	-	21	-	-
Severné Macedónsko	18	-	-	-	18	-	-
Egypt	17	-	-	-	16	-	1
Palestína	17	-	-	-	17	-	-
Rusko	16	2	-	-	13	-	1
Nepál	15	-	-	-	12	-	3
India	14	2	1	-	11	-	-
Jemen	13	-	-	-	13	-	-
Arménsko	13	-	-	-	2	-	11
Bosna a Hercegovina	11	-	-	-	11	-	-
Bielorusko	11	-	1	-	10	-	-
Maďarsko	11	7	-	-	4	-	-
Tunisko	9	-	-	-	9	-	-
Sudán	8	-	-	-	8	-	-

Zdroj: Ročenka ÚHCP za rok 2023¹⁵²

¹⁵¹ Dostupné [online] z: <https://www.minv.sk/?rok-2024-2>

¹⁵² Dostupné [online] z: <https://www.minv.sk/?rok-2023-2>

Zároveň nie je možné vyžadovať od príslušníkov PZ, aby ovládali jazyk každého cudzinca, ktorý je zaistený v ÚPZC. Jedným z nie menej podstatných aspektov, ktorý výrazným spôsobom ovplyvňuje komunikáciu so zaistenými cudzincami je aj skutočnosť, že zvyčajne ide o ľudí, ktorí majú nižšiu úroveň vzdelania. Z uvedeného následne vyplýva, že aj príslušník Policajného zboru (ďalej len „príslušník PZ“) aj tlmočník, či zástupcovia neziskových organizácií (napr. Liga za ľudské práva), ktorí dobrovoľne poskytujú predovšetkým právne poradenstvo pre cudzincov zaistených v ÚPZC a zároveň komunikujú ich potreby, pri interkultúrnej komunikácii plnia funkciu mediátora a v rámci proaktívneho prístupu môžeme hovoriť o širokej škále činností, ktorými presahujú svoje kompetencie stanovené zákonom. Otvorenou otázkou však ostáva legislatívne zakotvenie komunikácie medzi príslušníkmi Policajného zboru a cudzincami umiestnenými v ÚPZC v čase, keď je nevyhnutné komunikovať každodenné požiadavky, či už zo strany príslušníkov PZ alebo samotných cudzincov, a teda ide o komunikáciu neúradného charakteru. V súčasnosti na Slovensku takáto komunikácia nie je legislatívne podchytená.

2.3 Otázky ochrany základných ľudských práv a slobôd

Dohovor o ochrane základných ľudských práv a slobôd patrí medzi kľúčové dokumenty, ktoré poskytujú záruky ochrany a ďalšieho rozvoja ľudských práv a základných slobôd (ďalej aj „EDLP“). Integrovanou súčasťou predmetného dohovoru je v rámci článku 5 (právo na slobodu a bezpečnosť) a článku 6 (právo na spravodlivé súdne konanie) aj právo na tzv. jazykovú pomoc. Pod právom na jazykovú pomoc sa rozumie právo každého komunikovať v jazyku, ktorému rozumie v prípadoch, keď je dotknutá osoba (pre potreby vedeckovýskumnej úlohy ide o štátneho príslušníka tretej krajiny) mimo územia svojej domovskej krajiny, a teda nerozumie úradnému jazyku krajiny, na ktorej území sa nachádza. Uvedené právo sa však vzťahuje aj na tých štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí boli na území konkrétneho štátu z nejakého dôvodu zaistení, resp. zatknutí, a teda v rámci úradného styku s príslušnými orgánmi sú nútení s nimi komunikovať.

Komunikácia so štátnymi príslušníkmi tretích krajín je však častokrát problematická, a to nielen s ohľadom na skutočnosť, že mnohí z nich zvyčajne neovládajú na komunikatívnej úrovni svetovo rozšírené jazyky akými sú napríklad angličtina, francúzština, nemčina a pod. Často ide o cudzincov, ktorí okrem svojho materinského jazyka neovládajú žiadny iný jazyk. Samotnú komunikáciu však ovplyvňujú aj iné faktory, nielen jazyková bariéra. Priblíženie problematiky interkultúrnej komunikácie so štátnymi príslušníkmi tretích krajín v prostredí detenčných zariadení pri zohľadnení základných ľudských práv a slobôd migrantov v tomto kvázi právnom prostredí, umožňuje upriamiť pozornosť predovšetkým kontextu členských štátov EÚ, medzi ktoré patrí aj Slovenská republika a zároveň poukázať na skutočnosť, že pri všetkých vynesených rozsudkoch Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej aj „ESLP“) zohľadňuje nielen platnú sekundárnu legislatívu na úrovni EÚ, ale aj právnu úpravu predmetnej oblasti na národnej úrovni dotknutého členského štátu a medzinárodné právo, ktoré však nemajú výrazný vplyv na požiadavku a vymedzenie práva na poskytovanie služieb tlmočníka, práva na poskytnutie služieb prekladateľa, otázky súvisiace s poskytnutím služieb tlmočníka/prekladateľa, či kvalitatívnu stránku poskytovaných tlmočnických a prekladateľských služieb. Vedenie záznamov o poskytnutých tlmočnických/prekladateľských službách pre potreby ďalšieho konania nie sú explicitne a jednotne vymedzené na národnej úrovni jednotlivých členských štátov, ani na európskej, či medzinárodnej úrovni. Formulovaná je však požiadavka na tlmočenie, a to pre potreby procesných úkonov a úradnej komunikácie s príslušnými orgánmi v prípade zaistenia štátneho príslušníka tretej krajiny na území členského štátu.

Samotné rozsudky ESLP nám však môžu priblížiť rámec poskytovania jazykovej pomoci štátnym príslušníkom tretích krajín, ktorí sú zaistení na území členského štátu a neovládajú jazyk krajiny, na území ktorej sa zdržiavajú, a to s ohľadom na možné vyvolanie sankcií voči členskému štátu v prípade nedodržania ľudských práv a základných slobôd, medzi ktoré poskytovanie jazykovej pomoci rozhodne patrí.

3 Charakteristika výskumného súboru

Otázky jazykovej pomoci a interkultúrnej komunikácie pokrýva mnoho rozsudkov Európskeho súdu pre ľudské práva, ktoré aj samotná autorka analyzovala a následne svoje zistenia publikovala v mnohých odborných a vedeckých periodikách, ako aj v rámci aktívnej účasti na mnohých medzinárodných vedeckých konferenciách na území Slovenskej republiky, ako aj v zahraničí. Pre potreby predkladanej vedeckej štúdie je však nevyhnutné zosumarizovať doposiaľ získané poznatky a zároveň ich doplniť o nové skutočnosti, ktoré sa javia ako kľúčové pre skúmanú problematiku. Ide predovšetkým o rozsudky, ktoré sa zásadným spôsobom pricinili o bližšie vymedzenie otázok súvisiacich s interkultúrnou komunikáciou so štátnymi príslušníkmi tretích krajín zaistenými na území členských štátov EÚ a explicitne sa týkajú porušenia článku 5 ods. 2 Dohovoru a zároveň plnia úlohu precedensov:

- *Čonka proti Belgicku* - ako jeden z najvýznamnejších prípadov týkajúcich sa otázky jazyka a poskytovaných tlmočnických služieb, v ktorom ESLP rozhodol, že jedna osoba tlmočníka nemôže poskytovať tlmočnicke služby pre skupinu zaistených osôb. V rámci rozsudku je taktiež stanovené, že skupina zaistených osôb nemôže byť považovaná za jeden celok, a preto je potreba individuálneho prístupu záväzná nielen na účely právnej pomoci, ale aj pre poskytovanie tlmočnických služieb.
- *Saadi proti Spojenému kráľovstvu* – rozsudok sa týka stanovenia presného časového rámca pre poskytovanie jazykovej pomoci, keďže doposiaľ nebolo jasné, kto je zodpovedný za informovanie zadržaného o dôvodoch jeho zatknutia, t. j. príslušník Policajného zboru alebo právny zástupca? Predmetom rozsudku je však aj forma poskytnutia informácii zaistenej osobe – ústna v. listinná forma, keďže povinnosť poskytnúť dôkazy o poskytnutí informácií zaistenej osobe sa v jednotlivých jurisdikciách členských štátov EÚ vykladá rôzne. Britská vláda pripustila, že formuláre používané v čase zadržania žalobcu neboli dostatočné, t. j. neobsahovali relevantné informácie, ktoré by umožnili žalobcovi primerane reagovať v súvislosti s jeho zadržaním. Dokonca dôvody jeho zadržania mu boli poskytnuté iba ústnou formou, a to až 76 hodín po jeho zadržaní. Na základe uvedených skutočností a chronologickej postupnosti jednotlivých krokov súd skonštatoval, že žalobca nebol o dôvodoch svojho zadržania informovaný dostatočne „rýchlo“, informácie mu zároveň neboli poskytnuté v zrozumiteľnej forme a jazyku, ktorému rozumie a o dôvodoch zatknutia nebol informovaný v ich komplexnosti. Na základe rozsudku však v súčasnosti možno vychádzať zo záveru, že oneskorenie 76 hodín pri poskytovaní relevantných informácií (dôvody zaistenia) zaistenej osobe poskytlo opodstatnený dôvod na porušenie článku 5 ods. 2. Rozsudok stanovil maximálny časový rámec, ktorý je k dispozícii na poskytovanie informácií, a teda aj na poskytnutie jazykovej pomoci.
- *Khlaifia proti Taliansku* – rozsudok sa dotýka úradnej komunikácie, ktorej sa dožadovali žalobcovia vo vzťahu k talianskym autoritám, keďže ako osoby s postavením nelegálnych migrantov mali byť o tejto skutočnosti informovaní a taktiež je nevyhnutné v rámci naplnenia požiadaviek článku 5 § 2 dohovoru, dotknutej osobe oznámiť právne a skutkové dôvody pozbavenia slobody. S ohľadom na skutočnosť, že talianske authority nepredložili žiadny

oficiálny dokument adresovaný žalobcom, ktorý by obsahoval takéto informácie, súd rozhodol v neprospech Talianska. Okrem toho príkazy na odopretie vstupu, v ktorých nebola žiadna zmienka o zadržaní žalobcov, boli zjavne oznámené až 27., resp. 29. septembra 2011, zatiaľ čo žalobcovia boli umiestnení do detenčného zariadenia 17. a 18. septembra. Informácie im teda neboli poskytnuté "bezodkladne", ako to vyžaduje článok 5 § 2. Na základe uvedených skutočností súd dospel k záveru, že došlo k porušeniu tohto ustanovenia (pozri body 82 až 85 rozsudku komory).

- *M.S. proti Slovensku a Ukrajine* – rozsudok poukazuje na skutočnosť, že slovenské orgány neignorovali skutočnosť, že žalobca bol maloletý, a neposkytli mu prístup k tlmočníkovi a advokátovi. 23. septembra 2010 o 19.25 hod. bol žalobca vypočutý pohraničnou políciou s cieľom zistiť jeho totožnosť a okolnosti, za ktorých sa dopustil trestného činu nedovoleného vstupu na Slovensko, teda trestného činu, ktorého sa preukázateľne dopustil. Nasledujúci deň, 24. septembra 2010, bolo vydané rozhodnutie o administratívnom vyhostení, ktorým bol žalobcovi zároveň zakázaný opätovný vstup na územie Slovenskej republiky na dobu piatich rokov. Rozhodnutie bolo preložené do jazyka paštu (písomná forma rozhodnutia v uvedenom jazyku). Žalobcovi bol odovzdaný preklad usmernení o vyhostení do paštčiny, v ktorom boli zhrnuté príslušné slovenské právne predpisy a postupy týkajúce sa vyhostenia cudzincov. Uvedené rozhodnutie obsahovalo aj vysvetlenie o dostupných opravných prostriedkoch proti vyhosteniu. ESĽP v tomto prípade rozhodol v prospech slovenských orgánov, keďže žalobca bol vypočutý a boli mu vysvetlené dôvody jeho zadržania, a to vrátane vysvetlenia dostupných opravných prostriedkov. Uvedené poučenie poskytli príslušníci Policajného zboru v písomnej forme v jazyku paštu, ktorému sťažovateľ preukázateľne rozumel. V prípade Ukrajiny súd rozhodol v neprospech štátu, keďže absentovala písomná forma poučenia žalobcu v jazyku, ktorému preukázateľne rozumie.

- *J. R. a iní proti Grécku* - rozsudok upravuje povinnosť členského štátu poskytnúť štátnemu príslušníkovi tretej krajiny informačný materiál (informačnú brožúru) v jazyku, ktorému zaistený cudzinec rozumie a zároveň včas/bezodkladne informovať o dôvodoch zatknutia, pričom zodpovednosť za poskytnutie týchto informácií zostáva na Úrade vysokého komisára OSN pre utečencov, ktorý preberá povinnosť informovať novoprijatých štátnych príslušníkov tretích krajín v hotspotoch o ich právach a povinnostiach a oznámiť im ako sa dostať k azylovému konaniu. Podľa rozhodnutia vlády sú tí istí zamestnanci zodpovední aj za šírenie informačných brožúr právneho charakteru a následne sa cudzinci, ktorí si to želajú, môžu obrátiť na právnikov mimovládnych organizácií. V tomto rozsudku súd tiež upozornil na skutočnosť, že všetky informácie mali byť poskytnuté v zrozumiteľnom jazyku. Všetky informácie by mali byť zadržaným cudzincom poskytnuté „čo najskôr“, avšak zatýkajúci orgán činný v trestnom konaní ich nemusí poskytnúť v plnom rozsahu ihneď. V tomto prípade súd určuje aj obsah informačného materiálu. Súd zároveň poznamenáva, že obsah uvedeného materiálu nebol taký, aby poskytoval dostatočné informácie o zaistení, opravných prostriedkoch, o tom, že cudzinec sa môže obrátiť na advokáta a policajta a že môže podať námietky proti rozhodnutiu o vyhostení atď. do 48 hodín.¹⁵³

Jazyková pomoc je v praxi predmetom interpretácie jednotlivých krajín. Na základe judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva sa ukazuje, ako možno do istej miery vykladať ustanovenia o jazykovej pomoci, v uvedených prípadoch predovšetkým s ohľadom na poskytovanie tlmočnických služieb. Jazykové problémy sa často objavujú spolu so sťažnosťami porušenia článkov 5 a 6 a príležitostne v spojení s článkom 14 (zákaz diskriminácie). Aj keď ESĽP len zriedka zistil porušenie výlučne z dôvodu problémov súvisiacich s poskytovaním jazykovej pomoci, vyššie uvedené prípady mu poskytli príležitosť stanoviť základné zásady v pasážach, ktoré predstavujú konsolidáciu uplatniteľnej judikatúry.

¹⁵³ Rozsudok č. 22696/16.

4 Sumarizácia zistení

Právo na jazykovú pomoc patrí medzi základné práva zaručené Dohovorom a je tiež zakotvené v sekundárnych právnych predpisoch EÚ, a preto je záväzné pre všetky členské štáty. Vďaka judikatúre ESLP sa viac objasňuje poskytovanie jazykovej pomoci, resp. tlmočnických a prekladateľských služieb a rozsah ich použitia je špecifikovaný pre potreby budúcich prípadov. Otázky týkajúce sa formy poskytovaných tlmočnických a prekladateľských služieb na účely azylového konania zostávajú v rukách vnútroštátnych orgánov jednotlivých členských štátov a ich preferencie (ústna forma v. písomná forma), pokiaľ ich možno predložiť ako dôkazný materiál pre potenciálne konanie ESLP. Aj keď ESLP rozhodol v prospech písomného prekladu, umožňuje aj poskytovanie informácií zo strany príslušných orgánov v ústnej forme, ak ich možno predložiť ako dôkaz pre prípadné konanie. Obdobne, aj právo na poskytnutie informácií v jazyku zrozumiteľnom pre cudzincov, ktorí prichádzajú na územie členského štátu je jednou z procesných záruk uvedených v Dohovore. Nevyhnutnou podmienkou je však poskytnúť relevantné informácie do 24 hodín od zaistenia štátneho príslušníka tretej krajiny, keďže osoba zaistená v detenčnom zariadení má právo byť informovaná o dôvodoch svojho zaistenia a toto právo je súčasťou procesných záruk. Vymedzenie presného časového rámca pre poskytovanie informácií na vyššie uvedené účely do veľkej miery závisí od jazykovej spôsobilosti príslušníka PZ, ktorý vykonáva zaistenie, keďže podľa judikatúry sa uprednostňuje poskytnutie informácií v čase zaistenia. Pri oboch formách jazykovej pomoci, t. j. preklade aj tlmočení, sa poskytujú informácie do jazyka, ktorému zaistená osoba rozumie a v drvivej väčšine prípadov je zohľadnený úradný jazyk krajiny pôvodu štátneho príslušníka tretej krajiny. Pri tlmočení do jazyka, ktorému zaistená osoba rozumie, sa vo väčšine prípadov berie do úvahy úradný jazyk krajiny pôvodu štátneho príslušníka tretej krajiny. Výber tlmočníka zostáva v rukách vnútroštátnych orgánov a realizuje sa na základe vnútroštátnych právnych predpisov jednotlivých členských štátov. Spoločný rámec, pokiaľ ide o zabezpečenie kvality tlmočnických služieb a kvalifikáciu jednotlivých tlmočníkov, zostáva nezodpovedanou otázkou, pretože kvalifikačné kritériá sa v jednotlivých členských štátoch líšia. Pokiaľ ide o počet tlmočníkov, ktorí sú k dispozícii pre skupinu štátnych príslušníkov tretích krajín (neurčitý počet osôb), obmedzenia nie sú výslovne stanovené. Na základe rozsudku č. 51564/99 z 5. februára 2002 v prípade Čonka proti Belgicku, v prípade ak jeden tlmočník poskytuje tlmočnicke služby pre skupinu osôb, nie je dodržaná povinnosť členského štátu individuálne posudzovať každý prípad samostatne. S ohľadom na vnímanie štátneho príslušníka tretej krajiny, je teda uprednostňovaný individuálny prístup a fyzická prítomnosť osoby poskytujúcej jazykovú pomoc, aj keď fyzickú prítomnosť tlmočníka či prekladateľa je z pohľadu vnútroštátnych orgánov často ťažké dosiahnuť. Rozsah poskytovaných informácií by mal však umožniť štátnemu príslušníkovi tretej krajiny pochopiť právne prostriedky nápravy a jeho súčasné právne postavenie.

Poskytovanie jazykovej pomoci patrí medzi základné ľudské práva zaručené vnútroštátnymi právnymi predpismi členských štátov, sekundárnou legislatívou EÚ, ale aj medzinárodným právom. Rešpektovanie ľudských práv a spôsob, akým sú v štáte zaručené, je jedným z kľúčových faktorov, ktoré zároveň ovplyvňujú pocit bezpečnosti v štáte.

5 Závěry relevantné pre aplikačnú prax

Skúmanie uvedenej problematiky zvyšuje možnosť konsolidácie uplatniteľnej judikatúry – právo štátnych príslušníkov tretích krajín na získanie jazykovej pomoci, ktoré by mali členské štáty udeľovať spôsobom, ktorý poskytuje dotknutej osobe konkrétnu a praktickú možnosť ju využiť, ak by štáty

poskytovali jazykovú pomoc unifikovaným spôsobom, minimalizovali by možnosť rôznorodej interpretácie a následne aj možnosť penalizácie zo strany ESLP. Vďaka judikatúre ESLP je možné do istej miery vykladať ustanovenia o jazykovej pomoci, a to predovšetkým s ohľadom na poskytovanie tlmočnických služieb. Rozsudky ESLP poskytujú príležitosť stanoviť základné zásady v pasážach, ktoré predstavujú konsolidáciu uplatniteľnej judikatúry vo všetkých členských štátoch EÚ.

Zároveň je však nevyhnutné zohľadniť špecifické prostredie ÚPZC a navrhnúť riešenia, ktoré by pomohli obom zúčastneným stranám – tzn. príslušníkom Policajného zboru, ako aj samotným cudzincom zmierňovať napäté situácie, ktoré vznikajú z elementárnych interkultúrnych nedorozumení a súvisiacej jazykovej bariéry. Z vyššie uvedených zistení vyplýva, že v budúcnosti by bolo vhodné zvážiť nasledovné:

- rozšíriť možnosti vzdelávania v oblasti cudzích jazykov v rámci Policajného zboru, najmä pre cudzineckú a hraničnú políciu, podľa možnosti aj v súvislosti s menej rozšírenými jazykmi,
- zaviesť alternatívnu formu komunikácie vo forme obrázkov (piktogramov) v záchytných zariadeniach,
- odporúča sa ďalšie monitorovanie medzikultúrnej komunikácie v záchytných zariadeniach, aby bolo možné prijať vhodné opatrenia na zefektívnenie komunikácie so štátnymi príslušníkmi tretích krajín, napr. rozšírenie komunikačnej príručky o ďalšie jazyky,
- zvážiť odbornú prípravu príslušníkov Policajného zboru v oblasti medzikultúrnej komunikácie s cieľom zefektívniť nielen verbálnu, ale aj neverbálnu časť komunikácie,
- zvážiť nadviazanie spolupráce s univerzitami, ktoré poskytujú odbornú prípravu v oblasti tlmočnických a prekladateľských programov, a zdôrazniť naliehavú potrebu policajnej praxe riešiť nedostatok tlmočníkov a prekladateľov, najmä v prípade menej používaných a neeurópskych jazykov,
- upozorniť na potrebu jednotných informačných materiálov v jazykoch zadržaných cudzincov, ktoré by poskytovali základné právne poradenstvo, čím by sa členské štáty vyhli prípadným sankciám zo strany Európskeho súdu pre ľudské práva,
- zvážiť možnosť vybaviť ÚPZC technologickým zariadením umožňujúcim automatický preklad/tlmočenie, ktoré by pomohlo riešiť komunikačné situácie v rámci neoficiálnej komunikácie,
- zvážiť doplnenie predmetu interkultúrna komunikácia v rámci špecializovanej odbornej prípravy príslušníkov Policajného zboru, a tak nielen upozorniť na úskalía práce s cudzím jazykom v policajnej praxi, ale aj ponúknuť prípravu na riešenie konkrétnych situácií,
- upozorniť na možnosť zosúladiť spôsob zabezpečenia interkultúrnej komunikácie v rámci ÚPZC, a tak prispieť k vytvoreniu jednotného systému na národnej úrovni.

Literatúra

ATAÇ, I. and S. D. JONG, 2017. Demand and Deliver: Refugee Support Organisations in Austria. *Social Inclusion*, 5(3),28-37. <https://doi.org/10.17645/si.v5i3.1003>

BAUBÖCK, R., 2003. Farewell to Multiculturalism? Sharing Values and Identities in Societies of Immigration. In: European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC) (Publisher), "Equal Voices", issue 12, 2003, pp. 21-27.

Administrative Detention of Migrants.
<https://www2.ohchr.org/english/issues/migration/taskforce/docs/administrativedetentionrev5.pdf>

Asylum Information Database of the European Council on Refugees and Exiles.
<https://www.asylumineurope.org/comparator/asylum-detention>

BERBEL, E. C. 2020. Challenges and difficulties of translation and interpreting in the migration and refugee crisis in Germany. *Open Linguistics*, vol. 6, no. 1, 2020, pp. 162-170.
<https://doi.org/10.1515/opli-2020-0014>

Body of Principles for the Protection of All Persons under Any Form of Detention or Imprisonment Adopted by General Assembly resolution 43/173 of 9 December 1988.
<https://www.un.org/ruleoflaw/files/Body%20of%20Principles%20Detention.%20pdf.pdf>

BRANNAN, J. 2010. ECHR case-law on the right to language assistance in criminal proceedings and the EU response. <https://eulita.eu/wp-content/uploads/files/TRAFUT%20Brannan%20ECHR%20case%20law.pdf>

BRANNAN, J. 2012. Raising the standard of language assistance in criminal proceedings: From the rights under Article 6(3) ECHR to Directive 2010/64/EU. *Cyprus Human Rights Law Review* 2, 2012. pp. 128-156.

BRANNAN, J. ECHR *Case-law on the right to language assistance in criminal proceedings and the EU response*. e-justice.europa.eu/4_BrannanECHRcaselaw_EU_en%20(1).pdf

BRANNAN, J. *Identifying written translation in criminal proceedings as a separate right: Scope and supervision under European law*. https://jostrans.org/issue27/art_brannan.php

Case of Conka v. Belgium, Judgment of 5 February 2002, No. 51564/99 available online at: <https://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/ecthr-%C4%8Donka-v-belgium-application-no-5156499-5-february-2002>

Case of M.S. v. Slovakia and Ukraine, Judgment No. 17189/11 available online at: <https://hudoc.echr.coe.int/#%22fulltext%22:%22Slovakia%22,%22documentcollectionid2%22:%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%22>

Case of Diallo v. Sweden, Judgment of 5 January 2010, No. 13205/07 available. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:%22001-94127%22>

Case of Hermi v. Italy, Judgment No. 18114/02 available online at: <https://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc>

Case of Husain v. Italy, Judgment No. 18913/03 available online at: <https://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc>

Case of J. R. and others v. Greece, Judgment No. 22696/16 available online at: <https://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc>

Case of Khlaifia v. Italy, Judgment No. 16483/12 available online at: <https://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc>

Case of Rusu v. Austria, Judgment of 2 October 2008, No. 34082/02 available online at: <https://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc>

Case of Saadi v the United Kingdom decided by the Grand Chamber in Strasbourg, Judgment of 29 January 2008 available online at: <http://echr.ketse.com/doc/13229.03-en-20080129/view/>

Case of Vizgirda v. Slovenia, Judgment of 28 August 2018, No. 59868/08 available online at: <https://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc>

Commission Recommendation (EU) 2017/432 of 7 March 2017 on ensuring more effective returns in the implementation of Directive 2008/115/EC;

Commission Recommendation of 1 October 2015 establishing a common "Handbook on Return" to be used by the competent authorities of the Member States in carrying out return tasks (C (2015) 6250 final).

CRAS, S., DE MATTEIS, L. 2010. *The Directive on the right to interpretation and translation in criminal proceedings – genesis and description*. EUCRIM (European Criminal Law Associations' Forum) 2010/4, pp. 153-162. http://www.mpicc.de/eucrim/archiv/eucrim_10-04.pdf

Directive 2008/115/EC of the European Parliament and of the Council of 16 December 2008 on common standards and procedures in Member States for returning illegally staying third-country nationals.

Directive 2010/64/EU of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010 on the right to interpretation and translation in criminal proceedings.

Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on common procedures for granting and withdrawing international protection.

HARRIS, D., O'BOYLE, M., WARBRICK, C. 2009. *Law of the European Convention on Human Rights*. 2nd e. Oxford:Oxford University Press, 2009.

ICCPR General Comment No. 08: Right to liberty and security of persons. UN OHCHR. 30 June 1982. Retrieved 1 January 2020.

MIKKELSON, H. The professionalization of community interpreting. <https://www.researchgate.net/publication/41446373> The Professionalization of Community Interpreting

MOSER-MERCER, B., KÜNZLI, A., KORAC, M. 1998. Prolonged turns in interpreting: Effects on quality, physiological and psychological stress. *Interpreting* 3(5), 1998, p. 47-65.

NIKOLAJOVÁ KUPFERSCHMIDTOVÁ, E. 2020. Legal Framework for Communication with Third-Country Nationals: Study of Slovakia and Italy. *Košice Security Revue*, 2, 83–97.

NIKOLAJOVÁ KUPFERSCHMIDTOVÁ, E. 2021. The case-law of the European Court of Human Rights and its impact on the definition of the language assistance as a fundamental right of the third-country nationals. *Archibald Reiss days: Thematic conference proceedings of international significance*, 485-492.

NIKOLAJOVÁ KUPFERSCHMIDTOVÁ, E. 2024. *Prevenia kriminality v nadväznosti na poskytovanie jazykovej pomoci štátnym príslušníkom tretích krajín v rámci medzinárodnej vedeckej konferencie pod názvom Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike a vybraných krajinách, ktorá bola organizovaná Katedrou kriminológie A PZ v Bratislave sa uskutočnila v dňoch 26. a 27. septembra 2023 v Piešťanoch*. Dostupné [online] z:

<https://www.akademiapz.sk/sites/default/files/2456-Podujatia%20pre%20odbornu%20verejnost/Kriminologia%20zborn%C3%ADk%20e%20verzia.pdf>

NORSTRÖM, E. 2010. Community Interpreting in Sweden and its Significance to guaranteeing legal and medical security. <http://sens-public.org/articles/781/>

NOVÁKOVÁ, I. ET AL. 2018. *Interkultúrna komunikácia so štátnymi príslušníkmi tretích krajín v útvoroch policajného zaistenia pre cudzincov*: Projekt. /Rieš. výsk. úl. Iveta Nováková, spolurieš. Martina Binderová, spolurieš. Petra Ferenčíková, spolurieš. Emil Semjan, spolurieš. Patrik Ambrus, spolurieš. Jelena Ondrejčiková, spolurieš. Klaudia Marczyová. [a i.]. 1. vyd. – Bratislava: Akadémia PZ – K jazykov, 2018. – 39 1.: dokumentácia 11 1. Vto

Regulation (EU) No 182/2011 of the European Parliament and of the Council 439/2010 of 19 May 2010 establishing a European Asylum Support Office.

Regulation (EU) No 182/2011 of the European Parliament and of the Council Regulation (EC) No 640/2013 of 26 June 2013 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an application for international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or a stateless person.

Return Handbook. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/proposal-implementation-package/docs/return_handbook_en.pdf

ROSSATO, L. 2017. Migrant Inmates Mediating between Languages and Cultures. In Antonini, R., Cirillo, L., Rossato, L., Torresi, I. (eds) *Non-professional interpreting and translation: State of the Art and Future of an Emerging Field of Research*. John Benjamins Translation Library 129, vii., 415 pp. ISBN 9789027266088.

SCHULZ, R. A. 1981. Literature and Readability: Bridging the Gap in Foreign Language Reading. *The Modern Language Journal*. 1981, roč. 65, č. 1, s. 43-53.

SVENSEN, B. 2009. *A Handbook of Lexicography: The Theory and Practice of Dictionary Making*. Cambridge University Press. ISBN 978-0-521-88180-7.

The European Convention on Human Rights. https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf

TUŽINSKÁ, H. 2015. Tlmočenie, migranti, štát rozpoznanie jazykových registrov. In *Jazyk v politických, ideologických a interkultúrnych vzťahoch*, Sociolinguistica Slovaca 8, Bratislava: Veda, p. 243-258.

VALDMANOVÁ, K. 2020. Návrh komunikačných jazykových kompetencií úroveň B2 pre ošetrovateľské profesie, s. 156. <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/gogova1/subor/valdmanova.pdf>

VIKTORYOVÁ, J., BLATNICKÝ, J. 2015. Ochrana ľudských práv vo vyšetrovaní. *Európsky rozmer ochrany ľudských práv v činnosti polície*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie. Bratislava. Akadémia PZ v Bratislave. Katedra verejnoprávnych vied. ISBN 978-20-8054-631-1. S. 167-174

WALDNEROVÁ, J. 2012. Jazyk, kultúra, spoločnosť a vyučovanie cudzích jazykov. *Jazyk – kultúra - spoločnosť (vzájomné súvislosti)*, vedecký zborník, Univerzita Konštantína filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, 2012. http://www.jc.ff.ukf.sk/images/publikacie/zb06-jazyk_kultura.pdf.

WIERLACHER, A., HUDSON-WIEDENMANN, U. 2003. Interkulturalität: zur Konzeptualisierung Eines Grundbegriffs Interkultureller Kommunikation. *Interkulturelle Kommunikation: Texte und Übungen zum Interkulturellen Handeln*. Ed. Jürgen Bolten – Claus Ehrhardt. Sternenfels: Verl. Wiss. und Praxis, 2003, ISBN 3-896-73138-8.

World Migration Report 2022. <https://publications.iom.int/system/files/pdf/WMR-2022.pdf>

World Migration Report 2024. <https://worldmigrationreport.iom.int/msite/wmr-2024-interactive/>

ZACHOVÁ, A. 2007. *Ludské práva (európsky koncept)*. Akadémia PZ v Bratislave. Bratislava. 132 s. ISBN 978-80-8054-411-9.

Kontakt na autora:

mjr. PhDr. Elena Nikolajová Kupferschmidtová, PhD., MBA
Oddelenie medzinárodnej spolupráce
Finančná spravodajská jednotka Prezídia Policajného zboru
Pribinova 2, Bratislava
e-mail: elena.nikolajova@minv.sk

Vplyv väzenského prostredia na kriminalitu väzňov vo väzenskom prostredí a jej prevencia

Anotácia: Článok sa zaoberá nepriaznivým vplyvom väzenského prostredia na väzňov a analyzuje dopad tohto prostredia na možné páchanie kriminality vo väzenskom prostredí. Pozornosť sa venuje najmä rizikovým faktorom vplývajúcim na najčastejšie druhy kriminality vo väzenskom prostredí a navrhujú sa odporúčania na ich prevenciu. Zároveň článok predstavuje európsky rozmer väzenstva v tejto oblasti a zohľadňuje súvisiace rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva dotýkajúce sa uvedeného problému.

Kľúčové slová: väzenské prostredie, kriminalita, príčiny kriminality, podmienky kriminality, psychológia, prevencia, Európsky súd pre ľudské práva

Anotation: The article deals with the negative impact of the prison environment on prisoners and analyses the impact of this environment on the possible commission of crime in the prison environment. Attention is mainly paid to the risk factors affecting the most common types of crime in the prison environment, and the recommendations for their prevention are proposed. The article also presents the European dimension of prison policy and takes into account the related decisions of the European Court of Human Rights concerning the described problem.

Key words: the prison environment, criminality, causes of criminality, conditions of criminality, psychology, prevention, European Court of Human Rights

Úvod

Podľa viacerých výskumov negatívny jav umiestnenia osôb vo výkone trestu odňatia slobody (ďalej aj „VTOS“), najmä pri dlhodobých trestoch odňatia slobody prispieva k zvýšenému riziku recidívy. Samotný výkon trestu odňatia slobody sa môže stať z dlhodobého hľadiska potenciálnym kriminogénnym faktorom.

Vplyv väzenského prostredia

Dlhodobé tresty odňatia slobody pôsobia negatívne na psychiku odsúdeného a na jeho resocializačnú prognózu najmä v prípadoch, kedy páchatel' nepredstavuje nebezpečenstvo pre spoločnosť a na zabezpečenie ochrany spoločnosti nie je potrebná jeho izolácia. Trest vtedy nenaplnia nápravnú funkciu, ale prevažne retributívnu. Čím dlhší čas je odsúdený v prostredí väznice,¹⁵⁴ tým dlhší čas je vystavený negatívnym vplyvom tohto prostredia. Už od momentu nástupu na výkon trestu sa odsúdený začína prispôbovať svojej novej životnej realite a podmienkam, ktoré sú okolo neho. V štyridsiatych rokoch 20. storočia D. Clemmer (1940) na označenie tohto javu zaviedol pojem „prizonizácia“. Pod týmto pojmom chápeme reálny socializačný vplyv väzenského prostredia. „*Toto prostredie, jeho subkultúra a izolovanosť od ostatného sveta povzbudzuje a núti väzňov, aby absorbovali a osvojili si zvyky a obyčaje typické práve pre väzenské prostredie a ostro vzdialené od vzorcov správania udržiavaných kultúrnymi normami, ktoré riadia svet za múrmi. Inštitucionalizované resocializačné úsilie so snahou o rehabilitáciu schopnosti normokonformne fungovať za múrmi väzenia naráža na neformálnu „resocializáciu“ prostredníctvom väzenskej subkultúry. Podľa Clemmera sa tak väzenie viac ako nápravným zariadením stáva školou zločinu.*“¹⁵⁵ Výrazom procesu

¹⁵⁴ Ústav na výkon trestu odňatia slobody je oficiálnym názvom väzenského zariadenia, v ktorom sa vykonáva trest odňatia slobody v zmysle § 2 ods. 1 písm. b) zákona č. 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže. Keďže zameranie príspevku presahuje hranice Slovenskej republiky, v príspevku používame aj menej formálny pojem „väznica“ a „väzenie.“

¹⁵⁵ CLEMMER, D. *The Prison Community*. New York : HRW, 1940. In: LUBELCOVÁ, G.: *Alternatívne tresty v kontexte stratégií spoločenskej regulácie kriminality* [online]. Dostupné z:

prizonizácie je adaptácia väzňov na život „za múrmi“ väznice, v ktorom je na prežitie nevyhnutné, aby si prisvojili nové pravidlá a vzorce správania, ktoré sú však odlišné od tých, ktoré na nich čakajú po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody. Ak nie sú nastavené dostatočné a účinné kompenzačné mechanizmy na zmiernenie a potlačanie vplyvov prizonizácie, osoby vystavené prizonizácii majú zhoršenú individuálnu kriminálnu prognózu v podobe zvýšeného rizika recidívy. Paradoxom výkonu trestu odňatia slobody sa tak stáva „výchova“ k recidíve miesto nápravy a resocializácie – úspešnej integrácie odsúdeného do spoločnosti s cieľom odstrániť alebo aspoň minimalizovať negatívne javy, ktoré prispeli k prvotnému páchaniu trestnej činnosti, a osvojenie si hodnôt smerujúcich k rešpektovaniu a dodržiavaniu spoločenských noriem (vrátane právnych). Úroveň prizonizácie odsúdeného je individuálna. Clemmer ďalej tvrdí, že k prehlbovaniu sklonov ku kriminalite a asociálnosti dochádza vtedy, keď sa väzeň plne prispôsobí kriminogénnej väzenskej kultúre. Úroveň prizonizácie odsúdeného závisí najmä od vzájomne súvisiacich určujúcich faktorov, ako sú jeho vonkajšie sociálne väzby, spoluodsúdení, práca, príslušnosť vo väzenskom „gangu“, kriminalita, vek a dĺžka trestu. Podľa Netíka, Netíkovej a Hájeka má prizonizácia dve základné zložky:

- a) **inštitucionalizácia** – človek, ktorý stratí samostatnosť a iniciatívu sa určitým spôsobom adaptuje na organizovaný spôsob života vo väzení. Berie to ako vlastný spôsob života, mimo väzenie nedokáže bez problémov samostatne existovať. Inštitucionalizácii podlieha v podstate každý väzeň, najmä ak je odsúdený na dlhšiu dobu, kedy môže dôjsť až k stavu degradácie osobnosti. Po prepustení z VTOS má človek problém plánovať kroky do budúcnosti, rozhodovať sa sám za seba, je závislý na impulzoch od druhých.
- b) **ideologizácia** – proces prispôsobovania sa hodnotám, normám, postojom a názorom, ktoré sa vytvárajú zväčša v neformálnych skupinách odsúdených a majú desocializačný charakter vo väzenskej subkultúre. Jedinec stráca svoje návyky a schopnosti. Za jeden z prvých prizonizačných znakov sa pokladá prijatie väzenského argotu – slovníku, kde majú väzni zaužívané výrazy týkajúce sa ich uväznenia.¹⁵⁶

Odsúdení sú vystavení týmto vplyvom dennodenne bez možnosti „úniku“. Medzi základné prejavy prizonizácie na základe vyššie uvedeného môžeme zaradiť nasledovné javy:

- adaptácia na organizovaný spôsob života,
- strata/oslabenie samostatnosti a iniciatívy (neschopnosť plánovať, rozhodovať sám za seba, závislosť na impulzoch od druhých),
- prispôsobovanie sa hodnotám, normám, postojom a názorom v neformálnych skupinách,
- strata návykov a schopností,
- prijatie väzenského argotu.

Pre predstavu, v tabuľke č. 1 uvádzame vybrané mimoriadne udalosti z 5-ročného obdobia 2018-2022.¹⁵⁷

Vybrané mimoriadne udalosti v ústavoch	2022	2021	2020	2019	2018
Samovraždy obv. a ods.	5	12	4	5	3
Pokusy o samovraždu obv. a ods.	30	33	40	27	45
Napadnutie súdu, oznámenie nástražného výbušného systému, narušenie poriadku v objekte súdu	24	41	149	57	100

<<https://www.sav.sk/journals/uploads/02061040Lubelcova.pdf>> [2024-05-20].

¹⁵⁶ NETÍK, K. – NETÍKOVÁ, D. – HÁJEK, S. *Psychologie v právu. Úvod do forenzní psychologie*. Praha: C. H. Beck, 1997. 140 s. ISBN 8071791776.

¹⁵⁷ Štatistické ročenky MS SR za jednotlivé roky sú dostupné z: <<https://www.justice.gov.sk/ministerstvo/analyticke-centrum-mssr/>> [cit. 2024-05-20]; Ročenky ZVJS za jednotlivé roky sú dostupné z: <<https://www.zvjs.sk/sk/vyrocnna-sprava>> [cit. 2024-05-20].

Napadnutie príslušníka vo výkone služby	1	1	7	5	3
Napadnutie príslušníka alebo zamestnanca ZVJS mimo služby	4	5	1	5	2
COVID-19 príslušníci a zamestnanci ZVJS	1139	1215	945	0	0
COVID-19 obv. a ods.	519	677	1009	0	0
Bitka medzi obv. a ods.	10	15	14	15	14
Donucovacie prostriedky ¹⁵⁸	68	70	59	66	58
Úteky (vrátane pokusov a prípravy na útek)	0	0	2	0	0

Tabuľka č. 1: Vybrané mimoriadne udalosti v ústavoch v rokoch 2018-2022.

Do tabuľky sme zaradili aj ukazovatele týkajúce sa počtu ochorení COVID-19 príslušníkov a zamestnancov ZVJS v ústavoch, ako aj obvinených a odsúdených. Vplyv pandémie sa prejavil na psychike detí a mládeže, ako aj dospelých nevynímajúc väznené osoby. Obvinení a odsúdení boli počas pandémie podrobení viacerým karanténnym opatreniam, boli zriaďované karanténne cely, izby a sektory na umiestnenie na 10 dní po nástupe do výkonu väzby a do výkonu trestu odňatia slobody. Taktiež boli obdobné priestory zriadené pre odsúdených, ktorí boli v kontakte s pozitívne testovanými osobami. V rámci protiepidemických opatrení boli počas núdzového stavu zrušené, resp. neskôr obmedzené návštevy, ktoré boli postupne nahradené videonávštevami. Situácia v niektorých ústavoch bola mimoriadne vážna a úroveň ochrany a zdravotnej starostlivosti poskytnutej väzneným osobám bola podľa slov niektorých nedostatočná.¹⁵⁹ Počty pozitívne testovaných v tabuľke vyššie pritom nemusia byť presné a s veľkou pravdepodobnosťou bol výskyt ochorenia u obvinených a odsúdených vyšší. Vyšší stupeň izolácie a nárast strachu a neistoty najmä v počiatkoch epidémie sa nepochybne prejavil aj v zvýšenom napätí vo väzenskom prostredí a mal dopad nielen na väznené osoby, ale aj na príslušníkov a zamestnancov ZVJS v ústavoch, ktorí okrem rutinných úloh plnili úlohy na úseku protiepidemických opatrení.

Najčastejšie príčiny kriminality vo väzenskom prostredí

Väzenské prostredie môže mať výrazne nepriaznivý vplyv na väzňov, čo môže zvyšovať pravdepodobnosť kriminality vo väzniciach a recidívy po prepustení. Tento vplyv môže byť fyzický, psychologický a sociálny. Spomeňme aspoň niektoré faktory, ktoré pôsobia na vznik kriminality vo väzenskom prostredí:

Preplnenosť väzníc:¹⁶⁰ Preplnené väznice môžu negatívne ovplyvniť všetky aspekty výkonu trestu. „Skutočnosť, že vo väzenskom zariadení je umiestnený vyšší počet väzňov, než na aký bolo

¹⁵⁸ Donucovacími prostriedkami sa v zmysle § 31 ods. 1 zákona o ZVJS rozumejú napr.: hmaty, chvaty, údery a kopy sebaobrany, spútvacie retiazky, putá, slzotvorné prostriedky, obušok, služobný pes, strelná zbraň, obranný štít, prostriedok na zamedzenie priestorovej orientácie alebo na utajenie fyzickej identity a i.

¹⁵⁹ Pozri napríklad: <<https://kosice.korzar.sme.sk/c/22760225/vaznice-neochranili-vaznov-pred-covidom-polovica-pripadov-je-v-kosiciach.html?ref=av-center>> [cit. 2024-05-20], <<https://dennikn.sk/2292898/prvou-obetou-covidu-v-slovenskych-vazniciach-bol-obvineny-z-kauzu-dobytkar/>> [cit. 2024-05-20].

¹⁶⁰ Na preplnenosť slovenských väzníc poukazuje aj Koncepcia väznenstva na roky 2022-2030: „Pri prepočte na medzinárodne akceptovateľnú minimálnu ubytovaciu plochu (4 m²) sú však väzenské objekty na Slovensku preplnené. Ukazovateľ bezprostredného rizika preplnenia väzníc (definovaný metodikou Európskeho výboru pre problémy kriminality ako stav, kedy je väznica z dôvodu rozdielneho naplnenia jednotlivých oddielov naplnená na viac ako 90 % svojej celkovej kapacity) bol prekročený v 16 z 18 ústavov.“
Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/LP/2021/688>, [2024-05-20].

naprojektované, má dopad nielen na väznené osoby (stiesnené a nehygienické pomery; neustály nedostatok súkromia), ale nepriamo aj na celú spoločnosť.¹⁶¹ Preplnenosť väznice má vplyv na zhoršenie vnútornej bezpečnosti väznice, riziko zvýšeného násilného správania medzi väzňami navzájom ako aj k väzenskému personálu; zvyšovanie negatívnych vplyvov väzenského prostredia na väzňov (radikalizácia, čierny obchod); znižovanie preventívneho účinku trestu, obmedzené možnosti resocializačných aktivít, obmedzené možnosti rozvoja pozitívnych osobných kontaktov s rodinou a organizáciami postpenitenciárnej starostlivosti.

Nedostatok zdrojov: Financovanie a zdroje pre rehabilitačné programy sú často obmedzené, čo môže znižovať ich efektívnosť.

Stigma a diskriminácia: Bývalí väzni často čelia stigme a diskriminácii, čo sťažuje ich reintegráciu do spoločnosti a tým negatívne vplýva už na ich pobyt vo väzenskom zariadení.¹⁶² „*Tam kde sa mal sociálne integrovať ho nechcú a tam, kde by sa nemal sociálne integrovať, ho chcú a prináša si po prepustení so sebou ďalšie negatívne reintegrácie.*“¹⁶³

Stres a trauma: Väzenské prostredie je často charakterizované vysokou úrovňou stresu, ktorý môže prameniť z fyzického ohrozenia, izolácie od rodiny a spoločnosti a nepredvídateľnosti každodenného života. Tento stres môže viesť k rozvoju duševných porúch, ako sú depresia, úzkosť a posttraumatická stresová porucha.

Dehumanizácia: Väzni sú často vystavení dehumanizačnému zaobchádzaniu zo strany personálu aj ostatných väzňov, čo môže viesť k strate sebavedomia a sebaúcty. Dehumanizácia môže podporovať násilné a antisociálne správanie, pretože väzni môžu vidieť násilie ako spôsob, ako si získať rešpekt alebo ochranu.

Izolácia: Sociálna izolácia a obmedzený kontakt s rodinou a komunitou môžu mať negatívny vplyv na psychické zdravie väzňov. Izolácia môže viesť k pocitom osamelosti, beznádeje a zúfalstva, čo môže zvýšiť riziko sebapoškodzovania a násilného správania. „*Všetky aspekty života sa odohrávajú na jednom mieste, ktoré je ohraničené, pod dohľadom jednej autority, jednotlivec žije vo vymedzenom priestore, v ktorom sa nemôže voľne pohybovať, všetky aktivity vykonáva v prítomnosti iných, s ktorým sa zaobchádza obdobne.*“¹⁶⁴

Gangová kultúra: V mnohých väzniciach existuje silná gangová prítomnosť, ktorá môže podporovať násilie a kriminalitu. Gangy poskytujú svojim členom ochranu a podporu, ale tiež ich nútia zapájať sa do nelegálnych aktivít. Väzni, ktorí odmietajú členstvo v gangu, môžu čeliť násiliu a šikane.

Negatívne sociálne vzory: Väzni často interagujú s inými jednotlivcami, ktorí majú kriminálnu minulosť a antisociálne správanie. Toto môže posilniť negatívne vzory správania a podporiť kriminalitu aj po prepustení. Absencia pozitívnych vzorov a podporných vzťahov môže brániť rehabilitácii.¹⁶⁵

Psychologické problémy: Dlhodobý stres a trauma môžu viesť k zvýšenej agresivite a antisociálnemu správaniu. Väzni s neliečenými duševnými poruchami môžu byť náchylnejší k násiliu a sebapoškodzovaniu, čo môže ohroziť ich vlastnú bezpečnosť aj bezpečnosť ostatných. „*Prítomnosť*

¹⁶¹ Konceptcia väznenstva na roky 2022-2030. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/LP/2021/688>, [2024-05-20].

¹⁶² ŠPÁNIKOVÁ, M. Resocializácia odsúdených v podmienkach mimovládnej organizácie. In: GRIGER, J. – TURAY, L. (ed.): *Resocializácia odsúdených a jej perspektívy*. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, Omšenie, 11.-13. november 2019, Bratislava: GR ZVJS, 2019. s. 73.

¹⁶³ MAŘÁDEK, V. *Vězeňství*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2005. s. 203. ISBN 80-7368-002-5.

¹⁶⁴ LUBELCOVÁ, G. Resocializácia odsúdených – vízia alebo realita? In: GRIGER, J. – TURAY, L. (ed.): *Resocializácia odsúdených a jej perspektívy*. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, Omšenie, 11.-13. november 2019, Bratislava: GR ZVJS, 2019. s. 43.

¹⁶⁵ MACKENZIE, D. L. *What Works in Corrections: Reducing the Criminal Activities of Offenders and Delinquents*. New York: Cambridge University Press, 2006. s. 60-61.

*psychickej poruchy nachádzame u 7,2 % odsúdených, pritom najčastejšie ide o poruchy osobnosti, a to predovšetkým zmiešanú alebo disociálnu.*¹⁶⁶

Najčastejšia trestná činnosť páchaná vo väzenskom prostredí

Je potrebné konštatovať, že aj keď sa kriminalita za múrmi väznic odohráva a nie je javom neznámym, k jej konkrétnym štatistickým zisťovaniam sa oficiálne nevedú osobitné kvantifikačné ukazovatele. O jej existencii možno usudzovať najmä zo zaznamenaných mimoriadnych udalostí vo VTOS, prípadne z trestných vecí, ktoré sa viedli poverenými príslušníkmi ZVJS. Poverení príslušníci zboru v ústavoch prijali ku dňu 31.12.2022 do trestného konania 82 trestných vecí, z toho v 22 prípadoch bolo začaté trestné stíhanie podľa § 199 ods. 1 Trestného poriadku.¹⁶⁷ Napríklad možno spomenúť, že ku dňu 31.12.2022 bolo v ústavoch zaznamenaných celkovo 48 mimoriadnych udalostí týkajúcich sa zaistenia omamných a psychotropných látok, liekov, vykonaných pozitívnych testov na omamné a psychotropné látky u obvinených a odsúdených. V roku 2022 zbor zaznamenal 57 mimoriadnych udalostí súvisiacich s vnesením alebo pokusom o vnesenie rôznych typov audiovizuálnej techniky a mobilných telefónov.¹⁶⁸

Celkovo možno trestnú činnosť vo VTOS na báze dlhodobej skúsenosti a poznatkov ZVJS rozdeliť do niekoľkých kategórií:

Násilie a konflikty: Preplnené a stresujúce prostredie môže zvýšiť pravdepodobnosť násilia a konfliktov medzi väzňami. Nedostatok zdrojov, ako sú osobný priestor, jedlo a prístup k programom, môže viesť k súbojom a napätiu. Konflikty medzi väzňami často vedú k fyzickým útokom, bitkám a iným formám násilia. Dôvody môžu zahŕňať osobné konflikty, rivalitu medzi gangmi, boj o moc alebo ochranu. Násilie môže byť spôsobené aj stresom a frustráciou spojenými s väzenským prostredím. Sexuálne napadnutia a znásilnenia sú závažným problémom vo väzniciach. Tieto činy môžu byť spôsobené silovými nerovnováhami, násilím alebo snahou o dominanciu a kontrolu. Sexuálne násilie má devastujúci dopad na obeť, čo môže viesť k dlhodobým psychologickým traumám.

Pašovanie a nelegálne aktivity: Nedostatočný dohľad a preplnenosť môžu uľahčiť pašovanie drog, zbraní a iných zakázaných predmetov. Väzni môžu využívať tieto nelegálne aktivity ako spôsob, ako získať moc a kontrolu v rámci väzenského systému. Drogy sú jednou z najčastejšie pašovaných komodít vo väzniciach. Obchodovanie s drogami je ziskové pre väzňov a môže byť kontrolované gangmi. Drogy prispievajú k zvýšeniu násilia a zhoršeniu celkovej bezpečnosti vo väzenských zariadeniach. Zbrane, ako sú nože, improvizované bodné nástroje a iné nebezpečné predmety, sú často pašované medzi väzňami. Tieto zbrane sa používajú na útoky a obranu v rámci konfliktov medzi väzňami. Ako bolo uvedené vyššie, zaznamenávame aj pokusy o pašovanie mobilných telefónov a ďalších elektronických zariadení, ktoré majú väzni zakázané, do väznic. Tieto zariadenia umožňujú väzňom nelegálne komunikovať s vonkajším svetom a koordinovať nelegálne aktivity.

Organizovaný zločin: Gangy vo väzniciach často kontrolujú nelegálne aktivity, ako sú obchodovanie s drogami, vydieranie a ochrana. Gangy môžu mať hierarchické štruktúry a využívať násilie na udržanie disciplíny a moci.

Vydieranie: Vydieranie medzi väzňami je bežnou formou kriminálnej činnosti. Silnejší väzni alebo gangy môžu vydierať slabších väzňov, aby im poskytovali peniaze, jedlo alebo iné komodity. Tieto aktivity môžu byť sprevádzané hrozbami násilia alebo iným nátlakom.

¹⁶⁶ ZHRÍVALOVÁ, P. – RASZKOVÁ T. K vedení soběstačného a řádného života po propuštění: vždy připraveni!? In: GRIGER, J. – TURAY, L. (ed.): *Resocializácia odsúdených a jej perspektívy*. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, Omšenie, 11.-13. november 2019, Bratislava: GR ZVJS, 2019. s. 107.

¹⁶⁷ Štatistická ročenka MS SR za rok 2022, dostupné na: <<https://www.justice.gov.sk/ministerstvo/analyticke-centrum-mssr/>> [2024-05-20].

¹⁶⁸ Tamtiež.

Korupcia personálu: Niektorí väzenskí pracovníci môžu byť zapojení do nelegálnych aktivít, ako je pašovanie, vydieranie alebo poskytovanie privilégií za úplatky.

Podvody: Väzni môžu byť zapojení do rôznych podvodných schém, vrátane finančných podvodov, krádeží identity a falošných žiadostí o sociálne dávky. Tieto aktivity môžu byť riadené zvnútra väzníc s využitím pašovaných elektronických zariadení.

Okrem štandardnej trestnej činnosti sa v rámci ústavov na VTOS vyskytujú aj iné negatívne spoločenské udalosti, ktoré bezprostredne súvisia s trestnou činnosťou vo VTOS alebo môžu byť jej priamym následkom:

Sebapoškodzovanie: Niektorí väzni sa uchýľujú k sebapoškodzovaniu ako spôsobu zvládania stresu, traumy alebo depresie. Sebapoškodzovanie môže zahŕňať rezanie, pálenie alebo iné formy fyzického ubližovania si.

Samovraždy: Samovraždy sú tragickou realitou vo väzniciach, často spôsobenou zúfalstvom, beznádejou a duševnými poruchami. Nedostatok podpory a vhodnej starostlivosti môže zvýšiť riziko samovražedného správania.

Prevenia kriminality vo väzenskom prostredí

„Výkon akéhokoľvek trestu musí vytvoriť predpoklady na ochranu spoločnosti nielen počas jeho priebehu, ale najmä po jeho skončení, pretože len represia uloženého trestu (akokoľvek prísneho) neodstráni kriminogénne faktory a riziká, ktoré vedú odsúdeného (osobitne odsúdeného recidivistu) k spáchaniu trestného činu a nepripraví odsúdeného na život po prepustení.“¹⁶⁹

Efektivita výkonu trestu odňatia slobody a prevencia pred recidívou sú dôležité témy v oblasti trestného práva a kriminológie. Trest odňatia slobody má niekoľko cieľov, vrátane rehabilitácie páchatel'ov. Pre zníženie recidívy je dôležité nielen efektívne vykonávanie trestu, ale aj adekvátna príprava väzňov na návrat do spoločnosti. Uvádzame niekoľko kľúčových faktorov, ktoré môžu prispieť k prevencii recidívy:

1. Rehabilitačné programy

Efektívne rehabilitačné programy sú kľúčové pre zníženie recidívy. Tieto programy môžu zahŕňať vzdelávanie, odborný výcvik, psychologickú podporu a liečbu závislostí. Cieľom je pripraviť väzňov na produktívny život po prepustení.

Vzdelávanie a odborný výcvik: Väzni s nízkou úrovňou vzdelania a pracovných zručností majú vyššiu mieru recidívy. Poskytovanie vzdelávacích programov, ktoré zahŕňajú základné vzdelanie, odborný výcvik a prípravu na pracovné miesto, je kritické. Tieto programy nielen zvyšujú šance na zamestnanie po prepustení, ale tiež zlepšujú sebavedomie a motiváciu väzňov. Vzdelávacie a pracovné programy môžu poskytnúť väzňom štruktúru a cieľ, čo môže znížiť pravdepodobnosť kriminálneho správania. Tieto programy tiež pripravujú väzňov na život po prepustení, čím znižujú pravdepodobnosť recidívy.

Rozvoj zmysluplných aktivít: Režim poskytovaný väzneným osobám musí v súlade s Európskymi väzenskými pravidlami¹⁷⁰ ponúkať zmysluplné aktivity, ktoré umožnia jednak odsúdeným tráviť primeranú časť dňa (t. j. osem alebo viac hodín) mimo ich cieľ zúčastňujúc sa na zmysluplnej činnosti rôzneho charakteru (prác s odbornou hodnotou, vzdelávanie, šport a pod.), a rovnako budú v prípade odsúdených napĺňať obsahovú požiadavku individuálneho výkonu trestu a výchovnú funkciu trestu.¹⁷¹

¹⁶⁹ Konceptia väznenstva na roky 2022-2030. Dostupné na:

<https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/LP/2021/688>, [2024-05-20].

¹⁷⁰ Odporúčanie Rec(2006)2-rev Výboru ministrov členským štátom Rady Európy o Európskych väzenských pravidlách.

o Európskych

¹⁷¹ Konceptia väznenstva na roky 2022-2030. Dostupné na:

Psychologická a psychiatrická starostlivosť: Mnoho väzňov trpí psychickými problémami alebo závislosťami. „Pred umiestnením odsúdeného do príslušného ústavu sa bez zbytočného odkladu vykoná psychologické vyšetrenie osobnosti. Psychologické vyšetrenie osobnosti odsúdeného je zamerané na zistenie jeho potrieb na určenie programu zaobchádzania.“¹⁷² Poskytovanie psychologickéj podpory, terapie a liečby závislostí môže výrazne znížiť pravdepodobnosť recidívy. Integrované programy, ktoré kombinujú liečbu závislostí a duševného zdravia, sú obzvlášť efektívne. Poskytovanie prístupu k psychologickým službám, vrátane terapie a liečby duševných porúch, môže znížiť negatívne psychologické dopady väzenského prostredia. Programy zamerané na zvládanie hnevu, stresu a traumy sú obzvlášť dôležité. „Pri zaobchádzaní s odsúdeným sa na splnenie cieľov programu zaobchádzania využívajú formy a metódy pedagogického a psychologického pôsobenia, metódy sociálnej práce, ústavný poriadok, disciplinárna právomoc, zaraďovanie do práce, vzdelávanie a kultúrno-osvetová činnosť.“¹⁷³ „Zdravotná starostlivosť vo väzenských zariadeniach sa musí usilovať o zisťovanie a liečbu telesných alebo duševných chorôb alebo postihnutí, ktorými môžu väznené osoby trpieť. Na tento účel sa väzneným osobám poskytujú všetky potrebné zdravotnícke, chirurgické a psychiatrické služby, vrátane tých, ktoré sú dostupné v spoločnosti.“¹⁷⁴

Príslušníci ZVJS sú osobami so špecifickým vzdelaním, ktoré je možné získať na Akadémii Policajného zboru v Bratislave v rámci študijného programu Bezpečnostno-právna ochrana osôb a majetku. Medzi študijné predmety patrí aj penitenciárna psychológia a pedagogika 1+2, ktoré majú zabezpečiť nasledovné. „Študenti absolvovaním predmetu získajú ucelený systém poznatkov z penitenciárnej psychológie o problematike penitenciárnej psychologickéj diagnostiky v penitenciárnej praxi, klasifikácie odsúdených založené na poznaní ich osobnosti, o poskytovaní psychologických služieb obvineným, odsúdeným a personálu, budú vedieť špecifikovať psychologické metódy a formy uplatňované v procese zaobchádzania s obvinenými a odsúdenými.“¹⁷⁵

Kognitívno-behaviorálna terapia (CBT): CBT sa zameriava na zmenu negatívnych myšlienkových vzorcov a správania. Programy založené na CBT, ako napríklad "Reasoning and Rehabilitation" alebo "Thinking for a Change", sa ukázali byť účinné pri znižovaní recidívy tým, že pomáhajú väzňom rozvíjať lepšie rozhodovacie schopnosti a zvládanie stresu.¹⁷⁶

2. Individuálny prístup

Každý väzeň má iné potreby a problémy. Personalizovaný prístup k rehabilitácii, ktorý berie do úvahy individuálne potreby a okolnosti, môže byť účinnejší než univerzálny prístup. „Základným nástrojom individualizácie spôsobu výkonu trestu je systém diferenciacie odsúdených. Samotná povaha trestného činu, prípadne počet vykonaných trestov nevyjadrujú vždy presne stupeň a povahu narušenia páchatel'a. Hodnotenie nebezpečnosti páchatel'a v súvislosti so škodlivosťou činu neznamena, že páchatel' je nebezpečný v rovnakej miere ako trestný čin. Individualizácia spôsobu výkonu trestu sa prejavuje aj v schopnosti identifikovať naplnenie účelu trestu odňatia slobody pred uplynutím formálneho času výkonu trestu odňatia slobody, resp. v schopnosti pokračovať vo výkone trestu (primeraných obmedzeniach, povinnostiach odsúdeného a resocializačných aktivitách) v prirodzenom prostredí mimo väznice.“¹⁷⁷

<https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/LP/2021/688>, [2024-05-20].

¹⁷² Ust. § 8 ods. 2 zák. č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody.

¹⁷³ Ust. § 16 zák. č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody.

¹⁷⁴ Konceptia väznenstva na roky 2022-2030. Dostupné na:

<https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/LP/2021/688>, [2024-05-20].

¹⁷⁵ JURISOVÁ, M. Špecializácia ZVJS v podmienkach Akadémie Policajného zboru v Bratislave. In: GRIGER, J. – TURAY, L. (ed.): *Resocializácia odsúdených a jej perspektívy. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*, Omšenie, 11.-13. november 2019, Bratislava: GR ZVJS, 2019. s. 148.

¹⁷⁶ MACKENZIE, D. L. *What Works in Corrections: Reducing the Criminal Activities of Offenders and Delinquents*. New York: Cambridge University Press, 2006. s. 69.

¹⁷⁷ Konceptia väznenstva na roky 2022-2030. Dostupné na:

<https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/LP/2021/688>, [2024-05-20].

„Pre každého odsúdeného sa vypracúva tzv. program zaobchádzania, ktorý je individuálny pre každého odsúdeného.“¹⁷⁸

Rizikové hodnotenia: Pred vytvorením individuálneho rehabilitačného plánu je dôležité vykonať hodnotenie rizík a potrieb každého väzňa. Sociálni kurátori – metodici sa podieľajú na expertnom posúdení - hodnotení rizika recidívy trestnej činnosti, CRA - RU (angl. Crime Risk Assessment – Reentry Unit skr. CRA-RU). Poskytujú odpoveď na otázku „Aká je z ich profesionálneho pohľadu na odsúdeného pravdepodobnosť jeho opakovaného zlyhania (trestnej činnosti) v najbližších dvoch rokoch.“¹⁷⁹ Takéto štruktúrované hodnotenia pomáhajú identifikovať špecifické rizikové faktory a potreby odsúdeného v nástupnom oddiele pre potreby stanovenia jeho individuálneho programu zaobchádzania.

Prispôbené intervenčné programy: Na základe rizikových hodnotení sú vytvorené individuálne rehabilitačné plány, ktoré zohľadňujú špecifické potreby a okolnosti každého väzňa. Tieto programy by mali byť flexibilné a schopné prispôsobiť sa meniacim sa potrebám väzňa počas výkonu trestu. Aj na tomto základe je následne menený pobyt odsúdeného v jednotlivých diferenciačných skupinách.¹⁸⁰

3. Sociálna podpora

Podpora po prepustení je kritická. To zahŕňa prístup k bývaniu, zamestnaniu a zdravotnej starostlivosti. Spolupráca s komunitnými organizáciami môže pomôcť zaistiť, že bývalí väzni majú podporu potrebnú na úspešnú reintegráciu. V centre jej pozornosti je opätovná adaptácia páchatel'ov trestných činov do občianskeho života a ich reintegrácia do spoločnosti.¹⁸¹ Najčastejšími formami postpenitenciárnej starostlivosti pri riešení sociálneho problému je poradenská činnosť, rozhovor, pozorovanie, nácvik sociálnych zručností zameraný na podporu prosociálneho správania, zmenu postojov a konania odsúdeného.¹⁸²

Programy pre prechod po prepustení: Osobitne významná je aj intenzívna cielená príprava na odchod z väzenia a podpora účinnej postpenitenciárnej starostlivosti tesne po prepustení.¹⁸³ Dostatok podporných programov a špecializovaných sociálnych služieb s nadväznosťou resocializačných a inkluzívnych aktivít je významným predpokladom úspešného návratu do života. Môžu zahŕňať pomoc pri hľadaní bývania, zamestnania, zdravotnej starostlivosti a právnej podpory. Permanentná organizácia a kontrola života vo väzení má negatívny dôsledok v znížení schopnosti samostatne organizovať svoj život, čo sa môže nepriaznivo prejaviť po opustení brán väzenia.¹⁸⁴ „Adaptácia do väzenského prostredia ... je často predstieraná akceptácia formálnych pravidiel, poslušnosť a slušnosť. Takýto model dobrého prispôbenia sa požiadavkám a očakávaniam väzenského personálu a ovládnutie legálnych a nelegálnych techník zvládnutia života v ústavnom zariadení zároveň upevňuje

¹⁷⁸ ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Osobitná časť. II. vydanie.* Šamorín: Heuréka, 2022. s. 346.

¹⁷⁹ VALENTOVIČOVÁ, Z. – VENGRÍNOVÁ, A. Šanca na návrat – šance k úspešnej resocializácii. In: GRIGER, J. – TURAY, L. (ed.): *Resocializácia odsúdených a jej perspektívy.* Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, Omšenie, 11.-13. november 2019, Bratislava: GR ZVJS, 2019. s. 94.

¹⁸⁰ Diferenciačnú skupinu určí riaditeľ ústavu na návrh komisie najmä na základe

a) záverov a odporúčaní psychologického vyšetrenia,

b) poznatkov o správaní odsúdeného vo výkone trestu a výkone väzby,

c) poznania osobnostného narušenia,

d) poznania postojov k plneniu povinností a programu zaobchádzania.

(§ 9 ods. 4 vyhlášky č. 368/2008 Z. z. ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov).

¹⁸¹ ŠPÁNIKOVÁ, M. Resocializácia odsúdených v podmienkach mimovládnej organizácie. In: GRIGER, J. – TURAY, L. (ed.): *Resocializácia odsúdených a jej perspektívy.* Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, Omšenie, 11.-13. november 2019, Bratislava: GR ZVJS, 2019. s. 74.

¹⁸² Tamtiež. s. 76.

¹⁸³ LUBELCOVÁ, G. Resocializácia odsúdených – vízia alebo realita? In: GRIGER, J. – TURAY, L. (ed.): *Resocializácia odsúdených a jej perspektívy.* Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, Omšenie, 11.-13. november 2019, Bratislava: GR ZVJS, 2019. s. 51.

¹⁸⁴ Tamtiež. s. 43.

akceptáciu väzenského spôsobu života, ktorá môže byť zábranou schopnosti zvládnuť život na slobode.¹⁸⁵

Jedným z národných projektov na podporu začlenenia odsúdených do normálneho života po prepustení, je aj projekt Šanca na návrat. „*Kľúčovým cieľom Národného projektu Šanca na návrat je u osôb vo výkone trestu odňatia slobody znížiť riziká sociálneho vylúčenia a zvýšiť kompetencie pri uplatnení sa na trhu práce.*“¹⁸⁶

Mentoring a podpora: Mentoringové programy, kde bývalí väzni dostávajú podporu od mentorov, ktorí sami prešli väzenským systémom, môžu byť veľmi efektívne. Mentori poskytujú emocionálnu podporu, rady a praktickú pomoc pri riešení každodenných problémov. „*Pomáhať druhým zásadne pomáha prepusteným na slobodu vyrovnať sa s traumami vygenerovanými pobytom vo väzení.*“¹⁸⁷

4. Zlepšenie väzenských podmienok

Humanizácia väzenských podmienok môže prispieť k lepšej psychickej a fyzickej pohode väzňov, čo môže zvýšiť šance na úspešnú reintegráciu. To zahŕňa zníženie preplnenosti väzníc a zabezpečenie prístupu k zdravotnej starostlivosti, vzdelávaniu, voľnočasovým aktivitám, športu, kultúre, ako aj psychologickému poradenstvu.

Humánne väzenské podmienky: Zlepšenie fyzických a psychologických podmienok vo väzniciach môže prispieť k zníženiu recidívy. Dôstojné ubytovanie, prístup k zdravotnej starostlivosti a zníženie preplnenosti môžu pozitívne ovplyvniť psychické zdravie väzňov. Zastaralé a zle udržiavané väzenské zariadenia môžu prispievať k fyzickému a psychickému diskomfortu. Nedostatočné hygienické podmienky a obmedzený prístup k zdravotnej starostlivosti môžu zhoršovať zdravie väzňov, čo môže viesť k frustrácii a agresivite. Investovanie do modernizácie väzenských zariadení, znižovanie preplnenosti a zabezpečenie primeranej hygieny a zdravotnej starostlivosti môže znížiť stres a zlepšiť životné podmienky väzňov.

„*Výbor CPT¹⁸⁸ pri viacerých kontrolách štátov Rady Európy a následne v minimálnych štandardoch týkajúcich sa ubytovacej plochy na jedného väzňa vo väzenských zariadeniach (CPT/Inf (2015) 44) vyjadril zásadné výhrady k veľkokapacitným celám, v ktorých sú ubytované desiatky väzňov. Vo svojej 11. všeobecnej správe Výbor CPT kritizoval samotný princíp ubytovania vo veľkokapacitných celách, kde sú väznené osoby často držané v mimoriadne stiesnených a nezdravých podmienkach. Výbor konštatoval, že popri nedostatku súkromia v týchto celách existuje aj vysoké riziko zastrasovania a násillia, a že je v nich mimoriadne ťažké zabezpečiť riadny dozor.*“¹⁸⁹

Väzenská kultúra: Podpora pozitívnej väzenskej kultúry, ktorá je založená na rešpekte, spolupráci a spravodlivosti, môže prispieť k rehabilitácii väzňov. Tréning väzenských pracovníkov v oblastiach ako deeskalácia konfliktov a empatia je dôležitý pre vytvorenie podporujúceho prostredia. V tomto smere aj Európske väzenské pravidlá v pravidle č. 72.4 uvádzajú, že „*personál musí vykonávať svoju prácu na vysokej profesionálnej a osobnej úrovni.*“ Pravidlo č. 72.2 uvedené ešte viac špecifikuje, keď uvádza, že „*personál musí prejavovať jasné chápanie účelu väzenského systému. Vedenie musí personál viesť tak, aby sa tento účel dosahoval čo možno najlepšie.*“ Získanie kvalifikovaného personálu s adekvátnymi osobnostnými vlastnosťami je zásadné aj vo svetle pravidla č. 72.1, ktoré hovorí, že „*väzenské zariadenia musia byť riadené v súlade s etickým kontextom, ktorý uznáva povinnosť zaobchádzať so všetkými väznenými osobami humánne a rešpektujúci prirodzenú dôstojnosť ľudskej*

¹⁸⁵ KOPP, P. a kol. *Penitenciárna psychológia*. Bratislava : Akadémia PZ, 2004. s. 51.

¹⁸⁶ VALENTOVIČOVÁ, Z. – VENGRÍNOVÁ, A. Šanca na návrat – šance k úspešnej resocializácii. In: GRIGER, J. – TURAY, L. (ed.): *Resocializácia odsúdených a jej perspektívy*. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, Omsenie, 11.-13. november 2019, Bratislava: GR ZVJS, 2019. s. 87.

¹⁸⁷ HEIDEMANN, G. – CEDERBAUM, J. – MARTINEZ, S. - LEBEL, T. P. Wounded healers: How formerly incarcerated women help themselves by helping others. *Punishment & Society*. 2016, Vol. 18(1) 3–26 ISSN 1741-3095.

¹⁸⁸ Európsky výbor na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania.

¹⁸⁹ Koncepcia väznenstva na roky 2022-2030. Dostupné na:

<https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/LP/2021/688>, [2024-05-20].

bytosti“. ... Pokračujúca humanizácia slovenského väzenstva musí rešpektovať tak, ako je uvedené v pravidle 49 Európskych väzenských pravidiel, „*požiadavky ochrany, bezpečnosti a disciplíny*“. Potrebné je nachádzať rovnováhu, individuálny prístup a prirodzenú vyváženosť pri zavádzaní jednotlivých opatrení a zmien.¹⁹⁰

5. Monitorovanie a hodnotenie

Priebežné monitorovanie a hodnotenie rehabilitačných programov a preventívnych opatrení sú nevyhnutné na identifikáciu toho, čo funguje a čo nie, a na prispôsobenie stratégií na základe empirických podkladov. Systematické monitorovanie a hodnotenie programov umožňuje identifikovať účinné stratégie a zlepšovať menej efektívne intervencie. Použitie kvantitatívnych aj kvalitatívnych metód hodnotenia môže poskytnúť komplexný obraz o efektivite programov.

6. Prax založená na výskumoch

Väzenská politika a reedukačné a nápravné programy by mali byť založené na výskume a spolupráca teórie a praxe je v tomto prípade nevyhnutná. Aplikované prístupy by mali byť kontinuálne a v pravidelných intervaloch podrobované preverovaniu či sú efektívne a účinné a aké sú ich výsledky do praxe. Dôsledné zhromažďovanie a analýza údajov o recidíve, vrátane faktorov, ktoré prispievajú k úspešnej reintegrácii, je nevyhnutné pre informované rozhodovanie a tvorbu politík.

Významné rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva v oblasti väzenských podmienok

Európske väzenské pravidlá prijaté Radou Európy, poskytujú komplexný rámec pre štandardy zaobchádzania s väzňami a podmienky vo väzniciach. Tieto pravidlá sú zároveň určujúcim kritériom pri posudzovaní porušení základných ľudských práv a slobôd v konaniach pred Európskym súdom pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“).

ESLP vyniesol niekoľko kľúčových rozhodnutí týkajúcich sa podmienok vo väzniciach a práv väzňov. Tieto rozhodnutia stanovujú precedensy pre členské štáty a zabezpečujú, že väzenské systémy dodržiavajú ľudské práva.

a. Prípád Kalashnikov v. Rusko (2002)¹⁹¹

Tento prípad sa týkal neľudských a ponižujúcich podmienok vo väzení. Sťažovateľ, väzeň v Rusku, bol držaný v preplnenej cele s nedostatočnými hygienickými podmienkami. ESLP rozhodol, že tieto podmienky porušili článok 3 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (Dohovor), ktorý zakazuje mučenie a neľudské alebo ponižujúce zaobchádzanie.

b. Prípád Vinter a ostatní v. Spojené kráľovstvo (2012)¹⁹²

Tento prípad sa týkal doživotných trestov bez možnosti prepustenia. ESLP rozhodol, že takýto trest bez realistickej možnosti prepustenia porušuje článok 3 Dohovoru. Súd zdôraznil, že väzni majú právo na nádej a možnosť rehabilitácie.

c. Prípád Torreggiani a ostatní v. Taliansko (2013)¹⁹³

V tomto prípade ESLP konštatoval, že preplnenosť talianskych väzníc a s tým spojené podmienky (nedostatok osobného priestoru, hygieny a prístupu k základným potrebám) porušujú článok 3 Dohovoru. Taliansku bola uložená povinnosť vykonať systémové reformy na zlepšenie väzenských podmienok.

¹⁹⁰ Tamtiež.

¹⁹¹ Kalashnikov v. Rusko, sťažnosť č. 47095/99, rozsudok 15. júla 2002.

¹⁹² Vinter a ostatní v. Spojené kráľovstvo, sťažnosti č. 66069/09, 130/10 a 3896/10, rozsudok 17. január 2012.

¹⁹³ Torreggiani a ostatní v. Taliansko, sťažnosti č. 43517/09, 46882/09, 55400/09, rozsudok 8. január 2013.

d. Prípád Kalda v. Estónsko (2016)¹⁹⁴

Obmedzenie prístupu väzňa ku konkrétnym internetovým stránkam obsahujúcim právne informácie predstavovalo porušenie článku 10 Dohovoru.

ESLP konštatoval, že odňatie slobody je nevyhnutne spojené s určitým obmedzením kontaktov s vonkajším svetom a že ani právo na informácie nezakladá právo väzňa na voľný prístup k internetu a k ľubovoľným internetovým stránkam. ESLP to zdôvodnil tým, že toto obmedzenie možno podradiť pod dôvod "ochrana práv iných a predchádzanie zločinnosti". Taktiež konštatoval, že prístup k širšiemu počtu internetových stránok by značne zvyšoval bezpečnostné riziká a vytváral by problém pre väzenskú infraštruktúru.

Vo všeobecnosti však konštatoval, že odsúdený má právo na prístup k stránkam, ktoré obsahujú právne informácie, ktoré mu môžu byť užitočné pri uplatňovaní vlastných práv ako väznenej osoby, preto musí štát veľmi dobre zväzať, aké stránky povolí a aké zakáže odsúdeným. Ak platí všeobecné pravidlo, že "odsúdený má obmedzený prístup k internetovým stránkam obsahujúcim právne informácie a súdne rozhodnutia", potom musia byť sprístupnené aj ďalšie stránky, ktoré obsahujú tento druh informácií a väzenský personál nemôže limitovať prístup k týmto stránkam na základe toho, že vyberie "len určité" z nich a ostatné zakáže.

e. Prípád Biržietis v. Litva (2016)¹⁹⁵

Obmedzenia práv väzňov pri výkone VTOS musia byť proporcionálne, v súlade s verejným záujmom, pričom tento verejný záujem musí byť preukázateľne dosiahnuteľný vzhľadom na uvedený zákaz, ktorý sa aplikuje. Jednoduchšie povedane - ak sa obmedzením nedá dosiahnuť deklarovaný cieľ, ktorý síce je v súlade s verejným záujmom, ale v tomto prípade nie je takýmto opatrením dosiahnuteľný, tak takéto obmedzenie je v rozpore so základnými právami a slobodami.

V predmetnom prípade išlo o to, že sa zakazovalo nosiť väzňom bradu a fúzy, čo bolo ospravedlnené tým, že je to potrebné pre hygienu a identifikáciu väzňa. Ani jeden z týchto cieľov nepovažoval ESLP za dosiahnuteľný predmetným obmedzením a nebol preukázaný žiadny súvis medzi týmto obmedzením a dosiahnutím predmetných cieľov.

Toto rozhodnutie je vzorom aj pre iné obmedzenia ľudských práv vo VTOS, pričom takémuto "testu proporcionality" potom podlieha každé zákonne, ale aj podzákonné obmedzenie ZLPaS.

f. Prípád Chocholáč v. Slovensko (2022)¹⁹⁶

Sťažovateľovi boli vo VTOS odobraté erotické materiály a bol za to postihnutý pokarhaním. Podľa ESLP je to porušenie práva na súkromný život bez primeraného zohľadneniam individuality prípadu a ak je pornografia dostupná bežne mimo VTOS, vlastne nemôže byť zakázaná plošne ani vo VTOS, pretože aj väzni si stále zachovávajú všetky práva zaručené Dohovorom a môžu im byť obmedzené len na základe dostatočného individuálneho posúdenia prípadu, nikdy však nie paušálne bez primeraného odôvodnenia.

Z uvedeného vyplýva, že de prax, kde sa pornografické materiály vo VTOS zakazujú ex lege zo zákona, je vlastne v rozpore s Dohovorom a ak sa má nejakému väzňovi zakázať pornografia, musí to byť odôvodnené jeho osobou.

Záver

Efektívny výkon trestu odňatia slobody a prevencia pred recidívou sú komplexné úlohy, ktoré vyžadujú koordinované úsilie vlády, súdnictva, penologických inštitúcií a spoločnosti ako celku.

¹⁹⁴ Kalda v. Estónsko, sťažnosť č. 17429/10, rozsudok 19. január 2016.

¹⁹⁵ Biržietis v. Litva, sťažnosť č. 49304/09, rozsudok 14. júna 2016.

¹⁹⁶ Chocholáč v. Slovensko, sťažnosť č. 81292/17, rozsudok 7. júla 2022.

Investovanie do rehabilitačných programov a podpory po prepustení môže viesť k výraznému zníženiu recidívy a zlepšeniu kvality života prepustených odsúdených v spoločnosti.

Výkon trestu odňatia slobody a prevencia recidívy sú komplexné oblasti, ktoré vyžadujú interdisciplinárny prístup. Zahrňujú právne, psychologické, sociálne a ekonomické aspekty.

Literatúra

Knižné publikácie, príspevky v periodických a neperiodických publikáciách

CLEMMER, D. *The Prison Community*. New York : HRW, 1940. In: LUBELCOVÁ, G. *Alternatívne tresty v kontexte stratégií spoločenskej regulácie kriminality* [online]. Dostupné z: <<https://www.sav.sk/journals/uploads/02061040Lubelcova.pdf>>.

ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Osobitná časť. II. vydanie*. Šamorín: Heuréka, 2022.

HEIDEMANN, G. – CEDERBAUM, J. – MARTINEZ, S. - LEBEL, T. P. Wounded healers: How formerly incarcerated women help themselves by helping others. *Punishment & Society*. 2016, Vol. 18(1) 3–26 ISSN 1741-3095.

KOPP, P. a kol. *Penitenciárna psychológia*. Bratislava : Akadémia PZ, 2004, 103 s. ISBN 80-8054-326-7.

JURISOVÁ, M. Špecializácia ZVJS v podmienkach Akadémie Policajného zboru v Bratislave. In: GRIGER, J. – TURAY, L. (ed.): *Resocializácia odsúdených a jej perspektívy. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*, Omšenie, 11.-13. november 2019, Bratislava: Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže, 2019, s. 145-156.

LUBELCOVÁ, G. Resocializácia odsúdených – vízia alebo realita? In: GRIGER, J. – TURAY, L. (ed.): *Resocializácia odsúdených a jej perspektívy. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*, Omšenie, 11.-13. november 2019, Bratislava: Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže, 2019. s. 40-53.

MACKENZIE, D. L. *What Works in Corrections: Reducing the Criminal Activities of Offenders and Delinquents*. New York: Cambridge University Press, 2006. 390 s. ISBN 0521160189.

MAŘÁDEK, V. *Vězeňství*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2005. 203 s. ISBN 80-7368-002-5.

NETÍK, K. – NETÍKOVÁ, D. – HÁJEK, S. *Psychologie v právu. Úvod do forenzní psychologie*. Praha: C. H. Beck, 1997. 140 s. ISBN 8071791776.

ŠPÁNIKOVÁ, M. Resocializácia odsúdených v podmienkach mimovládnej organizácie. In: GRIGER, J. – TURAY, L. (ed.): *Resocializácia odsúdených a jej perspektívy. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*, Omšenie, 11.-13. november 2019, Bratislava: Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže, 2019. s. 72-83.

VALENTOVIČOVÁ, Z. – VENGRÍNOVÁ, A. Šanca na návrat – šance k úspešnej resocializácii. In: GRIGER, J. – TURAY, L. (ed.): *Resocializácia odsúdených a jej perspektívy. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*, Omšenie, 11.-13. november 2019, Bratislava: Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže, 2019. s. 84-99.

ZHŘÍVALOVÁ, P. – RASZKOVÁ T. K vedení soběstačného a řádného života po propuštění: vždy připraveni! In: GRIGER, J. – TURAY, L. (ed.): *Resocializácia odsúdených*

a jej perspektívy. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, Omšenie, 11.-13. november 2019, Bratislava: Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže, 2019. s. 100-117.

Zákony, správy a dokumenty

Koncepcia väznenstva na roky 2022-2030. Dostupné z: <https://www.slovlex.sk/legislativne-procesy/-/SK/LP/2021/688>.

Ročenky ZVJS. Dostupné z: <https://www.zvjs.sk/sk/vyrocnna-sprava>.

Štatistické ročenky MS SR. Dostupné z: <https://www.justice.gov.sk/ministerstvo/analyticke-centrum-mssr/>.

Vyhláška č. 368/2008 Z. z. ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov.

Súdne rozhodnutia

Kalashnikov v. Rusko, sťažnosť č. 47095/99, rozsudok 15. júla 2002.

Vinter a ostatní v. Spojené kráľovstvo, sťažnosti č. 66069/09, 130/10 a 3896/10, rozsudok 17. január 2012.

Torreggiani a ostatní v. Taliansko, sťažnosti č. 43517/09, 46882/09, 55400/09, rozsudok 8. január 2013.

Kalda v. Estónsko, sťažnosť č. 17429/10, rozsudok 19. január 2016.

Biržietis v. Litva, sťažnosť č. 49304/09, rozsudok 14. júna 2016.

Chocholáč v. Slovensko, sťažnosť č. 81292/17, rozsudok 7. júla 2022.

Elektronické zdroje

Košice Korzár [online]. Dostupné z: <https://kosice.korzar.sme.sk/c/22760225/vaznice-neochranili-vaznov-pred-covidom-polovica-pripadov-je-v-kosiciach.html?ref=av-center>

Denník N [online]. Dostupné z: <https://dennikn.sk/2292898/prvou-obetou-covidu-v-slovenskych-vazniciach-bol-obvineny-z-kauzy-dobytkar/>

Kontakt na autorov:

doc. JUDr. Radovan Blažek, PhD.
Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
e-mail: radovan.blazek@flaw.uniba.sk

Mgr. Lucia Vasilik
Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
e-mail: lucia.vasilik@flaw.uniba.sk

Jakub LORKO

Systémové opatrenia ako účinný nástroj k znižovaniu kriminality a predchádzaniu recidívy

Anotácia: Autor sa v príspevku venuje systémovým opatreniam, ktoré viedli k zníženiu recidívy a predstavujú inovatívnu, komplexnú a systémovú podporu pre osoby v nepriaznivej životnej situácii, so zameraním na zníženie rizika ich sociálneho vylúčenia a zlepšenie predpokladov na ich aktívne začlenenie na trhu práce, ktorými sa tiež sleduje zníženie rizika sociálnej exklúzie a recidívy.

Kľúčové slová: odsúdený, výkon trestu odňatia slobody, zaobchádzanie, recidíva, terciárna prevencia.

Annotation: In the article, the author deals with systemic measures that led to the reduction of recidivism and presents innovative, complex and systemic support for persons in an unfavorable life situation, with a focus on reducing the risk of their social exclusion and improving the conditions for their active inclusion in the labor market, which also monitors the reduction of the risk of social exclusion and recidivism.

Keywords: convicted person, imprisonment, treatment, recidivism, tertiary prevention.

Úvod

Prevencia kriminality a inej protispoločenskej činnosti (ďalej len „prevencia kriminality“) je témou nielen pre odborníkov v rôznych oblastiach ale aj témou pre laickú verejnosť, nakoľko sa dotýka celej spoločnosti. Kriminalita ako jeden z patologických javov v spoločnosti je nežiadúcim javom a je v záujme každého z nás podieľať sa na jej predchádzaní a prevencii.

Legislatívne je prevencia kriminality ukotvená v zákone č. 583/2008 Zákon o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov. V kontexte uvedeného zákona bol spracovaný už šiesty národný dokument Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike do roku 2028, ktorý v ôsmich základných bodoch identifikuje ciele a potreby. Jedným z cieľov stratégie je aj „*eliminovať výskyt kriminogénnych faktorov na verejných priestranstvách prostredníctvom budovania, inštalácie a údržby potrebnej infraštruktúry, preventívnou činnosťou miestnych štátnych orgánov a aktívnou spoluprácou medzi nimi, samosprávami, občanmi a zástupcami súkromného sektora tak, aby sa zvyšovala ich ochrana a s ňou aj pocit bezpečia obyvateľov*“¹⁹⁷.

Terciárna sociálna prevencia kriminality je zameraná na osoby, ktoré sa už dopustili trestného činu, sleduje najmä ich resocializáciu a rehabilitáciu.

Národný projekt Šanca na návrat 2¹⁹⁸ (ďalej len „národný projekt ŠNN 2“) sa svojimi cieľmi zameriava na osoby odsúdené na výkon trestu odňatia slobody (ďalej len „VTOS“) a naplňa aj ciele terciárnej sociálnej prevencie. Národný projekt ŠNN 2 kontinuálne nadväzuje na národný projekt Šanca na návrat a jeho hlavným cieľom je inovatívna, komplexná a systémová podpora cieľovej skupiny v nepriaznivej sociálnej situácii, so zameraním sa na zníženie rizika ich sociálneho vylúčenia a zlepšenie predpokladov na ich aktívne začlenenie na trhu práce. Tento cieľ projekt dosiahne prvkami podpory „aktívneho začlenenia a podporou rovnosti príležitostí, nediskriminácie a aktívnou účasťou a zlepšovaním

¹⁹⁷ Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike do roku 2028. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk> › legislatívne-procesy [cit. 7.6.2024]

¹⁹⁸ Národný projekt ŠNN 2 je financovaný Európskou úniou – Európsky sociálny fond. Začiatok národného projektu ŠNN 2 – 1.9.2023 a ukončenie 31.7.2029.

zamestnateľnosti klientov, najmä v prípade znevýhodnených skupín a hlavnou aktivitou: Resocializácia, posilnenie kľúčových kompetencií a aktívne začlenenie fyzických osôb v nepriaznivej sociálnej situácii do spoločnosti, na trh práce a zlepšenie ich prístupu k sociálnym službám¹⁹⁹.

Do národného projektu ŠNN 2 sú zapojené všetky ústavy Zboru väzenskej a justičnej stráže (ďalej len „ZVJS“), stupne stráženia, odsúdení muži, ženy a mladiství odsúdení. Národný projekt ŠNN 2 je rozdelený do 6 samostatných podaktivít²⁰⁰, ktoré mapujú plnenie jednotlivých čiastkových cieľov a merateľných ukazovateľov²⁰¹. Žiadateľom národného projektu je Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže (ďalej len „GR ZVJS“), partnermi národného projektu ŠNN 2 sú Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny a Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky (ďalej len „MS SR“).

Pre účely príspevku sa budeme prioritne venovať²⁰² podaktivite 2 „Vytváranie a poskytovanie informačno-poradenských služieb pre klientov“ a podaktivite 3 „Zavádzanie a modifikácia štandardizovaných vzdelávacích programov“.

Podaktivita 2 - Vytváranie a poskytovanie informačno-poradenských služieb pre klientov

Každoročne nastúpi do VTOS niekoľko tisíc odsúdených s rôznou dĺžkou trestu, stupňom stráženia a mierou penitenciárnej recidívy. V sledovanom období rokov 2019 až 2023 nastúpilo do VTOS spolu 24 506 odsúdených, čo v priemere predstavuje 4 901 osôb v kalendárnom roku.

Odsúdený nastupuje do VTOS v určenom ústave na výkon väzby a okrem iného je povinný sa podrobiť psychologickému vyšetreniu. Odsúdení po nástupe do VTOS sa umiestňujú v samostatnom oddiele v ústave na výkon väzby, kde sa vykonáva psychologické vyšetrenie a zotrávajú tu spravidla 3 týždne.

Ku dňu 6.6.2024 bolo v nástupe trestu 323 odsúdených, z toho 276 mužov a 47 žien. Po absolvovaní psychologického vyšetrenia sa odsúdení premiestňujú do určeného ústavu na VTOS a umiestňujú sa do nástupného oddielu (ďalej len „NO“).

K uvedenému dátumu bolo v NO umiestnených 112 odsúdených, z toho 101 mužov a 11 žien, vo všetkých stupňoch stráženia²⁰³.

¹⁹⁹ Zámer a podklady národného projektu pre program Slovensko 2021-2027. s. 8. [cit. 7.6.2024]

²⁰⁰ 1. Odborná koordinačná činnosť riadiaceho výboru; 2. Vytváranie a poskytovanie informačno-poradenských služieb pre klientov; 3. Zavádzanie a modifikácia štandardizovaných vzdelávacích programov; 4. Digitalizácia služieb, programov a elektronické nástroje prispievajúce k procesu resocializácie; 5. Evaluácia; 6. Vzdelávanie odborného personálu.

²⁰¹ Merateľným ukazovateľom je 4 600 osôb – odsúdených v nepriaznivej sociálnej situácii ako prijímatelia sociálnych služieb. Ďalším merateľným ukazovateľom je 110 zamestnancov v oblasti sociálneho začlenenia ako zamestnanci vykonávajúci politiky a opatrenia v oblasti prevencie diskriminácie a/alebo sociálneho začlenenia vo verejnom aj neverejnom sektore.

²⁰² Časť textov v článku je prevzatá z interného dokumentu národného projektu Šanca na návrat 2: Nováková, V. (Eds.). *Východiská k realizácii Národného projektu Šanca na návrat 2*. Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže, národný projekt Šanca na návrat 2. Bratislava 2024.

²⁰³ V minimálnom stupni stráženia 55 odsúdených, v strednom stupni stráženia 54 odsúdených a v maximálnom stupni stráženia 3 odsúdení.

Tab. 1 Počet odsúdených, ktorí nastúpili VTOS v rokoch 2019 – 2023

Počet odsúdených, ktorí nastúpili VTOS v rokoch 2019 – 2023						
Rok	2019	2020	2021	2022	2023	Ø
Počet odsúdených	5 270	4 883	4 747	4 743	4 863	4 901

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Ročenky Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2023. <https://www.zvjs.sk/sk/vyrocnna-sprava>

Nástupný oddiel

Nástupný oddiel sa zriaďuje v každom ústave okrem prípadov uvedených v § 78 ods. 2 zákona o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov č. 475/2005 Z. z. Ak vzhľadom na počet alebo zloženie odsúdených nie je účelné zriaďiť NO, zriadi sa nástupná cela alebo izba (ďalej totožne len „NO“) s primeranou ubytovacou kapacitou. NO je oddelený od ostatných ubytovacích priestorov v ústave. Odsúdený sa umiestni do NO ihneď po nástupe do VTOS v určenom ústave. Dĺžka pobytu v NO je spravidla sedem dní; ak je to účelné, možno odsúdeného ponechať v NO aj dlhšie. Počas pobytu v NO odsúdený absolvuje komplexný proces oboznámení/poučení o podmienkach VTOS v danom ústave.

Podaktivitou 2 sledujeme aktívnu podporu odsúdených v adaptačnom procese v NO na podmienky a dopady VTOS a následnej kontinuity v štandardnom VTOS ako aj vo výstupných oddieloch (ďalej len „VODD“). Cieľom podaktivity 2 je „zmierniť dopady sociálneho vylúčenia a predchádzať recidíve páchania trestnej činnosti prostredníctvom implementovaného adaptačného procesu v nástupných a výstupných oddieloch“²⁰⁴. Výstupom podaktivity 2 bude 18 novo zriadených NO kde budú intervencie zamerané na diagnostiku sociálnych problémov, rizík a potrieb po nástupe do VTOS a na základe získaných údajov budú stanovené programy v kontexte implementácie nových inovatívnych systémov, pre zachovanie a udržanie sociálnej kondície klientov (najmä v oblastiach zamestnanosť, rodina a sociálne vzťahy, bezdlhové poradenstvo, riziko závislosti a pod.). V rámci podaktivity 2 budú odsúdení rozdelení novo vytvoreným nástrojom „Diagnostika“:

- na zaobchádzanie s odsúdenými pre krátke tresty a krátkodobé tresty (do 3 rokov, vrátane) pričom pri krátkych trestoch bude komplex vzájomne podmienených resocializačných aktivít smerovaný do NO (začiatok) a skupiny výstupného oddielu (koniec),
- a dlhé tresty (nad 3 roky) pričom pri dlhých trestoch bude komplex vzájomne podmienených resocializačných aktivít smerovaný do výstupného oddielu (ďalej len „VODD“).

Trestný zákon č. 300/2005 Z. z. nepozná termín dlhodobý resp. výnimočný²⁰⁵ trest odňatia slobody. Vzhľadom k účelu zriadenia NO je však nevyhnutné zadefinovať, ako budeme posudzovať jednotlivé dĺžky trestov. V roku 2006 sa v Liečebno-rehabilitačnom stredisku v Omšeni konal odborný medzinárodný seminár²⁰⁶, na ktorom sa zúčastnili

²⁰⁴ Zámer a podklady národného projektu pre program Slovensko 2021-2027. 2. Vytváranie a poskytovanie informačno-poradenských služieb pre klientov s. 15. [cit. 7.6.2024]

²⁰⁵ Výnimočný trest bol legislatívne upravený v § 29 ods. 1 zákona č. 140/1961 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov – Výnimočným trestom sa rozumie jednak trest odňatia slobody nad pätnásť až do dvadsiatich piatich rokov, jednak trest odňatia slobody na doživotie. Výnimočný trest sa môže uložiť len za trestný čin, pri ktorom to tento zákon v osobitnej časti dovoľuje.

²⁰⁶ Bližšie pozri: Kulíšek, P. *Vplyv dlhodobého trestu odňatia slobody na osobnosť odsúdeného*. Zborník referátov. 2006. s. 166. GR ZVJS, Bratislava 2006. ISBN 80-969579-7-X.

odborníci z viacerých štátov a spoločne sa venovali problematike dlhodobých trestov. Podstatná časť zúčastnených považovala za dlhodobý trest odňatia slobody trest od 15 rokov do 25 rokov a taktiež doživotný trest. Časť odborníkov definovala dlhodobý trest už od 10 rokov. Podstatne nižšia časť zúčastnených tvrdila, že už dobu odňatia slobody nad 5 rokov možno považovať za dlhodobú. Obdobný názor uvádza Karabec (2004): „V odbornej literatúre sa poukazuje na skutočnosť, že pri výkone trestov odňatia slobody uložených na dobu dlhšiu ako 5 rokov, vystupujú do popredia penitenciárne problémy spojené s dlhodobou izoláciou odsúdených osôb od vonkajšieho sveta, s negatívnymi vplyvmi väzenského prostredia, s adaptáciou na väzenskú subkultúru a. i. Poznatky z európskych demokratických krajín - v týchto krajinách sa za dlhodobé tresty obvykle považujú tresty odňatia slobody uložené na dobu dlhšiu ako 5 rokov.“²⁰⁷

V roku 2023 bolo vo VTOS 8 305 odsúdených, z toho 3 423 odsúdených s krátkodobým trestom do 3 rokov (tab. 2).

Tab. 2 Počet odsúdených s dĺžkou trestu do 3 rokov za roky 2019 – 2023

Počet odsúdených s dĺžkou trestu do 3 rokov za roky 2019 – 2023							
Rok	Dĺžka trestu	2019	2020	2021	2022	2023	Ø
Mladiství	do 6 mes.	2	6	5	2	0	3
	do 1 roka	6	8	2	2	2	4
	do 2 rokov	11	7	10	13	8	9
	do 3 rokov	16	12	12	4	9	10
	Spolu	35	33	29	21	19	27
Minimálny stupeň stráženia	do 6 mes.	252	312	346	341	327	316
	do 1 roka	403	491	467	442	413	443
	do 2 rokov	646	610	613	557	556	596
	do 3 rokov	593	550	457	478	471	510
	Spolu	1 894	1 963	1 883	1 818	1 767	466
Stredný stupeň stráženia	do 6 mes.	215	158	164	187	186	182
	do 1 roka	508	432	436	416	401	439
	do 2 rokov	695	638	592	605	575	621
	do 3 rokov	558	523	482	433	473	494
	Spolu	1 976	1 751	1 674	1 641	1 635	434
Maximálny stupeň stráženia	do 6 mes.	3	0	0	0	0	3
	do 1 roka	2	1	2	0	0	5
	do 2 rokov	17	2	5	1	0	25
	do 3 rokov	19	9	9	5	2	44
	Spolu	41	12	16	6	2	15
Spolu		3 946	3 759	3 602	3 486	3 423	3 643

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Ročenka Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2023. <https://www.zvjs.sk/sk/vyrocnna-sprava>

Prípravu odsúdeného na prepustenie je nutné chápať v širšom kontexte a to najmä v tom, že proces resocializácie začína dňom nástupu do výkonu trestu odňatia slobody v NO. Adaptačný proces na podmienky výkonu trestu možno považovať za dôležité obdobie, v ktorom je nevyhnutné intenzívne vplývať na odsúdeného najmä v smere zmeny životného štýlu a k tomu smerovať aj celý proces zaobchádzania počas výkonu trestu odňatia slobody.

²⁰⁷ Karabec, Z. a kol. *Dlouhodobé tresty odněti svobody*. Praha. 2004. s. 6. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 80-7338-024-2. [cit. 7.6.2024].

V rámci pobytu v NO je nevyhnutné intenzívne zaobchádzať s odsúdenými nielen s dlhými, ale rovnako aj s krátkymi trestami, kde odborný personál mapuje problémové oblasti a vytvára podmienky a modelové situácie, ktorým odsúdení čelia v spojitosti s VTOS a budú im čeliť aj po skončení VTOS.

„Izolácia jedinca v špecifických podmienkach, ktoré sa výrazne odlišujú od reálneho života mimo väzenia, je sama o sebe relatívne vážnou prekážkou reintegrácie odsúdeného do spoločnosti.“²⁰⁸ V prípade prípravy odsúdeného na prepustenie a reintegráciu do spoločnosti, je nevyhnutné upriamiť našu pozornosť na obdobie pred prepustením na slobodu.

Aktuálne sú v súlade s § 79 ods. 2 PVTOS zriadené oddiely špecializovaného zaobchádzania pre odsúdených s problémami s adaptáciou na podmienky výkonu trestu. Za odsúdeného s problémami s adaptáciou na podmienky výkonu trestu²⁰⁹ sa považuje odsúdený:

- a) ktorý nemá osvojené základné hygienické návyky a sociálne zručnosti,
- b) ktorého intelektové schopnosti sa pohybujú v pásme subnormy a nižšie,
- c) ktorý pre osobnostné vlastnosti nie je schopný vykonávať trest mimo špecializovaného oddielu,
- d) u ktorého pre fyzické danosti a osobnostné vlastnosti možno predpokladať, že bude zneužívaný odsúdenými.

Cieľom umiestnenia odsúdeného do adaptačnej izby je jeho postupná socializácia. Keď hovoríme o socializácii vo všeobecnosti „môžeme povedať, že ide o proces začleňovania jednotlivca do spoločnosti, proces, v ktorom dochádza k postupnej premene človeka ako biologickej bytosti na bytosť spoločenskú. Je procesom postupnej kultivácie človeka jeho zapojením do ľudského spoločenstva z výchovnej, vzdelávacej, pracovnej, kultúrnej i subjektívnej stránky – v zmysle sabauplatnenia a sebauspokojenia.“²¹⁰ V našom prípade ide o sekundárnu socializáciu, ktorá je orientovaná na dospelého jedinca.

Ku dňu 4.10.2023 bolo vo VTOS 8 500 odsúdených osôb. Z uvedenej vzorky sme náhodným výberom analyzovali 125 osobných kariet odsúdených s krátkodobým trestom do 3 rokov vo vybraných indikátoroch. U uvedenej vzorky sme identifikovali spoločné kriminogénne faktory (tab. 3). Z uvedeného je zrejmé, že program pre odsúdených s krátkodobým trestom po nástupe do VTOS by sa mal orientovať na identifikované rizikové faktory.

Tab. 3 Kriminogénne faktory

Kriminogénne faktory				
Identifikátor	Počet odsúdených			%
Penitenciárna recidíva	74			59,2
Postpenitenciárna prognóza ²¹¹	priaznivá	menej priaznivá	nepriaznivá	
	14	19	52	
Dlhy nad 2 500 €	49			39,2
Nezamestnanosť	68			
Závislosť	Alkohol (A)		Drogy (D)	A D

²⁰⁸ Banský, J. a kol. *Penitenciárna psychológia. 2. prepracované a doplnené vydanie*. Akadémia policajného zboru Bratislava. 2016. s. 50. ISBN 978-80-8054-668-7. [cit. 7.6.2024]

²⁰⁹ § 79 ods. 5. Vyhláška č. 368/2008 Z.z. Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody. [cit. 7.6.2024]

²¹⁰ Vašek, Š. *Pedagogika mentálne postihnutých (Psychopédia)*. 1994. Sapientia. Bratislava 1994. s. 212. ISBN 80-967180-1-0. [cit. 7.6.2024]

²¹¹ Údaje uvedené za odsúdených, ktorí mali postpenitenciárnu prognózu spracovanú v rámci psychologického vyšetrovania.

	59	58	47,2	46,4
--	----	----	------	------

Zdroj: vlastné spracovanie z interných údajov ZVJS

Výstupný oddiel

V ústave sa zriadi VODD, do ktorého sa v primeranom čase pred očakávaným skončením VTOS umiestňuje odsúdený, ktorý bol vo VTOS spravidla viac ako tri roky, a tiež odsúdený, ktorému treba pomôcť pri vytváraní priaznivých podmienok na samostatný spôsob života. Ústav pri tom úzko spolupracuje so štátnymi orgánmi, orgánmi územnej samosprávy, právnickými osobami, fyzickými osobami, záujmovými združeniami občanov, cirkvami, náboženskými spoločnosťami, nadáciami a charitatívnymi organizáciami .

Od účinnosti zákona o výkone trestu odňatia slobody č. 475/2005 Z. z. nebol v rámci výkonu trestu do 1.10.2018 zriadený žiadny samostatný VODD. Výstupné oddiely sa začali zriaďovať až s realizáciou NP ŠNN v 10 partnerských ústavoch. V súčasnom období ide o samostatne zriadené VODD s odborným personálnym zabezpečením s ubytovacou kapacitou pre 265 odsúdených vo všetkých stupňoch strázenia a kategóriách odsúdených.

Počas realizácie národného projektu ŠNN v rokoch 2018 až 2023 bolo do VODD umiestnených celkovo 3 820²¹² odsúdených, ktorí využili inovatívny systém komplexnej podpory odsúdených osôb na plynulý prechod do občianskeho života a/alebo opatrenia na vykonávanie služieb sociálneho začlenenia.

Ročne opustí „brány väzenia“ takmer 5 000 odsúdených. Prehľad o počte úbytkov odsúdených za roky 2019 až 2023 uvádzame v tabuľke 4.

Tab 4. Úbytky odsúdených za roky 2019 - 2023

Rok	Po vykonaní trestu	Podmienečné prepustenie	Spolu
2019	3 435	1 645	5 080
2020	3 444	1 485	4 929
2021	3 382	1 514	4 896
2022	3 283	1 594	4 877
2023	3 283	1 679	4 962

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Ročenka Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2023. <https://www.zvjs.sk/sk/vyrocnna-sprava>

Zriadením VODD vo všetkých ústavoch ZVJS sa v rámci národného projektu ŠNN 2 pokryje celkový počet odsúdených, ktorí sa budú intenzívne pripravovať na prepustenie a intervencie budú zamerané na komplexnú sociálnu podporu pri prechode do spoločnosti (najmä v oblastiach zamestnanosť – uplatnenie sa na trhu práce, závislostí, finančnej gramotnosti, bezdlhové poradenstvo, sociálneho ukotvenia – intenzívna práca s rodinnými príslušníkmi (blízkymi osobami) a pod.).

Zárukou jednotného spôsobu, rozsahu, personálneho zabezpečenia a implementácie určených resocializačných výchovných a vzdelávacích programov, informačno-poradenských služieb, individuálneho akčného plánu sociálneho začlenenia príp. iných odborných intervencií je zavedenie jednotných štandardov penitenciárneho zaobchádzania s odsúdenými v NO a vo VODD.

Nastavené, pilotne overené štandardy pri procese zaobchádzania s odsúdenými v NO a VODD budú východiskami pre systémové opatrenia a spracovanie návrhov na legislatívne zmeny.

²¹² Do uvedeného počtu prepustených boli zahrnutí iba odsúdení podmienečne prepustení a odsúdení po vykonaní trestu, ktorí tvorili klientelu VODD.

Podaktivita 3 - Zavádzanie a modifikácia štandardizovaných vzdelávacích programov

Hlavným cieľom podaktivity 3 je získanie, obnova alebo posilnenie kľúčových kompetencií potrebných k sociálnemu začleneniu a predchádzaniu recidíve.

Aktivita bude zameraná na tvorbu, zavedenie a modifikáciu štandardizovaných vzdelávacích programov²¹³ vedúcich k získaniu, obnove alebo posilneniu kľúčových kompetencií potrebných k sociálnemu začleneniu a predchádzaniu recidívy s ohľadom na riziká a potreby odsúdených osôb najmä v oblastiach: rodina a vzťahy, rizikové komunity, zamestnanosť, závislosti, finančná gramotnosť, radikalizácia a extrémizmus, násilie v partnerských vzťahoch, zmena hodnotového systému a postojov. Vzdelávacie programy budú v uvedených oblastiach realizované v ústavoch na VTOS, subjektami s platnou akreditáciou, prípadne interným odborným personálom v súlade s princípom profesionálnej kompetencie. Zavedené a modifikované budú štandardy existujúcich vzdelávacích programov tak, aby boli aplikovateľné pre širšiu skupinu osôb (nie len pre odsúdené osoby umiestnené vo výstupných oddieloch trestu odňatia slobody). Konkrétne pôjde o:

- vzdelávacie programy pre všeobecnú väzenskú populáciu,
- vzdelávacie programy pre osoby podmienene prepustené z VTOS,
- vzdelávacie programy pre osoby s podmienenečným odkladom VTOS,
- vzdelávacie programy pri výkone sankcií nespojených s odňatím slobody.

Udeľovanie akreditácie²¹⁴ poskytovateľom vyššie spomenutých programov bude v kompetencii partnera MS SR, ktorý:

- vytvorí a zavedie proces akreditácie programov,
- vytvorí zoznam akreditovaných subjektov,
- zavedie systém stratifikácie probačných a mediačných úradníkov pre realizáciu vzdelávacích programov,
- bude koordinovať a odborne prispievať k usmerňovaniu realizácie vzdelávacích programov (za podpory a súčinnosti odborného personálu GR ZVJS).

Podobne ako MS SR vo vzťahu k probačným a mediačným úradníkom, tak rovnako odborný personál GR ZVJS vytvorí systém stratifikácie ústavov na VTOS pre realizáciu vzdelávacích programov. Odborný personál zabezpečí tiež manažment účastníkov programov a to spôsobom indikácie konkrétneho programu pre konkrétneho účastníka, komunikáciu s akreditovaným poskytovateľom, konzultáciu výstupov účasti klienta v programe a pod.

V súčasnosti môže podľa § 51 ods. 2 Trestného zákona súd uložiť páchatelovi trestného činu podmienenečný odklad VTOS so stanovením skúšobnej doby 1 – 5 rokov, v rámci ktorej môže podmienene odsúdenému uložiť primerané povinnosti a obmedzenia smerujúce k tomu, aby viedol riadny život. Rovnako ich môže uložiť aj odsúdenému, ktorý je podmienene prepustený z VTOS a je mu stanovený probačný dohľad. Jednou z možných povinností je aj povinnosť podrobiť sa v súčinnosti s probačným a mediačným úradníkom alebo iným odborníkom programu sociálneho výcviku alebo inému výchovnému programu v zmysle § 51 ods. 4 písm. h) Trestného zákona. Neexistuje však jednotná štandardizovaná metodika uvedených výcvikov a programov, čo je jeden z dôvodov potreby modifikácie štandardizovaných vzdelávacích programov (aktuálne určených pre odsúdených vo VTOS),

²¹³ Ide o resocializačné a výchovné vzdelávacie programy (teda programy nie len so vzdelávacou funkciou).

²¹⁴ V rámci národného projektu ŠNN bola akreditácia udelená (27.06.2022) 36 žiadateľom na obdobie 3 rokov, akreditovaní sú teda do 27.06.2025. Na webovom sídle www.sancananavrat.sk je zverejnený aktuálny zoznam akreditovaných subjektov. Tieto výstupy sú výsledkom akreditačného mechanizmu, ktorý definuje a upravuje procesuálne pravidlá udeľovania akreditácie. Jeho cieľom je zabezpečiť, aby RaVVP boli realizované čo najefektívnejšie, v súlade s princípmi výskumom riadenej praxe, resp. politiky (angl. evidence based practise, evidence based criminal policy).

ako aj ich štandardov. Pri modifikácii je nutné dodržiavať princípy výchovných programov, ktorými sú podľa Mc Guirea²¹⁵:

- vychádzať z explicitného modelu príčin trestného činu odvodeného z empiricky čistých dát,
- obsahovať klasifikáciu rizík,
- zamerať sa na kriminogénne faktory,
- byť ústretový, aby z neho mali páchatelia trestnej činnosti maximálny úžitok,
- páchatelom by mal poskytovať príležitosť na nácvik nových zručností,
- mal by sa týkať postojov, správania a motivácie.

Modifikované programy je nutné pilotne overiť a následne stratifikovať súdy pre ich realizáciu.

Okrem už existujúcich a plánovane modifikovaných resocializačných a výchovných vzdelávacích programov²¹⁶ (ďalej len „RaVVP“) bude vytvorený a pilotne overený špecializovaný RaVVP pre odsúdené ženy, ktorý bude mať multitematický charakter so zameraním na rôzne oblasti života reflektujúce potreby odsúdených žien. Historicky bola väčšina intervencií a programov na resocializáciu a reintegráciu väzňov navrhnutá pre mužov, keďže tvorili (a tvoria) väčšinovú väzenskú populáciu. To platí aj pre nástroje na hodnotenie rizík a určenie potrieb, pri ktorých sa v minulosti venovala len malá pozornosť rodovo-špecifickým faktorom. Za posledných 20 rokov sa celosvetovo počet väznených žien²¹⁷ takmer zdvojnásobil. Ženy páchajú kriminalitu z iných dôvodov ako muži, rovnako na ne aj pôsobia odlišné kriminogénne faktory ako na mužov. Ženy sú vo väčšej miere vystavené viktimizácii pred spáchaním trestného činu, najmä v podobe sexuálneho zneužívania a domáceho násillia. V porovnaní s mužmi veľká časť žien pácha kriminalitu v súvislosti s drogovou závislosťou, vo väčšej miere sú vystavené duševným poruchám, sú rodičkami už v mladom (mladistvom) veku a vo výkone trestu majú ženy odlišné potreby, ktoré súvisia okrem iného s materstvom a rodinnými väzbami. Preto sa najmä od počiatku 21. storočia kladie čoraz väčší dôraz na tvorbu rodovo-špecifických programov, intervencií a hodnotiacich nástrojov.

Základom pre ochranu práv väznených žien a štandardy rodovo-špecifického zaobchádzania s väznenými ženami poskytujú tzv. Bangkocké pravidlá²¹⁸. Bangkocké pravidlá riešia aj otázku poskytovania rodovo-špecifických (označovaných aj ako rodovo-senzitívne, rodovo-orientované) liečebných, rehabilitačných, resocializačných a vzdelávacích programov, ktoré zohľadňujú špecifické potreby žien, tehotných a dojčiacich žien, mladistvých páchateliek, žien s deťmi vo väzení, odsúdených cudziniiek a príslušníčok menších. Programy môžeme rozdeliť do viacerých oblastí: liečebné a rehabilitačné (závislosti, zdravotná starostlivosť a prevencia, duševné zdravie), reintegračné (pred a po prepustení z výkonu trestu napomáhajúce v procese návratu do spoločnosti a uplatnenia na trhu práce, vrátane vzdelávacích programov), zamerané na rodinu a starostlivosť o deti (určené pre tehotné

²¹⁵ MC. Gruire, J. 2002. *Offender Rehabilitation and Treatment: Effective programs and Policies to reduce Reoffending*. 1. Vyd. West Sussex: John Wiley and Sons Ltd, 2002. 412 s. ISBN 978-0471899679. [cit. 7.6.2024]

²¹⁶ V rámci národného projektu ŠNN boli vytvorené programy: Základný RaVVP, Reštart, Rodina a vzťahy, Život v komunite, Finančná gramotnosť, Zamestnanosť, Rozdielnosť nás spája, Druhá šanca, Chceme sa zmeniť, Šanca pre psie oči.

²¹⁷ V roku 2010 vykonávalo v ústavoch zboru trest odňatia slobody 477 odsúdených žien, v roku 2019 to bolo už 703 odsúdených žien. V roku 2023 bolo vo VTOS 651 odsúdených žien.

²¹⁸ Tzv. Bangkocké pravidlá: Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN č. 65/229 prijatá dňa 21. decembra 2010. Dostupné na internete: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/BKKrules/UNODC_Bangkok_Rules_ENG_web.pdf (angl.); https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2022/11/Bangkok-Rules_Czech.pdf (česky). [cit. 7.6.2024].

a dojčiace ženy, matky a ženy s deťmi vo väzení), špecializované (zamerané na špecifické potreby rôznych skupín väzenkýň, napr. na obeť domáceho násillia a sexuálneho zneužívania, páchatelky domáceho násillia, a pod.). Bangkokské pravidlá pri tvorbe a poskytovaní týchto programov zdôrazňujú potrebu zohľadnenia veku väznených žien (napr. programy zamerané na mladistvé páchatelky) a špecifických kultúrnych a náboženských zvyklostí väznených žien.

Nástup VTOS je zásadným zásahom do života jedinca. Prostredie, do ktorého jedinec prichádza je pre niekoho nepoznané, plné otáznikov ako ďalej, ako sa orientovať, na koho sa obrátiť. Nástup VTOS je obdobím, v ktorom by mali byť s odsúdeným vykonané okrem štandardných aktivít ako sú poučenia aj ďalšie dôležité aktivity, ktoré budú pre neho motiváciou k zmene postojov, života, skutkov v takej podobe aby boli spoločensky akceptovateľné, nakoľko VTOS znamená sústavnú prípravu odsúdeného na život po prepustení, ktorá začína ihneď po nástupe do VTOS.

Ako sme vyššie v texte uviedli, identifikovali sme na vzorke 125 odsúdených s krátkodobým trestom rizikové kriminogénne faktory, v kontexte ktorých bude spracovaný, pilotne overený a štandardizovaný RaVVP.

„Náprava, resocializácia je jednou z moderných funkcií trestu odňatia slobody, ktorého cieľom je resocializovať a reintegrovať páchatel'a tak, aby si po návrate z väzenia do občianskej spoločnosti dokázal obstarávať prostriedky na život poctivou prácou, staral sa o seba a svoju rodinu, dodržiaval zákony spoločnosti, a preto by už nemal mať záujem vrátiť sa späť do výkonu trestu odňatia slobody. V tomto zmysle ide o priame pôsobenie na odsúdených prostredníctvom programov zaobchádzania s odsúdenými, dosiahnutia pozitívnych zmien ich správania, aktivácie zodpovednosti, vytvárania kladných sociálnych návykov a postojov, vzťahu k práci, odstránenia sociálne neprispôsobivých a zlých návykov, vytvorenia reálnych životných perspektív.“²¹⁹

Záver

Národný projekt Šanca na návrat 2 plní okrem určených cieľov aj ďalšie ciele napr.:

- prepája oddelené politiky penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti,
- znižuje riziko opakovaného páchania trestnej činnosti,
- pôsobí v oblasti terciárnej prevencie.

Úlohy a ciele projektu zároveň korešpondujú a naplňajú účel výkonu trestu - chrániť spoločnosť pred páchatel'mi trestnej činnosti, zabrániť odsúdeným v páchaní ďalšej trestnej činnosti a vytvárať podmienky umožňujúce podporovať a rozvíjať pozitívne osobnostné rezervy pre ich resocializáciu, aby viedli riadny život.

Literatúra

Banský, J. a kol. Penitenciárna psychológia. 2. prepracované a doplnené vydanie. Akadémia policajného zboru Bratislava. 2016. s. 50. ISBN 978-80-8054-668-7.

Bangkokské pravidlá: Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN č. 65/229 prijatá dňa 21. decembra 2010. Dostupné na internete: <https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison->

²¹⁹ M. Jůzl. Penitenciaristika ako veda žalárna. In Sociálna prevencia. Národné osvetové centrum 1/2020. s.8. Dostupné na internete: https://www.nocka.sk/wp-content/uploads/2020/06/Socialna-prevencia-2020-01_WEB.pdf [cit. 7.6.2024].

reform/BKKrules/UNODC_Bangkok_Rules_ENG_web.pdf (angl.);
https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2022/11/Bangkok-Rules_Czech.pdf (česky).

Júzl, M. Penitenciáristika ako veda žalárna. In Sociálna prevencia. Národné osvetové centrum 1/2020. s.8. Dostupné na internete: https://www.nocka.sk/wp-content/uploads/2020/06/Socialna-prevencia-2020-01_WEB.pdf

Karabec, Z. a kol. Dlhodobé tresty odnetí svobody. Praha. 2004. s. 6. Institut pro kriminológiu a sociálnu prevenciu. ISBN 80-7338-024-2.

Kulíšek, P. Vplyv dlhodobého trestu odňatia slobody na osobnosť odsúdeného. Zborník referátov. 2006. s. 166. GR ZVJS, Bratislava 2006. ISBN 80-969579-7-X.

MC. Guire, J. 2002. Offender Rehabilitation and Treatment: Effective programs and Policies to reduce Reoffending. 1. Vyd. West Sussex: John Wiley and Sons Ltd, 2002. 412 s. ISBN 978-0471899679

Nováková, V. (Eds.). Východiská k realizácii Národného projektu Šanca na návrat 2. Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže, národný projekt Šanca na návrat 2. Bratislava 2024. s. 40.

Ročenka Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2023. Dostupné na internete: <https://www.zvjs.sk/sk/vyrocna-sprava>

Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike do roku 2028. Dostupné na internete: https://www.google.com/search?q=Strat%C3%A9gia+prevencie+kriminality+a+inej+protispolo%C4%8Denskej+%C4%8Dinnosti+v+Slovenskej+republike+do+roku+2028&oq=Strat%C3%A9gia+prevencie+kriminality+a+inej+protispolo%C4%8Denskej+%C4%8Dinnosti+v+Slovenskej+republike+do+roku+2028&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUyBggAEEUYOdIBBzkzMWoWajSoAgCwAgE&sourceid=chrome&ie=UTF-8

Šanca na návrat. Dostupné na internete: <https://sancanavrat.sk/>.

Vašek, Š. Pedagogika mentálne postihnutých (Psychopédia). 1994. Sapientia. Bratislava 1994. s. 212. ISBN 80-967180-1-0

Vyhláška č. 368/2008 Z.z. Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody.

Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon.

Zákon č. 475/2005 Z.z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zámer a podklady národného projektu pre program Slovensko 2021-2027

Kontakt na autora:

JUDr. Jakub Lorko, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave,
Právnická fakulta
Šafárikovo nám. č. 6
P.O.BOX 313
810 00 Bratislava
e-mail: jakub.lorko@flaw.uniba.sk

Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a
justičnej stráže
Šagátova 1, 821 08 Bratislava
email: jakub.lorko@zvjs.sk
tel: +421 2 208 31 111

Mediation in Hungary

Annotation: In the beginning, many people doubted the legal institution of mediation. Among the lawyers, too. Many believed that it was only for criminals to escape punishment. The Hungarian example shows that, over time, it has become a procedure recognized by everyone, which does not exempt serious criminals from punishment but can provide serious help to the victims.

Keywords: victim, restorative justice, repentance.

Introduction

Many countries around the world use the method of mediation in certain criminal offences as a way of repentance and peacemaking between the two parties of crime case. The article will first highlight the legal framework for mediation in Hungary with focussing on the practical application of it too. In Hungary, where victims and offenders can take part in mediation since 2007, because in 2006 the Hungarian Criminal Code was changed, which allowed mediation (a form of restorative justice) to be used in criminal offence cases. The act of active repentance was introduced as a reason for eliminating criminal liability and a prerequisite for mediation to take place. The use of mediation is a success story in Hungary from the beginning until now.²²⁰

The legal framework of court-mediation in Hungary

Since January 1, 2007, mediation can be used in criminal cases in Hungary. This was made possible by the 2006 LI law that amended the Criminal Code (old Act No. 13) and a new law abolishing criminal liability in the case of active repentance was introduced in the Criminal Code, allowing mediation to take place.²²¹

Another important piece of legislation related to mediation, which in addition to criminal regulations must be mentioned is the “Law on mediation in criminal cases CXXIII of 2006”, which regulates the activities and duties of mediators and related practical issues. According to this law, in criminal (or from 2014 also misdemeanour) cases, trained probation officers could act as mediators. Currently, due to organisational transformations, these mediators perform their tasks within the framework of the capital and county government offices. The Minister of Justice is responsible for the professional management of the activities of probation officers and the professional management powers are exercised by the state secretary responsible for judicial relations.

In addition, after an amendment in 2007, lawyers can now act as mediators as well, if they take part in the relevant training and are added to a centralised register of mediators.²²² In these cases, the procedure itself is the same.

The regulations around mediation have constantly been evolving over the last fifteen years and it seems that the legislator wanted to help unfold a developing opportunity.

²²⁰ BARABÁS, A. T. 2015.

²²¹ Act XIX of 1998 on Criminal Procedures; Act IV of 1978 on the Criminal Code.

²²² Act CLXIII of 2007 on Alternative Dispute Resolution Procedure in Criminal Proceedings, Article 3.

On the basis of Act C of 2012 on the Criminal Code, the place and applicability of active repentance have been broadened (§ 29 paragraph 3).²²³ According to this, this is applicable in the cases of an offence against life, physical integrity and health, human freedom, human dignity and certain fundamental rights, against traffic offences, property or intellectual property rights offences and/or in cases that are punishable by no more than three years. In addition, according to the legislation, there is no obstacle in the way of mediation if other crimes closely related to the crimes defined in paragraph (1) or a compound crime (that is not punishable by a more severe penalty) have also been committed. Furthermore, it is justified that in cases where there are no victims but the prosecutor is entitled to initiate a lawsuit, the prosecutor or another state authority (consumer protection or environmental protection) can also be put in a bargaining position and mediation can take place. In other words, the applicability of mediation has broadened in this sense as well.

The law also contains exclusionary reasons for the nature of the crime and the perpetrator in which cases mediation cannot take place.

In the case of adults, if the mediation process is successful then the criminal liability of the perpetrator is ceased and the prosecutor terminates the criminal proceedings. In all other cases, when the process is not successful, the prosecutor files the charges.

In the case of an offence that is punishable by no more than three years, the prosecutor can postpone the indictment for a period of one to two years, if the suspect has begun to fulfil but hasn't completed the agreement. If the above crimes are punishable by more than three years but not more than five years and all the other legal conditions are met, then after a successful completion of mediation, the penalty can be reduced indefinitely. In the case of juveniles, the five-year penalty is the maximum possible sentence (Criminal Code, § 107). It is important to point out that the legal institution of active repentance is not limited to monetary reparation and is only available if both the victim and the perpetrator agree to a mediation process.

From the very beginning, the criminal procedure provided the framework for the enforcement of active repentance. The new Criminal Code, based on positive experiences, opened wide the applicability of mediation in criminal cases.²²⁴

The mediation procedure was put in the same place as a series of other reasons for suspensions applicable during the investigation and it can take place in cases of more serious crimes and other crimes that are not listed in the current legislation. The goal of the process is reparation for the victim and the improvement of the suspect's behaviour. The amendment does not affect the limitation in material law that the termination of criminal liability or the reducing of the penalty cannot be applied in the case of more serious crimes. As a result of this change, the mediation process becomes available within the framework of the agreed procedure so the accused can make restitution even in the case of a more serious crime, in exchange for a specific type and amount of punishment agreed upon. In addition, the legislation preserves the effective basis of the mediation process, so that it can only be carried out on a voluntary basis from both sides, in the case of probable reparation, provided that the reduced penalty does not conflict with the principles of imposing a punishment or not conducting a proceeding.²²⁵

In addition, the legislator's intention to expand the use of mediation is clearly visible outside of criminal proceedings. The inclusion of two new areas in the application of

²²³ Act C of 2012 on the Criminal Code.

²²⁴ Act XC of 2017 on Criminal Procedures.

²²⁵ Act XC of 2017 on Criminal Procedures.

mediation was a sign of this in recent years. One of them is the amendment of the Criminal Code, based on which from the 1st of January 2014, mediation can also be used in misdemeanour cases.²²⁶

We can find the possibility of mediation also in the new Penal Executive Code, where, according to § 171, paragraph (1), the person exercising the disciplinary power can terminate the proceedings initiated against a prisoner due to a disciplinary violation against another prisoner and the execution of a punishment may be suspended if the prisoner takes part in mediation.²²⁷ Although these were relatively small steps, they still gave rise to hope.

Mediation in practice

The use of mediation is a success story in Hungary. According to the official statistics, in its first year of application, more than one percent of all victims were involved in mediation and more than two thousand and four hundred mediation proceedings were conducted by the judiciary offices.²²⁸ At the time, it was the courts who referred a significant number of cases to mediation and according to some critical voices, this was a way for them to get rid of their dormant cases. Despite this, the parties and the professionals must have been able to gain some positive experiences as from this point, the number of cases increased continuously. Later on, the prosecutor's office referred more cases and the majority of cases were diverted to mediation at this early stage. This coincided with the legislative will that mediation at the court phase should only be initiated if it could have happened at the prosecution phase but for some reason did not take place.²²⁹

Later on, these findings from the previous examinations didn't change considerably.

Examining the data from the year 2020, there were 6694 mediation cases that is about 9% of all the cases which is a smaller number than what we see in previous years.²³⁰ In the majority of the cases, the participating offenders are adults, while in less than 10% of the cases, the offenders are juveniles. Among those cases involving adults, the offences are typically crime against property, traffic offence or crime against life, physical integrity and health and there are some cases where the offence is a crime against human dignity and other fundamental rights, a crime against intellectual property rights or a crime against human freedom. Where the offender is a juvenile, the crimes are mostly crime against property as well but there are also a number of cases where there is a crime against life, physical integrity and health, a crime against human dignity and other fundamental rights or a traffic offence (this is a low number of cases, probably due to the low age of the offenders). Interestingly, around 76% of the adult cases and 79% of the juvenile cases end with a fulfilment of an agreement.

It should also be mentioned that there were another 1035 mediation cases in a misdemeanour that were completed in 2020.

²²⁶ Act II of 2012 on Minor Offences, Offence Procedures and the Registration System of Offence which was amended by Act CLXXXVI of 2013.

²²⁷ Act CCXL of 2013 on the Enforcement of Penalties, Measures, Certain Coercive Measures and Detention for Misdemeanours.

²²⁸ Data available from the Hungarian Prosecution Service.

²²⁹ 3. BK Opinion of the Curia on the Act C of 2012 and Act XIX of 1998.

²³⁰ HUNGARIAN CENTRAL STATISTICAL OFFICE, 2021.

Summary

Today, mediation is common in both civil and criminal offence cases in Hungary. Mediation is widely relied upon to ease the burden on the courts and as a means to more cost-effectively resolve disputes between the parties than litigation. Besides this positive results more importantly, it is an effective way of empowering and giving victims back to decide on the reparation of their harm and accept an apology²³¹ and also for the offender to take accountability and responsibility for their actions and the harms they caused. This is the real restorative justice, which according to Tony Marshall, is a process whereby following a crime, all affected parties come together to come up with a solution collectively on how to repair the harm caused.²³²

Resources

BARABÁS, A. T. 2015. Restorative justice in Hungary: a rapidly growing field of practice. In *Restorative Justice*. ISSN (ISSN-L) 2050-473X, 2015, roč. 3, č. 3, 387–395. pp. <https://doi.org/10.1080/20504721.2015.1109348>

CHRISTIE, N. 1977. Conflicts as property. In *The British Journal of Criminology*. ISSN 0007-0955, 1977, roč. 17, č. 1, 1–15. pp.

MARSHALL, T. F. 1996. The evolution of restorative justice in Britain. In *European Journal on Criminal Policy and Research*. ISSN 0928-1371, roč. 4, č. 4, 21–43. pp.

3. BK Opinion of the Curia on the Act C of 2012 and Act XIX of 1998.

Act C of 2012 on the Criminal Code.

Act CLXIII of 2007 on Alternative Dispute Resolution Procedure in Criminal Proceedings.

Act CLXXXVI of 2013.

Act II of 2012 on Minor Offences, Offence Procedures and the Registration System of Offence.

Act IV of 1978 on the Criminal Code.

Act XC of 2017 on Criminal Procedures.

Act XIX of 1998 on Criminal Procedures.

HUNGARIAN CENTRAL STATISTICAL OFFICE, 2021. *National Data Collection Programme 2020*. [online]. [cit.07.20.2024] Available: https://www.ksh.hu/docs/bemutatkozas/hssz/docs/2020_osap_teljesules.pdf.

Contact details of the authors:

Dr. Andrea Tünde Barabás, CSc

Head of Department of Criminology

University of Public Service Hungary, 1083 Budapest, Üllői str. 82, Hungary

Phone number: +36-1-432-9000

e-mail: Barabas.Andrea.Tunde@uni-nke.hu

²³¹ CHRISTIE, N. 1977. *British Journal of Criminology*, s. 1–15.

²³² MARSHALL, T. 1996. *European Journal on Criminal Policy and Research*, s. 21–43.

Possible Effects of Religious Education in Penitentiary Institutions

Abstract:

Purpose: The purpose of the authors is to provide a broad presentation of religious education in prisons, i.e., the impact of the prison mission on inmates.

The studies point in two directions. On the one hand, it covers strategies for coping with prison life, the attitude and values of prisoners, i.e., the internal change of the individual; on the other hand, among the prospects after prison life, vis - the effect on the probability of falling is under investigation.

Methodology: The authors process secondary sources, evaluate the data from domestic and international literature, and conclude.

Findings: Those inmates who regularly participate in religious occasions prefer cooperative coping strategies much more than their peers who do not or barely participate. Differences can also be observed in individuals' attitudes and value systems; several elements are approaching the direction of positive social practice. At the same time, the effect of religious education on the decline is far from straightforward; research results are divided as to whether it has a significant effect.

Aim: The authors aim to provide a comprehensive presentation of religious education in prisons, i.e., the impact of the prison mission on inmates.

The tests point in the right direction. On the one hand, it covers strategies for coping with prison life, as well as the attitude and values of prisoners, i.e., the internal change of the individual. On the other hand, the impact on the likelihood of recidivism among the prospects after prison life is examined.

Value: One of the objectives of the penitentiary is to bring the convict back into society so that he becomes a valuable member of it. One essential prerequisite for this is that prison harms affect the individual as little as possible.

Religious education is a suitable tool for reducing adverse effects. At the same time, becoming a relapser is influenced by countless external factors that can worsen favorable results. Therefore, this study also points out that the role of the prison mission, and with it, the role of the churches, cannot end after release.

Keywords: religious education, prison mission, prison harms, relapse.

Problem raising

According to the prevailing view, the purpose of any punishment is particular and general prevention. The purpose of the custodial sentence is, on the one hand, to enforce the legal disadvantage defined in the judgment and, on the other hand, to help the convict reintegrate into society right after his release and become a law-abiding member of it. At the same time, this is also a paradox of the execution of punishment since imprisonment isolates the convict from the society he is trying to integrate (Albert, 2015). Deterrence must be effective at the same time as reintegration. Neither effort is necessarily successful in terms of recidivism rates. It would be advisable to heed the admonition that "The state should set an example not out of cruelty, but out of humanity, through creatively designed, stimulating sanctions, and with support systems capable of supporting reintegration in practice." (Domokos, 2022). Within the framework of this study, we can safely say that we are trying to explore the possibilities of the oldest reintegration tool that places humans at the center. The

churches' prison mission work is almost as old as the prison sentence. Church-like activity is not only the longest-standing but also the defining rehabilitation and reintegration tool in penitentiary institutions.

In the European cultural environment, churches representing the Christian religion have historically played a decisive role in the work in prisons. A Christian cultural majority prevails in the Euro-Atlantic zone (Hacket & McClendon, 2017). This is also reflected in that, except in some European countries, religious education in prisons, with few exceptions, unequivocally means Christian religious education. Such exceptions can be considered in the United Kingdom (Tipton, 2011) and Denmark (Furseth & Kuhle, 2011). This does not mean that other denominations are not present in the prison, but at the same time, these denominations are mostly not involved in the education in prisons but are content with allowing their adherents to practice their religion.

The latter cannot be identified with religious education. Religious education is not exclusively, or even primarily, aimed at the followers of a given religion, but rather a kind of missionary activity, transmitting religious values and possibly faith (Tihanyi, 2019). Some approaches do not emphasize the missionary nature of religious education but rather see it as pastoral care.

Based on these considerations, we focus our investigation on the Christian religion. We chose the method of dividing the range of possible limits into two parts: for the effects within the prison, i.e., for combating the harms of prison, and, the other hand, for the effects after the prison. We further narrowed down the latter area and mainly wanted to analyze the effects of religious education on recidivism. The apparent reason for this is that this indicator is the focus of follow-up examinations. Our method is based on secondary sources, as our goal is primarily to present the possible effects of religious education broadly, relying on international and domestic sources.

Of the 105,599 offenders registered in 2021, 12,669 were recidivists from various categories, and another 28,420 were non-recidivist repeat offenders (Central Statistical Office, 2023).

Effects of prison mission on prison life

Why do many prisoners turn to religion while serving their prison sentences? In the last thirty years, many researchers have answered this complex question; the most important ones are summarized below (Camp et al., 2008; Clear & Sumter, 2002; Mears et al., (2006).). Some express their skepticism regarding the motivations of prisoners turning to religion (Volokh, 2011). We believe that it is no different among members of society, even though those serving sentences often have sincere reasons for turning to religion, thus making the years spent behind bars more acceptable for themselves. Religion can make it easier to bear the time spent in prison and significantly reduce the problems and pain associated with imprisonment (Lehoczki, 2020).

Participating in religious activities can promote the happiness of prisoners by giving them coping techniques in often tough, value-free conditions. Participation in religious activities supports prisoners in coping with challenging prison conditions and immanent prison harms, such as dehumanization, detrimentalization, or alienation (Clear et al., 2000).

On the other hand, religion can be a significant driver of reintegration, as it gives prisoners hope, optimism, and a sense of security. It improves the capacity for empathy and

compassion, increases the sense of control, and positively affects behavior and interpersonal relationships (Lehoczki, 2020).

By giving meaning to the prisoners' lives behind bars, it provides help against the isolation and social isolation imposed on the prisoners by the total institution, which otherwise entails a severe loss of social status for them. Losses, especially those that are permanent and involve the loss of personal control, can be spiritual turning points and can cause previously non-believing inmates to turn to religion behind bars (Unauthorized, 2020).

Participating in religious programs is also a valuable way of spending time because the more programs that penitentiaries organize for inmates, the smaller the chance that doing nothing or inactivity will turn into hostility or aggressive actions. Church programs in prisons provide an opportunity for inmates to channel their excess energy into meaningful activities (Fox, 1982). Religious activity also reduces stress, contributes to prisoners being able to control their behavior, and reduces disciplinary incidents. Frequency and improves reintegration after release (Rowell et al., 1987).

Examining the influence of religion on prisoners, we can separate two levels:

The level of the individual and the level of the group. Examining the individual level, we can encounter a high degree of subjectivity; each inmate experiences his religiosity differently in prison, so in the case of a thousand inmates, we can talk about a thousand ways of experiencing religion. If we examine the level of the group, we can establish that the prison itself is a closely connected (interconnected) network in which religion also creates different groups. In these religious groups, the participants constantly change, and members leave after release. New members arrive, but the rules and norms of the group remain the same (Clear et al., 2000).

Religion and prison adaptation are closely related, primarily because religion has a positive effect on the mental and general well-being of prisoners and helps combat depression. At the same time, religious practice alone does not explain prison adaptation. The length of time spent, past victimization, and the amount of support received in prison are all influential factors in coping with punishment.

Religious activities contribute to prisoners spending their time usefully; this can be said of both formal and informal activities. Religious activities make religious teachings accessible, and by following religious teachings, inmates who are receptive to it accept its values, which may even change their way of life after their release. In this relationship, prison and religion meet as two cultures in the prison mission. Perhaps it is not an exaggeration to say that it is a meeting of two cultures strongly opposed to each other. Opposition to the prison regime and staff is one of the characteristic features of prison culture (Clemmer, 1965). In the same way, the respect for physical strength and wealth, the exploitation of the environment, and the development of sexual relations based on exploitation are among the characteristics of prison culture (Ohlin, 1956).

In comparison, we consider Christianity to be a counterculture. When it comes to the specific values of this culture, we must distinguish between spiritual values and their social expressions. Spiritual values are decisive in the relationship between God and man. For the followers of the religion, these spiritual values are also reflected in social life, since following these values, they judge the following of certain forms of behavior as mandatory, correct, and beneficial, and other behaviors as forbidden, harmful, or even dangerous.

At the same time, in Europe, non-religious people were more or less characterized by social practices resulting from Christianity. Such is, among others, the celebration of

Christmas or Easter, even if most of these holidays lack religious meaning. Without claiming to be complete, we mention some Christian values, which are also more or less followed by the majority of society. Such a value is represented by the Christian interpretation of human dignity - based on the principle of *Imago Dei* - according to which all people are equal. This statement is similarly true for love and respect for the other person, which in the Christian interpretation are the foundations of peaceful coexistence. *Caritas* is a distinctly Christian value, as the support of the wretched and downtrodden was not considered a value at all before (Bolberitz, 2004). From this comes the expectation that a person should not only love those who love him but should not only give to those from whom he receives. The love of the other person can lead to solidarity and the social principles that characterize the European value system (Bolberitz, 2004). The briefly presented values indicate that prison culture and Christianity are countercultures.

In this relation, the prison mission is also cultural.

The prison mission chaplain must bridge the gap between countercultures and convey religious values so that they become comprehensible, attractive, and livable. Inculturation is a sensitive area that expresses the meeting and mutual influence of cultures. On the one hand, it must be accepted that religious teaching does not mean that churches convey a higher value because this would degrade the host culture (Hunsberger & Gelder, 1996). Different values cannot be distinguished in this way. However, what values are helpful, supported, accepted, tolerated, rejected, despised, or even considered dangerous in society? In this relationship, the values the churches convey have a positive impact. Inculturation cannot result in self-comparison of either party because this would mean the loss of positive values. If there is an insufficient connection between church teaching and local culture, the church will become a "subcultural ghetto." The other extreme is if adaptation to cultural values becomes decisive in the process because, in this case, culture will transform church teaching. While in the first case, there is a chance that the inmate who wants to live his faith in prison becomes an outcast, the other possibility leads to the fact that the faith and its value system that can lead him out of a criminal career become weightless.

Researchers agree that the effects of religious practice behind bars can be classified into two large groups. Following Gordon Allport's well-known theory, we distinguish between internal and external advantages (Allport, 1960; XVI. Pope Benedict encyclical entitled *Deus Caritas Est*. Clear & Sumter, 2002). Internal benefits include faster adaptation to prison conditions, reduction of shame and guilt, preservation and recovery of dignity, strengthening self-confidence, and finding positive life goals (Clear & Sumter, 2002; Dammer, 2002; O'Connor & Duncan, 2011). Among the external advantages, we include the security of the prison chapel, where the adverse effects of the prison are excluded, and the prisoner can "break free" from this closed world with the help of religion (Clear et al., 2000). Another advantage is the expansion of the inmate's network of relationships through religion, either with the prison chaplain or with the help of other inmates, thus providing him with emotional support during this challenging period. Thomas and Zaitzow compared this effect to belonging to a gang or a group, as both appear as a form of subculture that helps the inmate cope with the emotional isolation felt as a result of imprisonment and also promotes the awakening of the feeling of solidarity (Thomas & Zaitzow, 2006). An exciting feature of the relationship between cultures is that Christian culture represents a cultural foundation for the free world and a subculture in prison. The group-forming effect of cultural identity is well known. The group members can differentiate themselves from others through the common culture (Hofstede, 1980). One of the strategies for coping with the effects of prison culture is to identify with a culture different from that of the prison and to develop and strengthen the resulting identity. Religion is, on the one hand, faith, and on the other, a system of norms and

values that requires the believer to follow. This characteristic makes it possible to define the Christian religion as a culture. In general, it is true of cultures that their values determine the individual's personal beliefs about how he should act (Meglino & Ravlin, 1998). Religion as a system of values and norms is based on religious beliefs. The shared experience of religion forms the basis of the group-forming identity of the common culture. That is why religion can be a relatively group-forming solid identity within the walls. No other reintegration program can provide this. Religious practice demonstrably affects the value system of the participants in such a way that its elements move away from the value system of the other members of the prison population in a decisive way while at the same time approaching the value system of the religious communities of civil society. (Tihanyi 2019.)

The effect of religious education on recidivism

Despite the numerous positive effects of religious activities in prison, opinions are divided on the decline.

Research on this issue found little evidence that an active religious life behind bars significantly reduced the likelihood of recidivism among religious prisoners after their release (Johnson, 2004; Thomas & Zaitzow, 2006). Nancy G.'s research conducted in Florida under the leadership of La Vigne examined the results of religious-based resocialization. In terms of the number of relapses - in the six- and 12-month study periods - there was no significant difference in the case of either women or men compared to the control group who did not participate in religious-based resocialization. The most significant difference measured during the six months was 2.1%. There were fewer recidivists among the group members who participated in religious resocialization compared to the control group (La Vigne, 2007).

Gerry Rose investigated the relapse rates of the Kainos Community in England and Wales in 1996-1997. Using two different statistical methods, he compared the recidivism rate of persons receiving religious resocialization and persons not participating in such a program. The first method compared the examined group with a control group. In contrast, in the second case, the result was compared with a recidivism prognosis prepared based on the characteristic data of the examined group. None of the methods resulted in significant differences between the two groups. In the first case, the recidivism rate of the investigated group was 22.6%, while in the case of the control group, this rate was 25.9%. In the second case, the prognosis compared with the actual result showed a 24% or 26% decline, depending on the used forecasting models (Rose, 2001).

Other researchers have found that in the case of prisoners who participated in religious programs for a long time during their prison sentence, we can count on a lower relapse rate (Roman et al., 2007). Byron R. Johnson compared the recidivism rates of inmates in two Brazilian prisons between 1996 and 1999 with follow-up. One is Humaitá, which operates according to APAC principles, and the other is state-owned Bragança.

According to his results, the recidivism rate of the inmates of Humaitá was 12% in the investigated period, while in the state prison the same rate was already 38%, even though the inmates of Humaitá were in prison for more serious crimes and a more extended period (Johnson, 2022).

In the research of Johnson, Larson, and Pitts, they concluded that although the rate of decline was almost the same for inmates participating in religious programs and non-religious inmates, those inmates who were more active in the Bible classes had the first follow-up in 2010, they returned to prison to a lesser extent (Johnson, Larson & Pitts, 1997.) Johnson's

follow-up study also brought the result that, although religious inmates returned to prison at an even lower rate 2-3 years after release, however, as the years went by, this effect decreased and then stopped, and they became recidivists in the same proportion. Three years after their release (Johnson, 2004). Marian Liebmann reached a similar result in 2010, as did his research. According to this, after two years, the recidivism rate was 35% compared to the national average of 68%, and only 13% of those who relapsed were returned to prison (Liebman, 2010). According to Weaver and Campbell, a connection can be discovered between religiosity experienced in prison, belonging to a religious community, and easier reintegration after release because released prisoners who are deeply involved in religion can more easily find work, accommodation, and have a greater chance of receiving social care, so as a result, they may have less among them, the relapse rate (Weaver & Campbell, 2015).

Jones and Schmid found that inmates who served shorter sentences in less than three years did not significantly change their personality, as in the case of inmates who served longer sentences (Jones & Schmid, 2000).

In the case of prisoners who have spent a longer time in prison, we can encounter a different, more complex adaptation process, and for them, adaptation means a more protracted process at the same time. In Thomas and Zaitzow's study, he dealt with the religious life of those with long sentences in detail. It was found that, for some of the prisoners, this adaptation process resulted in the strengthening of counterproductive and harmful deviant behavior patterns. In contrast, for others, it was a step forward compared to their previous way of life. At the same time, in the case of a narrow but significant group of prisoners, all of this brought with it the regret of having committed the crime and was accompanied by an attempt to regain control over their lives by changing themselves with the tools of religion and spirituality (Thomas & Zaitzow, 2006).

Findings

At first, becoming a relapser as an indicator is a beautiful solution. The question may arise on the part of the members of society: "What else is the point of it all?". At the same time, this indicator is influenced by many other factors. These include social status, family background, mental state, employment, low-income level, and antisocial company (Yukhnenko et al., 2020). All of these substantially affect recidivism, but religion has little influence on them. The religious value system can be suitable for influencing the main direction of one's social actions because the relative importance of a set of relevant values guides the action. Any attitude or behavior typically affects multiple values. For example, church membership can express and promote values of tradition, conformity, security, and benevolence at the expense of hedonism, self-direction, and stimulation values. Consequently, it is a compromise between competing values simultaneously present in the attitude or behavior that guides the individual. Each value contributes to the action depending on how relevant the action is – and consequently from the point of view of the probability of its activation – and how important it is for the actor (Schwartz, 2000). The stronger a value characterizes an individual, the more likely the corresponding action is. However, this does not mean that all actions reflect the characteristic value system of the individual. Interests can sometimes override values. Religion can also influence the complex factors of becoming a relapser, such as the composition of the community surrounding the individual. At the same time, this influence is obviously limited and is mostly determined by the receiving environment after prison and the degree of integration of religious values into the personality.

As a result of all this, the results of religious education in prisons can only be measured to a lesser extent in the case of recidivism. A change in attitudes and values, or even a change in strategies for coping with prison life, seems to be a more suitable indicator. Several conclusions give rise to this finding. This is indicated by the varied measurement results of the rate of recidivism and the measurements that show that the rate of recidivism changes with time after release. This is also indicated by the literature data, which reveals positive results in attitudes, values, and coping strategies.

The positive influencing role of religious education can be demonstrated. At the same time, the adverse effects after release significantly increase the risk of recidivism, especially if the individual is unable to live up to the religious values learned in prison. To avoid this, the prison mission, and with it, the involvement of the churches, cannot end at the time of release.

This paper was supported by the János Bolyai Research Scholarship of the Hungarian Academy of Sciences.

Sources

Albert F. (2015). *Életkeretek a börtönön innen és túl. Szubjektív reszocializációs esélyek*. Szociológiai tanulmányok II.

Allport, G. W. (1960). *The individual and his religion: A psychological interpretation*. Macmillan.

Bolberitz P. (2004). Európa és a kereszténység. In Farkas O. & Sarbak G. (Szerk.), *Haza a magasban Előadások a Szent István Társulatban XIV.* (pp. 2–12). Szent István Társulat.

Camp, S. D., Daggett, D. M., Kwon, O. & Klein-Saffran, J. (2008). The effect of faith program participation on prison misconduct: The life connections program. *Journal of Criminal Justice*, 36(5), 389–395. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2008.07.004>

Clear, T. R. & Sumter, M. T. (2002). Prisoners, prison, and religion. *Journal of Offender Rehabilitation*, 125–156. https://doi.org/10.1300/J076v35n03_07

Clear, T. R., Hardyman, P. L., Stout, B., Lucken, K. & Dammer, H. R. (2000). The value of religion in prison: An inmate perspective. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 16(1), 53–74. <https://doi.org/10.1177/1043986200016001004>

Clemmer, D. (1965). *The Prison Community*. Rinehart and Winston.

Dammer, H. R. (2002). The reasons for religious involvement in the correctional environment. *Journal of Offender Rehabilitation*, 35(3-4), 35–58. https://doi.org/10.1300/J076v35n03_03

Domokos A. (2022). Erkölcs, büntetőnorma, visszaút a társadalomba. In Fábrián Gy. & Nagy J. T., *Sicut aequum est homini – iustum, aequum, bona fide. Emlékkötet Nánási László tiszteletére* (pp. 39–44). Forum Iuris Könyvkiadó.

Erdélyi Cs. (2022). Az egyes felekezetek börtönlelkészi gyakorlatának és eredményeinek bemutatása. *Belügyi Szemle* 70(4.ksz) 47–61. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.SPEC.4.2>

Fox, J. G. (1982). *Organizational and racial conflict in maximum security prisons*. Lexington Books.

Furseth, I. & Kühle, L. M. A. (2011). Prison Chaplaincy from a Scandinavian Perspective. *Prisons et religions en Europe janvier – mars 2011. Archives de sciences sociales des religions*, 153, 123–141. <https://doi.org/10.4000/assr.22784>

Hackett, C. & McClendon, D. (2017). Christians remain world's largest religious group, but they are declining in Europe. *Pew Research Center*. <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/04/05/christians-remain-worlds-largest-religious-group-but-they-are-declining-in-europe/>

Hofstede, G. (1980). Culture's Consequences: International Differences in Work Related Values. *Organization Studies*, 4(4), 390–391. <https://doi.org/10.1177/017084068300400409>

Hunsberger, G. R. & Gelder, C. V. (Eds.) (1996). *Church between Gospel and Culture. The Emerging Mission in North America*. Michigan.

Johnson, B. R. (2002). Assessing the Impact of Religious Programs and Prison Industry on Recidivism. *Texas Journal of Corrections*, 28(1), 6–11.

Johnson, B. R. (2004). Religious programs and recidivism among former inmates in prison fellowship programs: A long-term follow-up study. *Justice Quarterly*, 21(2), 329–354. <https://doi.org/10.1080/07418820400095831>

Johnson, B. R., Larson, D. B. & Pitts, T. C. (1997). Religious programs, institutional adjustment, and recidivism among former inmates in prison fellowship programs. *Justice Quarterly*, 14(1), 145–166. <https://doi.org/10.1080/07418829700093251>

Jones, R. A. & Schmid, T. (2000). *Doing time: Prison experience and identity among firsttime inmates*. JAI.

Hungarian Central Statistical Office (2023). Registered offenders, crimes.

La Vigne, N. G., Brazzel, D. & Small, K. (2007). *Evaluation of Florida's Faith- and Character Based Institution*. Urban Institute.

Lehoczki Á. (2020). *A reintegrációs tisztviselők munkavégzésének alanyai: a speciális fogvatartotti csoportok jellemzői és egyedi szükségletei, valamint zárt intézeti kezelésük lehetőségei*. Nemzeti Közszerzői Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet.

Liebmman, M. (2010). *Restorative justice in prisons – an international perspective*. Restorative Justice.

Mears, D. P., Roman, C. G., Wolff, A. & Buck, J. (2006). Faith-based efforts to improve prisoner reentry: Assessing the logic and evidence. *Journal of Criminal Justice*, 34(4), 351–367. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2006.05.002>

Meglino, B. M. & Ravlin, E. C. (1998). Individual values in organizations: Concepts, controversies, and research. *Journal of management*, 24(3), 351–389. <https://doi.org/10.1177/014920639802400304>

O'Connor, T. P. T. & Perreyclear, M. (2002). *Prison religion in action and its influence on offender rehabilitation*. Routledge. https://doi.org/10.1300/J076v35n03_02

Ohlin, L. E. (1956). *Sociology and the Field of Corrections*. Sage Publications.

Roman, C. G., Wolff, A., Correa, V. & Buck, J. (2007). Assessing intermediate outcomes of a faith-based residential prisoner reentry program. *Research on Social Work Practice*, 17(2), 199–215. <https://doi.org/10.1177/1049731506295860>

Rose, G. (2001). Kainos Community and Reconviction Rates. In Burnside, J., Adler, J., Loucks, N. & Rose, G. *Kainos Community in the prisons: Report of an evaluation* (pp. 116–135). Home Office.

Rowell, J., Rodriguez, A. & Dammer, H. S. (1987). Religion in prison. In Bosworth, M. (Ed.), *Encyclopedia of prisons & correctional facilities* (pp. 1–7). Sage Publications.

Schwartz, S. (2000). Chapter 7: A Proposal for Measuring Value Orientations across Nations. In *Questionnaire Development Package of the European Social Survey*. European Social Survey, City University of London.

Witout writer (2020). *Büntetés-végrehajtási Pszichológia. Tantárgyi tematika*. Nemzeti Közszerológati Egyetem.

Thomas, J. & Zaitzow, B. H. (2006). Conning or conversion? The role of religion in prison coping. *The Prison Journal*, 86(2), 242–259. <https://doi.org/10.1177/0032885506287952>

Tihanyi M. (2019). *Bűn – Hit – Szabadulás. A vallás szerepe a büntetés-végrehajtásban*. Nemzeti Közszerológati Egyetem.

Volokh, A. (2011). Do Faith-Based Prisons Works? *Alabama Law Review*, 63(1), 43–95.

Weaver, R. D. & Derek C. (2015). Fresh start: A meta-analysis of aftercare programs for juvenile offenders. *Research on Social Work Practice*, 25(2), 201–212. <https://doi.org/10.1177/1049731514521302>

Yukhnenko, D., Blackwood, N. & Fazel, S. (2020). Risk factors for recidivism in individuals receiving community sentences: a systematic review and meta-analysis. *CNS Spectator*, 25(2), 252–263. <https://doi.org/10.1017/S1092852919001056>

Contact details of the authors:

Márta Miklósi

Dr. Ph.D., university assistant professor
University of Debrecen
Institute of Education and Cultural Sciences
e-mail: miklosimarta@unideb.hu

Márta Fekete

Ph.D., Assistant Professor
Ludovika University of Public Service
Faculty of Law Enforcement
e-mail: feketemarta@uni-nke.hu

Miklós Tihanyi

Dr. Ph.D., police lieutenant colonel, associate professor
Ludovika University of Public Service,
Faculty of Law Enforcement
e-mail: tihanyi.miklos@uni-nke.hu

Máté Sivadó

Dr. Ph.D., police major, associate professor
Ludovika University of Public Service,
Faculty of Law Enforcement
e-mail: sivado.mate@uni-nke.hu

Možné psychické reakcie obetí po záťažovej situácii, po prežití traumy

Anotácia: Témou príspevku je závažná problematika možných psychických reakcií u obetí po prežití extrémnej záťaže, po prežití traumy. Psychické následky sú rôznorodé, miera traumatizovania je podmienená množstvom rozdielnych faktorom, ktoré v danom konkrétnom momente zohrávajú významnú úlohu. Autorka poukazuje na rôzne záťažové situácie, v texte sa venuje podrobnejšej kategorizácii a deleniu. Následne približuje aj prežívanie a správanie obetí, i základnú charakteristiku prežívania obetí. V ďalšej kapitole podrobnejšie približuje traumy a možné prejavy správania a reakcie obetí po traume. V záverečnej časti pojednáva o možnej najzávažnejšej reakcie na psychické zdravie obetí, o postraumatickej stresovej poruche.

Kľúčové slová: obeť, záťažové situácie, trauma, postraumatická stresová porucha.

Úvod

Väčšina obetí po prežití intenzívnej záťažovej situácie, s množstvom zranených, či mŕtvych, kedy mohli byť sami ohrození na zdraví a živote, prípadne boli svedkom takéhoto utrpenia, má psychické následky z traumatického zážitku. Ide o hlboko znepokojujúci zážitok a trauma môže mať dopad na ľudské myslenie i fyzický stav. Väčšinou je trauma spojená so stratou, s určitou mierou poškodenia. Znepokojivým faktom je to, že človek stratil kontrolu nad svojím životom, čo pôsobí veľmi stresujúco. Vo všeobecnosti si ľudia pod traumatickým zážitkom predstavujú situácie ako je vojna, teroristický útok, sexuálne násilie a znásilnenie, obchodovanie s ľuďmi, vážne dopravné nehody, brutálne prepadnutie a iné. Môže ísť však aj o nebezpečný únik škodlivej látky, požiar, povodeň, snehovú kalamitu atď. V zásade ide o situáciu, na ktorú nie sme pripravení a ovláda nás strach a obava z prípadného poranenia, či usmrtenia seba alebo niekoho blízkeho. Zároveň je však na mieste podotknúť, že za najtraumatickejšie sa považujú antropogénne mimoriadne udalosti, čiže tie, ktoré ľudia zámerne spôsobia iným s úmyslom ublížiť.

Mnoho autorom poukazuje na významnosť tejto problematiky, nedá sa s istotou odhadnúť komu a ako sa táto závažná porucha rozvinie a aký bude mať celkový dopad na osobný i pracovný život jednotlivcov, a práve preto je dobré hľadať odpovede na závažné otázky ako je napríklad aj otázka: „Je táto problematika závažná do takej miere, že ohrozuje fungovanie sociálnych skupín a celkovo spoločnosť, do akej miery môže ovplyvniť aj fungovanie krajiny a vzťahov medzi národmi?“

Jedinec v interakcii s prostredím je neustále konfrontovaný s rôznymi požiadavkami, ktoré vyžadujú isté úsilie na ich splnenie. Hovoríme o bežných, každodenných nárokoch, až po situácie, ktoré hodnotíme ako náročné, prípadne extrémne náročné až traumatizujúce. Súhrnne môžeme hovoriť o záťaži, pokiaľ však záťaž pôsobí dlhodobo, prípadne má veľkú intenzitu, hovoríme o strese. Ide o situácie, ktoré si vyžadujú zvýšené úsilie na ich zvládnutie.

1. Záťažové situácie

Záťažové situácie **môžeme deliť na:**

1. Krízové situácie: patria sem všetky MU s ktorými sa môžeme v živote stretnúť. Spravidla sú horšie predvídateľné alebo do konca úplne nepredvídateľné, ohrozujú jedinca, alebo celé

skupiny, vyvolajú núdzový stav a akútne riešenie. Ľudia si často myslia, že sa nachádzajú v krízovej situácii, pritom sa len stretávajú s nepríjemným, alebo zložitejším obdobím svojho života.

a) krátkodobé: t. z. akútne vyžadujú riešenie, napr. hromadné havárie, povodne rôzneho rozsahu, lesné požiare, záutočenie na vojenské stanovisko, explózia, technické, či technologické alebo chemické havárie, kriminálne činy a pod.

b) dlhodobé: t. z. chronické zážitky záťažovej situácie, napr. pobyt na vojenskej misii, posttraumatický syndróm po krátkodobej krízovej situácii, deprimujúce situácie (dlhodobý nedostatok jedla, pitia, tepla, lekárskej starostlivosti), pobyt v zajatí a pod.

2. Bežné záťažové situácie: zaradujeme sem všetky záťažové situácie, ktoré sa objavujú v osobnom alebo profesijnom živote. Sú to „stresy“, ktoré vyplývajú z toho, že žijeme a pracujeme. Vo väčšine prípadov sa na ne môžeme pripraviť dopredu, posilňovať svoju odolnosť nácvikom, alebo im do konca predchádzať. Môžeme ich podľa zdrojov rozdeliť na situácie vyplývajúce:

a) z vlastných osobnostných charakteristík: podľa našich skúseností môžeme až polovicu bežných záťažových situácií pripísať na vrub malej schopnosti sebakritického pohľadu na vlastnú osobu, na vlastné požiadavky presadzovania „zaručených právd“. Často sa tiež odvolávame na „zlé minulé skúsenosti“, vďaka ktorým sme radšej pesimisti, prehadzujeme zodpovednosť za svoje neúspechy, alebo nekomfortné pocity na druhých a pod. Všetky tieto situácie zaťažujú psychiku človeka, uberajú mu na psychickej odolnosti a poskytujú mu dlhodobé záťažové zážitky. Zvládanie bežných záťažových situácií, ktoré vyplývajú z vlastných osobnostných charakteristík, vyžadujú tvrdú prácu na sebe, odvahu otvorene si definovať problém a začať hľadať iné prístupy.

b) z medziľudských vzťahov: vzťah „nadriadený – podriadený“ či nevyhovujúci kolega na pracovisku sú ďalšie z najčastejších dlhodobých stresujúcich aspektov, s ktorými sa v praxi stretávame. Cesty a možnosti k riešeniu týchto bežných záťažových situácií sú omnoho jednoduchšie a rýchlejšie, ako pri riešení prvého bodu. Veľmi často stačí racionálny prístup, odborné vysvetlenie, zmena uhla pohľadu (osвета a cielene zameraný vzdelávací proces), či efektívna komunikácia, ktorá je mimoriadne dôležitá, keďže nedostatočná komunikácia „[...]môže mať za následok vznik nedorozumení a konfliktov väčšieho, či menšieho rozsahu, ktorým sa však nielen výberom správneho komunikačného nástroja, teda jazyka, dá predchádzať.“²³³ Do rovnakej kategórie spadajú i záťažové situácie z nevyhovujúcich osobných vzťahov, malé schopnosti, či skôr neschopnosti vytvárať funkčné medziľudské vzťahy a pod.

c) z profesijnej náplne: bežné záťažové situácie, ktoré pramenia z profesijnej oblasti v úplnej väčšine očakávateľné, možno ich predvídať, vyplývajú často i z náplne práce, ako sú termíny, vyjednávacie a komunikačné situácie, ktoré vyžadujú „[...] aby strany zúčastňujúce sa na výmene informácií používali jazyk, ktorému všetky zúčastnené strany rozumejú“²³⁴,

²³³ NIKOLAJOVÁ KUPFERSCHMIDTOVÁ, E. 2023. Spoločenské výzvy členských štátov súvisiace s poskytovaním jazykovej pomoci. In. *Prevenca kriminality – výzva spoločnosti a Terciárna prevencia v širšom sociálnom kontexte*, s. 344.

²³⁴ NIKOLAJOVÁ KUPFERSCHMIDTOVÁ, E. 2023. Spoločenské výzvy členských štátov súvisiace s poskytovaním jazykovej pomoci. In. *Prevenca kriminality – výzva spoločnosti a Terciárna prevencia v širšom sociálnom kontexte*, s. 343.

zvládanie náročných projektov či tlak v podnikateľskej oblasti. Napriek tomu sa väčšina ľudí správa, akoby tieto záťažové situácie neexistovali. Nadriadení hodnotia schopnosť zvládať také záležitosti veľmi vysoko, a preto mnoho ambiciózných ľudí jednoducho predstiera, že v ich práci neexistujú žiadne ťažko zvládateľné momenty. Bohužiaľ, niekedy sa stáva, že pracovníci vykonávajúci profesiu s veľkou frekvenciou bežných záťažových situácií, sú konfrontovaní s názorom, že sa musia s každým dohovoriť. Napr. policajti sa sťažujú, že ich psychológovia tlačia do postoja „máte moc, nenechajte sa vyprovokovať. Musíte byť za všetkých okolností láskavý a nápomocný“. Rovnako tak sa niekedy obchodníci a predavači dozvedajú, že zlaté pravidlo obchodu znie „zákazník je náš pán“. O devastujúcich aspektoch zachovávania tohto pravidla za všetkých okolností môže hovoriť nie iba skúsený pracovník z týchto oblastí. Zdá sa že tento nápomocný prístup je niekedy tak nevhodný a neefektívny, až je viac stresujúci ako sama záťažová situácia.

d) z fyzického prostredia: niektoré bežné záťažové situácie pramenia iba z fyzického prostredia, nie sú závislé na osobnostných či iných charakteristikách jedinca, ani ich nie je možné odbúrať plánovanými postupmi. Napr. práca vyžadujúca pracovať v dvanásť hodinových zmenách, ktorá neumožní dostatok spánku alebo odporúčaný pitný či stravovací režim. Inokedy je nutné pracovať v príliš hlučnom prostredí, v nadmernom teple alebo zime. Tieto aspekty bežnej záťažovej situácie sa odstraňujú najhoršie, pokiaľ sa vôbec odstrániť dajú. Jedným z mála efektívnych riešení je výrazne dbať na správnu životosprávu vo voľných chvíľkach alebo pre túto prácu zvoliť také osobnostné typy (zo zdravotného, psychologického, sociálneho hľadiska), ktoré podobnú záťaž zvládajú s čo najmenšou námahou.²³⁵

Tabuľka 1 Záťažové situácie²³⁶

Záťažová situácia	
Krízová	Bežná
Krátkodobá (akútna)	Osobnostné charakteristiky
Dlhodobá (chronická)	Medzil'udské vzťahy
	Profesijná náplň
	Fyzické prostredie

(Zdroj: vlastné spracovanie autorky na základe údajov z Evangelu, J. E.)

2. Prežívanie obetí

Stresom označujeme nešpecifickú odpoveď organizmu na akúkoľvek záťaž, ktorá je naň kladená. Výsledkom je interakcia medzi určitou silou pôsobiacou na človeka a schopnosťou organizmu odolať tomuto tlaku. Stav stresu sa prejavuje v symptómoch, ide o adaptačný syndróm, čo je reakcia prebiehajúca v troch fázach:

1. fáza poplachová je náhle narušenie vnútorného prostredia organizmu – je sprevádzaná silnou reakciou najmä limbickej sústavy a zvýšenou sekréciou hormónov drene nadobličiek;

²³⁵ EVANGELU, J. E. 2013. Krízová komunikace: Efektívni zvládání krízových a záťažových situací, s.12.

²³⁶ EVANGELU, J. E. 2013. Krízová komunikace: Efektívni zvládání krízových a záťažových situací, s.12.

2. fáza rezistencie, keď je reakcia na stres maximálna – organizmus si na stresujúci podnet zvyká;
3. fáza vyčerpania, ktorá nastáva keď získaná rezistencia nie je dostatočná – výsledkom môže byť celkové zlyhanie adaptačnej a regulačnej schopnosti.²³⁷

Prvotná reakcia každého človeka je ochrana vlastného života, života blízkych osôb a svojho majetku, zasiahnutého opustia akékoľvek emócie. Behom fázy *prvotných dopadov* sa môžeme stretnúť so širokým spektrom prejavov.

Tabuľka 2 Základná charakteristika prežívania obetí²³⁸

Vnútorne ochromenie	Obete sa zdajú byť ochromené, zmätené alebo apatické.
Ilúzie „centralizácie“	Pokiaľ je obeť nejakým spôsobom izolovaná, môže sa jej zdať, že sa daná situácia stala len jej a nemusí vnímať ďalšie obete na mieste.
Pocit nereálnosti	Obete často uvádzajú pocity extrémnej nereálnosti situácie, neveria, že sa situácia naozaj stala. Môžu si myslieť, že sa im to len zdá a z toho dôvodu môže byť ich správanie silne agresívne, alebo naopak úplne poddajné. Agresivita je následkom získanej sebakontroly.
Automatické správanie	Obete môžu vykazovať prejavy neuvedomovaného správania. Napríklad v prípade ťažkého zranenia sa nezaujímajú o svoje zranenia, ale chaoticky hľadajú svoju batožinu a osobné veci.
Silná úzkosť	Obete môžu prejavovať známky úzkosti rôznej intenzity, od silnej podráždenosti až po neschopnosť urobiť rozhodnutie. Môžu pociťovať sebaľútosť, známky odcudzenia a pod.
Pocity viny	V niektorých prípadoch sa môžu objavovať pocity viny za to, že prežili, zatiaľ čo niektorí sú mŕtvi. Môžu premýšľať nad tým, prečo nezomreli práve oni, ich blízki, či preto, aby prežilo viac ľudí, nemohli niečo urobiť inak.
Ambivalencia	Niektoré obete môžu pociťovať silnú ambivalenciu k tomu, čo sa stalo im, ich blízkym, prípadne ich majetku.
Emocionálna a kognitívna nestabilita	Niektoré obete môžu prejavovať značné výkyvy nálad, značné výkyvy a zmeny v poznávacích procesoch.
Extrémne reakcie	V niektorých prípadoch môžu zasiahnuté obete prejavovať známky dezorientovaného až psychotického správania (napr. halucinácie, bludy alebo zmätená reč).

(Zdroj: vlastné spracovanie autorky na základe ŠÍN, R. a kol. 2017)

²³⁷ VODÁČKOVÁ, D. a kol. 2020. Krizová intervencia, s.360.

²³⁸ ŠÍN, R. a kol. 2017. Medicína katastrof, s.288.

3. Trauma

Traumatizujúce udalosti majú nasledujúce charakteristické vlastnosti: intenzívna sila pôsobenia; náhlosť, nepredvídateľnosť a neovládateľnosť. Všeobecne môžeme konštatovať, že psychická trauma je vymedzená:

- tým, čo sa deje – typom udalosti;
- tým ako na dianie jedinec reaguje – typom reakcie.²³⁹

Psychická trauma vzniká pôsobením jedného extrémne stresujúceho zážitku alebo dlhotrvajúcimi stresujúcimi situáciami, ktoré majú nasledujúce charakteristiky:

1. príčina prichádza zvonku;
2. je extrémne desivá;
3. navodzuje zážitok ohrozenia života, telesnej či duševnej integrity;
4. navodzuje pocit bezmocnosti.²⁴⁰

Na základe traumatizujúcej udalosti vzniká u jednotlivých obetí psychická traumatizácia, ktorú delíme podľa spôsobu stretnutia s traumou na:

- **primárnu** traumatizáciu – na človeka priamo pôsobí negatívny dopad, čiže bol priamym účastníkom;
- **sekundárnu** traumatizáciu – človek sa stretáva s inou traumatizáciou, často blízkej osoby;
- **terciálnu** traumatizáciu – človek je v priamom kontakte s osobou primárne či sekundárne traumatizovanou a cez ňu prežíva negatívne emócie. Terciálnou traumatizáciou sú práve ohrození členovia integrovaného záchranného systému.²⁴¹

Traumatizovanie je ovplyvnené mnohými faktormi ako napríklad aktuálny psychický a fyzický stav, individuálna zraniteľnosť obeť, intenzita i rozsah vzniku situácie, čiže miera ohrozenia. U ľudí, ktorí boli obeťami sa môžu objaviť rôzne pocity a stresové reakcie po prežití ohrozenia. Môže ísť o zmeny, ktoré sa odzrkadľujú vo vonkajších prejavoch správania ako náladovosť, výbušnosť, apatia, utiahnutosť, narušenie kognitívnych procesov. Môžu sa objaviť pocity smútku, strachu, obáv, nedôvery a pod. Jednotlivec sa môže cítiť aj fyzicky zle, môže mať časté bolesti hlavy alebo iných častí tela, poruchu trávenia, celkovú fyzickú slabosť a pod. Tieto prejavy môžu naznačovať reakciu na stres ako napríklad **posttraumatickú stresovú poruchu**.

Tabuľka 3 Možné prejavy po traume

MOŽNÉ PREJAVY PO TRAUME	
<u>Telesné prejavy</u> <ul style="list-style-type: none">▪ nevoľnosť, zvracanie▪ hypertenzia, búšenie srdca, potenie▪ bledosť, začervenanie, tras▪ bolesť hlavy, svalové napätie▪ bolesť kĺbov	<u>Kognitívne prejavy (myslenie)</u> <ul style="list-style-type: none">▪ nočné mory, ťaživé sny▪ vtieravé myšlienky a spomienky na udalosť▪ dojem „že sme sa zbláznili“▪ poruchy sústredenia▪ problémy pri riešení problému

²³⁹ ŠÍŇ, R. a kol. 2017. Medicína katastrof, s.288.

²⁴⁰ VODÁČKOVÁ, D. a kol. 2020. Krizová intervencia, s.52.

²⁴¹ ŠÍŇ, R. a kol. 2017. Medicína katastrof, s.289.

<ul style="list-style-type: none"> ▪ bolesť brucha, tráviace problémy ▪ únava, vyčerpanie ▪ bolesť v hrudi ▪ chýba pocit hladu a smädu 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ výpadky pamäte, zmätenosť ▪ pocit odpútania od reality, znížené vnímanie ▪ pocit straty životných ilúzií (bezpečia, istoty)
<p><u>Behaviorálne prejavy (vonkajšie správanie)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ nespavosť, ▪ neschopnosť oddychovať, relaxovať, ▪ veľká ľakavosť, ▪ zníženie pracovného výkonu, ľahká rezignácia ▪ plač, paradoxné správanie (napr. smiech pri oznamovaní niečoho smutného) ▪ vyhýbavé správanie ▪ izolácia od okolia ▪ mechanické a automatické správanie ▪ strata záujmu o predtým obľúbené aktivity ▪ strata záujmu o sex ... 	<p><u>Emocionálne prejavy</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ depresívne pocity, zármutok ▪ úzkosť, strach ▪ hnev, zlosť ▪ nepokoj, netrzezivosť, ▪ podráždenosť ▪ pocit zahltenia ▪ pocit viny ▪ pocit hanby ▪ euforické pocity ▪ popretie ▪ pocit bezmocnosti ▪ ľahostajnosť ▪ pocit odcudzenia od ľudí ▪ prehnaná úzkostná reakcia ▪ strata pozitívnych emócií

(Zdroj: Vymětal, Š.)²⁴²

Časový priebeh reakcie na traumatizujúcu udalosť má svoje zákonitosti, ktoré platia len v hrubých obrysoch, pretože sa môžu prekrývať a sú individuálne:

- **fáza omráčenia a šoku.** Trvá 24 – 36 hodín po udalosti, prednosť má záchrana života a majetku. Zachránení potrebujú informácie – stručné, jasné, prípadne písomné, nikdy nie nepravdivé, v tomto období začína nabiehať celý systém humanitárnej a psychosociálnej pomoci;
- **fáza výkriku.** Trvá do troch dní po udalosti, pomoc priamym obetiam by mala byť ešte stále veľmi konkrétna a vecná (informácie, usporiadanie času a činnosti, zabezpečenie nápojov, jedla a prístrešia);
- **hľadanie zmyslu.** Trvá od troch dní až do dvoch týždňov po udalosti, ľudia potrebujú o udalosti opakovane hovoriť, porozumieť jej. Potrebujú, aby ich niekto vypočul, aby

²⁴² VYMĚTAL, Š. 2009. Krízová komunikace a komunikace rizika, s.72.

uznal ich pocity (význam udalosti), súčasťou hľadania zmyslu môže byť aj hľadanie vinníka;

- **popretie a znovuprežívanie.** Trvá od dvoch týždňov do mesiaca po MU. Popretie a snahy o popretie sa striedajú s premietaním, ako by to mohlo byť všetko iné, keby ... U niektorých jedincov sa môžu objaviť posttraumatické javy (nočné mory, strach, že sa udalosť zopakuje);
- **posttraumatická fáza.** Táto fáza trvá do troch mesiacov po udalosti. Tu sa rozhoduje, či osoba v posttraumatických reakciách uviazne, či sa u nej prejaví posttraumatická stresová porucha, alebo či sa uzdraví a udalosť postupne zakomponuje do svojho života. Niektorí ľudia nespracujú traumatickú udalosť za celý život.²⁴³

4. Posttraumatická stresová porucha

Človek po prežití náročnej traumatizujúcej udalosti reaguje na mnohé veci citlivejšie ako pred udalosťou. U akútnej stresovej poruchy negatívne prejavy zväčša odznievajú do štyroch dní. V niektorých prípadoch sa po nejakom čase opäť objavia znepokojivé prejavy, ktoré naznačujú, že s osobou sa niečo deje. Posttraumatická stresová porucha (PTSP) (ang. *Posttraumatic Stress Disorder*) je poruchou, ktorá sa môže objaviť po istom čase po udalosti, zväčša ide o 3 mesiace až 2 roky. Človeku sa začnú znovu vybavovať negatívne výjavy a akoby znova prežíval to, čo sa stalo a spôsobuje mu to osobné trápenie a muky. V prípade PTSP ide o vážnu situáciu, ktorú netreba podceňovať, nakoľko následky z tohto ochorenia majú prevažne negatívny dopad na bežné ľudské fungovanie v osobnom i pracovnom živote. V dôsledku neriešenia situácie sa môžu u človeka, ktorý bol obeťou vážnej udalosti objaviť závažné psychopatologické následky²⁴⁴.

PTSP je predĺžená alebo oddialená reakcia, resp. prejavom nedostatočného spracovania závažnej tragickej skúsenosti, ktorá sa prejavuje pretrvávaním psychických a somatických problémov.²⁴⁵

Posttraumatická stresová porucha je následok vysoko traumatického zážitku, situácie, ako sú živelné pohromy, vojny, hromadné nešťastia, terorizmus, násilná trestná činnosť a traumaticky pôsobí niečo, čo vyvolávalo intenzívny strach, pocit bezmocnosti a hrôzy. Typickou súčasťou posttraumatickej reakcie sú „somatizácie“. Neprežité a nevyjadrené emócie, posilnené pretrvávajúcim telesným napätím sa potom prejavuje ako bolesť či fyzické ťažkosti. Často sú pozorované najmä:

- bolesti kostrového svalstva, najmä nôh a chrbta;
- bolesti hlavy, sinusitída (nádcha), bolesť trojklaného nervu;
- blúdivé, často mučivé bolesti, ktoré nemajú objektívny podklad (algický syndróm);
- bolesti, či nepríjemné pocity v zažívacích cestách, ich dysfunkcia;

²⁴³ BRATSKÁ, M. 2008. Aplikovaná psychológia pre študijný odbor zdravotnícky záchranár. [online]. [cit.2021-30-12]. Dostupné z: https://www.unipo.sk/public/media/files/docs/fz_materialy/svk/dokument_109_16.pdf s.15.

²⁴⁴ PASTUCHOVÁ NEUMANNOVÁ, A. 2022. Psychosociálna podpora po mimoriadnej udalosti pre vybrané zložky MV SR. s.65.

²⁴⁵ VÁGNEROVÁ, M. 2008. Psychopatologie pro pomáhající profese, s.436.

- stiahnutie bránice, problém s dychom;
- opakované infekty, výskyt oparov, alergické reakcie;
- bolesti v hrudníku, najmä za prsnou kosťou, pocit stiesneného hrudníka;
- bolesti či nepríjemné pocity v panve a v panvovom dne, event. gynekologické problémy.

Tieto fyzické problémy môžu byť sprevádzané neadekvátnou únavou – to ešte viac negatívne ovplyvňuje kapacitu byť k dispozícii vo vzťahoch – k deťom, k rodine, k priateľom. Sexuálny život býva veľmi často narušený a obmedzený.²⁴⁶

Záver

Cieľom príspevku bolo priblížiť náročnú problematiku, ktorú môžeme všeobecne označiť za spoločensky závažnú, keďže náročným situáciám sa mnohokrát nedá predchádzať. Zvyčajne sa človek stáva obeťou bez toho, že to predpokladal a mohol sa situácii vyhnúť. Analyzovali sme rôzne dokumenty, zamerali sme sa na vybrané osobitosti súvisiace s prežívaním a správaním sa obeť so zameraním na záťažové situácie a traumy. V závere sme pozornosť venovali podľa nás najzávažnejšej novej poruche, ktorá máva v niektorých prípadoch dramatický a aj tragický koniec, ide o posttraumatickú stresovú poruchu. Ide o oneskorenú reakciu, či prejav po nespracovanom traumatickom zážitku. Následky a možné prejavy správania obeť sú veľmi individuálne a rozdielne. Preto aj miera pomoci nie je u každého tak účinná a efektívna. Je dôležité, aby bola poskytovaná primeraná psychologická starostlivosť zo strany odborníkov na duševné zdravie, nakoľko individuálny prístup je pri riešení dopadu na psychiku človeka kľúčový.

Literatúra

BRATSKÁ, M. 2008. Aplikovaná psychológia pre študijný odbor zdravotnícky záchranár. [online]. 2008.[cit.2021-30-12].Dostupné z: https://www.unipo.sk/public/media/files/docs/fz_materialy/svk/dokument_109_16.pdf.

EVANGELU, J. E. 2013. Krizová komunikace: Efektivní zvládání krizových a záťažových situací. Ostrava: KEY Publishing s. r. o., 1. vyd., 95 s. ISBN 978-80-7418-175-7.

NIKOLAJOVÁ KUPFERSCHMIDTOVÁ, E. 2023. Spoločenské výzvy členských štátov súvisiace s poskytovaním jazykovej pomoci. In. *Prevenia kriminality – výzva spoločnosti a Terciárna prevencia v širšom sociálnom kontexte*, Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2023, 386 s. ISBN 978-80-80-54-990-9.

PASTUCHOVÁ NEUMANNOVÁ, A. 2017. Vybrané kapitoly psychosociálnej práce pre záchranárov. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 106 str. ISBN 978-80-8054-705-9.

PASTUCHOVÁ NEUMANNOVÁ, A. 2022. Psychosociálna podpora po mimoriadnej udalosti pre vybrané zložky MV SR. 1.vyd. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave.170 s. ISBN 978-80-8054-957-2.

²⁴⁶ VODÁČKOVÁ, D. a kol. 2002. Krizová intervence, s.365.

ŠÍN, R. a kol. 2017. Medicína katastrof. Praha: Galén. 351 s. ISBN 978-80-7-492-295-4.

VODÁČKOVÁ, D. et al. 2002. Krizová intervence. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. 544 s. ISBN 80-7178-696-9.

VODÁČKOVÁ, D. a kol. 2020. Krizová intervence. Praha: Portál s. r. o., 4. vyd. 543 s. ISBN 978-80-262-1704-6.

VYMĚTAL, Š. 2009. Krizová komunikace a komunikace rizika. 1.vyd.Praha : Grada Publishing, a.s., 176s. ISBN 978-80-247-2510-9.

Kontakt na autora:

pplk. doc. PhDr. Andrea Pastuchová Neumannová, PhD.

docentka katedry spoločenských vied

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Katedra spoločenských vied

Sklabinská 1, 835 17 Bratislava

+421 9610 57 455

e-mail: andrea.neumannova@minv.sk

e-mail: andrea.neumannova@akademiapz.sk

Dominika DINUŠOVÁ

Etický kódex príslušníka Policajného zboru v kontexte európskych impulzov

Anotácia: Prijatie Európskeho kódexu policajnej etiky predstavovalo významný medzník pre koncipovanie etického kódexu príslušníka Policajného zboru. Od svojho vzniku prešiel etický kódex viacerými aktualizáciami, ktoré reagovali na potreby Policajného zboru vyvierajúce z domácich i zahraničných iniciatív. Text sa venuje vybraným impulzom Európskeho kódexu policajnej etiky, ich zapracovaniu v etickom kódexe príslušníka Policajného zboru, pričom sleduje trajektóriu zavádzania zmien so zámerom poukázať na aplikačný rozmer dokumentov.

Kľúčové slová: policajná etika, Európsky kódex policajnej etiky, etický kódex príslušníka Policajného zboru

Annotation: The adoption of the European Code of Police Ethics was a significant milestone in the development of the Code of Ethics of a Police Officer. Since its establishment, the Code of Ethics has undergone several updates in response to the needs of the Police Force arising from domestic and international initiatives. The text discusses selected impulses of the European Code of Police Ethics, their incorporation in the Code of Ethics of a Police Officer, tracing the trajectory of the introduction of changes with the intention of highlighting the application dimension of the documents.

Keywords: police ethics, European Code of Police Ethics, Code of Ethics of a Police Officer

Úvod

Výročie dvadsiatich rokov od vstupu do Európskej únie dáva príležitosť pre reflexiu viacerých oblastí. Jednou z nich je i policajná etika, konkrétne podoba etického kódexu príslušníka Policajného zboru. Ten sa síce nezrodil na pôde Európskej únie, jeho medzinárodné ukotvenie pramení zo širšieho rámca, ale vznikol práve pred vstupom Slovenska do tohto medzinárodného spoločenstva. Etický kódex predstavuje dokument, ktorý nesie spoločné črty s obdobnými kódexmi v policajnej profesii, aké sú súčasťou aj iných členských štátov Európskej únie. Zároveň si zachováva svoju jedinečnosť vyplývajúcu z nárokov na implementáciu etických štandardov v konkrétnych podmienkach Slovenskej republiky. Ak by sme chceli hľadať medzinárodné súvislosti noriem a hodnôt policajného povolania, zašli by sme hlbšie do minulosti – do roku 1979, kedy bola prijatá rezolúcia č. 690 obsahujúca Deklaráciu o polícii, ktorá okrem iného zahŕňala tiež povinnosti policajta, alebo ďalšie dokumenty, ktoré usilovali o predloženie sumáru hodnôt a noriem policajnej profesie. Kľúčovým dokumentom aj pre vznik etického kódexu príslušníka Policajného zboru bolo prijatie Európskeho kódexu policajnej etiky v roku 2001 na pôde Rady Európy. Tento dokument sa stal základným pre realizáciu policajnej práce v európskych krajinách, aj v krajinách Európskej únie. Výročie vstupu do Európskej únie tak vytvára priestor pre úvahy o spôsoboch zapracovania medzinárodných požiadaviek na národnej úrovni. Cieľom predkladaného textu je priblížiť vybrané súvislosti harmonizácie medzinárodných požiadaviek a národných potrieb, ktoré sa prelínajú v etickom kódexe príslušníka Policajného zboru. Otázky týkajúce sa vzťahu medzinárodných požiadaviek a domácich impulzov, ich

efektívneho skĺbenia a adekvátnej formulácie vystali v kontexte aktualizácie etického kódexu príslušníka Policajného zboru, ktorá prebiehala v rokoch 2021 a 2022.

1. Európsky kódex policajnej etiky ako rámec policajnej činnosti v európskych štátoch

Činnosť polície, jej organizácia, legislatívne ukotvenie a nástroje, ktoré využíva na dosiahnutie efektívneho fungovania v štáte môžu byť v jednotlivých štátoch Európskej únie odlišné. Rešpektujúc policajnú organizáciu v jednotlivých štátoch, v pozadí snáh koncipovať Európsky kódex policajnej etiky stála požiadavka, aby mal občan Európy v ktoromkoľvek štáte sa nachádza, vedomosť o jednotnom rámci činnosti polície a mohol s ňou spájať konkrétne očakávania. Fungovanie polície by malo spĺňať ako základné minimum rovnaké kritériá v tej či onej krajine. Snaha formulovať *Európsky kódex policajnej etiky* nebola náhodná. Jej cieľom bolo zjednotiť pravidlá zaobchádzania s občanmi v krajinách Európy, aby občania – s rešpektom k špecifikám v každom štáte – vedeli predvídať správanie a konanie príslušníkov policajných zborov.

Normatívy prijaté na pôde Rady Európy sa stali záväzkom aj členských štátov Európskej únie. Dňa 19. 9. 2001 bol vydaný *Európsky kódex policajnej etiky* ako odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy pre členské štáty, pričom štáty Európskej únie, a to aj prístupujúce štáty, medzi nimi tiež Slovensko, zaväzoval dokument implementáciou obsahu jeho noriem do vnútorných dokumentov etického charakteru. V týchto intenciách vznikol etický kódex príslušníka Policajného zboru.

Dodnes je *Európsky kódex policajnej etiky* jeden z najvýznamnejších dokumentov upravujúcich mravnú stránku práce Policajného zboru. Stanovuje úlohu a postavenie polície a nadväzujúce etické normy správania a konania príslušníkov policajných zborov. *Európsky kódex policajnej etiky* sa podrobne venuje cieľom polície, legitimitě jej úlohy v spoločnosti, vzťahu verejnosti a polície, organizačnej štruktúre, upravuje činnosť polície v jej špecifických činnostiach, zdôrazňuje potrebu a fungovanie vnútorných kontrolných mechanizmov, etického vzdelávania a tréningu vo vzdelávacom systéme polícií v členských štátoch a neopomína dôležitosť výskumu a medzinárodnej spolupráce. Dokument tvorí sedem častí:

1. Ciele polície;
2. Právny základ policajnej činnosti;
3. Polícia a trestný právny systém;
4. Organizačná štruktúra polície;
5. Pokyny pre policajnú akciu/intervenciu;
6. Zodpovednosť a kontrola polície;
7. Výskum a medzinárodná spolupráca.²⁴⁷

Normatívny obsah dokumentu zhrnul Petr Nesvadba nasledovne:

- Jednaj bezúhonne a vykonávajú svoje povinnosti korektne a nestranne.

²⁴⁷ COUNCIL OF EUROPE. 2002. *The European Code of Police Ethics. Recommendation Rec(2001)10 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 19 September 2001 and explanatory memorandum.* Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2002.

- Vykonávajú svoje povinnosti s plným nasadením a s patričnou mierou voľného uváženia.
- Prejavujú sebaovládanie, toleranciu, porozumenie a zdvorilosť vo vzťahu ku všetkým osobám a vzhľadom k okolnostiam, a to ako v službe, tak i mimo služby.
- Rešpektujú základné ľudské práva a zaobchádzajú s každým individuálne, prejavujú mu rešpekt a pochopenie.
- Pomáhajú všetkým svojim kolegom pri výkone ich zákonných povinností, ale zároveň sa aktívne postavujú proti komukoľvek, kto by zneužíval zverené právomoci a upozornia na to.
- Rešpektujú fakt, že mnohé informácie, ktoré získajú, sú dôverné, a môžu byť vyzradené len v prípade, keď to vyžaduje služobná povinnosť.
- Používajú silu len v oprávnených prípadoch a len v najmenšej nutnej miere na presadenie zákona a znovunastolenia poriadku.
- Jednajú len v medziach zákona a s vedomím, že nemajú právo odchyliť sa od legálnych služobných postupov a nikto nemá právo to od teba vyžadovať.
- Užívajú tebe zverené prostriedky k dosiahnutiu maximálneho všeobecného prospechu.
- Prijímajú zodpovednosť za svoj osobný rozvoj a neustále hľadajú cesty, ako zlepšovať svoju službu spoločnosti.²⁴⁸

Samotný dokument je obsažný a členitý, pričom svojim obsahom a rozsahom presahuje štandardný rozsah etického kódexu. Obsahovo je širokospektrálny, keďže prináša pravidlá aj do oblastí, ktoré nebývajú spracované v etických kódexoch. Jedná sa napríklad o pravidlá policajnej akcie/intervencie, regrutácie a vzdelávania alebo medzinárodnej spolupráce. Pod pojmom *Európsky kódex policajnej etiky* sa tak predstavujú širšie pravidlá organizácie polície, jej piliere a mechanizmy prejavujúce sa na organizačnej úrovni, ale aj v jednotlivých kľúčových situáciách policajnej služby. Tým sa vnáša do činnosti polície jednotný etický rozmer, zároveň sa prenecháva priestor pre vlastné spracovanie etického kódexu na národnej úrovni. Teda nie je napríklad nevyhnutné špecifikovať v etickom kódexe na národnej úrovni normatívy služobného zákroku (sú obsiahnuté v právnych predpisoch, nariadeniach ministerstva vnútra, metodologickej príručke a pod.), ale zachovaním štandardov *Európskeho kódexu policajnej etiky* je žiadúce abstrahovať hodnoty, a vytvoriť pravidlo platné aj pre ďalšie úkony tak, aby zároveň pokrývalo špecifické potreby realizácie policajnej činnosti v konkrétnom štáte. Pre aplikáciu Európskeho kódexu policajnej etiky do národných etických kódexov je teda nutné vychádzať z viacerých predpokladov:

- Poznať Európsky kódex policajnej etiky (na pozadí všeobecnej etiky chápať súvislosti prvkov, ktoré obsahuje);
- Zohľadniť špecifické potreby policajnej činnosti na národnej úrovni;
- Logicky konzistentne a vyvážené formulovať normy etického kódexu tak, aby zachovávali obsah európskeho dokumentu a cielili na kľúčové oblasti policajnej etiky konkrétnej policajnej organizácie.

Prvá požiadavka sa môže javiť triviálne, no v súvislosti s častým výskytom chápania etiky ako oblasti, ktorá sa javí prístupná každému, nadobúda významný charakter. Laická predstava o etike, že sa jedná o vedu o správaní a následný nesprávny úsudok - keď vieme, čo

²⁴⁸ NESVADBA, P. 2009. *Policejní etika*. Plzeň: Nakladatelství a vydavatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009.

sa patrí, môžu z nás byť odborníci na etiku - vedie k fatálnym omylom, ktoré môžu mať v konečnom dôsledku negatívne dopady do každodennej praxe výkonu policajného povolania. Ak zakotvíme v etickom kódexe nevyváženú a chybnú formuláciu, môže sa stať záväzkom pre policajta a ovplyvňovať výkon jeho služobnej činnosti i osobného života. Napríklad vysvetľovať nestrannosť ako nárok na objektivitu v zmysle, že policajt za žiadnych okolností nesmie vysloviť svoj subjektívny názor, môže viesť k deformáciám chápania nestrannosti v policajnej službe a právom vyvoláva u policajta rozpaky (nehovoriac o ďalších právnych a iných konzekvenciách). Etika nie je oblasť odborne prístupná každému. Jedná sa o filozofickú disciplínu, v ktorej sa prelínajú viaceré teoretické prístupy, ktorá má svoje dejiny a narába s konkrétnymi operacionalizovanými konceptmi. Policajná etika sa utvára v interakcii všeobecnej etiky a bezpečnostnej policajnej praxe. Policajná prax je tu teda len jedným z dvoch rovnocenných predpokladov odbornej spôsobilosti, no nepredstavuje celostný predpoklad poznania. Európsky kódex policajnej etiky vznikol za určitých okolností a pracuje s vybranými teoretickými aspektmi všeobecnej etiky. Jedná sa o dokument deontologický, ktorý vo viacerých ohľadoch obsahovo nadväzuje na predošlé dokumenty medzinárodného etického charakteru smerované k policajnej službe (Deklarácia o polícii, Etický kódex policajta, a i.). Poznanie uvedených súvislostí tvorí jeden z prínosných predpokladov vstupujúcich do tvorby etického kódexu príslušníka Policajného zboru. Etický kódex pritom nie je výsledkom práce jednotlivca alebo homogénnej skupiny, ale interdisciplinárnym výstupom etikov, právnikov, policajtov, psychológov a ďalších odborníkov bezpečnostnej teórie a praxe. Tomu zodpovedajú aj dve ďalšie vyššie uvedené požiadavky.

Pri zohľadnení všetkých aspektov, formulácia etického kódexu nie je záležitosť jednoduchá, ale jedná sa o tvorivú a dômyselnú prácu. V tomto smere teda nemôže byť uspokojivé požiadavku na harmonizáciu národných etických noriem s európskymi riešiť mechanickým odvolaním sa na rešpektovanie *Európskeho kódexu policajnej etiky* v niektorom (najlepšie hneď v prvom) článku. Pokiaľ dokument nepredstavuje ucelený sumár hodnôt a noriem, takéto riešenie sa môže javiť ako samoúčelné a v konečnom dôsledku pre policajta mätúce. Odvolanie sa na *Európsky kódex policajnej etiky* je akiste na mieste, pretože rozširuje policajtovi možnosti pochopenia národného etického kódexu. Je tak však len v prípade, ak ďalšie časti etického kódexu ponúkajú ucelený, vyvážený a zrozumiteľný celok, ktorý dotvára a podporuje normy v *Európskom kódexe policajnej etiky*. Aj sem smerovali snahy aktualizácie etického kódexu príslušníka Policajného zboru, ktorá prebiehala od roku 2021.

Do roku 2022 tvorilo etický kódex 11 článkov, pričom v roku 2020 sa pozmenil tretí z nich, no k významnejším zmenám z hľadiska štruktúry a obsahu nedochádzalo. Podnety k aktualizácii a prehĺbeniu etických náležitostí policajnej služby prichádzali z niekoľkých medzinárodných iniciatív.

V roku 2020 sa na pôde Rady Európy v Štrasburgu konala medzinárodná konferencia reprezentantov ministerstiev vnútra členských štátov Európskej únie s názvom „Úloha polície v demokratickej spoločnosti. Takmer 20 rokov Európskeho kódexu policajnej etiky“ (*Role of the police in a democratic society. Nearly 20 years of European Code of Police ethics*, 20. – 21. október 2020). Výročie prijatia Európskeho kódexu policajnej etiky bolo príležitosťou pre reflexiu znenia kódexu a zhodnotenie miery jeho praktickej aplikácie v súvislosti s aktuálnou spoločenskou situáciou. Obsah konferencie bol sústredený v piatich tematických blokoch: kvalifikácia, nábor a zabezpečenie policajného zboru; úloha a miesto žien v polícii;

zodpovednosť a vnútorná a vonkajšia kontrola polície; výskum a medzinárodná kooperácia; inštitucionálne posilnenie medzi Radou Európy a reprezentantmi ministerstiev vnútra členských štátov EÚ. Z príspevkov účastníkov konferencie bolo možné porovnať spôsoby zapracovania Európskeho kódexu policajnej etiky v niektorých členských štátoch, no zároveň postihnúť výzvy pre aktualizáciu policajnej etiky a znenia etických kódexov.

Ďalším impulzom boli odporúčania uvedené v hodnotiacej správe V. kola hodnotenia prevencie korupcie a podpory integrity v ústredných orgánoch štátnej správy (vo vysokých výkonných funkciách) a v orgánoch presadzovania práva (GrecoEval5Rep(2018)9), ktorú prijala skupina GRECO na svojom 83. plenárnom zasadnutí (Štrasburg, 17. – 21. júna 2019) „aktualizovať etický kódex, ktorý sa bude venovať všetkým relevantným otázkam integrity a jeho doplnenie príručkou s názornými, konkrétnymi príkladmi a ukážkami k všetkým otázkam a rizikovým oblastiam; postaviť všetky informačné a ďalšie školenia príslušníkov PZ na tomto zrevidovanom etickom kódexe a príručke a zverejniť etický kódex verejnosti“²⁴⁹. Na ich základe bol aktualizovaný etický kódex príslušníka Policajného zboru a vypracovaná Príručka k etickému kódexu. Obe sú zverejnené na stránkach ministerstva vnútra a budú súčasťou ďalšieho vzdelávania príslušníkov Policajného zboru²⁵⁰. Samotná aktualizácia etického kódexu prebiehala od roku 2021, kedy bola zriadená pracovná skupina na aktualizáciu etického kódexu a v roku 2022 nariadením ministerstva vnútra č. 41 z 24. februára 2022 bol prijatý nový etický kódex príslušníka Policajného zboru. Do oblasti policajnej etiky smerujú tiež ďalšie výzvy a iniciatívy, ktoré predstavuje oblasť vzdelávania – prehĺbovania morálneho vedomia príslušníkov Policajného zboru a oblasť etickej infraštruktúry – hľadanie optimálnych spôsobov implementácie etických štandardov.

2. Vybrané prvky aktualizácie etického kódexu príslušníka Policajného zboru vo svetle implementácie európskych noriem

Aktualizácia etického kódexu so sebou priniesla potrebu reakcie na viaceré výzvy, ktoré podobný počin predpokladá. Bolo potrebné reagovať na spoločenské faktory ako je kultúrne a rodovo divergentná spoločnosť, potrebu čo najjasnejšej formulácie so zohľadnením jej implementačného potenciálu, rešpektovanie nie prílišnej konkrétnosti a nie prílišnej abstraktnosti formulácií a majúť na pamäti harmonizáciu s platnou legislatívou. V rámci aktualizácie etického kódexu príslušníka Policajného zboru sa uplatnili viaceré inovatívne prístupy: (a.) boli zapracované prvky etiky cnosti, ktoré do tradične deontologického dokumentu mali vniesť motivačný rozmer pre konanie príslušníka Policajného zboru a zároveň slúžiť ako rámec požadovaného konania; (b.) pozmenila sa štruktúra dokumentu, ktorý bol obohatený o explikáciu vlastných cieľov a zámeru; (c.) obsah dokumentu bol vystavaný na diferenciacii hodnôt (článkov) a noriem (pravidiel správania sa), ktorých vzájomný vzťah je vnímaný komplementárne a ktoré plnia viaceré vzájomne súvisiace funkcie.

²⁴⁹ Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. *Príručka k etickému kódexu príslušníka Policajného zboru* vydaného nariadením Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 41/2022 o etickom kódexe príslušníka Policajného zboru. [online].[cit.15.06.2024].Dostupné na internete: www.minv.sk/PZ-SR-eticky-kodex.

²⁵⁰ Tamže.

Medzi hodnotami policajného povolania zakotvenými v etickom kódexe príslušníka Policajného zboru nájdeme legalitu a profesionálnosť, nestrannosť, mlčanlivosť, profesijnú zodpovednosť a služobnú disciplínu, dôveryhodnosť a policajnú integritu. Sú charakterizované niekoľkými normami. Výber týchto hodnôt vyplýval z potrieb Policajného zboru, z charakteristiky povinností policajta stanovených zákonom, z harmonizácie etických noriem s normami zakotvenými v medzinárodných dokumentoch. V tomto zmysle je zmienené predpoklady formulácie etického kódexu možné demonštrovať napríklad na hodnote dôveryhodnosti.

Definičným rysom konceptu dôveryhodnosti Policajného zboru je pojem vzťah a dôvera. Dôveryhodnosť Policajného zboru sa utvára na úrovni vzťahu – medzi občianskou spoločnosťou a Policajným zborom, medzi Policajným zborom a ďalšími verejnými inštitúciami a medzi Policajným zborom a policajtom. Tento vzťah by mala charakterizovať dôvera, ktorú možno vnímať ako spoľahlivosť. V zmysle potreby zapracovať dôveryhodnosť ako hodnotu policajného povolania je primárne chápanie dôveryhodnosti na úrovni Policajného zboru a verejnosti. *„Vzťah polície a verejnosti, budovaný na základe spolupráce, je založený na dôvere. Dôvera vzniká alebo sa vo vzťahu vytráca, môže ísť o vzťah k druhým, k inštitúciami, ale i k sebe samému. Zamyslíme sa nad otázkou, z čoho prameni nedôvera? Nedôvera prameni predovšetkým z nepredvídateľnosti akcie druhej strany a z neschopnosti ovplyvniť jej konanie. Človek stráca dôveru k tomu, kto neplní sľuby či povinnosti, alebo také konanie nemôže predvídať, a preto v ňom vzbudzuje neistotu a strach.“*²⁵¹ (Herzogová, 2003, s. 9)

V prípade dôveryhodnosti nachádzame poukazy vo viacerých článkoch Európskeho kódexu policajnej etiky. Európsky kódex policajnej etiky teda hneď v niekoľkých článkoch vyjadruje dôležitosť vzťahu polície a občianskej spoločnosti. Možno v tejto súvislosti spomenúť článok 1, ktorý stanovuje ako hlavné ciele polície v demokratickej spoločnosti, upravené zákonom: udržiavanie verejného pokoja, zákonnosti a verejného poriadku v spoločnosti. Článok 12 stanovuje, že *„polícia je organizovaná so zreteľom na získavanie verejného rešpektu ako profesionálny ochranca zákonov a poskytovateľ služieb pre verejnosť.“*²⁵² Následne článok 18 špecifikuje spoluprácu formuláciou, že *„polícia je organizovaná spôsobom, ktorý presadzuje dobré vzťahy medzi políciou a verejnosťou (public relations), a tam, kde je to žiadúce, účinnú spoluprácu s ďalšími agentúrami, miestnymi komunitami, nevládnymi organizáciami a ďalšími zástupcami verejnosti, vrátane etnicky minoritných skupín.“*²⁵³ Nielenže je vzťah polície a verejnosti dôležitý z hľadiska plnenia funkcií polície v štáte, tento vzťah je konštitučný na základe legitimity, ktorú polícia požíva práve od verejnosti. O danom východisku vypovedá článok 59, ktorý stanovuje, že *„Polícia je zodpovedná štátu, občanom a ich zástupcom. Účinne podlieha vonkajšej kontrole.“*²⁵⁴ Uvedené znenia článkov nie sú súčasťou etického kódexu príslušníka Policajného zboru, no formulovaná hodnota dôveryhodnosti vychádza z tejto základne. V nej nachádza svoju opodstatnenosť a vlastnou formuláciou predstavuje nadstavbu vytvorenú v interakcii s potrebami domáceho kontextu.

²⁵¹ HERZOGOVÁ, Z. 2003. *Policejní etika*. Praha: vlastním nákladem, 2003, s. 9.

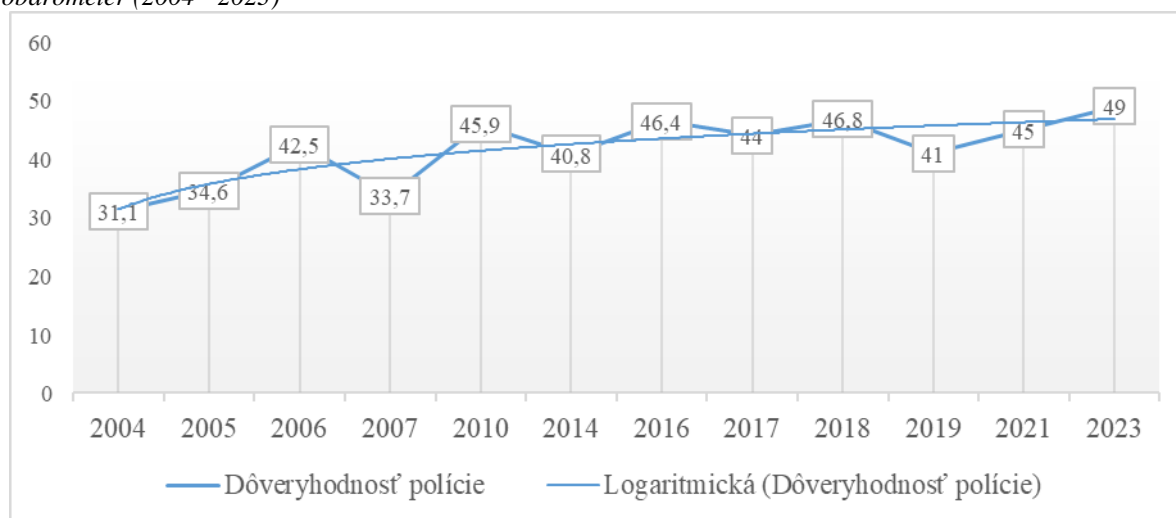
²⁵² COUNCIL OF EUROPE. 2002. *The European Code of Police Ethics. Recommendation Rec(2001)10 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 19 September 2001 and explanatory memorandum*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2002, s. 7.

²⁵³ Tamže, s. 8.

²⁵⁴ Tamže, s. 12.

Požiadavka narábať s hodnotou dôveryhodnosti Policajného zboru mohla vyvierať aj z dlhodobu nízkej miery dôvery občanov Slovenskej republiky k Policajnému zboru. Vývoj dôveryhodnosti Policajného zboru síce ukazuje stúpajúcu tendenciu, avšak v porovnaní s dôverou polície v iných európskych štátoch je miera dôvery občanov k polícii nižšia.

Obrázok 3 Vývoj dôveryhodnosti Policajného zboru v Slovenskej republike. Spracované pdl. údajov Eurobarometer (2004 - 2023)

Zdroj: DINUŠOVÁ, D. 2024. *Dôveryhodnosť Policajného zboru v perspektívach filozofie a etiky*. Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, 2024, s.72.

Hodnotu dôveryhodnosti v etickom kódexe príslušníka Policajného zboru tvoria štyri články v nasledovnom znení:

(1) *Policajt pri vykonávaní služobnej činnosti vystupuje tak, aby svojim morálnym a čestným správaním, odbornosťou a zodpovednosťou prispieval k zvyšovaniu dôveryhodnosti svojej osoby a dôveryhodnosti Policajného zboru.*

(2) *Policajt pri vykonávaní služobnej činnosti nezneužíva zverené služobné finančné zdroje a prostriedky na súkromné účely.*

(3) *Policajt pri vykonávaní služobnej činnosti prejavuje zdvorilosť, slušnosť, rešpekt, taktnosť a ohľaduplnosť.*

(4) *Policajt sa pri vykonávaní služobnej činnosti správa ku kolegom korektne, v súlade so služobnou zdvorilosťou a neznevažuje ich profesionálnu spôsobilosť. Slušne a korektne sa správa aj ku kolegom zastávajúcim opačné názory. Netoleruje však u nich neetické správanie.*²⁵⁵

Obsahové znenie vyplývalo z predošlého znenia etického kódexu, z komparácie spracovania hodnoty dôveryhodnosti v iných európskych krajinách, a predovšetkým z výskumov dôveryhodnosti Policajného zboru. Kľúčovú úlohu v tomto smere zohrávali

²⁵⁵ Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. *Nariadenie Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 41 z 24. februára 2022 o etickom kódexe príslušníka Policajného zboru*. [online].[cit.15.06.2024].Dostupné na internete: www.minv.sk/?policia.

výskumy faktorov, ktoré mieru dôvery občanov ovplyvňujú. Spektrum východiskových dát poskytovali viaceré výskumné iniciatívy, medzi nimi možno spomenúť vedeckovýskumné úlohy realizované na Akadémii Policajného zboru v Bratislave ako *Analýza faktorov ovplyvňujúcich dôveryhodnosť Policajného zboru u občanov Slovenskej republiky* (Erneker, Bilský, Čuřík, 2000), *Prestíž povolania policajta v názoroch občanov Slovenskej republiky* (Bilský, Erneker, 2000), *Spoločenské postavenie a úloha polície v názoroch občanov Slovenskej republiky* (Erneker, Bilský, Čuřík, 2000), *Obsahová analýza príspevkov zaoberajúcich sa problematikou Policajného zboru odvysielaných v elektronických médiách v roku 2000* (Bilský, Škoda, Lukovská, Pajpachová, 2001), *Vývoj dôveryhodnosti Policajného zboru u občanov Slovenskej republiky a analýza faktorov, ktoré ju ovplyvňujú* (Bilský, Pajpachová, 2002 – 2006) a *Teoretické východiská skúmania dôveryhodnosti Policajného zboru* (Dinušová a kol., 2020 – 2022).

Záver

Etický kódex je dôležitým prvkom policajnej etiky, pričom jeho dôležitosť vyplýva z charakteru policajnej etiky ako etiky inštitucionalizovanej, t.j. upravenej vo všeobecne záväzných právnych normách. V našich podmienkach sú to:

- Ústava, zákony, medzinárodné dohovory, záväzné akty Európskej únie a Rady Európy;
- Nariadenia v rámci európskych štruktúr, ktorými je Slovenská republika viazaná;
- Interné právne normy, ktoré upravujú určité oblasti služobných činností.²⁵⁶

V súlade s vonkajšími nariadeniami vyvstáva potreba pýtania sa po ich legitimitě, ktorá sa odráža v konaní policajta. Zároveň túto potrebu nachádzame vyjadrenú v Európskom kódexe policajnej etiky. Aktualizácia etického kódexu príslušníka Policajného zboru priniesla viaceré výzvy i smerom k harmonizácii medzinárodných štandardov a národných požiadaviek. Vstupovalo do nej viacero odborníkov a vo finálnej podobe dokumentu sa premietli viaceré aspekty. Etický kódex príslušníka Policajného zboru v aktuálnom znení bol vydaný nariadením Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 41 z 24. februára 2022. Následne v roku 2023 vznikla príručka k etickému kódexu, ktorej cieľom je priblížiť policajtovi chápanie etického rozmeru policajnej služby ukotveného v etickom kódexe.²⁵⁷ Významnú oblasť v prehlbovaní morálneho povedomia policajtov zohráva prevencia a vzdelávanie príslušníkov Policajného zboru.

LITERATÚRA

COUNCIL OF EUROPE. 2002. *The European Code of Police Ethics. Recommendation Rec(2001)10 adopted by the Committee of Ministers of the Council of*

²⁵⁶ THURZOVÁ, M. 2012. Etické problémy v policajnej praxi a etické kódexy. s. 126 – 137. In: ŠKORCOVÁ, Lucia., GREŇO, Jozef (eds.): *Profesijná etika ako aktuálny problém bezpečnostno-právnej teórie a praxe. Zborník z konferencie s medzinárodnou účasťou konanej v dňoch 15. a 16. mája 2012 v Bratislave*. Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, s. 127, 128.

²⁵⁷ Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. *Príručka k etickému kódexu príslušníka Policajného zboru vydaného nariadením Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 41/2022 o etickom kódexe príslušníka Policajného zboru*. [online]. [cit. 15.06.2024]. Dostupné na internete: www.minv.sk/PZ-SR-eticky-kodex.

Europe on 19 September 2001 and explanatory memorandum. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2002. 58 s.

DINUŠOVÁ, D. 2022. *Etika pre študentov bezpečnostných vied.* Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave. 2022. 129 s. ISBN 978-80-8054-943-5.

DINUŠOVÁ, D. 2024. *Dôveryhodnosť Policajného zboru v perspektívach filozofie a etiky.* Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, 2024.

HERZOGOVÁ, Z. 2003. *Policejní etika.* Praha: vlastním nákladem. 2003. 227 s. ISBN 80-238-9984-8.

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. *Príručka k etickému kódexu príslušníka Policajného zboru vydaného nariadením Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 41/2022 o etickom kódexe príslušníka Policajného zboru.* [online].[cit.15.06.2024].Dostupné na internete: www.minv.sk/PZ-SR-eticky-kodex.

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. *Nariadenie Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 41 z 24. februára 2022 o etickom kódexe príslušníka Policajného zboru.* [online].[cit.15.06.2024].Dostupné na internete: www.minv.sk/?policia

NESVADBA, P. 2009. *Policejní etika.* Plzeň: Nakladatelství a vydavatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2009. 315 s. ISBN 978-80-7380-195-3.

THURZOVÁ, M. 2012. Etické problémy v policajnej praxi a etické kódexy. s. 126 – 137. In: ŠKORCOVÁ, Lucia., GREŇO, Jozef (eds.): *Profesijná etika ako aktuálny problém bezpečnostno-právnej teórie a praxe. Zborník z konferencie s medzinárodnou účasťou konanej v dňoch 15. a 16. mája 2012 v Bratislave.* Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave. 146 s.. ISBN 978-80-8054-539-0.

Kontakt na autora:

mjr. doc. Mgr. Dominika Dinušová, PhD.
docent, Katedra spoločenských vied
Akadémia Policajného zboru v Bratislave,
Sklabinská 1,
835 17 Bratislava
e-mail: dominika.dinusova@akademiapz.sk

Klasifikácia hackera ako subjekt počítačovej kriminality

Anotácia: Autor v predkladanom príspevku dôkladne skúma osobu hackera ako subjekt trestnej činnosti. Dôraz kladie na etymologický vývoj termínu spolu so spoločenským vnímaním tohto fenoménu. Pozornosť je venovaná nielen fundamentálnej klasifikácii hackerov na tzv. black hats, white hats a gray hats, ale zároveň rozoberá aj ďalšie subsumujúce kategórie, ktoré sa neustále vytvárajú, pričom každú z nich charakterizuje a poukazuje na ich špecifické vlastnosti. Tento rozbor je v niektorých častiach podporený aj právnymi aspektmi a ustanoveniami z jednotlivých právnych predpisov pre uprosenie a lepšie pochopenie toho, ako sú určité skupiny hackerov vnímané z pohľadu právneho poriadku Slovenskej republiky.

Kľúčové slová: hacker, počítačová kriminalita, kyberkriminalita.

Annotation: In the present paper, the author thoroughly examines the person of the hacker as a subject of criminal activity. He emphasizes the etymological development of the term along with the social perception of this phenomenon. Attention is paid not only to the fundamental classification of hackers into so-called black hats, white hats and gray hats, but also discusses other subsuming categories that are constantly being created, characterizing each of them and pointing out their specific characteristics. This analysis is also supported in some parts by legal aspects and provisions from individual laws to provide a better understanding of how certain groups of hackers are perceived from the point of view of the Slovak legal order.

Keywords: hacker, computer crime, cybercrime.

Úvod

Spoločnosť napreduje míľovými krokmi a stále nové výdobytky, ktoré sa objavujú, sú sprevádzané progresívnym vplyvom digitalizácie. Každý človek, ktorý vstupuje do digitálneho, resp. kybernetického priestoru, sa nezapája len do prijímania informácií a využívania pozitív, ale stáva sa aj potenciálnym cieľom číhajúcich hrozieb a nebezpečenstva. Pôvodcom všetkých týchto nebezpečenstiev je, samozrejme, človek, ktorý dokázal využiť ideu digitalizácie a nájsť spôsoby, ako tieto nové technológie zneužiť vo svoj prospech.

Počítačová kriminalita reprezentuje protiprávne aktivity, ktoré využívajú informačno-komunikačné technológie a rôzne druhy počítačových systémov na dosiahnutie pozitívnych cieľov pre páchatel'ov. Jej výraznou charakteristikou oproti iným formám trestnej činnosti sú komplexné postupy, ktoré sú spojené s jej páchaním. Na základe poznania praxe je možné uviesť, že existuje mnoho rôznych foriem počítačovej kriminality, pričom odborná literatúra ponúka viacero klasifikácií. Každá z týchto foriem sa však vyznačuje individuálnymi charakteristikami a je orientovaná na rôzne trestné činy. Dôležitým aspektom je to, že sa tieto formy často vzájomne prelínajú a spájajú.²⁵⁸

Z výsledkov rešerše k uvedenému uvádzame, že v podmienkach Slovenskej republiky však nie je jednoznačne ustálené, ako by sa tento druh kriminality mal nazývať, nakoľko množstvo odborníkov a teoretikov zastáva názor, že pojem „*počítačová kriminalita*“ je už pre dnešné podmienky čiastočne zastaralý a je namieste uvažovať o generálnom využívaní pojmu „*kybernetická kriminalita*“. Pojmovému vymedzeniu sa však v predkladanom príspevku venovať nebudeme. Nami prezentovaným cieľom bude primárne priblížiť typológiu a samotného páchatel'a počítačovej kriminality.

Ako každý druh kriminality, aj táto má svoje charakteristické znaky, na ktoré sa dívame a venujeme im stále väčšiu pozornosť. Jedným zo základov vymedzenia počítačovej

²⁵⁸ Forma trestnej činnosti (trestnoprávna kategória) – prejavy trestnej súčinnosti a konania v jednotlivých štádiách trestného činu.

kriminality je predovšetkým pochopenie, že subjektom tejto trestnej činnosti nemôže byť každý. V tomto kontexte je vhodné dodať, že nepoukazujeme tu na obeť či páchatel'ov, ani na ich osobitné znalosti, ale predovšetkým na spoločný menovateľ, ktorým je kybernetický priestor a subjektívne napojenie sa naň súčasne s využívaním informačno-komunikačných technológií. Ak by tieto znaky chýbali, nie je možné hovoriť o počítačovej kriminalite.

Týmito skutočnosťami sme sa rozhodli zvýrazniť, že neopomenuteľným spoločným menovateľom je subjekt tejto trestnej činnosti, teda páchatel'. Pritom nie je samozrejme vylúčené, že tým nutne musí byť osoba s dostatočnými znalosťami o informačno-komunikačných technológiách, počítačoch, internete, programovaní a pod. Z komunikácie s odborníkmi policajnej praxe sme dospeli k záveru, že existuje mnoho páchatel'ov, ktorí často využívajú len nepozornosť, hlúposť či chamtivosť obetí vstupujúcich do kybernetického sveta. Tieto skutočnosti akceptujeme, avšak našim cieľom v predkladanom príspevku je poukázať na opačné spektrum páchatel'ov. Konkrétne na osoby, ktoré sú pomenované termínom hackeri. Tie, ktoré zneužívajú potenciál informačných technológií (resp. softvéru), a to nie len na získanie osobného prospechu, ale aj na zvýraznenie svojich ideológií a posilnenia schopností manipulovať ako s človekom (napr. sociálne inžinierstvo) no hlavne s existujúcimi technológiami.

Zjednodušene povedané pomenovanie „hacker“ (v súčasnej dobe) je vnímané v negatívnom svetle a spája sa s rôznymi nezákonnými aktivitami. Je však dôležité poznamenať, že hacker nemusí byť nutne jednotlivец, ktorý usiluje o spôsobenie škody. Existujú skupiny, ktorých subjekty sa usilujú o odhalenie zraniteľných miest a snažia sa vytvoriť podmienky pre predchádzanie potencionálnych hrozieb a rizík. To znamená, že niektorí hackeri používajú svoje schopnosti na etické účely, ako je zabezpečenie systémov, zatiaľ čo iní ich môžu využívať na nelegálne účely, ako sú kybernetické útoky, krádeže dát a pod.

Sme presvedčení, že aj tieto skutočnosti potvrdzujú prioritnú legitimitu nachádzať odpovede na otázky:

Aký je pôvod tohto slova?

Aký je jeho pôvodný význam?

Akú vykazuje vzájomnú príbuznosť s inými slovami?

Etymológia

Ak by sme sa rozhodli preskúmať etymológiu slova „hacker“ zistíme, že sa nejedná len o termín pochádzajúci z 20. storočia. Napríklad jeho pôvod môžeme nájsť dokonca už v 12. storočí vo francúzskom výraze „*haquenée fem*“, ktorým označovali koňa alebo kobyľu určenú výhradne pre ženy.²⁵⁹ To znamená, že jeho počiatky nie sú spájané s technológiami alebo informačno-komunikačnými prostriedkami. Slovo „*hack*“ vzniklo skrátením slova „*hackey*“, ktorý bol používaný ako podstatné meno na označenie koňa vhodného na vypožičanie.²⁶⁰ Neskôr sa jeho význam pretransformoval na sloveso označujúce potešenie z jazdy. V slangovej angličtine začalo byť slovné spojenie ako „*hacking around*“ alebo „*hacking off*“ neskôr používané pre označenie činnosti, popr. hry, s jasne stanoveným cieľom.²⁶¹ Pôvodné použitie tohto výrazu malo evokovať potešenie, či už z jazdy na koni alebo z detských hier.

²⁵⁹ JOY AND CONTEMPT, [online] Dostupné z: <http://itre.cis.upenn.edu/~myl/language/og/archives/002193.html> [cit.: 5.6.2024]

²⁶⁰ Tamtiež

²⁶¹ Tamtiež

V 50. rokoch minulého storočia sa jeho využívanie priblížilo dnešnému významu. „Hacker“ ako pojem bol použitý pre označenie jedincov so špecializovanými technickými vedomosťami a schopnosťami. Renomovaní odborníci presadzujú názor, že toto označenie sa prvýkrát objavilo v zápisnici Technického modelárskeho železničného klubu na MIT (TMRC) 5. apríla 1955. V kontexte cieľavedomej činnosti tohto klubu, študenti tzv. „hackeri“ experimentovali s rôznymi zariadeniami a hľadali široké spektrum kreatívnych riešení technických problémov súvisiacich so železničnou dopravou. Vždy pred zásahom, „hacknutím“ do elektrického systému boli študenti upozornení aby vypli napájanie a nevznikli náhodné škody.²⁶² Slovo „hack“ bolo v tomto prípade slangovým pojmom, ktorý využívala skupina študentov na MIT. Toto slovo bolo skratkou pre úkon, ktorý študenti informatiky vykonávali s cieľom pozitívneho výsledku. Študenti klubu neostali len pri slove „hack“ ale vytvorili aj ďalšie pojmy neskôr využívané v slovníku počítačového programovania ako napr. „foo“, „mung“, „frob“ alebo „cruft“.²⁶³ V tomto období bola táto činnosť chápaná ako neškodná. 20. novembra 1963 sa v študentských novinách z MIT „The Tech“ prvýkrát objavilo slovo „hacker“ v jeho modernom význame. Jednalo sa o útok na komunikačnú sieť, kde sa študentom podarilo previazať všetky linky medzi Harvardom a MIT, dokonca aj realizovať medzimestské hovory ich účtovaním na miestnom radarovom zariadení.²⁶⁴

Aj tento skrátený historický exkurz potvrdzuje, že slovo „hack“ počas svojho vývoja nadobudlo množstvo významov a rôzne štýly chápania.

Podľa Cambridgeského slovníka môžeme hackera chápať ako osobu, ktorá má skúsenosti s používaním počítačových systémov a nelegálne získa prístup do súkromných počítačových systémov.²⁶⁵ Takéto negatívne vymedzenie je v spoločenskom ponímaní bežné, čo často vyvoláva obavy a nedôveru voči takýmto osobám. Nie je tomu ale vždy tak a ich zámer nemusí byť vždy záškodný. V roku 1996 bolo vymedzenie pojmu hacker pozitívnejšie a neevokovalo len záškodnícke myšlienky a pohnútky. V tomto roku bol v „Internet Users' Glossary“ definovaný hacker ako osoba, ktorá dôverne pozná vnútorné fungovanie počítačových systémov a sietí.²⁶⁶ Pri definícii bola obsiahnutá poznámka, ktorá uvádzala, že sa tento pojem používa často nesprávne v negatívnom kontexte. S negatívnym vymedzením takejto osoby sa v tomto slovníku odkazovalo na pojem „cracker“, ktorý sme ešte nespomínali. Tento slovník chápal crackera ako osobu, ktorá sa pokúša získať prístup do počítačových systémov bez oprávnenia, pričom jeho ciele sú zákerné a zlomyseľné, s cieľom získať osobný prospech.²⁶⁷

Dnes už vieme, že toto rozlíšenie prešlo vývojom a definícia ako hackera tak aj crackera je nielen v istých aspektoch podobná ale môžeme ju chápať ako v negatívnom tak aj pozitívnom význame. Základný rozdiel spočíva v tom, že hacker využíva svoje rozsiahle znalosti a skúsenosti počítačovej logiky a kódovania, zatiaľ čo cracker hľadá v programoch tzv. *back doors*, ktoré následne môže efektívne využiť pre svoj účel.²⁶⁸

²⁶² The origins of hacking, [online] Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/hacker> [cit.: 5.6.2024]

²⁶³ Happy 60th Birthday to the Word “Hack” [online] Dostupné z: <https://alum.mit.edu/slice/happy-60th-birthday-word-hack> [cit.: 5.6.2024]

²⁶⁴ Telephone Hackers Active, In: *The Tech*, MIT, 1963, Vol. 83, No. 24, p. 1, [online] Dostupné z: <https://explodingthephone.com/docs/dbx0451.pdf> [cit.: 5.6.2024]

²⁶⁵ Hacker, Cambridge Dictionary [online] Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/hacker> [cit.: 5.6.2024]

²⁶⁶ Internet Users' Glossary, 1996, s. 13 [online] Dostupné z: <https://www.rfc-editor.org/rfc/rfc1983> [cit.: 5.6.2024]

²⁶⁷ Tamtiež, s. 23

²⁶⁸ Hacking Vs Cracking: What is the difference? [online] Dostupné z: <https://www.dignited.com/31529/hacking-vs-cracking-difference/> [cit.: 5.6.2024]

Kategórie hackerov

V súčasnosti existuje niekoľko kategórií hackerov, ktoré odzrkadľujú ich motiváciu, zameranie a ciele. Najnákladnejšie delenie, ktoré sa častokrát objavuje naprieč literatúrou je rozdelené do troch kategórií: Black Hats, White Hats a Gray Hats²⁶⁹. Postupný vývoj technológií priniesol ďalšie subkategórie vystupujúce v kybernetickom prostredí a nové typy hackerov, ktoré nemôžeme opomenúť. Tieto kategórie predstavujú širšie spektrum jednotlivcov pôsobiacich v kybernetickom svete.

Black hats (zlomyseľný hacker)

Keď sa spomenie výraz hacker, obvykle si predstavíme jedinca, ktorý chce škodiť, ničiť a ubližovať. Predstavíme si skupinu osôb, ktorá útočí a znefunkčňuje webové stránky a spôsobujú chaos. Tento obraz je spojený s hackermi známymi ako **black hat** alebo aj „*malicious hackers*“ (zlomyseľní hackeri). Ide o najrozšírenejší typ hackerov, ktorí zvyčajne stoja za všetkými kybernetickými útokmi. Vykonávajú nezákonnú, kriminálnu činnosť s cieľom osobného prospechu a poškodenia obetí. Ich najčastejším cieľom je získať majetkový prospech. Môžu spôsobiť vážne finančné škody jednotlivcom aj organizáciám krádežou citlivých alebo osobných údajov, únikom dát, kompromitáciou celých počítačových systémov alebo zmenou kritických sietí.²⁷⁰ Takíto hackeri môžu využiť svoje znalosti na odhalenie bezpečnostných zraniteľností v sieťach bez povolenia, aby sa predviedli, zdokonalili svoje zručnosti alebo upozornili na slabé miesta.²⁷¹

Hackeri tejto skupiny môžu využívať rôzne formy počítačovej trestnej činnosti, ako phishing, DoS a DDoS útoky, podvodné e-maily a sociálne inžinierstvo. Mnohí získavajú svoje "príležitosti" prostredníctvom fór a iných spojení cez Dark Web²⁷². Istá časť si sama vyrába a sprostredkováva (samozrejme za poplatok) rôznu škálu škodlivých softvérov, ako napríklad rôzne druhy malvérov, vírusov a ransomvérov. Iní preferujú pracovať prostredníctvom franšíz alebo na základe lízingových zmlúv, podobne ako v legálnom podnikateľskom svete. V dnešnom internetovom prostredí nie je distribúcia škodlivého softvéru zložitá, čo prináša množstvo príležitostí nielen na finančné zisky. Mnohé hackerské útoky sú rýchle a automatizované a nezahŕňajú priamy kontakt s človekom. V týchto prípadoch sa útočné roboty pohybujú po internete a vyhľadávajú nechránené počítače, do ktorých by mohli preniknúť.²⁷³

Hackerské útoky predstavujú globálny problém, čo negatívne ovplyvňuje ich obmedzenie a zastavenie. Je výzvou pre zákonodarcov, aby vytvorili legislatívne predpoklady na rýchle dolapenie takýchto páchatel'ov. Rovnako to je výzvou pre orgány činné v trestnom konaní, pretože takéto osoby zanechávajú veľmi málo stôp a často ich konanie prechádza cez viaceré jurisdikcie čím naberá medzinárodný charakter. Európska únia sa snaží tieto problémy čoraz aktívnejšie riešiť, avšak páchatelia v kybernetickom prostredí sú vždy

²⁶⁹ KOLOUCH, J., CyberCrime, 2016, CZ.NIC, s. 273

²⁷⁰ 14 Types of Hackers to Watch Out For [online] Dostupné z: <https://www.pandasecurity.com/en/mediacenter/14-types-of-hackers-to-watch-out-for/> [cit.: 8.6.2024]

²⁷¹ White hat, black hat, grey hat hackers: What's the difference? Dostupné z: <https://www.malwarebytes.com/blog/news/2021/06/white-hat-black-hat-grey-hat-hackers-whats-the-difference> [cit.: 8.6.2024]

²⁷² časť internetu, ktorá je prístupná len cez špeciálne softvéry, napr. Tor, a často sa využíva na anonymnú komunikáciu a nelegálne aktivity

²⁷³ What is a Black-Hat hacker? [online] Dostupné z: <https://www.kaspersky.com/resource-center/threats/black-hat-hacker> [cit.: 10.6.2024]

o niekoľko krokov napred. Aj keď sa podarí identifikovať hackerská skupina, často sa jedná o operáciu s viacerými uzlami v rôznych krajinách, čo skupine umožňuje fungovať nepretržite.

²⁷⁴

White hat (etický hacker)

Skupina hackerov označovaná ako **white hat**, "*white hackers*" či "*ethical hackers*" (etickí hackeri), predstavujú skupinu hackerov, ktorí pracujú s cieľom pomáhať, odstraňovať hrozby, chrániť systémy, dáta a samotných používateľov. Využívajú svoje schopnosti a znalosti na vyhľadávanie zraniteľných miest v počítačových systémoch a sieťach. Výrazným rozdielom pri tomto druhu hackera je, že má oprávnenie vniknúť do systému, pretože jeho cieľom je odhaliť bezpečnostné riziká skôr, ako to urobí niekto iný (napr. hacker zo skupiny black hat). Často sú najímaní vládou alebo rôznymi spoločnosťami, aby identifikovali slabé miesta v bezpečnostných systémoch organizácií a pomohli zabrániť vonkajším útokom alebo narušeniu údajov.²⁷⁵ Vytvárajú aj simulované nástrahy a útoky na ich počítačové systémy, kde títo hackeri demonštrujú, ako by skutočný kybernetický útok mohol vyzerat' a aké škody by hypoteticky mohol spôsobiť s daným zabezpečením. Tieto informácie sú následne využité na aktualizácie softvéru, zlepšenie bezpečnosti a odstránenie zraniteľnosti.²⁷⁶ Táto skupina hackerov nielen odhaľuje slabé miesta, ale tiež bojuje proti black hat hackerom. Ich spôsob práce so spracovaním údajov, uniknutými dátami a odhaľovaním slabých miest sú vždy v medziach hackerskej etiky. Jednoducho povedané, ich cieľom je pomáhať, nie škodiť.

Treba si však uvedomiť, že existuje rozdiel medzi hackerskou etikou a etikou etického hackera. Pojem "hackerská etika" zaviedol novinár Steven Levy vo svojej knihe z roku 1984 „*Hackers: Heroes of the Computer Revolution*“. Levy veril, že prístup k počítačom a všetkému, čo poskytuje znalosti o fungovaní sveta, by malo byť neobmedzené a úplné. Podľa neho hackeri veria, že základné poznatky o systémoch a svete sa získavajú rozoberaním vecí, zisťovaním ich fungovania a využitím týchto poznatkov smerovať k vytvoreniu nových a ešte zaujímavejších vecí. Súčasne odmietajú akúkoľvek osobu, fyzickú prekážku alebo zákon, ktorý sa im v tom snaží zabrániť.²⁷⁷

Na druhej strane etickí hackeri sa riadia prísnyim etickým kódexom, ktorý má dostatočne zaistiť bezpečnosť organizáciám a poskytnúť im adekvátnu pomoc. Stanovenie etického kódexu nie je jednotné, mnohé organizácie majú vytvorený vlastný etický kódex ako napr. Medzinárodná rada konzultantov pre elektronický obchod (*EC Council*).²⁷⁸ Pri všeobecnom zhrnutí môžeme uviesť, že etický hacker sa musí riadiť nasledujúcimi zásadami:²⁷⁹

- musí mať povolenie od spoločnosti, pred tým ako sa vykoná nabúranie, vniknutie do interných systémov či sietí
- nesmie za žiadnych okolností spôsobiť akúkoľvek škodu, znehodnotiť systém, alebo zneužiť zistené osobné údaje

²⁷⁴ Tamtiež

²⁷⁵ 14 Types of Hackers to Watch Out For [online] Dostupné z: <https://www.pandasecurity.com/en/mediacenter/14-types-of-hackers-to-watch-out-for/> [cit.: 8.6.2024]

²⁷⁶ What is ethical hacking? [online] Dostupné z: <https://www.ibm.com/topics/ethical-hacking> [cit.: 8.6.2024]

²⁷⁷ LEVY, S. Hackers : heroes of the computer revolution : 25th Anniversary Edition. Sebastopol, Ca: O'reilly, 2010, s. 28 ISBN: 978-1-449-38839-3

²⁷⁸ Code of Ethics [online] Dostupné z: <https://www.eccouncil.org/code-of-ethics/> [cit.: 8.6.2024]

²⁷⁹ What is ethical hacking? 13 [online] Dostupné z: <https://www.ibm.com/topics/ethical-hacking> [cit.: 8.6.2024]

- musí zachovať dôvernosť zistených informácií pričom informácie o zraniteľnosti a zabezpečenia systémov a sietí má zdieľať len so zmluvnou spoločnosťou
- musí konať a používať iba legálne metódy schválené a určené zákonom

Etický hacker vykonáva svoju „službu“ v zásade v dvoch formách. Prvou formou je vykonanie tejto služby na základe písomnej zmluvy medzi organizáciou (*objednávateľom*) a hackerom, resp. spoločnosťou, ktorá sa na takéto služby špecializuje (*poskytovateľom*).²⁸⁰ Označujeme ju ako zmluvu o penetračnom testovaní, ktorá sa v podmienkach Slovenskej republiky uzatvára v súlade s § 269 ods. 2 zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov ako výsledok verejného obstarávania (ďalej len „*ObZ*“). V tomto prípade je právne riziko pre etického hackera alebo penetračného testera pomerne nízke, hoci sa nedá úplne vylúčiť, najmä pri zásahu do práv tretích osôb. Odlišný právny vzťah by bol uzatvorený medzi spoločnosťou, ktorá by chcela vykonať takéto penetračné testovanie, resp. overenie zabezpečenia svojich interných systémov s fyzickou osobou. V tomto prípade by šlo o uzatvorenie dohody o vykonaní práce podľa § 266 zákona č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce (ďalej len „*ZP*“) s presne stanovenou pracovnou úlohou.

Druhá forma etického hackingu predstavuje činnosť hackera, ktorý koná vo vlastnom mene bez výslovného súhlasu alebo zmluvného vzťahu organizácie. Takúto formu činnosti však slovenská legislatíva nepozná. V tomto prípade tu vieme odkázať na inštitút súhlasu poškodeného, ktorý ako procesný inštitút upravuje § 211 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok (ďalej len „*TP*“). Tento súhlas je podmienkou pre trestné stíhanie pri taxatívne vymedzených trestných činoch v spomínanom ustanovení. Medzi týmito trestnými činmi nachádzame aj počítačové trestné činy podľa § 247 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon (ďalej len „*TZ*“). To znamená, že je možné začať a pokračovať v trestnom stíhaní len so súhlasom poškodeného.

Gray hats (neetický hacker)

Nasledujúca skupina hackerov sú tzv. **gray hat**, označovaní aj ako „*gray hackers*“, „*grey hats*“ alebo „*unethical hackers*“ (neetickí hackeri). Predstavujú tú časť hackerov, ktorí objavujú spôsoby, ako preniknúť do počítačových sietí a systémov, ale na rozdiel od black hats, bez zlého úmyslu. Ich pozícia je v nejednoznačnej etickej oblasti medzi skupinami hackerov white hat a black hat, z čoho vyplýva aj ich farebné označenie. Prekračujú hranice medzi etickým a neetickým hackingom tým, že porušujú zákony alebo používajú neetické techniky napriek tomu s cieľom dosiahnuť etického výsledku.²⁸¹ Snažia sa využiť svoje vedomosti a zručnosti na vyhľadávanie bezpečnostne zraniteľných miest v sieťach a systémoch bez povolenia, alebo uzavretej zmluvy ako v prípade white hat.

Gray hat hackeri nezdieľajú získané informácie zadarmo. Po útoku informujú spoločnosť, ktorá sa stala ich obeťou, že jej bezpečnostný systém bol prelomený. Podrobnejšie informácie a detaily sú ochotní poskytnúť výmenou za finančnú odmenu. Nejedná sa pritom o vydieranie, pretože ak nedôjde k dohode medzi útočníkmi a spoločnosťou, získané informácie nebudú zneužitú, ako by to bolo v prípade útoku black hat

²⁸⁰ RAMPÁŠEK, M., Etický hacking a (ne)oprávnený prístup do počítačového systému, s. 16, In: bulletin slovenskej advokácie, 4/2022

²⁸¹ White hat, black hat, grey hat hackers: What's the difference? [online] Dostupné z: <https://www.malwarebytes.com/blog/news/2021/06/white-hat-black-hat-grey-hat-hackers-whats-the-difference> [cit.: 10.6.2024]

hackerov. V takýchto situáciách sú však spoločnosti spravidla ochotné zaplatiť, aby poznali zraniteľnosti svojho systému a posilnili svoju ochranu.²⁸²

Množstvo odborníkov vníma túto skupinu ako osoby, ktoré vykonávajú túto činnosť len pre zábavu alebo zviditeľnenie. Napriek tomu sami gray hat hackeri vidia ako „remeselníci“, ktorí využívajú svoje technické znalosti na živobytie v profesionálnom zmysle.²⁸³

Iné typy hackerov

V predchádzajúcej časti sme si ozrejmili základné delenie, ktoré sa často objavuje v odborných publikáciách. Napriek tomu, s rozvojom a rozšírením digitálnych technológií, vznikli resp. sa špecifikovali ďalšie typy hackerov, ktoré nadväzujú na kategórie white hat alebo black hat. Nasledujúce označenia predstavujú rozšírenie ich kategorizácie, s ktorými sa ako používatelia v kybernetickom priestore môžeme stretnúť.

White hats, známi aj ako etickí hackeri, ako sme si už uviedli pomáhajú riešiť bezpečnostné problémy a odstraňovať zraniteľnosti. Na základe zmluvy vykonávajú prieskum a pomocou penetračných testov overujú stav zabezpečenia. Existujú aj prípady, keď sú takíto hackeri priamo zamestnancami danej spoločnosti. Táto skupina pracuje výhradne s cieľom zabezpečiť a overovať celkový chod organizácie v kybernetickom prostredí. Týmto hackerom sa v počítačovej kultúre hovorí **blue hats**, „blue hackers“ v preklade modré klobúky alebo aj autorizovaní softvéroví hackeri. Zabezpečujú ochranu proti potenciálnym kybernetickým hrozbám, testujú zabezpečenie a fungovanie zabezpečenia a vytvárajú ochranu proti útokom od svojich „kolegov“ z hackerského sveta.

Pri farebnej škále klobúkov ale ostaneme. Ako etickí hackeri pomáhajú organizáciám, chránia prostredie, zabezpečujú systémy proti útokom black hats v medziach zákona a hackerskej etiky, existuje skupina hackerov, ktorí síce pomáhajú, ale súčasne presadzujú svoje ideologické či politické názory. Podstatný rozdiel je však v štýle ich práce. Na rozdiel od white hats ich metódy nie sú až tak ušľachtilé a často ich proces pomoci naberá podobu black hat hackera. V tomto prípade hovoríme o tzv. **red hat**, „red hackers“ teda červených klobúkoch. Môžu uskutočniť útoky s cieľom získať tajné informácie a vyjadriť svoj názor, alebo môžu spolupracovať na širšej kampani, ktorá využíva rôzne metódy, napríklad na podporu slobody prejavu. Red hat hackeri používajú rovnaké nástroje ako black hat hackeri, vrátane botnetov, malvéru a zneužívania zraniteľností. Ak sa ich názory na určitú tému zhodujú, môžu sa spojiť s white hat hackermi.²⁸⁴

Ďalšou známou kategóriou hackerov sú **green hat** hackeri, ktorí sa zameriavajú na učenie, rozvoj a testovanie svojich zručností. Sú nebezpeční a ich úmysly často prekračujú zákony. Ide o hackerov v tzv. tréningu, pričom nie je možné s určitosťou povedať, ku ktorej skupine budú neskôr inklinovať (white alebo black hats)²⁸⁵. Pri svojom tréningu a testovaní nadobudnutých znalostí môžu spôsobiť rozsiahle a nenávratné škody. Používajú rôzne druhy škodlivých softvérov, ktoré sami naprogramovali alebo vytvorili s pomocnými skriptami. Táto skupina hackerov si často neuvedomuje, aké dôsledky môžu mať ich činy.

²⁸² Different Types of Hackers: White Hat, Black Hat, Gray Hat, and More [online] Dostupné z: <https://www.avg.com/en/signal/types-of-hackers> [cit.: 10.6.2024]

²⁸³ HARPER, A. et al., Gray Hat Hacking: The Ethical Hacker's Handbook, Sixth Edition. [s.l.]: McGraw Hill Professional, 2022, s. 5-6 ISBN 9781264268955.

²⁸⁴ Red hat hacker [online] Dostupné z: <https://nordvpn.com/cybersecurity/glossary/red-hat-hacker/> [cit.: 10.6.2024]

²⁸⁵ Green hat hacker [online] Dostupné z: <https://nordvpn.com/cybersecurity/glossary/green-hat-hacker/> [cit.: 10.6.2024]

Veľmi podobnou, až takmer totožnou skupinou hackerov sú tzv. **script kiddies**. Od green hat hackerov sa však odlišujú jedným zásadným aspektom, nemajú záujem získať a otestovať svoje znalosti, ak nejaké majú. Ide o hanlivý výraz pre osoby, ktoré nerozumejú fungovaniu škodlivých nástrojov a zdrojového kódu a nie sú schopní ich upraviť alebo vytvoriť. Táto skupina sa zvyčajne snaží nájsť najjednoduchšie spôsoby, ako spôsobiť škodu alebo získať finančné prostriedky. Najčastejšie využívajú predpripravené softvéry (napr. spyware, ransomware, atď.), ktoré si zakúpia na Dark Webe. Sú ochotní radšej zaplatiť za softvér, než aby vymysleli nové sofistikovanejšie nástroje alebo kreatívne cesty, ako uskutočniť svoje plány.

Poslednou kategóriou z farebnej škály klobúkov sú tzv. **yellow hat** hackeri. Ide o najmenej operujúcu a objavujúcu sa skupinu hackerov. Ich cieľom je budovať kybernetickú bezpečnosť a zlepšovať bezpečnosť softvérov a protokolov interných systémov. Hlavným rozdielom je, že táto skupina využíva svoje zručnosti na budovanie silnej kybernetickej bezpečnosti systémov, sietí a softvérov s cieľom zlepšiť bezpečnostné opatrenia.²⁸⁶ V porovnaní s predchádzajúcimi kategóriami, ktoré sa zameriavajú hlavne na vyhľadávanie nezabezpečených a slabých miest v systémoch.

Osobu, ktorá vo svojom zamestnaní odhalí nekalé praktiky alebo informácie naznačujúce spáchanie trestného činu, môžeme nazvať tzv. **whistleblowerom**, resp. oznamovateľom. Odhalené údaje sa zvyčajne týkajú profesionálnych pochybení, korupcie, podvodov, porušovania zdravotných noriem alebo iné praktiky, ktoré ohrozujú verejné blaho alebo porušujú práva jednotlivca či kolektívu. Ak takáto osoba využije informačno-komunikačné technológie, sofistikované postupy a znalosti na získanie takýchto kompromitujúcich informácií, môžeme ju označiť ako **whistleblower hacker**.²⁸⁷ Títo jednotlivci podporujú transparentnosť a významným spôsobom prispievajú k odhaľovaniu latentnej kriminality. Pri takejto činnosti je nevyhnutné ochrániť oznamovateľa pred odvetnými opatreniami zo strany ich zamestnávateľa. V tomto kontexte množstvo krajín vo svojich právnych poriadkoch zaviedlo legislatívne opatrenia, ktoré poskytujú takúto ochranu. Slovenská republika pritom nie je výnimkou. V prípade našej legislatívy poskytuje takúto ochranu zákon č. 54/2019 Z. z. o ochrane oznamovateľov protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o ochrane oznamovateľov“).

Existujú skupiny alebo jednotlivci, ktorí prostredníctvom počítačových technológií pôsobia ofenzívne a odporujú určitým politickým alebo sociálnym systémom. Takto prejavujú svoju náklonnosť k ideológii alebo sa snažia presadiť iný politický systém. Títo jedinci sa nazývajú **hacktivist**, čo je kombinácia slov „hacking“ a „aktivizmus“ v spojitosti s presadzovaním myšlienok prostredníctvom informačno-komunikačných technológií. Hacktivisty sa zameriavajú na spoločnosti, vlády s cieľom narušiť ich činnosť alebo zvýšiť povedomie verejnosti o nejakom probléme. Metódy a systém práce hacktivistov nie sú jednotné a v niektorých prípadoch nadobúdajú znaky black hat hackera. Hacktivisty organizujú široké spektrum online hnutí na podporu slobodného používania internetu, pričom nemusia porušovať žiadne zákony ani útočiť na počítačové systémy. Ich činnosť sa na druhej strane môže presiahnuť hranice trestnosti, keď kybernetickými útokmi, ako sú útoky typu DoS, poškodzujú počítače, narúšajú povesť a spôsobujú spoločnostiam miliónové škody.²⁸⁸ V mnohých prípadoch to predstavuje hrozbu pre organizácie alebo jednotlivcov, ktorí zastávajú presvedčenia v rozpore s postojmi hacktivistov.

²⁸⁶ 10 Types of Hackers You Need to Know About [online] Dostupné z: <https://www.succurri.com/10-types-of-hackers-you-need-to-know-about/> [cit.: 10.6.2024]

²⁸⁷ Tamtiež

²⁸⁸ Hacktivism Definition [online] Dostupné z: <https://www.fortinet.com/resources/cyberglossary/what-is-hacktivism> [cit.: 11.6.2024]

So vstupom kryptomien²⁸⁹ do všeobecného povedomia a stúpajúcim záujmom o ich vlastnenie a obchodovanie, exponenciálne vzrástla aj protiprávna hackerská aktivita súvisiaca s nimi. Osoby vykonávajúce túto nelegálnu činnosť sa nazývajú **cryptojackeri**. Využívajú zraniteľnosti siete a kradnú počítačové zdroje na ťažbu kryptomien, šíria škodlivý softvér rôznymi spôsobmi, často prostredníctvom infekčných vírusov v sieťach. Tieto vírusy a taktiky podobné ransomvéru im umožňujú nasadiť do systémov obetí škodlivý kód, ktorý funguje na pozadí bez vedomia ich obetí. Po nasadení tento kódu odosiela získané výsledky späť hackerovi. Keďže ich zámerom nie je odcudzenie údajov obetí, ale skôr využitie systému na ťažbu kryptomien, je ťažké vystopovať pôvod infekcie po jej odhalení.²⁹⁰

Z hľadiska klasifikácie hackerov nemôžeme opomenúť ani skupinu hackerov, ktorí sú (údajne) podporovaní určitými štátmi, tzv. **sponsored hackers**. Tieto skupiny majú za úlohu vykonávať široké spektrum kybernetickej špionáže, sabotáže, šírenia dezinformácií, získavania spravodajsky relevantných informácií atď. Existuje množstvo prípadov, kde cieľom útoku bolo narušenie infraštruktúry alebo integrity iných krajín. Medzi známe prípady si môžeme uviesť napr. Stuxnet²⁹¹, Operation Armageddon²⁹², NotPetya²⁹³ a ďalšie.

V závere klasifikácie uvedieme skupinu tzv. **gamer hackers**, ktorí sa zameriavajú na oblasť videohier. Na základe toho, že svet online hier a mikrotransakcií neustále expanduje a stále viac hráčov je ochotných investovať výrazné množstvo finančných prostriedkov na získanie kreditov, skinov, prípadne rôznych perkov, je nepochybné, že tento fenomén neunikol ani pozornosti hackerov. Cieľom týchto útokov nie sú len údaje o kreditných kartách a ich následné zneužitie, ale predovšetkým získanie prístupu k herným kontám a ich obsahu. Tento obsah (napr. v podobe unikátnych skinov) môže dosahovať na trhu nemalé peňažné čiastky.

Záver

Myšlienky digitalizácie a transformácie bežných ľudských činností, od každodenných aktivít až po administratívne úkony, do digitálneho prostredia prinášajú so sebou mimoriadne náročné výzvy. Nejde len o spôsoby, akými bude možné tieto procesy implementovať a prevádzkovať, ale aj o to, ako sa takáto transformácia prejaví v každodennom živote. Základom však ostáva otázka, ako takúto digitalizáciu zabezpečiť a chrániť tieto informácie pred ich potenciálnym zneužitím.

Osoby pôsobiace v tomto prostredí a využívajúce tieto technológie sú tu s nami už niekoľko desaťročí. Hackeri nielenže prinášajú obavy a nedôveru, ale zároveň predstavujú aj inovatívne riešenia a podnecujú k progresívnym stratégiám. Ich klasifikácia umožňuje rozlišovať tieto kategórie nielen na riešenie a využívanie ich technického nadania v prospech spoločnosti, ale aj pre neustály rozvoj bezpečnostných prvkov na ochranu pred tými, ktorí zneužívajú technológie so zlým úmyslom. V budúcnosti nepochybne pribudnú nové druhy a kategórie hackerov, ako aj nové metódy a sofistikované nástroje na zneužívanie počítačových

²⁸⁹ digitálne alebo virtuálne peniaze, ktoré majú podobu tokenov alebo tzv. "mincí" (známe kryptomeny: Bitcoin, Ethereum, Solana, atď.)

²⁹⁰ What is Cryptojacking and how does it work? [online] Dostupné z: <https://www.kaspersky.com/resource-center/definitions/what-is-cryptojacking> [cit.: 11.6.2024]

²⁹¹ V roku 2010 sa údajne uskutočnila spoločná operácia hackerov z USA a Izraela zameraná na narušenie iránskeho jadrového programu

²⁹² Od roku 2013 prebieha séria kybernetických útokov, ktoré údajne vykonávajú ruskí hackeri proti ukrajinským vládnym a vojenským organizáciám

²⁹³ V roku 2017 skupina ruských hackerov údajne zaútočila na ukrajinskú infraštruktúru pomocou ransomvéru, čím spôsobili aj miliardové škody rôznym spoločnostiam po celom svete

systémov. Tomuto sa spoločnosť nevyhne, a jediným riešením je adekvátne a sústavne sledovať aktuálne trendy, postupy a nekalé aktivity, aby sa vytvorili predpoklady na ochranu, a zároveň legislatívne predpoklady promptne reagujúce na vznikajúce situácie.

Hackeri sú nezastaviteľní, boli, sú a vždy budú prítomní v našom svete a počítačovom prostredí. Toto tvrdenie potvrdzuje aj známa citácia z najznámejšieho hackerského manifestu z roku 1986, ktorý napísal nechválene preslávený hacker známy pod pseudonymom *The Mentor*:

„Som hacker a toto je môj manifest. Môžete zastaviť tohto jednotlivca, ale nemôžete nás zastaviť všetkých... ved' sme si všetci podobní.“²⁹⁴

Literatúra

Monografie/ knihy

HARPER, A. et al., *Gray Hat Hacking: The Ethical Hacker's Handbook*, Sixth Edition. [s.l.]: McGraw Hill Professional, 2022, ISBN: 978-1-264-26895-5

KOLOUCH, J., *CyberCrime*, 2016, CZ.NIC, ISBN: 978-80-8816815-7

LEVY, S. *Hackers : heroes of the computer revolution : 25th Anniversary Edition*. Sebastopol, Ca: O'reilly, 2010, ISBN: 978-1-449-38839-3

Iné dokumenty

RAMPÁŠEK, M., *Etický hacking a (ne)oprávnený prístup do počítačového systému*, In: *Bulletin slovenskej advokácie*, 4/2022

10 Types of Hackers You Need to Know About [online] Dostupné z: <https://www.sucurri.com/10-types-of-hackers-you-need-to-know-about/>

14 Types of Hackers to Watch Out For [online] Dostupné z: <https://www.pandasecurity.com/en/mediacenter/14-types-of-hackers-to-watch-out-for/>

Code of Ethics [online] Dostupné z: <https://www.eccouncil.org/code-of-ethics/>

Different Types of Hackers: White Hat, Black Hat, Gray Hat, and More [online] Dostupné z: <https://www.avg.com/en/signal/types-of-hackers>

Green hat hacker [online] Dostupné z: <https://nordvpn.com/cybersecurity/glossary/green-hat-hacker/>

Hacker, Cambridge Dictionary [online] Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/hacker>

Hacking Vs Cracking: What is the difference? [online] Dostupné z: <https://www.dignited.com/31529/hacking-vs-cracking-difference/>

Hactivism Definition [online] Dostupné z: <https://www.fortinet.com/resources/cyberglossary/what-is-hactivism>

Happy 60th Birthday to the Word "Hack" [online] Dostupné z: <https://alum.mit.edu/slice/happy-60th-birthday-word-hack>

Internet Users' Glossary, 1996, s. 13 [online] Dostupné z: <https://www.rfc-editor.org/rfc/rfc1983>

²⁹⁴ The Conscience of a Hacker, 1986 [online] Dostupné z: <http://phrack.org/issues/7/3.html> [cit.: 11.6.2024]

JOY AND CONTEMPT, [online] Dostupné z:
<http://itre.cis.upenn.edu/~myl/language/og/archives/002193.html>

Red hat hacker [online] Dostupné z: <https://nordvpn.com/cybersecurity/glossary/red-hat-hacker/>

Telephone Hackers Active, In: The Tech, MIT, 1963, Vol. 83, No. 24, p. 1, [online] Dostupné z: <https://explodingthephone.com/docs/dbx0451.pdf>

The Conscience of a Hacker, 1986 [online] Dostupné z:
<http://phrack.org/issues/7/3.html>

The origins of hacking, [online] Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/hacker>

What is a Black-Hat hacker? [online] Dostupné z:
<https://www.kaspersky.com/resource-center/threats/black-hat-hacker>

What is Cryptojacking and how does it work? [online] Dostupné z:
<https://www.kaspersky.com/resource-center/definitions/what-is-cryptojacking>

What is ethical hacking? [online] Dostupné z: <https://www.ibm.com/topics/ethical-hacking>

White hat, black hat, grey hat hackers: What's the difference? [online] Dostupné z:
<https://www.malwarebytes.com/blog/news/2021/06/white-hat-black-hat-grey-hat-hackers-whats-the-difference>

Kontakt na autora:

Mgr. Gabriel Moskvič, LL.M.

Interný doktorand, Katedra Kriminálnej polície

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

e-mail: gabriel.moskvic@akademiapz.sk

Interdisciplinárny prístup v boji proti organizovanému zločinu prostredníctvom medzirezortného Expertného koordinačného orgánu pre boj so zločinnosťou, jeho vznik a vývoj

Anotácia: Príspevok sa zaoberá problematikou systému spolupráce zainteresovaných subjektov, využívaním odborných znalostí ich zástupcov v boji s kriminalitou, prijímaním efektívnych opatrení, realizovaním aktivít a činností národných expertných skupín na riešenie vybraných problematík, najmä v boji proti drogovej a farmaceutickej kriminalite, ekonomickej kriminalite, korupcii, počítačovej kriminalite, rasovo motivovanej trestnej činnosti, extrémizmu a terorizmu, nelegálnemu obchodovaniu so zbraňami, nelegálnej migrácii a obchodovaniu s ľuďmi a kriminalite v oblasti kultúrneho dedičstva, zriadených v gescii medzirezortného Expertného koordinačného orgánu pre boj so zločinnosťou, jeho vznikom a vývojom od roku 2001 až po súčasnosť.

Kľúčové slová: Koordinácia. Rada vlády Slovenskej republiky pre boj so zločinnosťou. Medzirezortný Expertný koordinačný orgán pre boj so zločinnosťou. Koordináčny orgán. Národné expertné skupiny. Zločinnosť.

Úvod

Zločinnosť predstavuje bezpečnostné riziko, pričom vo svojich rôznych podobách ako je napríklad organizovaný zločin, ktorý svojou vysokou organizovanosťou, prostredníctvom zločineckých skupín, požívajúcich prvky hierarchie a štruktúrovanosti organizátorských vzťahov, dokáže ochromiť funkciu štátu, spôsobuje rozvrat v demokratickom systéme, ohrozuje hodnotu ľudských práv, výkon štátnej moci s materiálnym, finančným, fyzickým a duševným dopadom, zasahuje do rôznych oblastí vrátane hospodárskeho sektora, zdravotníctva, verejnej správy, životného prostredia, čo má vážne následky tak pre jednotlivcov ako aj pre súkromný sektor a spoločnosť. Z uvedeného dôvodu si boj so zločinnosťou vyžaduje komplexný prístup, zahŕňajúci tak legislatívne rámce, technologické opatrenia, vzdelávanie, výmenu informácií dotknutých subjektov ako aj spoluprácu verejného a súkromného sektora, bezpečnostných zložiek na národnej a medzinárodnej úrovni a prijímanie koordinovaných opatrení na efektívny boj s nebezpečným fenoménom a to kriminalitou. V rámci Slovenskej republiky bol zriadený národný orgán zodpovedný za koordináciu boja proti organizovanému zločinu – medzirezortný Expertný koordinačný orgán pre boj so zločinnosťou.

Koordinácia boja proti organizovanému zločinu

Významným krokom v posilnení bezpečnosti a stability v regióne a v integrácii krajín do európskych štruktúr bol Predvstupový pakt²⁹⁵, ktorého ciele zahŕňajú vytvorenie právnych rámcov na zvýšenie efektívnosti vyšetrovania a stíhania trestnej činnosti, rozvoj spolupráce medzi súdnictvom a políciou v boji proti organizovanému zločinu, výmena informácií a osvedčených postupov medzi jednotlivými štátmi a tým zlepšenie efektivity v boji so zločinom a prístup k výcviku a podpora budovania kapacít, schopných čeliť organizovanému zločinu. Predmetný pakt bol základným dokumentom k vzniku koordinačného orgánu, nakoľko princíp č. 3 paktu, sa týkal ústredného národného orgánu zodpovedného za

²⁹⁵ Predvstupový pakt o organizovanom zločine medzi členskými štátmi Európskej únie a kandidátskymi krajinami strednej a východnej Európy a Cyprom č. 98/C220/01 zo dňa 15.7.1998

koordináciu boja proti organizovanému zločinu, zameraného na vytvorenie a posilnenie centralizovanej štruktúry v rámci členského štátu a kandidátskej krajiny. Uznesením vlády č. 513/1999 bol schválený harmonogram postupnej implementácie Predvstupového paktu, pričom v súvislosti s princípom č. 3 vyplynuli okrem iných úloh ministromi vnútra Slovenskej republiky do roku 2000 vládou Slovenskej republiky predložiť návrh na zriadenie ústredného národného orgánu zodpovedného za koordináciu boja proti organizovanému zločinu a návrh na zriadenie multidisciplinárnej integrovanej skupiny na úrovni špecialistov.

V roku 1999 vzhľadom na nepriaznivú situáciu vo vývoji a dynamike trestnej činnosti, najmä jej organizovaných foriem, sa vláda Slovenskej republiky vo svojom programovom vyhlásení zaviazala a schválila Komplexný program boja so zločinnosťou²⁹⁶, ktorého akcent bol kladený na organizovaný zločin, daňovú trestnú činnosť, korupciu, drogovú kriminalitu, detskú pornografiu, obchodovanie so ženami a krádeže motorových vozidiel. V rámci realizácie predmetného programu boli v podmienkach ministerstiev a ostatných orgánov štátnej správy, ktoré sa podieľajú na boji so zločinnosťou, prijaté opatrenia, ktoré boli zamerané na boj proti tomuto fenoménu, boli reflexiou na nové formy páchania trestnej činnosti a na stupňovanie teroristických aktivít.

V roku 2000 bol zriadený ústredný národný orgán Rada vlády Slovenskej republiky pre boj so zločinnosťou²⁹⁷, ktorý bol určený na koordináciu boja proti organizovanému zločinu, ako poradný a koordinačný orgán vlády Slovenskej republiky, kontaktné pracovisko na výmenu informácií so zahraničím a ako koordinátor multidisciplinárnych skupín, zriadených na riešenie špecifických odborných úloh v predmetnej oblasti. Činnosť tejto Rady administratívne zabezpečoval sekretariát Rady, ktorý bol v tom čase začlenený v správe kriminálnej a finančnej polície Prezídia Policajného zboru. Uvedené bolo zrealizované prijatím uznesenia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 64/2000²⁹⁸, ktorým minister vnútra schválil návrh organizačného začlenenia sekretariátu Rady do organizačnej štruktúry Ministerstva vnútra Slovenskej republiky Prezídia Policajného zboru.

Na rokovanie vlády Slovenskej republiky bol dňa 7.3.2001 predložený predsedom vlády materiál „Návrh opatrení, ktorými sa stanoví nový rámec pre činnosť poradných a koordinačných orgánov vlády v súlade s dokumentom Audit“, ktorým bola navrhnutá redukcia počtu poradných orgánov vlády zrušením okrem iných aj Rady vlády Slovenskej republiky pre boj so zločinnosťou²⁹⁹. Z dôvodu zachovania kontinuity činností súvisiacich s plnením úloh vyplývajúcich z Komplexného programu boja so zločinnosťou a Predvstupového paktu o organizovanom zločine medzi členskými krajinami Európskej únie a kandidátskymi krajinami strednej a východnej Európy a Cypru bola pretransformovaná Rada vlády pre boj so zločinnosťou na expertný poradný orgán na medzirezortnej úrovni, pôsobiaci pod gesciou Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, ktoré upravilo vzťahy so subjektami zainteresovanými na boji so zločinnosťou formou dohody.

Významným krokom v procese integrácie Slovenska do Európskej únie bolo uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 492/2001, ktoré sa týkalo prijatia Národného programu pre prijatie *acquis communautaire* 2001, pričom materiál obsahoval okrem iného

²⁹⁶ Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 483/1999 Komplexný program boja so zločinnosťou. Uznesením vlády Slovenskej republiky č. 485/1999 tento dokument vzala Národná rada Slovenskej republiky na vedomie.

²⁹⁷ Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 741/2000 z 20.9.2000 k návrhu na zriadenie Rady vlády SR pre boj so zločinnosťou

²⁹⁸ Uznesenie Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 64/2000 zo 4.12.2000 k návrhu organizačného začlenenia sekretariátu Rady do organizačnej štruktúry Ministerstva vnútra Slovenskej republiky

²⁹⁹ Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 213/2001 zo 7.3.2001 k návrhu opatrení, ktorými sa stanoví nový rámec pre činnosť poradných a koordinačných orgánov vlády v súlade s dokumentom Audit

krátkodobé a strednodobé ciele ako aj hodnotenie prijatých opatrení v záujme zabezpečenia plnenia záväzkov Slovenskej republiky, kde bolo konštatované, že s cieľom implementácie Akčného plánu boja proti organizovanému zločinu, bola ako centrálny koordinačný orgán boja s organizovaným zločinom zriadená Rada vlády Slovenskej republiky pre boj so zločinnosťou, pretransformovaná na expertný poradný orgán - medzirezortný Expertný koordinačný orgán pre boj so zločinnosťou (MEKO).

Podpisom Dohody o zriadení MEKO dňa 3.7.2001, medzi Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky, Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky, Ministerstvom obrany Slovenskej republiky, Ministerstvom financií Slovenskej republiky, Ministerstvom dopravy Slovenskej republiky, Generálnou prokuratúrou Slovenskej republiky a Slovenskou informačnou službou bola završená etapa transformácie Rady z poradného orgánu vlády na MEKO. Tento proces bol administratívne a organizačne zabezpečený sekretariátom Rady.

Hlavnými úlohami, ktoré mal koordinačný orgán plniť boli úlohy národného koordinačného orgánu pre boj s organizovaným zločinom, kontaktného pracoviska so zahraničím, vytvárania integrovaných multidisciplinárnych skupín odborníkov na riešenie aktuálnych problémov boja s trestnou činnosťou a úlohy súvisiace s Komplexným programom boja so zločinnosťou. Účastníci dohody sa ďalej zaviazali, že zabezpečia účasť svojho zástupcu v MEKO, budú mu vytvárať podmienky pre činnosť a administratívne a organizačné zabezpečenie podmienok pre jeho činnosť bude realizovaná prostredníctvom sekretariátu MEKO.

K predmetnej dohode boli vypracované tri dodatky. Obsahom prvého dodatku ³⁰⁰ z roku 2009 bolo detailnejšie rozpracovanie úloh koordinačného orgánu, t. j. iniciovanie prípravy legislatívnych návrhov a návrhov ďalších opatrení na zlepšenie spolupráce na medzirezortnej úrovni v predmetnej oblasti, výmena poznatkov a skúseností partnerov na národnej ale aj medzinárodnej úrovni o formách a metódach boja so zločinnosťou, v súvislosti s vnútorným poriadkom a bezpečnosťou, posudzovanie strategických materiálov, účelnosti a efektívnosti opatrení, navrhovaných v predmetnej oblasti, iniciovanie prípravy programových dokumentov súvisiacich s touto oblasťou a v neposlednom rade aj prípravy a priebežného hodnotenia realizácie programu boja so zločinnosťou.

Z dôvodu pretrvávajúcej potreby zaistenia koordinovaného postupu, racionálneho a efektívneho využívania síl a prostriedkov pri plnení úloh vo sfére boja so zločinnosťou a s prihliadnutím na prijatie zákona č. 547/2010 Z. z. o začlenení Železničnej polície do Policajného zboru a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorým sa predpokladalo zlepšenie stavu bezpečnostnej situácie nielen v oblasti železničnej dopravy, ale aj v iných oblastiach, pretože predmetným začlenením došlo k zjednoteniu dvoch ozbrojených bezpečnostných zborov, bol v roku 2012 vypracovaný dodatok č. 2³⁰¹. Predmetným dodatkom sa pri stranách dohody vypustilo uvedenie vtedajšieho Ministerstva dopravy, pôšt a telekomunikácií Slovenskej republiky.

³⁰⁰ Dodatok č. 1 k Dohode o zriadení medzirezortného Expertného koordinačného orgánu pre boj so zločinnosťou zo dňa 3. júla 2001 bol podpísaný dňa 26.6.2009

³⁰¹ Dodatok č. 2 k Dohode o zriadení medzirezortného Expertného koordinačného orgánu pre boj so zločinnosťou zo dňa 3. júla 2001 v znení Dodatku č. 1 zo dňa 26.6.2009, bol podpísaný dňa 12.10.2012

Na základe potrieb riešenia aktuálnych problémov sa vtedajšie Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky opäť stalo súčasťou koordinačného orgánu, čo bolo zapracované v treťom dodatku³⁰².

Zloženie koordinačného orgánu bolo ovplyvnené aktuálnymi požiadavkami a opatreniami v oblasti boja so zločinnosťou a tvorí ho predseda, podpredsedovia, tajomník a členovia. Od roku 2001 až po súčasnosť je predsedom koordinačného orgánu minister vnútra Slovenskej republiky, podpredsedovia sú generálny prokurátor Slovenskej republiky a riaditeľ Slovenskej informačnej služby. Ďalšími členmi sú prezident Policajného zboru, generálny riaditeľ Zboru väzenskej a justičnej stráže, riaditeľ Vojenskej polície, riaditeľ Vojenského spravodajstva, riaditeľ Kriminálneho úradu finančnej správy, riaditeľ odboru boja proti podvodom Finančného riaditeľstva Slovenskej republiky, generálny riaditeľ sekcie trestného práva Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, riaditeľ colného odboru sekcie colnej a daňovej Ministerstva financií Slovenskej republiky a generálny riaditeľ sekcie civilného letectva Ministerstva dopravy Slovenskej republiky.

Činnosť koordinačného orgánu sa riadi dvomi základnými dokumentmi, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou Dohody o zriadení MEKO – Štatút MEKO³⁰³ a Rokovací poriadok MEKO³⁰⁴.

Štatút MEKO upravuje predovšetkým postavenie, úlohy, zásady činnosti a štruktúru MEKO a organizačné začlenenie sekretariátu koordinačného orgánu v štruktúre Ministerstva vnútra Slovenskej republiky a Rokovací poriadok MEKO upravuje prípravu a priebeh zasadnutí koordinačného orgánu, postup pri prijímaní rozhodnutí koordinačného orgánu a spôsob predkladania materiálov.

Koordinačný orgán má nezastupiteľnú úlohu v zabezpečení spolupráce a koordinácie činností v boji so zločinnosťou, najmä na úseku:

- zriaďovania a koordinovania činnosti národných expertných skupín na riešenie aktuálnych problémov boja s trestnou činnosťou a podskupín v pôsobnosti expertných skupín na koncepčné, účelné a efektívne riešenie vybraných problematík,
- iniciovania prípravy legislatívnych návrhov a návrhov ďalších opatrení na zlepšenie medzirezortnej spolupráce a súčinnosti v boji so zločinnosťou,
- sprostredkovania vlastných poznatkov a skúseností o nových formách a metódach boja so zločinnosťou, ako aj poznatkov a skúseností zahraničných partnerov,
- posudzovania zásadných strategických materiálov z oblasti vnútorného poriadku a bezpečnosti, účelnosti a efektívnosti navrhovaných opatrení v boji so zločinnosťou, zabezpečenia súbežnosti, nadväznosti a prepojenia opatrení z programových dokumentov v tejto oblasti, vyhodnotenia ich plnenia, ich priebežného uplatňovania a riešenia s tým súvisiacich problémov.

Funkciu tajomníka MEKO vykonáva poverený pracovník Prezídia Policajného zboru, ktorý riadi činnosť sekretariátu MEKO, a okrem iného zabezpečuje organizačnú, administratívnu prípravu a priebeh zasadnutí koordinačného orgánu, vypracovanie plánu hlavných úloh, vyhodnotenia jeho plnenia, zabezpečuje prípravu materiálov na zasadnutie

³⁰² Dodatok č. 3 k Dohode o zriadení medzirezortného Expertného koordinačného orgánu pre boj so zločinnosťou zo dňa 3. júla 2001 v znení Dodatku č. 1 zo dňa 26.6.2009, v znení Dodatku č. 2 zo dňa 12.10.2012, bol podpísaný dňa 23.6.2017

³⁰³ Štatút medzirezortného Expertného koordinačného orgánu pre boj so zločinnosťou v znení Dodatku č. 1 zo dňa 12.4.2021

³⁰⁴ Rokovací poriadok medzirezortného Expertného koordinačného orgánu pre boj so zločinnosťou v znení Dodatku č. 1 zo dňa 12.4.2021 a Dodatku č. 2 zo dňa 29.6.2021

koordinačného orgánu, pripravuje stanoviská pre predsedu koordinačného orgánu k materiálom predkladaným na zasadnutia, zúčastňuje sa zasadnutí koordinačného orgánu a expertných skupín, koordinuje činnosť expertných skupín a podskupín, poskytuje metodickú pomoc vedúcim a členom expertných skupín pri príprave materiálov, na základe návrhu príslušného subjektu alebo vedúceho skupiny administratívne zabezpečuje obmenu vedúcich a členov skupín a plní ďalšie úlohy vyplývajúce z uznesení koordinačného orgánu, podľa pokynov predsedu, podpredsedov a členov koordinačného orgánu.

Dynamika a štruktúra kriminality sa neustále mení, čo so sebou prináša aj zmeny v zabezpečovaní spolupráce a koordinácie činností dotknutých subjektov, vzájomnej výmene informácií a spoločných postupov v špecifických oblastiach boja proti zločinnosti. Rozšírenie spolupráce dotknutých subjektov v boji s vybranými druhmi kriminality viedlo v rokoch 2001 až 2002 k zriadeniu troch expertných skupín odborníkov – multidisciplinárna integrovaná skupina odborníkov zameraná na elimináciu nelegálneho obchodovania s chránenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín³⁰⁵, multidisciplinárna integrovaná skupina odborníkov zameraná na elimináciu nelegálnej migrácie a organizovaných foriem nedovoleného prekročenia štátnej hranice³⁰⁶, multidisciplinárna integrovaná skupina odborníkov zameraná na elimináciu legalizácie príjmov z trestnej činnosti³⁰⁷.

Ďalšie skupiny sa kreovali v rokoch 2008 - multidisciplinárna integrovaná skupina odborníkov zameraná na elimináciu rasovo motivovanej trestnej činnosti a extrémizmu³⁰⁸, v roku 2009 – medzirezortná pracovná skupina odborníkov zameraná na prepájanie relevantných registrov, pre kľúčové štátne orgány zapojené do boja proti organizovanému zločinu³⁰⁹, až po súčasnosť.

V roku 2012 sa zriadili integrované a pracovné skupiny odborníkov z rezortov a organizácií, špecializované na riešenie prevencie a problematiky kriminality v oblasti kultúrneho dedičstva, drogovej trestnej činnosti, trestnej činnosti na úseku štátneho rozpočtu, krádeží motorových vozidiel, v roku 2014 zamerané na boj proti korupcii a na koordináciu znaleckej činnosti v trestnom konaní, v roku 2016 na riešenie problematiky v oblasti počítačovej kriminality a na boj proti nedovolenému ozbrojovaniu a obchodovaniu so zbraňami a v rokoch 2018 a 2019 pre oblasť CBRNE hrozieb, diváckeho násillia a na riešenie problematiky v oblasti bezpilotných prostriedkov. Za účelom riešenia špecifických problémov boli zriadené pracovné podskupiny, ktoré plnia úlohy pracovnej skupiny v rozsahu účelu jej zriadenia.

V rokoch 2005 až 2012 pôsobila v gescii MEKO medzirezortná pracovná skupina odborníkov zameraná na elimináciu nelegálnej činnosti v oblasti spotrebných daní a nadmerných odpočtov DPH.

Od 14.2.2017 do 27.2.2018 pôsobila medzirezortná pracovná skupina odborníkov na transpozíciu smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/680 do právneho poriadku SR.

³⁰⁵ Uznesenie medzirezortného Expertného koordinačného orgánu pre boj so zločinnosťou č. 3 z 22. novembra 2001

³⁰⁶ Uznesenie medzirezortného Expertného koordinačného orgánu pre boj so zločinnosťou č. 6 zo 16. mája 2002

³⁰⁷ Uznesenie medzirezortného Expertného koordinačného orgánu pre boj so zločinnosťou č. 7 zo 16. mája 2002

³⁰⁸ Uznesenie medzirezortného Expertného koordinačného orgánu pre boj so zločinnosťou č. 3 zo 6. marca 2008

³⁰⁹ Rozkaz ministra vnútra Slovenskej republiky č. 10/2009 z 2. apríla 2009

Boj s automobilovou kriminalitou si vyžadoval zapojiť širší okruh odborníkov, ktorí spoločným a koordinovaným postupom participovali na riešení predmetnej problematiky. V tejto súvislosti od 4. 12.2012 do 12.4.2021 pôsobila multidisciplinárna integrovaná skupina odborníkov zameraná na elimináciu trestnej činnosti krádeží motorových vozidiel, v roku 2019 premenovaná na národná expertná skupina na elimináciu trestnej činnosti krádeží motorových vozidiel.

Zriadenie medzirezortnej pracovnej skupiny odborníkov zameranej na koordináciu znaleckej činnosti v trestnom konaní, v roku 2019 premenovanej na národnú expertnú skupinu na koordináciu znaleckej činnosti v trestnom konaní, vychádzalo z potrieb riešenia poznatkov z praxe. Jej cieľom bolo pripravovať podklady do návrhov legislatívnych pravidiel v znaleckej činnosti, ktoré mali smerovať napríklad k znižovaniu prietáhov v trestnom konaní zapríčinených znaleckou činnosťou, zvyšovaniu transparentnosti predmetnej činnosti alebo k návrhom postupov na zvyšovanie účelnosti použitia finančných prostriedkov, vynakladaných štátom na znaleckú činnosť. Expertná skupina pôsobila od 10.12.2014 do 28.3.2023.

V súčasnosti v gescii koordináčného orgánu pracuje 15 národných expertných skupín zaoberajúcich sa riešením aktuálnych problémov, konkrétnych špecifických úloh boja so zločinnosťou, dlhodobým sledovaním a riešením rámcových problematík v oblasti boja so zločinnosťou na základe vlastných potrieb, z iniciatívy ministerstiev a ostatných orgánov štátnej správy, požiadaviek a podnetov mimovládnych a medzinárodných orgánov a organizácií:

- Národná expertná skupina na elimináciu daňovej trestnej činnosti na úseku štátneho rozpočtu
- Národná expertná skupina na elimináciu drogovej a farmaceutickej trestnej činnosti
- Národná expertná skupina na elimináciu environmentálnej kriminality
- Národná expertná skupina pre oblasť CBRNE hrozieb
- Národná expertná skupina na elimináciu rasovo motivovanej trestnej činnosti, extrémizmu a terorizmu
- Národná expertná skupina pre oblasť diváckeho násillia
- Národná expertná skupina na prepájanie relevantných registrov
- Národná expertná skupina boja proti korupcii
- Národná expertná skupina proti nedovolenému ozbrojovaniu a obchodovaniu so zbraňami
- Národná expertná skupina Aliancia európskych prístavov
- Národná expertná skupina na riešenie problematiky v oblasti bezpilotných prostriedkov
- Národná expertná skupina boja proti prevádzachtvu a obchodovaniu s ľuďmi
- Národná expertná skupina na elimináciu kriminality v oblasti kultúrneho dedičstva
- Národná expertná skupina na prevenciu a boj proti legalizácii príjmov z trestnej činnosti a financovania terorizmu
- Národná expertná skupina na riešenie problematiky v oblasti počítačovej kriminality

V rámci činnosti jednotlivých skupín v oblasti svojho zamerania, členovia zastupujúci rôzne organizácie, navrhujú a vo vlastnej kompetencii prijímajú účinné opatrenia, navrhujú a zabezpečujú v rámci platnej právnej úpravy vhodný a efektívny spôsob vzájomnej výmeny informácií medzi zainteresovanými subjektmi, podieľajú sa na príprave návrhov legislatívnych opatrení a koncepčných materiálov a na príprave a realizácii preventívnych projektov, výchovno-vzdelávacích programov, školení a tvorbe publikácií.³¹⁰ Podskupiny sú zriadené za účelom riešenia špecifických problémov boja s trestnou činnosťou v oblasti zamerania činnosti expertnej skupiny.

Počet členov zainteresovaných v činnostiach expertných skupín v rámci MEKO závisí nielen od počtu zriadených expertných skupín, ale aj od špecifických úloh, ktoré členovia v skupinách plnia. Napríklad v roku 2010 bolo v MEKO evidovaných 67 členov, v roku 2011 - 75, v roku 2012 - 104, v roku 2013 - 157, v roku 2014 - 257, v roku 2015 - 299, v roku 2016 - 381, v roku 2017 - 482, v roku 2018 - 419, v roku 2019 - 462, v roku 2020 - 548, v roku 2021 - 530, v roku 2022 - 516 a v roku 2023 - 540 členov.

Vedením expertných skupín sú poverení odborníci, zväčša z radov Policajného zboru, so zručnosťami analyzovať kriminalistické situácie, faktory bezpečnostnej situácie a vyhodnocovať rôzne špecifické a nešpecifické vplyvy na celkovú úroveň aplikácie poznatkov kriminalistiky. Vedúci skupín majú schopnosť efektívne riadiť činnosť skupiny, organizovať prácu so zainteresovanými subjektami v boji s kriminalitou.

Národná expertná skupina na elimináciu daňovej trestnej činnosti na úseku štátneho rozpočtu

Nezákonné čerpanie prostriedkov štátneho rozpočtu, najmä páchanie daňových podvodov v oblasti dane z pridanej hodnoty, ale aj neplnenie povinností voči štátnemu rozpočtu, narúša nielen ekonomickú rovnováhu ale dosahovaním nepovolených konkurenčných výhod aj rovnováhu podnikateľského prostredia. Zdlhavé procesné postupy pri odhaľovaní, objasňovaní a dokazovaní predmetnej trestnej činnosti, oneskorené dorubenia daňovej povinnosti, vytvárajú široký priestor pre zakrývanie porušovania právnych predpisov, čo umožňuje pokračovať v trestnej činnosti. Z dôvodu nevyhnutnosti spoločne so zainteresovanými subjektmi vykonávať opatrenia podporujúce zisťovanie porušovania právnych predpisov a vyvodenie náležitých dôsledkov bola v roku 2012 zriadená národná expertná skupina. Jej činnosť zaznamenala relevantný posun vo vykazovaní makroekonomických ukazovateľoch, najmä v dôsledku opatrení v oblasti analytických činností, ktoré umožňujú zamerať pozornosť štátnych orgánov na rizikové subjekty.

Národná expertná skupina na elimináciu drogovej a farmaceutickej trestnej činnosti

Hlavným cieľom skupiny, ktorá bola zriadená v roku 2012, je okrem koordinácie činnosti zainteresovaných subjektov, vzájomná výmena informácií a skúseností, príprava návrhov noviel zákonov súvisiacich s drogovou a farmaceutickou témou, posudzovanie trestnosti drogových trestných činov nielen vyčíslením hodnoty zaistených drog pre účely trestného konania, ale aj od zaisteného množstva s ohľadom na kvalitu kvantity účinnej látky a od zisku neoprávneného prospechu páchatel'a, príprava koncepčných materiálov, preventívnych projektov, výchovno-vzdelávacích programov a pod. V rámci tejto skupiny sú zriadené tri podskupiny: podskupina prekursorov, nových psychoaktívnych látok a liekovej politiky, podskupina trestnoprávnej legislatívy a podskupina drogových laboratórií.

Národná expertná skupina na elimináciu environmentálnej kriminality

³¹⁰ Štatút medzirezortného Expertného koordináčného orgánu pre boj so zločinnosťou v znení Dodatku č. 1 zo dňa 12.4.2021

Expertná skupina sa vo svojej činnosti zaoberá riešením koncepčných špecifických úloh boja s rôznymi druhmi environmentálnej trestnej činnosti. Vytvorením skupiny špecialistov sa postupne začala optimalizovať situácia v oblasti legislatívy a súčasne vznikli možnosti vytvoriť taký systém spolupráce kompetentných zložiek, ktorý bude minimalizovať riziká nepriaznivých dopadov environmentálnej kriminality na spoločnosť. Problematika environmentálnej kriminality v sebe zahŕňa množstvo špecifických protiprávných konaní, ktoré si vyžadujú osobitný prístup pri odhaľovaní a dokazovaní konkrétnych protiprávných konaní. Vzhľadom na tento fakt boli vytvorené štyri samostatné špecializované podskupiny pre riešenie konkrétnych úloh, ktoré vyplývajú z aktuálnej bezpečnostnej situácie v jednotlivých oblastiach. Zameranie podskupín bolo vybrané na základe posúdenia a vyhodnotenia závažnosti protiprávných konaní pre spoločnosť a to pre oblasť CITES a „WildlifeCrime“, oblasť ochrany lesa a obchodu s drevom, oblasť odpadov a oblasť pyltiactva.³¹¹

Národná expertná skupina pre oblasť CBRNE hrozieb

Najzávažnejším a aktuálnym problémom je problematika hrozieb vyplývajúcich z protiprávneho nakladania s CBRNE³¹² materiálmi, ktorá sa dotýka prierezovo veľkého množstva subjektov, čo zreteľne ovplyvňuje schopnosti bezpečnostných zložiek efektívne a účinne eliminovať tento typ hrozby. Činnosť skupiny je zameraná na zefektívnenie odhaľovania a vyšetrovania trestnej činnosti súvisiacej s použitím CBRNE materiálov, výmeny informácií, analýze situácie a koordinácie činnosti zainteresovaných subjektov, príprave podkladov k strategickým dokumentom a na podieľaní sa na tvorbe právnych noriem regulujúcich používanie CBRNE materiálov.

Národná expertná skupina na elimináciu rasovo motivovanej trestnej činnosti, extrémizmu a terorizmu

Spoločnosťou rezonujú aktuálne témy ako terorizmus, extrémizmus, prejavy intolerancie, nenávisť voči príslušníkom iných rás, národnostných menšín. V záujme efektívnej koordinácie aktivít zameraných na odhaľovanie, objasňovanie a vyšetrovanie trestných činov spadajúcich pod uvedenú problematiku ako aj na predchádzanie a elimináciu rasizmu, xenofóbie a extrémizmu bola v roku 2008 zriadená expertná skupina. Činnosť skupiny sa zameriava aj na zvýšenie kapacity a spôsobilostí na komplexné riešenie extrémizmu v online priestore, identifikáciu prejavov radikalizácie a extrémizmu v školách a prípravu strategických materiálov.

Národná expertná skupina pre oblasť diváckeho násillia

Činnosť expertnej skupiny je zameraná na zvyšovanie praktických možností pri dokumentovaní trestných činov a priestupkov na úseku diváckeho násillia, navrhovaní nových postupov a opatrení pri riešení uvedenej problematiky, ich monitorovaní, koordinácii a následnom kontrolovaní a vyhodnocovaní, na prípravu podkladov vyplývajúcich z potreby prijímania strategických dokumentov a taktiež na posilňovanie systému výmeny informácií medzi zainteresovanými subjektmi a na spoluprácu na výchovno-vzdelávacích programoch a školeniach.

Národná expertná skupina na prepájanie relevantných registrov

Expertná skupina, zriadená v roku 2009, je zameraná na činnosti spojené s prepájaním relevantných registrov pre kľúčové štátne orgány zapojené do boja proti organizovanému

³¹¹GLADIŠOVÁ, L., MLKVÍKOVÁ, D., Medzirezortný Expertný koordinačný orgán pre boj so zločinnosťou. Bratislava: CPS, p. o. MV SR, 2019, s.15

³¹² CBRNE- chemické, biologické, rádioaktívne, jadrové a explozívne materiály

zločinu a riešenie integrácie mimorezortných zložiek na projekt - Manažment vyšetrovacích spisov.

Národná expertná skupina boja proti korupcii

Korupcia ohrozuje právny štát, demokraciu a ľudské práva, stabilitu inštitúcií, sociálnu spravodlivosť, bráni hospodárskemu rozvoju a naruša morálne základy spoločnosti. Zriadením expertnej skupiny v roku 2014 vzniklo jedinečné fórum, ktoré spojilo zainteresované subjekty v spoločnom úsilí podporovať prevenciu korupcie, eliminovať potenciál pre páchanie tejto trestnej činnosti, plniť úlohy vyplývajúce z národného i rezortných protikorupčných programov, monitorovať a koordinovať boj proti korupcii so zainteresovanosťou širokého spektra subjektov a posilniť ich adresnú zodpovednosť a zaangažovanosť na eliminácii korupcie a zabezpečiť transparentné a hospodárne využívanie verejných zdrojov a verejných prostriedkov.

Národná expertná skupina proti nedovolenému ozbrojovaniu a obchodovaniu so zbraňou

Cieľom činnosti skupiny je pripravovať podklady k prijímaniu strategických dokumentov, zefektívniť odhaľovanie a vyšetrovanie trestnej činnosti nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami, koordinovať a zlepšovať prácu rezortných a medzirezortných kontaktných bodov, na základe zistení iniciovať zmeny v legislatívnom prostredí na uvedenom úseku, spolupracovať pri príprave a realizácii projektov vyplývajúcich zo záväzkov členstva Slovenskej republiky v nadnárodných organizáciách, navrhovať nové postupy pri zbere, vyhodnocovaní a využiteľnosti informácií, navrhovať nové metodické pokyny v rámci rezortného aj mimorezortného edukačného programu a koordinovať postupy a potreby vyplývajúce z aktuálnej praxe.³¹³

Národná expertná skupina na riešenie problematiky v oblasti bezpilotných prostriedkov

Cieľom skupiny je spolupodieľanie sa jej členov na tvorbe právnych noriem upravujúcich problematiku bezpilotných prostriedkov v správe štátu, príprava podkladov k strategickým dokumentom, príprava a realizácia opatrení vyplývajúcich z medzinárodných dohôd, stanoviť kompetencie pri používaní bezpilotných prostriedkov, analyzovať situáciu a koordinovať činnosti kompetentných subjektov a koordinovať použitie týchto prostriedkov v rámci ozbrojených a bezpečnostných zložiek štátu, zefektívniť informačný tok medzi zainteresovanými subjektmi, vyhodnocovať a využívať tieto informácie k ďalšej činnosti, v neposlednom rade zamerať sa na ochranu objektov osobitnej dôležitosti, pripraviť výkon kontroly nad prevádzkou civilných bezpilotných prostriedkov a edukácia.

Národná expertná skupina boja proti prevádzačstvu a obchodovaniu s ľuďmi

Nevyhnutnosť reakcií na vzniknuté udalosti v oblasti nelegálnej migrácie, prevádzačstva najmä vo vzťahu k ochrane schengenskej hranice, v rámci sekundárnej nelegálnej migrácie k uzatváraniu účelových sobášov, nelegálnemu zamestnávaniu cudzincov a k obchodovaniu s ľuďmi, si vyžaduje efektívnu výmenu informácií, koordináciu zainteresovaných subjektov, analýzu rizík, navrhovať preventívne a represívne odporúčania za účelom prijímania opatrení zameraných na boj proti nelegálnej migrácii a jej negatívnym vplyvom, na základe uvedeného bola zriadená expertná skupina, ktorá sa postupom času vykreedovala a v súčasnosti sa na jej činnosti podieľajú rôzne orgány štátnej správy.

Národná expertná skupina na elimináciu kriminality v oblasti kultúrneho dedičstva

³¹³GLADIŠOVÁ, L., MLKVÍKOVÁ, D., Medzirezortný Expertný koordinačný orgán pre boj so zločinnosťou. Bratislava: CPS, p. o. MV SR, 2019, s.30

Kultúrne dedičstvo ako súčasť materiálneho a duchovného bohatstva Slovenska, predstavuje hodnoty, ktoré v prípade deštrukcie – prírodné živly, stavebná činnosť, zanedbaná údržba, krádeže, vandalizmus, vojna, terorizmus a ľahostajnosť, nebude možné plnohodnotne nahradiť. Eliminácia kriminality v tejto oblasti je preto nielen právnym, ale aj morálnym a politickým záväzkom orgánov verejnej moci voči krajine a jej obyvateľstvu. Medzi najzávažnejšie formy trestnej činnosti v tejto oblasti patrí nelegálny obchod s kultúrnym dedičstvom pochádzajúcim z trestnej činnosti vrátane jeho falšovania a pašovania.³¹⁴ Na riešenie uvedenej problematiky bola v roku 2012 zriadená expertná skupina.

Národná expertná skupina na prevenciu a boj proti legalizácii príjmov z trestnej činnosti a financovania terorizmu

Legalizácia príjmov z trestnej činnosti je použitie alebo iné nakladanie s príjmami alebo s iným majetkom, ktorý pochádza alebo pri ktorom je dôvodné podozrenie, že pochádza z trestnej činnosti alebo z účasti na trestnej činnosti spáchanej na území Slovenskej republiky alebo mimo územia Slovenskej republiky.³¹⁵ Ide o veľmi závažnú organizovanú trestnú činnosť s medzinárodným charakterom, ktorej príčiny sú najmä v prítomnosti organizovaného zločinu. Z uvedeného dôvodu má organizovaný zločin dostatok prostriedkov na to, aby mohol prerastať do štátnych a ekonomických štruktúr. S cieľom navrhovania vhodného efektívneho spôsobu výmeny operatívnych poznatkov v rámci platnej právnej úpravy, o subjektoch podozrivých z páchania organizovanej trestnej činnosti, legalizácie príjmov z trestnej činnosti a financovania terorizmu, koordinovania činností spojených s predmetným protispoločenským konaním v súvislosti so zamedzením duplicity činností pri riešení jednotlivých prípadov bola v roku 2002 zriadená národná expertná skupina.

Národná expertná skupina na riešenie problematiky v oblasti počítačovej kriminality

Činnosť skupiny je zameraná na iniciáciu legislatívnych návrhov v oblasti počítačovej kriminality, zabezpečenie koordinácie činnosti orgánov štátnej správy, rôznych inštitúcií a zahraničných partnerov, získavanie poznatkov, navrhovanie postupov a vytváranie podmienok na riešenie udalostí spojených s počítačovou kriminalitou, s poskytovateľmi pripojenia na internet, správcami domén, združeniami na ochranu autorských a im podobných práv, expertíznymi a odbornými pracoviskami a podieľať sa na vytváraní systému vzdelávania v predmetnej oblasti.

Národná expertná skupina Aliancia európskych prístavov

Zriadenie expertnej skupiny bolo odôvodnené implementáciou iniciatívy Aliancie európskych prístavov (AEP) v národných podmienkach, ktorá predpokladá splnenie priorít, napríklad pri integrácii záujmov verejnej správy a súkromného sektora pri plnení cieľov AEP, vypracovanie legislatívnej základne na posilnenie právomocí zainteresovaných subjektov, posilnenie ochrany vnútrozemskej poriečnej dopravy a prístavov pred trestnou činnosťou pašovania drog, korupčnými praktikami a zvyšovanie vzdelanostnej úrovne zainteresovaných subjektov vykonávajúcich kontroly na úseku vnútrozemskej poriečnej dopravy zameraných na modus operandi súvisiacich s drogovou, environmentálnou, korupčnou, organizovanou, prípadne inou trestnou činnosťou.

Záver

³¹⁴GLADIŠOVÁ, L., MLKVÍKOVÁ, D., Medzirezortný Expertný koordinačný orgán pre boj so zločinnosťou. Bratislava: CPS, p. o. MV SR, 2019, s.40

³¹⁵ IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné. (Druhé, doplnené a prepracované vydanie). Bratislava: Iura Edition, 2010. ISBN 978-80-8078-308-2.

Úroveň medzirezortnej spolupráce závisí od viacerých faktorov, najmä od podpory MEKO, od koordinácie jednotlivých opatrení a aktivít v boji so zločinnosťou koordináčnym orgánom, od prístupu jednotlivých subjektov zainteresovaných na plnení špecifických úloh riešených v rámci národných expertných skupín a v neposlednom rade aj od manažérskych a odborných skúseností vedúcich expertných skupín. Samotný rozvoj MEKO od roku 2001 poukazuje na nevyhnutnosť spolupráce verejného a súkromného sektora, zaujatím postoja vo veciach vnútorného poriadku, iniciovaním príprav nových a aktuálnych programových dokumentov, predkladaním návrhov opatrení na komplexné riešenie a podporu bezpečnosti, ochrany osôb a majetku.

Literatúra

Dohoda o zriadení medzirezortného Expertného koordináčného orgánu pre boj so zločinnosťou zo dňa 5. júla 2001 v znení Dodatku č. 1 zo dňa 26. júna 2009, v znení Dodatku č. 2 zo dňa 12. októbra 2012, v znení Dodatku č. 3 zo dňa 23. júna 2017, v znení Dodatku č. 4 zo dňa 7.12.2020

GLADIŠOVÁ, L., MLKVÍKOVÁ, D., Medzirezortný Expertný koordináčny orgán pre boj so zločinnosťou. Bratislava: CPS, p. o. MV SR, 2019

IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné. (Druhé, doplnené a prepracované vydanie). Bratislava: Iura Edition, 2010. ISBN 978-80-8078-308-2

Predstupový pakt o organizovanom zločine medzi členskými štátmi Európskej únie a kandidátskymi krajinami strednej a východnej Európy a Cyptom č. 98/C220/01 zo dňa 15.7.1998

Rozkaz ministra vnútra Slovenskej republiky č. 10/2009 z 2. apríla 2009

Rokovací poriadok medzirezortného Expertného koordináčného orgánu pre boj so zločinnosťou v znení Dodatku č. 1 zo dňa 12.4.2021 a Dodatku č. 2 zo dňa 29.6.2021

Štatút medzirezortného Expertného koordináčného orgánu pre boj so zločinnosťou v znení Dodatku č. 1 zo dňa 12.4.2021

Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 483/1999 Komplexný program boja so zločinnosťou.

Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 741/2000 z 20.9.2000 k návrhu na zriadenie Rady vlády SR pre boj so zločinnosťou

Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 213/2001 zo 7.3.2001 k návrhu opatrení, ktorými sa stanoví nový rámec pre činnosť poradných a koordináčnych orgánov vlády v súlade s dokumentom Audit

Uznesenie Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 64/2000 zo 4.12.2000 k návrhu organizačného začlenenia sekretariátu Rady do organizačnej štruktúry Ministerstva vnútra Slovenskej republiky

Uznesenie medzirezortného Expertného koordináčného orgánu pre boj so zločinnosťou č. 3 z 22. novembra 2001

Uznesenie medzirezortného Expertného koordináčného orgánu pre boj so zločinnosťou č. 6 zo 16. mája 2002

Uznesenie medzirezortného Expertného koordináčného orgánu pre boj so zločinnosťou č. 7 zo 16. mája 2002

Uznesenie medzirezortného Expertného koordinačného orgánu pre boj so zločinnosťou č. 3 zo 6. marca 2008

Kontakt na autora:

JUDr. Lýdia Gladišová
sekretariát medzirezortného Expertného
koordinačného orgánu pre boj so zločinnosťou
odbor komunikácie a prevencie
Prezídium Policajného zboru
e-mail: lydia.gladisova@akademiapz.sk lydia.gladisova@minv.sk

Ekonomická trestná činnosť v kontexte rozvoja virtualizácie spoločnosti

Anotácia: V dnešnej, elektronickej sa neustále rozvíjajúcej spoločnosti existuje viacero typov a spôsobov realizovania platieb, ktoré majú zaisťovať kupujúcim čo najvyšší komfort. Cieľom článku je priblížiť prepojenie virtualizácie platieb a páchania ekonomickej trestnej činnosti v kontexte existencie digitálnych peňazí ako ekvivalentu hotovostných peňazí.

Kľúčové slová: ekonomická kriminalita, virtualizácia platieb, platobná karta, bezhotovostné podvody.

Annotation: In today's electronically constantly developing society, there are several types and methods of making payments, which should ensure the highest possible comfort for buyers. The aim of the article is to bring closer the connection between the virtualization of payments and the commission of economic crime in the context of the existence of digital money as an equivalent of cash money.

Keywords: economic crime, payment virtualization, payment card, cashless fraud.

Úvod

Ekonomická kriminalita predstavuje fenomén, ktorého závažnosť a rozsah v našej spoločnosti v posledných rokoch radikálne vzrástli. Signifikantným pre Slovenskú republiku je aj skutočnosť, že vnímanie daňových únikov a daňovej kriminality širokou verejnosťou je charakteristické vysokou mierou tolerancie. Ekonomické trestné činy sú verejnosťou tolerované a vnímané ako normálny stav. Len malé percento občanov ekonomicke trestnú činnosť vníma ako vysoko spoločensky nebezpečnú.

Tolerovanie daňových únikov spoločnosťou naopak prispieva k ich rastu a je úzko previazané aj s právnym vedomím občanov a celej spoločnosti. Nízke právne povedomie otvára priestor na rast daňových únikov a tým aj ekonomickej trestnej činnosti. Situácia v Slovenskej republike v oblasti tolerovania daňových únikov je veľmi nepriaznivá. Tieto tvrdenia potvrdzujú aj výsledky prieskumu realizovaného na vzorke 165 náhodne vybraných študentov denného štúdia prvého ročníka nemenovanej univerzity v Bratislave.³¹⁶ V uvedenom prieskume respondenti odpovedali aj na otázku „ako vnímajú daňový podvod“. Štruktúra odpovedí bola nasledovná: 52 % respondentov vníma daňový podvod ako niečo normálne, bežné a beztrestné, 12,67 % respondentov vníma daňový podvod ako podnikateľský úspech, 23,5 % respondentov sa neobáva dôsledkov (nič sa nestane, nejako to dopadne, dá sa to vybaviť). Len 4,63 % respondentov uviedlo, že sa obáva dôsledkov a 4,28% vníma daňový podvod ako podvod/krádež, teda ako niečo trestné.³¹⁷ Z uvedeného výskumu

³¹⁶ SZARKOVÁ, M. 2011. K otázkam obsahu a štruktúry právneho vedomia verejnosti, In: *Právne vedomie verejnosti v demokratickom štáte*, zborník z vedeckého seminára s medzinárodnou účasťou zo dňa 22.11.2011 na Akadémii PZ v Bratislave. Bratislava: 2011, s. 25.

³¹⁷ SZARKOVÁ, M. 2011. K otázkam obsahu a štruktúry právneho vedomia verejnosti. In: *Právne vedomie verejnosti v demokratickom štáte*, zborník z vedeckého seminára s medzinárodnou účasťou zo dňa 22.11.2011 na Akadémii PZ v Bratislave. Bratislava: Akadémia PZ, 2011, s. 26.

vyplynuli až alarmujúce závery a to, že až 88,17 % respondentov toleruje daňové úniky, berie ich za niečo normálne, ba dokonca ich vnímajú ako podnikateľský úspech.³¹⁸

Ekonomická kriminalita

Špecifickým rysom kriminality páchanej v ekonomike je jej zreteľná podmienenosť na spoločensko-ekonomickej formácii, respektíve hospodárskom systéme, v ktorej sú jej samostatné trestné činy páchané. Každý hospodársky systém má svoje zloženie, ktoré tvoria objekty, subjekty, medzi ktorými vznikajú, existujú a vyvíjajú sa vzájomné interakčné vzťahy, rešpektujúc pri tom dohodnuté pravidlá. Porušením týchto pravidiel v konkrétnom spoločensko-ekonomickom útvare môže dôjsť k naplneniu skutkových podstat trestných činov, ktoré sú právne určované v ustanoveniach platného Trestného zákona.

Kriminalita páchaná v ekonomike vykazuje vysokú mieru latencie, ktorá je relatívna predovšetkým pomerne výraznou dynamikou jej vývoja, ukazujúca sa v neustálom výskyte nových spôsoboch páchania a foriem trestnej činnosti. Všeobecne sa odhaduje, že len veľmi malá časť kriminality páchanej v ekonomike je dávaná na vedomie alebo inak odhalená. Z uvedeného vychádza, že ak polícia pri odhaľovaní a dokumentovaní tohto druhu kriminality chce byť úspešná, musí využívať pri dosahovaní relevantných informácií ofenzívne kriminalistické metódy, špecifické prostriedky.

Ďalšia črta tejto trestnej činnosti je, že v procese odhaľovania a dokumentovania trestných činov páchaných v ekonomike sa ťažko dosahujú dôkazné materiály pre náležité zistenie skutkového stavu, a preto oveľa menej páchatel'ov je stíhaných a postavených pred súd.³¹⁹

Páchatel'ov ekonomickej trestnej činnosti môžeme rozdeliť na:

- tzv. páchatel'ov z nutnosti, ktorí sa iba tvárou v dôsledku hospodárskej nutnosti (potenciálny bankrot firmy) dopustia hospodárskeho trestného činu,
- páchatel'ov páhajúcich tzv. kriminalitu z blahobytu (alebo aj z „rozkoše“), ktorých motiváciou je pokušenie a možnosť riskovať.

Fryšták tvrdí, že ide aj o príležitostných páchatel'ov, ktorí pôsobia legálne a pre trestnú činnosť sa rozhodnú, pokiaľ sa im naskytné vhodná príležitosť k ľahkému spáchaniu trestného činu s výhľadom na značný majetkový prospech. Oproti nim stoja tzv. profesionálni páchatelia, pre ktorých je obchodný a hospodársky styk iba zámenkou pre páchanie nelegálnych praktík a tým pre dosiahnutie nelegálneho zisku. Túto skupinu tvoria organizované zločinecké skupiny, ktoré využívajú nelegálne prostriedky k etablovaniu sa v legálnom hospodárskom živote – k zlegalizovaniu nelegálnych ziskov.³²⁰ Zisk je pre nich motívom a hnacou silou akéhokoľvek podnikania i napriek tomu, že k nemu dospejú nelegálnym spôsobom. Štatistiky jasne poukazujú na fakt, že najväčší rozsah ekonomickej trestnej činnosti je páchaný v oblasti daní ako hlavnej časti príjmov štátneho rozpočtu. Z hľadiska podielu na celkovej kriminalite za posledných sedem rokov si ekonomická kriminalita zaberá takmer štvrtinu celkovej kriminality a jej podiel na objasnenosti celkovej kriminality kolíše v diapazóne 15-18% (tab. 1)

³¹⁸ STIERANKA, J. 2012. Daňová optimalizácia verzus daňové úniky v Slovenskej republike. In: *Zborník vedeckých štúdií z vedeckej konferencie konanej v rámci vedeckovýskumnej úlohy „Odhaľovanie daňových únikov a daňovej trestnej činnosti“*. Bratislava: Akadémia PZ, 2012. s. 30.

³¹⁹ LISOŇ, M. 2001. Odhaľovanie kriminality páchanej v ekonomike. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2001. s. 160. ISBN 80-8054-170-1.

³²⁰ FRYŠTÁK, M. 2007. Hospodárska kriminalita z pohľadu teórie a praxe. Ostrava : KEY Publishing s.r.o.

Tabuľka 4 Vývoj kriminality a jej objasnenosť

ROK	Celková kriminalita zistené	Celková kriminalita objasnené	Ekonomická kriminalita zistené	Ekonomická kriminalita objasnené	Podiel EK na CK zistené v %	Podiel EK na CK objasnené v %
2017	66215	38848	14460	7108	21,8	18,3
2018	61392	37201	13515	6784	22	18,2
2019	58829	36445	13326	6757	22,6	18,5
2020	54244	32709	11212	5171	20,7	15,8
2021	50915	30281	11844	4872	23,3	16,1
2022	54586	31274	12767	4923	23,4	15,7
2023	54059	30079	12951	4726	24	15,7

Zdroj: autori podľa <http://statpz.minv.sk/statistika/archivxls.htm>

Najväčší podiel z ekonomickej kriminality si stále drží daňová trestná činnosť. V súčasnej dobe virtuálnych služieb a bezhotovostných platieb³²¹ má nemalý podiel i podvodné konanie v súvislosti s používaním platobných kariet. Dôvodom ich zavedenia bola najmä tzv. „zraniteľnosť peňazí“. Hotovosť je už málo bezpečná, môžeme ju ľahko stratiť, môže byť ľahko ukradnutá a je ju možné sfaľšovať. Nosenie hotovosti prináša veľa nevýhod najmä v dnešnej virtuálne podmienenej dobe, kedy kriminalita vo svete stúpa aj v tejto oblasti rýchlym tempom.

Platobné karty

Platobné karty predstavujú neoddeliteľnú súčasť každodenného života, či už v reálnom živote alebo virtuálnom priestore. Sú platobným nástrojom, prostredníctvom ktorého sa vykonávajú bezhotovostné i hotovostné platobné operácie na ťarchu účtu, ku ktorému sú vydané³²² a možno rozdeliť ich podľa viacerých kritérií. Podľa akceptácie to je domáca platobná karta, ktorú je možné použiť iba na území Slovenska. Medzinárodná platobná karta má širokú akceptáciu nielen doma, ale aj v zahraničí. Najpoužívanejšia je debetná platobná karta.

Debetná platobná karta je najviac používaná karta. Vydáva sa k bežnému účtu a prostredníctvom tejto karty je možné čerpať vlastné prostriedky do výšky disponibilného zostatku vrátane povoleného debetu.

³²¹ MUSA, H. - MUSOVÁ, Z. 2006. *Platobný styk (vybrané kapitoly)*. Banská Bystrica: Občianske združenie Ekonomía, 2006. 116 s. ISBN 80-8083-299-4.

³²² MIHÁLIKOVÁ, A. 1992. *Platobné karty*. Bratislava: Elita, 1992. 67 s. ISBN 80-85323-19-2.

Kreditná karta má pridelený schválený úverový rámec. Ide o krátkodobý úver a po priebežnom alebo úplnom splatení je možné čerpať prostriedky znovu. V prípade, ak je dlžná suma splatená celá do určitého dátumu, prostriedky nie sú úročené a klient využíva bezúročné obdobie. Primárne je určená na bezhotovostné platby, nakoľko banka túto formu úhrady nespokatňuje. Výber z bankomatu vyjde klienta draho.

Charge karta je tiež úverová karta. Od typickej kreditnej karty sa líši tým, že je potrebné splatiť celú dlžnú sumu vo výške 100 % v termíne splatnosti.

Predplatená platobná karta je karta s vopred predplateným kreditom. Príkladom je Bratislavská mestská karta, či darčeková karta na obdarovanie blízkej osoby pri rôznej príležitosti.

Karty môžeme deliť aj podľa úrovne služieb. Karta Standard je určená pre fyzické osoby. Business / corporate karta je určená pre fyzické osoby podnikateľov a právnické osoby od 18 rokov. Gold, Platinum je prestížna platobná karta pre top klientelu. Niektoré banky majú v poplatku za vydanie takejto platobnej karty zahrnuté aj doplnkové služby a rôzne druhy poistenia.

Podľa spôsobu prevedenia to môže byť *embosovaná* karta. Tieto karty majú vystúpené písmo. Je možné ich použiť na platobných termináloch, či mechanických snímačoch (imprinteroch). Toto zariadenie nie je on-line spojené so zúčtovacím centrom na rozdiel od platobného terminálu. Na jej použitie nie je potrebné zadať PIN kód, stačí podpis. Kartou je možné využiť na platbu prostredníctvom internetu. Avšak pri odcudzení takejto karty je ľahšie zneužitelná, keďže pri platbe nie je potrebné zadávať PIN kód. *Neembosovaná* platobná karta je bez vystúpeného písma na prednej strane karty, použiteľná na platbu v elektronických termináloch a výber hotovosti z bankomatu. Pri platbe je potrebné zadávať PIN kód.

Z technologického hľadiska obsahuje karta magnetický prúžok, ktorý býva umiestnený na zadnej strane platobnej karty a je nosičom informácií o platobnej karte ako číslo karty, PIN kód ako aj ďalších informácií. Počet týchto informácií z hľadiska kapacity býva obmedzený. Kontaktný čip tvorí mikroprocesor a pamäťové médium uložené na karte. Býva umiestnený na prednej strane platobnej karty. Čipové karty prispeli k zvýšeniu bezpečnosti transakcií. Čip má mnoho využití, je možné naň nahráť rôzne aplikácie a informácie.

Bezkontaktný čip – pri platbe stačí platobnú kartu priblížiť k bezkontaktnému platobnému terminálu označenému logom bezkontaktnej platby. Do 20 eur bez zadania PIN kódu, avšak niektoré transakcie môžu vyžadovať zadanie PIN kódu, hlavne keď sa jedná o viac bezkontaktných transakcií za sebou. Takouto kartou sa dá platiť aj kontaktne, najmä ak je platobný terminál určený na kontaktné platby alebo ak držiteľ karty nechce využiť bezkontaktnú funkcionálnosť bez zadania PIN kódu, prípadne pri poškodení čítačky čipu.

Bankové phishingové e-maily

Phishing – páchatel' chce získať citlivé informácie (osobné údaje, používateľské meno a heslo, údaje o platobnej karte) a preto pošle e-mail, ktorý sa javí ako e-mail od oprávnenej osoby, pričom v e-maile žiada od príjemcu, aby vykonal určený úkon napr. aktualizoval si prihlasovacie údaje.

Typickým príkladom je e-mail, ktorý sa javí ako e-mail z banky, ktorý žiada klienta aktualizovať resp. zmeniť prihlasovacie údaje do internet bankingu, pričom v e-maile je link na podvodnú webovú stránku (pod kontrolou páchatel'a), ktorá sa javí ako pravá stránka banky. V minulosti páchatelia rovno žiadali zaslať prihlasovacie údaje do internetbankingu e-mailom, „aby si overili identitu zákazníka“.

Obrázok 4 Ako prebieha phishing

Zdroj: <https://www.minv.sk/?pocitacova-kriminalita>

Taktiež sa vyskytujú e-maily, ktoré sa javia ako e-maily od známych spoločností (Amazon, Netflix, Microsoft, Apple, PayPal, ...) a žiadajú prihlásiť sa do účtu a zmeniť heslo. Keďže používatelia často používajú platené služby, používatelia poskytujú týmto spoločnostiam údaje o platobnej karte. Opäť, v e-maile je link na falošnú stránku, ktorá sa javí ako pravá. V prípade, ak obeť uverí takému e-mailu a na falošnej stránke vloží svoje prihlasovacie údaje (meno, heslo, PIN), tieto údaje sú dostupné páchatel'ovi.

Spear phishing – forma phishingu, ak je podvodná správa upravená pre konkrétnu osobu alebo organizáciu. Taká správa obvykle obsahuje details o osobe alebo organizácii a tak je vyššia pravdepodobnosť, že sa taká správa bude javiť pre príjemcu ako dôveryhodná. Páchatel' si dal námahu a zistil si údaje o osobe alebo organizácii, napr. zo sociálnych sietí.

Whaling – spear phishing cielený na vysokopostavených pracovníkov organizácie alebo iné významné osoby (v prípade útoku na najvyššie postavených predstaviteľ'ov ide o *CEO podvod* (*CEO fraud*)). Páchatel' sa snaží vylákať od osoby citlivé informácie alebo dôležité neverejné informácie o firme.

Clone phishing – pravý, už poslaný e-mail je upravený (obvykle má zmenený link na webovú stránku) a poslaný obeť. E-mailová adresa je upravená tak, že sa javí ako pôvodného odosielateľa. Páchatel' uvádza, že preposiela pôvodnú správu alebo aktualizovanú verziu.

Podvody odvođené od phishingu:

Smishing – ak je podvodná správa poslaná SMS-kou (odvođené od „SMS phishing“)

Vishing – ak niekto obeť zavolá telefonicky (odvođené od „voice phishing“), od obeť sa snažia podvodníci vylákať osobné, finančné alebo bezpečnostné údaje, alebo aby previedla peniaze na nimi udávaný účet.

Falošné webové stránky bánk

Falošná webová stránka – podvodník vytvorí webovú stránku s úmyslom uviesť do omylu návštevníka stránky, že stránku vytvoril niekto iný. Falošná webová stránka vyzerá ako pravá stránka a môže mať aj podobnú webovú adresu.

Podvodník vytvorí stránku známej spoločnosti (napr. banky) a keď sa návštevník snaží prihlásiť k svojmu účtu, prihlasovacie údaje zachytí útočník, ktorý ich neskôr môže zneužiť napr. prihlásiť sa do účtu na pravej webovej stránke a previesť peniaze. Podvodník sa spolieha na nevšímavosť alebo technickú neznalosť používateľa.

Podvody pri internetovom nakupovaní

Zámerom páchatel'ov je získať od poškodených peniaze, údaje o platobnej karte (a tieto neskôr zneužiť) alebo identifikačné údaje (a tieto neskôr zneužiť).

Páchatel' vytvorí falošnú stránku, ktorá sa javí ako pravá stránka predajcu, alebo stránka sa tvári ako predajca tovaru (v tomto prípade sa páchatelia obvykle snažia nalákať kupujúcich na veľmi výhodné ceny značkového tovaru).

Pri podvode *predajca (páchatel')* vyžaduje od kupujúceho citlivé údaje – napr. údaje o platobnej karte, údaje o bankovom účte, osobné údaje alebo iné citlivé údaje napr. heslá, PIN (ak kupujúci tieto údaje poskytnú, páchatel' tieto údaje neskôr zneužije) alebo *predajca (páchatel')* vyžaduje platbu vopred, avšak tovar nedodá (kupujúci prišiel o peniaze a reklamácia tovaru nie je efektívna, nakoľko predajca na reklamáciu nereaguje, zamietne oprávnenú reklamáciu alebo dokonca žiada zaslať „reklamačný poplatok“, predajca nesídlí na Slovensku a pod.)

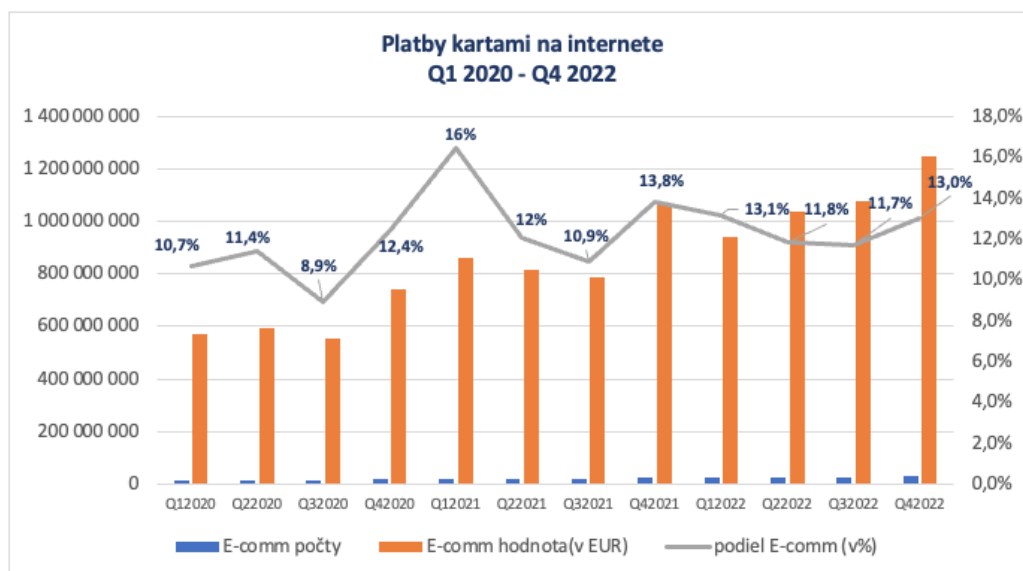
Niektoré znaky podvodných internetových obchodov:

- Nesprávna internetová adresa (URL) – podvodník použije internetovú adresu, ktorá sa nepatrnej odlišuje od pravej adresy (napr. microsoft.com vs. nicrosoft.com alebo micro-soft.com). Páchatel' sa spolieha, že návštevník stránky si toto nevšimne. Používateľ musí byť opatrný a overiť si, že zadal správnu internetovú adresu.
- Chýbajúca poštová/fyzická adresa, chýbajúce IČO a pod. – seriózne internetové obchody zverejňujú tieto informácie na svojej webovej stránke. Ak sú tieto informácie uvedené, treba si ich overiť.
- Gramatické chyby, pravopisné chyby, vety nemajú zmysel – ak neslovenskí páchatelia preložia cudzojazyčnú stránku počítačom do slovenčiny, takýto text bude obsahovať gramatické a pravopisné chyby. Samozrejme aj seriózna stránka môže obsahovať chyby, takže toto je len „výstraha“, že niečo nemusí byť v poriadku a treba si overiť predajcu napr. prečítať si recenzie o obchode (alebo sledovať facebookovú stránku slovenskej polície).

Od 1. februára 2022 Slovensko úspešne spustilo projekt okamžitých platieb. Od tohto dňa môžu klienti využívať benefity rýchlosti, spracovania a pripísania finančných prostriedkov z účtu na účet v rámci zapojených bánk do pár sekúnd a preto aj okamžité platby začali používať hneď od prvého dňa. Počet domácich (odoslaných) a cezhraničných (odoslaných a prijatých) okamžitých platieb vzrástol mesačne z 1,7 milióna transakcií vo februári 2022 na približne 3 milióny vo februári 2023.

Počet a objem bezhotovostných platieb kartami na Slovensku rastie z roka na rok. Výbery hotovosti z bankomatov klesajú na úkor platieb. Od polovice roku 2020, keď hodnota platieb kartami prvýkrát v histórii predbehla výbery hotovosti z bankomatov, platíme kartami stále viac a viac. Ku koncu roka 2022 sme zaplatili kartami o 1,3 mld. EUR viac, ako sme si vybrali hotovosť z bankomatov a tieto “nožnice“ sa otvárajú stále viac.³²³ Rovnako rastie aj podiel platieb za internetové nákupy (obr. 2). A práve tieto bezhotovostné transakcie zvädzajú potencionálnych páchatel'ov k nekalej činnosti.

Obrázok 5 Podiel platieb kartami vo virtuálnom priestore

Zdroj: <https://nbs.sk/aktuality/slovaci-platia-radi-rychlo-a-digitalne/>

Záver

Využívanie bezhotovostného platobného styku je asi najpozitívnejšou vymoženosťou našej doby. Platobná karta už môže byť zaznamenaná aj v inom médiu, ako napríklad v hodinkách, mobile, či nálepke. Slováci radi vyhľadávajú technologické novinky a rýchlo si na nich zvykajú. Vďaka tomu začali byť mobilné a bezkontaktné platby viac využívané a medzi občanmi preferované. Odborníci očakávajú, že mobilné a bezkontaktné platby budú rásť a do popredia sa dostanú aj biometrické prvky pri platbách. Otázne však je, ako sa k zneužívaniu týchto ochranných prvkov postavia potencionálni páchatelia, či nájdu spôsoby, ako tieto prvky obísť za účelom finančného prospechu. Tento druh kriminality prežíva v 21. storočí výrazný boom a je pre neho charakteristické, že oproti tradičnej kriminalite sa vytráca potreba fyzickej prítomnosti páchatel'a na mieste činu. Isté je, že príslušné orgány, ktoré

³²³ <https://nbs.sk/aktuality/slovaci-platia-radi-rychlo-a-digitalne/>.

odhaľujú a dokumentujú takúto činnosť musia byť na možných páchatel'ov vo virtuálnom priestore vopred pripravení.

Literatúra

FRYŠTÁK, M. 2007. Hospodárska kriminalita z pohľadu teórie a praxe. Ostrava : KEY Publishing s.r.o. 205 s. ISBN 978-80-87071-18-2.

LISONĚ, M. 2001. Odhaľovanie kriminality páchanej v ekonomike. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2001. 160 s. ISBN 80-8054-170-1.

MÁČE, M. 2006. Platební styk: klasický a elektronický. 1. vydanie. Praha: Grada. 2006, 220 s. ISBN 80-247-1725-5.

MIHÁLIKOVÁ, A. 1992. *Platobné karty*. Bratislava: Elita, 1992. 67 s. ISBN 80-85323-19-2.

MUSA, H. - MUSOVÁ, Z. 2006. *Platobný styk (vybrané kapitoly)*. Banská Bystrica: Občianske združenie Ekonomia, 2006. 116 s. ISBN 80-8083-299-4.

STIERANKA, J. 2012. Daňová optimalizácia verzus daňové úniky v Slovenskej republike. In: *Zborník vedeckých štúdií z vedeckej konferencie konanej v rámci vedeckovýskumnej úlohy „Odhaľovanie daňových únikov a daňovej trestnej činnosti“*. Bratislava: Akadémia PZ. 186 s. ISBN 978-80-8054-550-5.

SZARKOVÁ, M. 2011. K otázkam obsahu a štruktúry právneho vedomia verejnosti, In: *Právne vedomie verejnosti v demokratickom štáte*, zborník z vedeckého seminára s medzinárodnou účasťou zo dňa 22.11.2010 na Akadémii PZ v Bratislave. 236 s. ISBN 978-80-8054-518-5.

<https://nbs.sk/aktuality/>

<https://www.minv.sk/?pocitacova-kriminalita>

Kontakt na autorov:

Ing. Marianna Presperinová, PhD., MBA
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Katedra spoločenských vied
Sklabinská 1
835 17 Bratislava 35
tel. číslo.: +421 9610 57117
e-mail: marianna.presperinova@akademiapz.sk

Ing. Pavol Hruška
Prezídium Policajného zboru
Národná centrála osobitných druhov kriminality
Odbor počítačovej kriminality
Račianska 45
812 72 Bratislava
tel. číslo.: +421 9610 50504
e-mail: pavol.hruska@minv.sk

Eudmila HÚSKOVÁ

Šikanovanie a kyberšikanovanie mládeže

Anotácia: Publikáciu „Šikanovanie a kyberšikanovanie mládeže“ napísala PhDr. Eudmila Húsková, PhD., ktorá pracuje na Okresnom riaditeľstve Policajného zboru v Martine, kde je referentom špecialistom skupiny prevencie. Kniha reflektuje pracovné skúsenosti autorky v poviedkach, ktoré sú najoriginálnejšou a z hľadiska prevencie trestnej činnosti najprínosnejšou časťou celého autorského diela.

Kľúčové slová: šikanovanie, kyberšikanovanie, deviantné správanie, mládež.

Annotation: The publication "Bullying and Cyberbullying of Youth" was written by PhDr. Eudmila Húsková, PhD., who works at the District Directorate of the Police Force in Martin, where she is a specialist advisor in the prevention group. The book reflects the author's work experiences in stories, which are the most original and, from the perspective of crime prevention, the most beneficial part of the entire work.

Keywords: bullying, cyberbullying, deviant behavior, youth.

Autorka v publikácii spracováva trestnoprávnu aj psychologickú tému týkajúcu sa agresie, jej rôznych prejavov a dôsledkov v procese kyberšikanovania a následného prenosu z jednotlivca do kolektívu. Taktiež autorka vo svojej publikácii vecne rozoberá tematické prepojenie psychológie a práva. Styčným bodom oboch disciplín je ich cieľ a to modifikácia deviantného správania a najmä ochrana spoločnosti pred jeho následkami k čomu by mala prispieť aj táto publikácia. Významné sú kapitoly o rizikovitom správaní adolescentov a samovražednosti mládeže, kde sú uvedené rady a odporúčania pre rodičov aj pomáhajúce profesie.

Publikácia je orientovaná ako príručka rodičom, učiteľom, špeciálnym pedagógom, školským psychológom ako aj širokej verejnosti na rozšírenie vedomostí v danej problematike za účelom včasného zachytenia prvých príznakov a signálov šikanovania a kyberšikanovania. Na záver každej kapitoly je podávané individuálne riešenie situácie za predpokladu splnenia zákonných náležitostí. Pozitívna motivácia vyplývajúca z celej knihy môže do budúcnosti len napomôcť jej čitateľom pri riešení situácie, keď sa dieťa stane agresorom alebo obeťou protiprávneho konania.

Viac o publikácii nájdete na stránke www.kriminalitamladeze.sk

Kontakt na autora:

Ludmila Húsková, kpt., PhDr., PhD.
Referent špecialista prevencie Okresného riaditeľstva
Policajného zboru v Martine
Komenského 2
036 01 Martin
e-mail:ludmila.huskova@minv.sk

Účastníci medzinárodnej vedeckej konferencie

Prilohy

DVADSAŤ ROKOV ČLENSTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY V EURÓPSKEJ ÚNII

PRÍNOSY, VÝZVY, OČAKÁVANIA

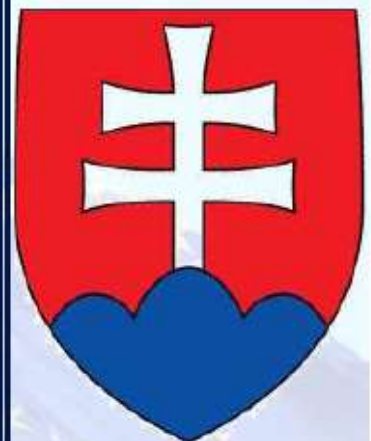
VEDECKÁ KONFERENCIA
S MEDZINÁRODNOU ÚČASŤOU

PROGRAM

21. - 22. máj 2024

Miestnosť P5

Sekcia
Kriminológia a prevencia
kriminality

21. 05. 2024 (utorok)

Miestnosť P5

Kriminológia a prevencia kriminality

1. časť (12⁴⁵ – 15⁰⁰)

moderátor JUDr. Petra Krivosudská, PhD., LL.M.

doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD., LL.M

Katedra kriminológie, Akadémia Policajného zboru v Bratislave

* Dvadsať rokov kriminológie na Akadémii Policajného zboru v Bratislave

doc. JUDr. Ivana Zoubková, CSc.

prodekanka Policejní akademie České republiky v Praze (ČR)

* Míra korupce po 20 letech členství v EU

PaedDr. Peter Přecechtěl

Katedra kriminologie, Policejní akademie České republiky v Praze (ČR)

* Co (ne)víme o kriminalitě cizinců?

Ing. Jozef Halcin

Odbor prevencie kriminality kancelárie ministra vnútra, Ministerstvo vnútra SR

JUDr. PhDr. Jana Fírstová, Ph.D., LL.M., MBA

Fakulta Vysoká škola podnikání a práva, Panevropská univerzita (ČR)

* Kriminalita a možnosti její kontroly v České republice v letech 2004-2024

PhDr. Alena Marešová, Ph.D.

Katedra kriminologie, Policejní akademie České republiky v Praze (ČR)

* Kulturní kriminologie a genderová dimenze kriminality v ČR

15⁰⁰ – 15³⁰

PRESTÁVKA

2. časť (15³⁰ – 17⁰⁰)

Mgr. Eva Biedermanová

Institut pro kriminologii a sociální prevenci (ČR)

- * Děti mladší patnácti let v systému soudnictví ve věcech mládeže - nejnovější poznatky z výzkumu

doc. JUDr. David Zámek, Ph.D., LL.D.

Panevropská univerzita

- * Moderní trendy v souvislosti s ochranou měkkých cílů škol a školských zařízení

PhDr. Ľudmila Húsková, PhD.

Prevenia šikanovania a kyberšikanovania mládeže

- * Okresné riaditeľstvo Policajného zboru v Martine

JUDr. Monika Barnová

vnútorné oddelenie, Okresné riaditeľstvo Policajného zboru v Leviciach

- * Projekt Kozmo - predchádzanie násillia medzi deťmi

17⁰⁰ – 18⁰⁰

VEČERA

22. 05. 2024 (streda)

Miestnosť P5

Kriminológia a prevencia kriminality

08³⁰ – 09⁰⁰ – prezencia účastníkov konferencie

1. časť (09⁰⁰ – 10¹⁵)

moderátor JUDr. Petra Krivosudská, PhD., LL.M.

Mgr. Oľga Miková

Odbor komunikácie a prevencie, Prezídium Policajného zboru, Ministerstvo vnútra SR

- * Celoslovenské preventívne projekty v gescii P PZ a preventívne aktivity (Oliho príbeh, Detská policajná akadémia, preventívne aktivity)

PaedDr. Zuzana Hrabovská

Odbor komunikácie a prevencie, Prezídium Policajného zboru, Ministerstvo vnútra SR

- * „Póla radí defom“

Mgr. Lucia Šelmečí

Odbor komunikácie a prevencie, Prezídium Policajného zboru, Ministerstvo vnútra SR

- * Celoslovenské preventívne projekty v gescii Prezídia Policajného zboru a preventívne aktivity („Bezpečná jeseň života“ a „Seniori zbystrite pozornosť“)

JUDr. Gabriela Gabošová

Krajské riaditeľstvo Policajného zboru v Prešove

- * Prevencia v Prešovskom kraji
-

10¹⁵ – 10³⁰

PRESTÁVKA

2. časť (10³⁰ – 12⁰⁰)

moderátor JUDr. Petra Krivosudská, PhD., LL.M.

Dr. Andrea Túnde Barabás, Dr. Máté Sivádó

University of Public Services Faculty of Law Enforcements (Hungary)

- * Religious conversion, repentance, relapse in Hungarian prisons

PhDr. Zuzana Valentovičová, PhD., LL.M, JUDr. Jakub Ľorko, PhD.

Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže / Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

- * Systémové opatrenia ako účinný nástroj k znižovaniu kriminality a predchádzaniu recidíve

doc. JUDr. Radovan Blažek, PhD., Mgr. Lucia Vasilik

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

- * Prevencia kriminality väzňov vo väzenskom prostredí

Mgr. Lenka Miklóssyová

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

- * Prevencia drogovej kriminality v kontexte novelizácie trestného zákona

12⁰⁰ – 13⁰⁰

OBED

3. časť (13⁰⁰ – 15⁰⁰)

moderátor JUDr. Petra Krivosudská, PhD., LL.M.

Mgr. Andrea Petrovičová, Mgr. Pavel Látka

Krajské riaditeľstvo Policajného zboru v Banskej Bystrici / Okresné riaditeľstvo Policajného zboru v Lučenci

- * Prevencia v Banskobystrickom kraji

Mgr. Alexander Svat

oddelenie komunikácie a prevencie, Krajské riaditeľstvo Policajného zboru v Trenčíne

- * Prezentácia preventívnych projektov Krajského riaditeľstva PZ v Trenčíne

Mgr. Daniela Šemegdová, Mgr. Aurélia Csutorová

oddelenie komunikácie a prevencie, Krajské riaditeľstvo Policajného zboru v Košiciach / vnútorné oddelenie, Okresné riaditeľstvo Policajného zboru v Rožňave

- * Prevencia kriminality v Košickom kraji

Mgr. Maximilián Kiko, JUDr. Lukáš Turay, PhD.

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

- * Drogová kriminalita v Slovenskej republike a v priestore Európskej Únie

Mgr. Michal Szeiff, Mgr. Michal Csáno

oddelenie komunikácie a prevencie, Krajské riaditeľstvo Policajného zboru v Bratislave

- * Prezentácia činnosti preventívnych v pôsobnosti Krajského riaditeľstva Policajného zboru v Bratislave

15⁰⁰ – 15¹⁵

PRESTÁVKA

4. časť (15¹⁵ – 16⁰⁰)

moderátor JUDr. Petra Krivosudská, PhD., LL.M.

PhDr. JUDr. Mgr. Ervin Šimko, MBA, LL.M., Mgr. Nataša Brabcová, LL.M., MBA

Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR

- * Aktuálne otázky kriminológie - kyberšikana

Ing. Marianna Presperínová, PhD., MBA

Katedra spoločenských vied, Akadémia Policajného zboru v Bratislave

- * Ekonomická trestná činnosť v kontexte rozvoja virtualizácie spoločnosti

doc. PhDr. Andrea Pastuchová Neumannová, PhD.

Katedra spoločenských vied, Akadémia Policajného zboru v Bratislave

* Obef násilia

Mgr. Michaela Kiššová, PhD.

Katedra kriminológie, Akadémia Policajného zboru v Bratislave

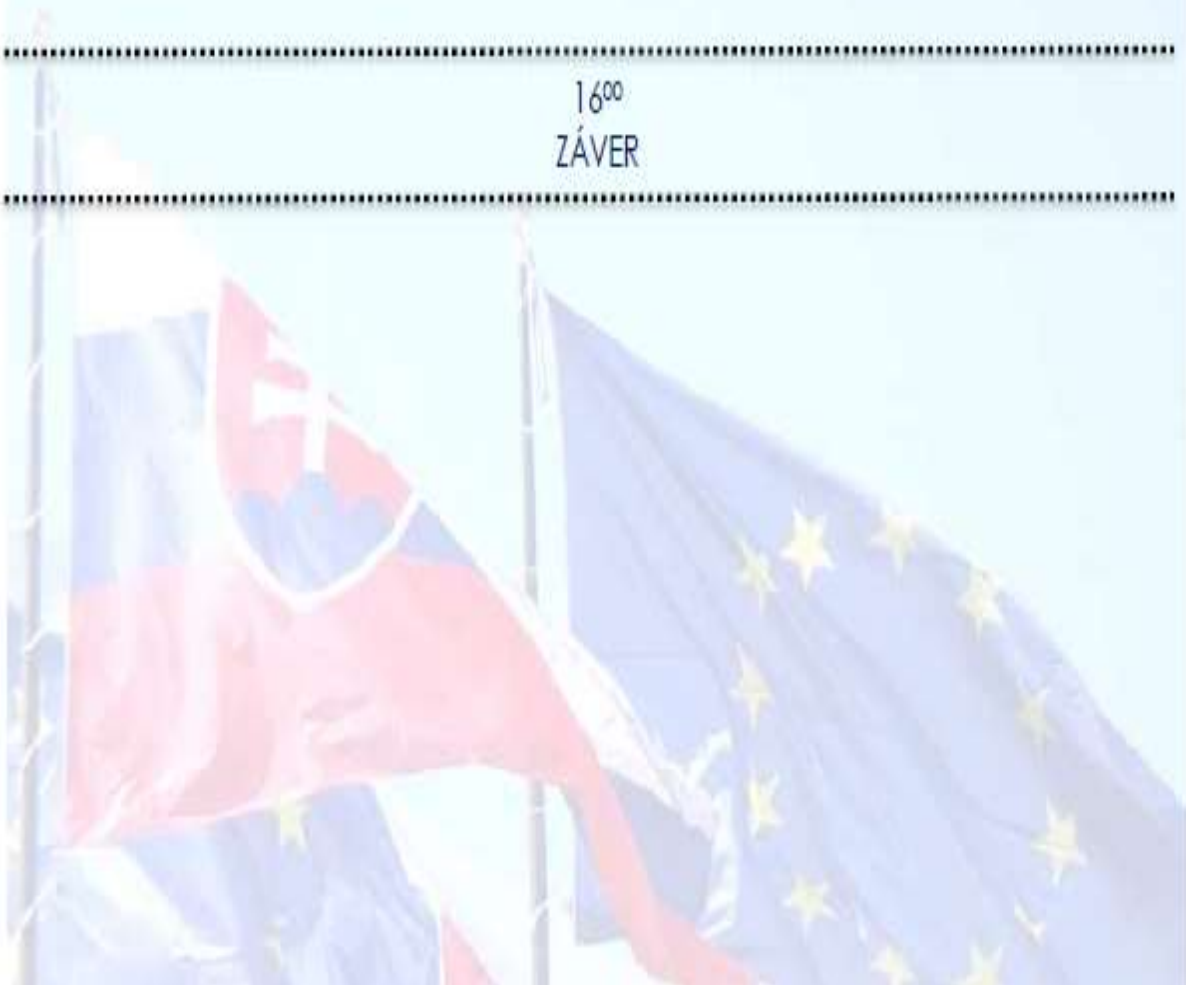
* Prevencia optikou mobilných aplikácií

JUDr. Michaela Jurisová, PhD.

Katedra kriminológie, Akadémia Policajného zboru v Bratislave

* Postrehy z výskumu „Implementácia zákona o obetiach trestných činov do policajnej a viktimologickej praxe“

16⁰⁰
ZÁVER

Recenzenti:

doc. JUDr. Monika Hullová, PhD.

doc. Ing. Viktor Šoltés, PhD.

Vydala: Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Zostavili: Mgr. Michaela Kiššová, PhD.

doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD.

Pracovisko: Katedra kriminológie Akadémie PZ v Bratislave

Názov: Kriminológia a prevencia kriminality - prínosy, výzvy, očakávania
*Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou
"Dvadsať rokov členstva Slovenskej republiky v Európskej únii -
prínosy, výzvy, očakávania", konanej 20. a 21. mája 2024 v Bratislave*

Počet strán: 233 strán

Účel: Zborník odborných príspevkov pre účastníkov konferencie
s medzinárodnou účasťou a študijné potreby Akadémie PZ v Bratislave

Vydanie: prvé

Rok vydania: 2024

Za gramatickú a odborovú obsahovú správnosť textu príspevku zodpovedajú autori.

Editori si vyhradili právo formálnej úpravy príspevkov v záujme dosiahnutia ich jednotnej úpravy.

ISBN 978-80-8293-037-8

EAN 9788082930378